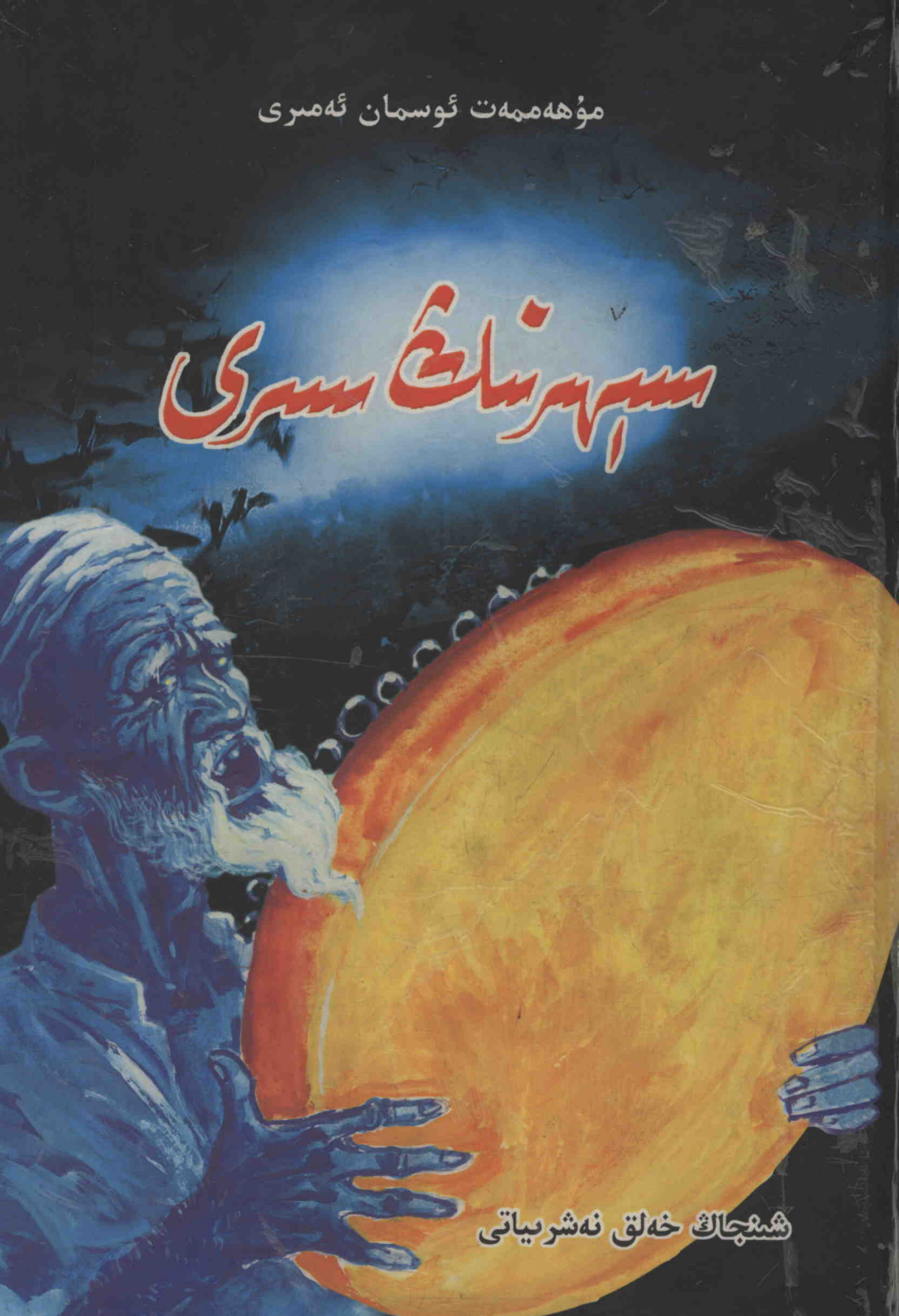
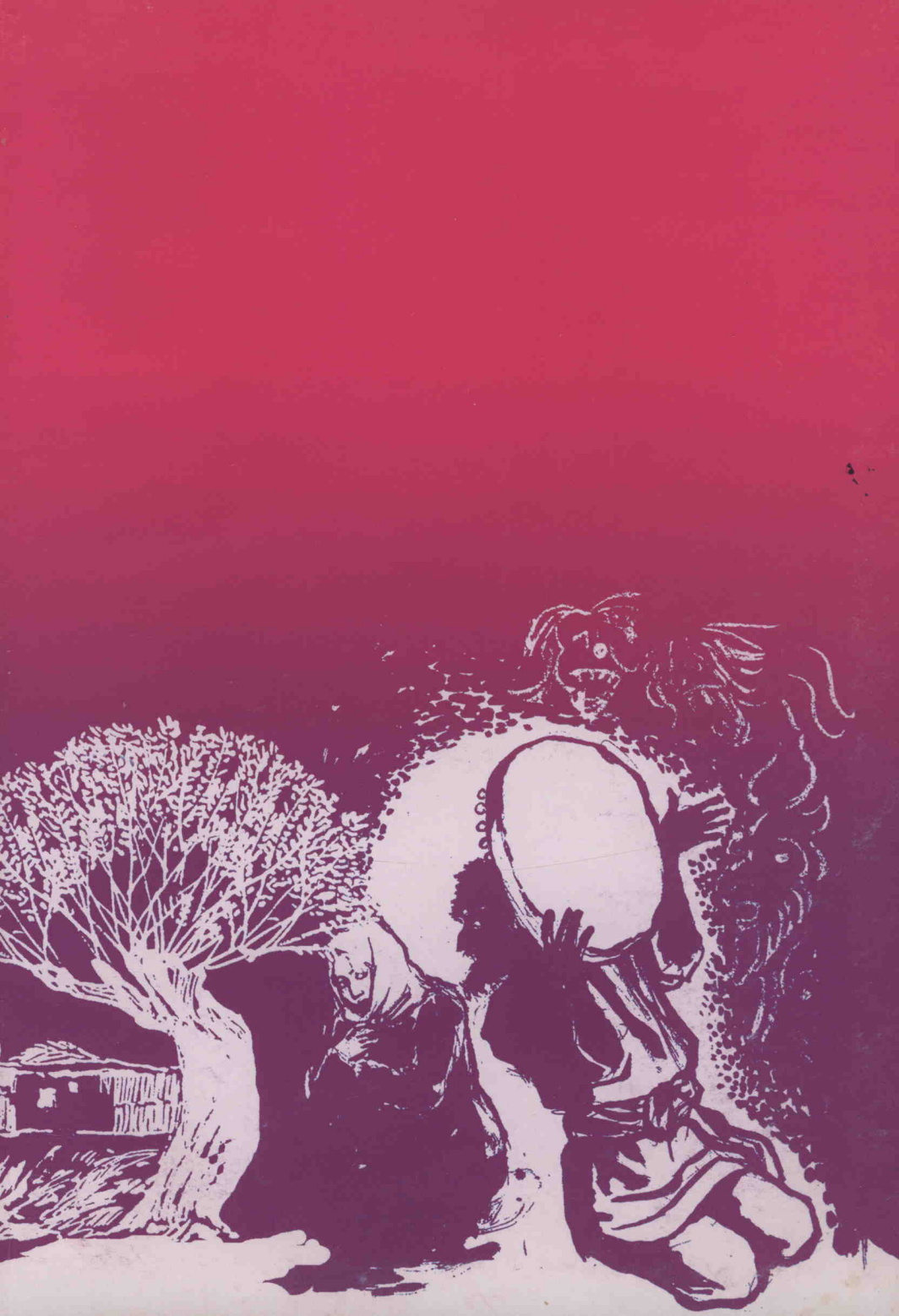
مۇھەممەت ئوسمان ئەمرى

سېھرىنامچە سىرى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇھەممەت ئوسمان ئەمرى

سەھرانىڭ سىرى

(رومان)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

魔术的奥秘：维吾尔文/ 穆罕默德·奥斯曼著. —乌鲁木齐：新疆人民出版社，2007. 12
ISBN 978—7—228—11342—2

Ⅰ.魔… Ⅱ.穆… Ⅲ.长篇小说—中国—当代—维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ. I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2007）第 200403 号

责任编辑	巴力江·扎帕尔
责任校对	热娜古丽·阿布力米提
特约校对	亚森·扎依莫夫
封面设计	艾克拜尔·萨力
绘　　画	帕尔哈提·依布拉音
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	(0991)2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路 348 号
邮　　编	830001
印　　刷	新疆金版印务有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230 毫米　1/32
印　　张	10.25
版　　次	2008 年 4 月第 1 版
印　　次	2008 年 5 月第 1 次印刷
印　　数	1—4000
定　　价	30.00 元

مۇھەررىردىن

ئەدەبىي ئىجادىيەت ۋە دولان تارىخ ـ مەدەنىيىتى تەتقىقاتى بىلەن ئىزچىل شۇغۇللىنىپ ، سەمەرىلىك ئىجتىھات مېۋىلىرىنى ئوقۇرمەنلەر ھۇزۇرىغا سۇنۇپ كېلىۋاتقان پېشقەدەم مۇئەللىپ مۇھەممەت ئوسمان ئەمىرى 1935 ـ يىل 7 ـ ئايدا ئاقسۇنىڭ ئاۋات ناھىيىسىدە دۇنياغا كەلگەن . ئازادلىقتىن كېيىن ئاۋات ناھىيىلىك سودا ئىدارىسى قاتارلىق ئورۇنلاردا خىزمەت قىلغان .

مۇھەممەت ئوسماننىڭ ئەدەبىياتقا بولغان قىزىقىشى بالا چاغلىرىدىن باشلانغان . ئاپىسى ھاشىخان موللا ئىبراھىم نۇرغۇنلىغان ئۇيغۇر خەلق داستانلىرى ، چۆچەكلىرى ۋە ئەپسانە ـ رىۋايەتلىرىنى پىششىق بىلىدىغان ، ئوقۇمۇشلۇق ئايال ئىدى . مۇھەممەت ئوسمان ئاپىسى ئېيتىپ بەرگەن داستان ـ چۆچەك ، رىۋايەتلەرنى قىزىقىپ ئاڭلايتتى ، ئېسىگە ئېلىۋالاتتى . ئۇ كېيىنچە ، يەنى 1941 ـ يىلدىن 1948 ـ يىلغىچە ئۆز مەھەللىسىدە مەدرىسىدە ئوقۇپ بىلىم ئالدى ، بۇ جەريانداغى ئۇ قەدىمكى قوليازما ئەسەرلەرنى ئوقۇشنى ئۆگىنىپ ، ئۆزىدە چاغاتاي ئۇيغۇر يېزىقىدىكى ئەسەرلەرنى ئوقۇپ چۈشىنەلەيدىغان ئىقتىدارنى ھازىرلىغان . شۇنىڭ بىلەن بىللە ، ئەرەب ـ پارس ئەدەبىياتىدىنمۇ خەۋەردار بولغان . پارس تىلىنى بىرقەدەر پىششىق ئىگىلىگەن . شۇ مەزگىللەردە ئۇ شەرق كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ داڭلىق ۋەكىللىرىدىن شەيخ سەئىدى ، خوجا ھاپىز شىرازى ، ئەبەيدۇللا لۇتفى ، ئەلىشىر نەۋائى قاتارلىق ئەدىبلەرنىڭ ئەسەرلىرىنى سۆيۈپ ئوقۇغانىدى . بۇ ھال ئۇنىڭ ئەدەبىي بىلىملىرىنى ، جۈملىدىن

ئەدەبىي ماھارەت جۇغلانمىسىنى بېيىتىپ ، كېيىنكى چاغلاردا قولىغا قەلەم ئېلىپ ئەدەبىي ئىجادىيەت ۋە تەرجىمە بىلەن شۇغۇللىنىشىغا كۈچلۈك تۈرتكە بولغانىدى . ئۇ شۇ ئاساستا 1980 - يىللاردا ئۆزىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتىنى باشلىدى ھەمدە تارىخ - مەدەنىيەت تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللاندى . شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ھەرقايسى نەشرىياتلاردا ئىلگىرى - كېيىن «قانلىق ئىدىر» ناملىق رومانى ۋە بىر قىسىم شېئىر - رۇبائىيلىرى ، چاغاتاي تىلىدىكى قولىيازمىلاردىن نەشرگە تەييارلىغان «جامىئى ھېكايە» ، «تەنبىھات دەرۋىشىيە» ، «تەزكىرەئى ئەخىتەم» ، «نۇشىرۋان ھەقىدە ھېكايەت» ، «زەربىئىل مەسەل» ، «تەزكىرەئى قىرمىش» ، «يۈسۈپ قادىرخان تەزكىرىسى» ، قاتارلىق كىتابلىرى ، پارس تىلىدىن تەرجىمە قىلغان «ئۆمەر ھەييام رۇبائىيلىرى» ناملىق كىتابى ، «دولان مەشرەپ - مۇقاملىرى» ناملىق تەتقىقات كىتابى ، «ئاۋات تارىخ ماتېرىياللىرى» (1 — 4) ، «ئاۋات خەلق چۆچەكلىرى» ، «جەۋھەر ھېكايىلەر» ، «خۇلاسە تېببىيە» قاتارلىق تۈزگەن ، توپلاپ نەشرگە تەييارلىغان كىتابلىرىدىن بولۇپ جەمئىي يىگىرمە پارچىدىن ئارتۇق كىتابى نەشر قىلىندى . بۇنىڭ ئىچىدە «قانلىق ئىدىر» ، «دولان مەشرەپ - مۇقاملىرى» قاتارلىق كىتابلىرى مۇنەۋۋەر ئەسەر مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن . ئاپتور يەنە يېقىندا «باھار تۇتەكلىرى» ناملىق رومانىنى ۋە «دولانلار» ناملىق تەتقىقات كىتابىنى نەشرىياتلارغا تاپشۇردى .

قولىڭىزدىكى بۇ كىتاب ئاپتورنىڭ يېقىنقى مەزگىللەردىكى بەدىئىي ئىزدىنىشىنىڭ مەھسۇلى بولۇپ ، ئاپتور ئۇنىڭدا رېئال تېمىنى ئاساس قىلىپ ، جەنۇبىي شىنجاڭ شەھەر - يېزىلىرىدا ساقلىنىۋاتقان بەزى زىيانلىق خۇراپىي ئادەتلەرنى ئۆتكۈر يۇمۇرىستىك ۋاستىلەر بىلەن ئېچىپ تاشلىغان .

ئەسەرنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى

بۇ ئەسەردە مۇرەككەپ ۋەقەلىك سۈژىتى ئارقىلىق جەنۇبىي شىنجاڭ يېزا ـ بازار تۈرمۇشى بىرقەدەر كەڭ دائىرىدە ئەكس ئەتتۈرۈلگەن . باخشى ، رەمبال ، داخان ، سېھىرگەرلەرنىڭ بىر ـ بىرىگە مۇسابىقىلىشىدىغان ھالدا پېرە ئوينىتىپ «جىن ـ مەكىلاتلارنى ئەپسۇنلاش ، غايىبنى كۆرۈپ خەۋەر بېرىش ، سېھىر ـ جادۇ بىلەن ‹ئىسىستقۇ ـ سوۋۇتقۇ › قىلىپ ھاجەتمەنلەرنى مۇرادىغا يەتكۈزۈپ قويۇش ، كىشىلەرنىڭ تەقدىرىنى ئۆزگەرتىپ مۇشكۈللىرىنى ئاسان قىلىش ، رەقىبلىرىدىن ئىنتىقام ئېلىپ بېرىش» قاتارلىق نەيرەڭ ئۇسۇللىق ۋە خۇراپىي ئادەتلەر ئارقىلىق خەلقنى ئالدىغانلىقى ۋە قاقتى ـ سوقتى قىلغانلىقى شۇنداقلا خۇراپاتلىق كەلتۈرۈپ چىقارغان ئېچىنىشلىق ۋەقەلەر بايان قىلىنغان . جۇملىدىن ، جەمئىيەتنىڭ تۈرلۈك قاتلاملىرىدىكى ناچار ئىللەتلەر ، خىلمۇخىل نۇقسانلار قاتتىق پاش قىلىنىپ ، ئاممانى ئىبرەتلەندۈرۈلگەن . خىلمۇخىل رېئال ، پاجىئەلىك ئوبرازلارنىڭ پائالىيىتى ھېكايە قىلىنىش ئارقىلىق نادانلىقنىڭ كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان يامان ئاقىۋەتلىرى كۆرسىتىپ بېرىلگەن ھەمدە نادانلىقنى تۈگىتىش ، خۇراپىي چوقۇنۇشلارغا قارشى تۈرۈپ ئىلىم ـ پەنگە ئىشىنىش ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىش تەشەببۇس قىلىنغان .

ئاپتوردىن

2000 ـ يىل 11 ـ نويابىر ، ئاۋات .

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب قارا كۆزەينەكلىك ئايال 1
ئىككىنچى باب ئالا ئاتلىق كىراكەش 7
ئۈچىنچى باب گۈمان 20
تۆتىنچى باب سۈخەنچى ۋە سۈيقەست 33
بەشىنچى باب يىراق يەردىن كەلگەن «لايلاي»... 49
ئالتىنچى باب ئورماندىكى داپ ئاۋازى 54
يەتتىنچى باب خىلۋەتتىكى سېھىرگەر 62
سەككىزىنچى باب موللا بىلەن دەللە 77
توققۇزىنچى باب خىسلەتلىك تۈمار 84
ئونىنچى باب كۈتۈپ تۇرغان ھاجەتمەن 94
ئون بىرىنچى باب قىلتاق 102
ئون ئىككىنچى باب ياندىن چىققان يانتاياق 115
ئون ئۈچىنچى باب يېڭى بازاردىكى غەلىتە ئىشلار... 129
ئون تۆتىنچى باب تەسكەيدىكى ئىشلار 137
ئون بەشىنچى باب ياللانغان قىز..... 149
ئون ئالتىنچى باب تۇن نىسپىدىكى جىددىي
سىگنال 157
ئون يەتتىنچى باب شۇم خەۋەر 166
ئون سەككىزىنچى باب پۈتۈپ بولغان تەييارلىق 182

ئون توققۇزىنچى باب قەسەم 191
يىگىرمىنچى باب چىللاپ كېلىنگەن «مەكتۇپ» ... 197
يىگىرمە بىرىنچى باب دەھشەتلىك كېچە 205
يىگىرمە ئىككىنچى باب غەزەپ ۋە نەپرەت 215
يىگىرمە ئۈچىنچى باب ئەپسۇنلانغان مۆجىزە 224
يىگىرمە تۆتىنچى باب ئۈچرىشىش 231
يىگىرمە بەشىنچى باب ئىككى دوست 242
يىگىرمە ئالتىنچى باب سېھىرلەنگەن مۇھەببەت 253
يىگىرمە يەتتىنچى باب قارلىق سەھەر 261
يىگىرمە سەككىزىنچى باب جاھانىنىڭ قۇلىقى بار 275
يىگىرمە توققۇزىنچى باب كوزا كۈندە سۇنمايدۇ ، كۈنىدە سۇنىدۇ 282
ئوتتۇزىنچى باب سېھىرنىڭ سىرى 307

بىرىنچى باب

قارا كۆزەينەكلىك ئايال

بۇگۈن ھاۋا ئاجايىپ ئىسسىق ئىدى ، قۇياشنىڭ زېمىنغا سېپىۋاتقان كۆيدۈرگۈچ ھارارىتىدىن پۈتۈن كائىنات گويا تونۇرغا ئايلىنىپ كەتكەندەك قىزىماقتا ، ئاپتاپنىڭ دەستىدىن ئىشكتىن باش چىقارغىلى بولمايتتى . قانداقتۇر بىرەر زۆرۈرىيەت بىلەن كوچىلاردا يۈرگۈچىلەر بولسا ، شورلۇقتا يۈرگەن توخۇدەك ھاسىراپ ، مەنزىللىرىگە تېزرەك يېتىۋېلىپ سايىداشقا ئالدىرايتتى . خوتۇن ـ قىزلار بولسا ، يۈز گىرىملىرىنىڭ تەردە يۇيۇلۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرىشىپ ، يۈزىگە چۈشكەن ئاپتاپنى سومكىلىرى بىلەن توسىشاتتى . بەزىلەر سايە ئىزدەپ سودا دۇكانلىرىنىڭ بىرىنچى ئىشكىدىن كىرىپ ، ئىككىنچى ئىشكىدىن چىقىپ دېگەندەك دۇكانمۇ دۇكان دوقمۇرۇپ نىشانلىرىغا كېتىۋاتقان بولسا ، بەزىلىرى لەڭپۇڭچى ، ياماقچى ، باقال ۋە راخاچى دېگەندەك تىجارەتچىلەرنىڭ سايىۋەنلىرىنىڭ ئاستى بىلەن مېڭىشاتتى . ئۇششاق بالىلار بولسا قىپىيالىڭاچ بولىۋېلىپ ئۆستەڭدىكى سۇغا چۈشۈۋېلىشقانىدى . دېمىسىمۇ بۇ كىچىككىنە ناھىيە بازىرىنىڭ قۇرۇلۇشى تېخى يېقىنقى يىللاردىلا باشلانغان بولغاچقا ، كوچىلارنىڭ ئەسلىدىكى دەرەخلىرى قومۇرۇلۇپ ،

قاقاسلىشىپ كەتكەندى . يېڭىدىن تىكلىگەن دەرەخلەر تېخى كىچىك بولغاچقا ، سايە بەرگۈدەك ئەپتى يوق ئىدى .

ناھىيە بازىرىنىڭ دائىرىسى خېلى كەڭ ، تۆت ئەتراپىغا ئاھالىلەر ئولتۇراقلاشتۇرۇلغان بولسىمۇ ، كوچىلىرى ئەگرى - توقاي ، يوللىرى ئېگىز - پەس ، قۇرۇلۇشلىرى رەتسىز ئىدى . ئاھالىلەر رايونىدىكى ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى ئوخشاشلا كوچا تەرەپكە ئارقىسىنى قىلىپ سېلىنغان بولۇپ ، كوچا تەرەپكە كىچىك - كىچىك دېرىزىلەر قويۇلغانىدى . كوچىلىرىنىڭ تارلىقىغا قارىماي ئىككى تەرەپكە تىكىلگەن قاغا جىگدىلىرى شاخلاپ ، ئەسلىدىكى تار كوچىلارنى تېخىمۇ تارلاشتۇرۇپ ، دېرىزىلەرنى توسۇپ تۇراتتى . بازار مەركىزىنىڭ بولسا ، بىر دەم سالقىنلاپ ئولتۇرغۇدەك تۇزۇكرەك بىر يېرى بولمىغاچقا ، ئازراق ئاپتاپ چىقسىلا كوچىلىرى قايناپ كېتەتتى .

ناھىيە بازىرىنىڭ شەرقىگە جايلاشقان سەنەمباغ ئاھالىلەر رايونى تېخىمۇ قاقاس ئىدى . شۇنداق چىدىغۇسىز ئىسسىقتا ، ئاپتاپتا كۆيۈپ تېرىلىرى قاردىاپ كەتكەن بەش - ئالتە ياشلار قۇرامىدىكى بىر توپ بالىلار كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىگە چىقىرىلغان كىچىك ئېرىقلاردىكى لاي سۇدا قوللىرىنى يەرگە تىرەپ ، پۇتلىرى بىلەن سۇنى پولتۇڭلىتىپ ئويناۋاتاتتى . ئاندا - مۇندا ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئادەملەردىن باشقا ، بۇ ئاھالىلەر رايونىدا بىر كىم كۆرۈنمەيتتى . ئادەتتىكى چاغلاردىمۇ يېڭى قۇرۇلغان بۇ ئولتۇراق رايونى قاقاسلىقىدىن تولىمۇ زېرىكىشلىك ئىدى . كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ بۇ يېڭى ماكاندا ناتونۇش ياكى سىرداشمىغان كىشىلەر بىلەن قوشنا بولۇپ ئولتۇراقلاشقاچقا ، زېرىكىشتىن تۇرغۇسى كەلمەيتتى . شۇڭا سەھەر تۇرۇپلا ھەركىم ئۆز تىجارىتى ئۈچۈن بازار مەركىزىگە ماڭاتتى ، ئوقۇغۇچىلار مەكتەپلىرىگە كېتەتتى . ئىشسىزلار ۋە بىكار تەلەپ ئوغۇل - قىزلار بولسا ، چوڭلارنىڭ يوقلۇقىدىن پايدىلىنىپ ئېشەك ھاڭرىغان ، داپ داراڭلىغان جايلارغا يورغىلايتتى . بىلىيارتخانا ، قاۋاقخانا ۋە خىلۋەتلەردە

يۇرۇپ ، بەزىلىرى پۇل بۇزۇپ كەلسە ، بەزىلىرى ئاز - تولا خىراجەت پۇلى تېپىپ ، ئاتا - ئانىلىرى بازاردىن كەلگۈچە ئالدىدا كېلىۋېلىپ ، يۇز - كۆزلىرىنى يۇيۇۋېتىپ ، ھېچ يەرگە بارمىغاندەك بولۇپ ئولتۇرۇشاتتى .

سەنەمباغ ئاھالىلەر رايونىنىڭ غەربىدە شەھەر مەركىزى بىلەن ئاھالىلەر رايونىنى ئايرىپ تۇرىدىغان ئەللىك مېتىر كەڭلىكتىكى بىر ئۆستەڭ بار ئىدى . ئۆستەڭ بويىدىكى ئاسفالت يول خۇددى دەرەخ يىلتىزلىرىدەك شەھەر ۋە يېزا يوللىرىنىڭ ھەممىسىگە تۇتاش بولغاچقا ، چوڭ قاتناش يوللىرىدەك ئۇنىڭدا يولۇچىلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەسمۇ ، ئارىلاپ - ئارىلاپ يۈك ماشىنىلىرى ، كوزۇپ سۆرەتكەن تراكتورلار ، موتسىكلىت ، ۋېلىسىپىتلار ، ئۇستىگە سايىۋەن قىلغان تۆت چاقلىق كىرا ھارۋىلىرى ئۆتۈپ تۇراتتى .

بۇگۈنكى ئىسسىقتا بولسا ، يا ماشىنا ، تراكتور ۋە ياكى پىيادىلەردىن ھېچ ئەسەر يوق ئىدى . بۇنىڭغا بۇگۈنكى ئىسسىقنىڭ قالتىسلىقى سەۋەب بولدىمۇ ياكى ئالدىنقى كۈنلەردە كوچىلاردا تارقىلىپ يۈرگەن « پالانى يەردە ئىككى موتسىكلىتنىڭ ماي باكىغا ئوت كېتىپتۇ ، پوكۈنى يەردە كېتىۋاتقان ماشىنىغا ئوت كېتىپتۇ » دېگەندەك گەپلەر سەۋەب بولدىمۇ بىلگىلى بولمايتتى .

مۇشۇنداق چىدىغۇسىز دەمدىتا ، بېشىغا قارا رومال ئارتىپ ، قارا كۆزەينەك تاقىۋالغان ، ئاغزىغا يۈز - كۆزلىرىنى يېپىپ تۇرغۇدەك يوغان ماسكا تارتقان ، قارا گىرىپتىشىندىن پۇتىغا سۆرۈلۈپ تۇرىدىغان يوغان پەرەنجە كىيگەن ، ئىشتىنىنىڭ پۇچقاقلىرىغا رەڭگارەڭ مەشۇت يىپلار بىلەن قاراپ ئولتۇرغۇدەك چىرايلىق قىلىپ قىزىلگۈل سۈرىتى نەقىشلىۋالغان بىر چوكان ئاسفالت يولنىڭ بويىدىكى قويۇق ئۆسكەن سۇۋادانىنىڭ ئارىسىدىن چىقىپ كەلدى . ئۇ گاھ ئاسفالت يولنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ ، يولنىڭ ئىككى بېشىغا يىراق - يىراقلارغىچە سەپسېلىپ قارىسا ، گاھ يولدىن چېكىنىپ ، يەنە ھېلىقى سۇۋادانىنىڭ

ئارقىسىغا ئۆتۈپ ، ئۆزىنى دالدىغا ئالاتتى . ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتى بىر قانچە رەت تەكرارلاندى . ۋاقىت ئۆتكەنسېرى بۇ چوكان جىددىيلەشمەكتە ئىدى . ئۇنىڭ ھەرىكىتى بىرەر ۋەھىمىدىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىشقا تەقەززالىنىپ ، گۈدرەت ئىچىدە تۇرالمايۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى .

چوكان مۇشۇنداق ئەندىشە ئىچىدە تۇرغاندا ، چوڭ بولۇپ قالغان تەڭ دېمەتلىك بالىلاردىن بىرقانچىسى يولىنىڭ شىمال تەرىپىدىن چىقىپ كەلدى . دەل ھېلىقى چوكان مۆكۈنۈپ تۇرغان سۇۋادانلىقنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە ، ئۇلاردىن بىرى :

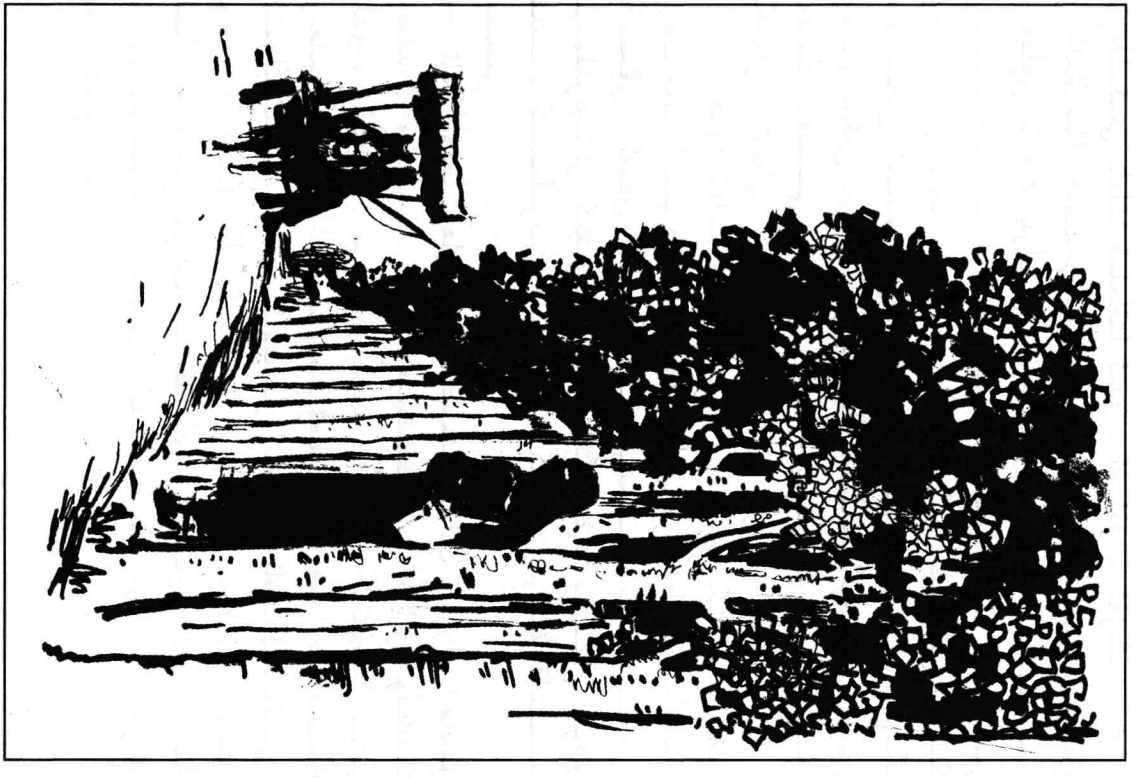
— ئاداشلار ! ئىسسىققا پايلىيالمىدىم . بۇ يەردە بىردەم سايىدىغاچ قارتا ئوينىمايمىزمۇ ! ؟ — دېگەندى ، ئىككىنچى بىرى :

— شۇنداق ئىسسىقتا قارتا ئوينايلى دەمسىنا ! بۇ يەردە ئادەم يوقكەن ، مەن سۇغا چۈشىمەن ، قانداق ! سىلەرچۇ ؟ — دەپ توختاپ ، ئۆستەڭنىڭ قېشىدا كىيىملىرىنى سېلىشقا باشلىدى . يەنە بىرىمۇ :

— قېنى كېلىڭلار ؟ لاي سۇ ئادەمگە بەك پايدا قىلىدۇ ، بىردەم ئويناپ كېتەيلى !— دەپ ، ھېلىقى چوكان مۆكۈنۈپ تۇرغان سۇۋادانلىقنىڭ ئالدىدىلا ئۆرە تۇرۇپ ئىشتان - كۆڭلەكلىرىنى سالدى . كىيىملىرىنى قاتلاپ سۇۋادانىنىڭ تۈۋىدە قويۇپ ، بىرىپ ئۆزىنى ئۆستەڭگە تاشلىدى . ئەمما ، ئۇلارنىڭ كىيىم سالغان جايى بىلەن ئۇ چوكانىنىڭ ئارىلىقى ئاران ئۇچ - تۆت مېتىرلا كېلەتتى . ئايال بولسا ، بىر تۇپ پاخپاق ئۆسكەن جىگدە شاخلىرىنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ ، ھېلىقى بالىغا سەپسېلىپ تۇراتتى .

شۇنداق قىلىپ ، ئون بەش - ئون ئالتە ياشلار ئەتراپىدىكى بۇ بالىلار كىيىملىرىنى سېلىپ ، يالىڭاچ بولۇپ ئۆستەڭگە سەكرەشتى .

بالىلار گاھى قاشقا چىقىپ ئاپتاپقا قاقلىنىپ ، گاھى ئۆستەڭگە سەكرەپ ، خېلى ئۇزاققىچە ئويناندى .

قارا كۆزەينەكلىك ئايال بولسا ، ئۆزىنىڭ ئالدىراۋاتقان ئىشلىرىنى ئۇنتۇپ قالدىمۇ ـ قانداق ، ئەمدىلىكتە بالىلارنىڭ بەدەن گۈزەللىكىنى تاماشا قىلماقتا ئىدى . ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە : «توۋا ، بۇ بالىلارنىڭ ھەممىسى تەڭ دېمەتلىكتەك قىلىدۇ . شۇنداق تۇرۇقلۇق نازۇك يەرلىرى بىرسىنىڭكىگە ئوخشىمايدىكەنە ! بۇ خۇدانىڭ قۇدرىتىنى كۆرمەمدىغان . ھەممىسى ئوخشاش ئەر بولغان بىلەن بىرسىگە بەرگەن خىسلەتنى بىرسىگە بەرمەيدىكەن ئەمەسمۇ ؟ بۇ گەپچە ئايالمۇ بىر ـ بىرىگە ئوخشىمايدىكەن ـ دە . ‹ئەر خەقنىڭ ھەممىسى ئوخشاش ، خوتۇن خەقنىڭ ھەممىسى ئوخشاش › دېگەن بىكار گەپكەن ئەمەسمۇ » دېگەنلەرنى ئويلاپ تۇرغاندا ، بالىلاردىن بىرى :

— ھەي ئاداشلار ! بىر ھارۋا مۇشۇ تەرەپكە كېلىۋاتىدۇ . بۇرۇت خەت تارتىپ قالغاندا يالىڭاچ بولۇپ موزايدەك يۇرسەك سەت بولمىسۇن . ئەمدى بولدى قىلىپ يېنىپ چىقىڭلار ! كىيىملىرىمىزنى كىيىۋالايلى ! — دېگەنىدى . بالىلار سۆدىن چىقىپ ، كىيىملىرىنى كىيىپ ، كەلگەن تەرەپكە قايتىپ كېتىشتى .

ئايال بولسا ، ھارۋا كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ، مۇرادى ھاسىل بولغاندەك سۆيۈنۈپ ، ھەممە ئەندىشىلىرىدىن خالاس بولغاندەك بولدى . مۆكۈنگەن يېرىدىن چىقىپ يولنىڭ ئوتتۇرىغا بېرىپ قارىغانىدى ، جەنۇب تەرەپتىن سايىۋەنلىك بىر كىرا ھارۋىسىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى . ئەمما ھارۋا ناھايىتى ئاستا كېلىۋاتاتتى . چوكان ھارۋىنىڭ ئالدىغا بېرىشقا تەمشىلىپ تۇراتتى ، يولنىڭ شىمال تەرىپىدىن موتسىكلىتنىڭ ئاۋازى كەلدى . ئۇ ئۇلارنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ، يەنە ھېلىقى مۆكۈنۈپ تۇرغان جايىدا كۈتۈپ تۇردى .

ئىككىنچى باب

ئالا ئاتلىق كىراكەش

يىراقتىن كۆرۈنگەن هارۋا بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى . بادام دوپپىلىق ئوتتۇرا بوي ، ئاق يۈزلۈك ، بۇرۇتلۇق ، چوڭ ـ چوڭ كۆزلىرىنىڭ ئەتراپىغا قورۇق چۈشۈشكە باشلىغان ئوتتۇز بەش ـ قىرىق ياشلار ئارىلىقىدىكى ئاق كۆڭلەكلىك بىر كىشى هارۋىسىنىڭ سول تەرىپىدە يۈگۈنۈپ ئولتۇراتتى . ئېتى ئاستىلاپ قالسا ، گاهىدا هەيدەپ قويياتتى ، گاهىدا مەيلىگە قويۇپ بېرەتتى . ئۇنى ئۇيقۇ باستىمۇ ياكى غەم ـ قايغۇ باستىمۇ ، ئىشقىلىپ ، مۈگدەپ قالغاندەك بېشىنى ساڭگىلىتىپ كۆزىنى يۇمۇۋالغانىدى . هارۋىغا بوي ـ تۇرقى ئېگىز ، ئارغامچاقتەك چىرايلىق ئالىجەده قوشۇلغان بولۇپ ، ئۇنىڭ ئاق گۈللىرى قىزغۇچ تېنىگە ئاجايىپ ياراشقانىدى . شۇغىنىسى ، بۇ ئات ئۆزىنىڭ سۆلىتىگە يارىشا ماڭماستىن ، هۇرۇنلۇق بىلەن ئېغىر قەدەم تاشلاپ ، بارغانسېرى ئاستىلاپ ماڭماقتا ئىدى .

هارۋىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىۋاتقان كىچىك تراكتور پاقىلدىغان سەت ئاۋازلىرى بىلەن مەست كىشىلەردەك دەلدەڭشىپ كەلگەن پېتى ئارقا ـ ئارقىدىن سىگنال بېرىپ هارۋىنى يانداپ

ئۆتۈپ ، ئاسفالت يولنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى تار يولغا بۇرۇلۇپ يۈرۈپ كەتتى . ھارۋىكەش بېشىنى كۆتۈرۈپ ھارۋىسىنى يولنىڭ ئوڭ تەرىپىگە تارتىپ تۇرۇپ ، تراكتور ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن ، تراكتورچىغا قاراپ ئارقىسىدىن نەچچىنى تۈكۈرۈۋەتتى .

تراكتورنىڭ كىچىكلىكىگە باقماي ، قوش سىگنال بېكىتىۋالغانىدى ، ئۇ كىشىنىڭ يۈرىكىنى يېرىۋەتكۈدەك دەرىجىدە دەھشەتلىك پاقىلدايتتى . ھارۋىكەش تراكتورچىنى قاغاپ :

— ئىلاھىم بوينۇڭ سۇنۇپ ئۆلەرسەن ! قارىغا ! ئادەم يوق يولدىمۇ بەرگەن سىگنالىنىسى ؟ ئۆلگۇر مۇناپىق ! — دەپ غودۇڭشىماقتا ئىدى .

تراكتورنى ھەيدەپ كېتىۋاتقان ئون بىر ـ ئون ئىككى ياشلار ئەتراپىدىكى كىچىك بالا ئىدى . ئۇ ئادەم يوق يولدىمۇ سىگنالنى ئۇرغان پېتى يۈرۈپ كەتتى .

ھارۋىكەش تېرىكىپ :

— چۇ ، دەيمەن چۇ ! ھۇ ـ لەقۇا ! خەپ توختاپتۇر سېنىڭ قاسساپقا ساتمايدىغان بولسام ! سېنى يوقاتمايدىغان بولسام ھەر ئىككىمىز ئاچلىقتا ئۆلىدىغان ئوخشايمىز ! — دەپ ، ئاغزىغا كەلگەنچە تىللاپ ، ئالىجەدىگە ئارقا ـ ئارقىدىن بىرقانچە قامچا ئۇرۇۋەتتى . ئالىجەدە بولسا ، ئۇنىڭ قامچىسىدىن ئانچە بەك قورقۇپمۇ كەتمەيتتى . قامچىنى شۇنداق كۆتۈرۈشىگە ، بېلىنى ئېگىپ قورسقىنى ئىچىگە تارتىپ تۇگۇلۇۋالاتتى . قامچا تېگىپ بولغاندىن كېيىن ، بېلىنى رۇسلاپ ، ئاۋۇالقى مېڭىشىنى ئۆزگەرتمەي ماڭاتتى .

بىراق ، بۇ ئات شۇنداق قاشاڭ ، ئەبگارلىقىغا باقماي ، بىرەر بايىتالنى كۆرسە ، كىشنەپ ئۆرە بولاتتى ـ دە ، تارتقانغىمۇ ئۇنماي ، ھارۋىنىڭ چاقلىرىنىمۇ يەرگە تەگكۈزمەي شامالدەك ئېلىپ قاچاتتى . ئادەتتە تېز كېتىۋاتقان چاغدا يولدا بىرەر يەردە سۇيدۇك ئۇچراپ قالسا ، شۇنى بىر قېتىم پۇرىۋالمىغۇچە ئۇرسىمۇ ماڭغىلى ئۇنمايتتى . سۇيدۇك پۇراپ تۇرۇۋالسىمۇ كارى چاغلىق ، ئەڭ

يامان يېرى ، پۇرايمەن دەپ يەرگە ئېڭىشكەندە ، بېشىدىكى يۈگەننى ئۈزۈۋېتەتتى . ھارۋىكەش بولسا تاسمىنى ئۇلاپ ئاۋارە بولاتتى . گاھىدا قۇلاقلىرىنى قوموش ياپراقلىرىدەك تىك قىلىپ ئارقا - ئارقىدىن كىشنەپ چاپقۇپ ، باشقىلارنىڭ ھارۋا قېتىقلىق بايتاللىرىغىمۇ يۈگۈرۈپ ، ھەيۋە قىلاتتى . بۇنداق چاغدا ، بايتالنىڭ ئىگىلىرى نارازى بولۇپ ، «ئېتىڭنىڭ خۇيىنى بىلگەندىكىن چەتتىرەك يۈرسەڭ بولمامدۇ ؟ » دەپ تاپا - تەنە قىلىشاتتى . ھارۋىكەش بولسا ، «ئات ، بىر قىلىقى يات دېگەننى ئاڭلىمىغانمۇ ؟ ئۇنىڭغا يا مەن ئۆگىتىپ قويىمىسام ! ھارۋا دېگەننى يولدا ھەيدىمەي نەدە ھەيدەيدۇ ؟ بايتىلىكنى قىزغانساڭ ئۆزۈڭ بېرىپ چەتتە يۈرگىن ! » دەپ گەپ بەرمەيتتى . كۆڭلىدە بولسا ، ئېتىنىڭ نوچىلىقىدىن پەخىرلىنىپ ، ئۆز - ئۆزىگە : «ھايۋان ئىگىسىنى دورىمىسا ھارام دېگەن شۇ - دە . بۇ ئات مېنى دوراپ قالدى بولغاي . مەنمۇ بىر زامانلاردا بىرەر ئايالنى كۆرسەم ئارقىسىدىن ئەگىشىپ نەلەرگە كېتەتتىم . ناخشا ئېيتىپ بېقىپ ، ئىسقىرتىپ بېقىپ ، قىلمىغانلىرىم قالمايتتى» دەپ كۈلۈپ قويىاتتى . بۇنداق چاغدا ئالىجەدىنىڭ سالغان جاپالىرى ئۇنتۇلۇپ قېلىپ ، كۆزىگە دۇلدۇلدەك كۆرۈنۈپ كېتەتتى . تېخى ھېلىلا ئالىجەدىنىڭ ئەسكى خۇيلىرى تەكرارلاندى . بىر كىشى بايتىلىنى ئۆستەڭ بويىغا ئاپىرىپ سۇغۇرۇۋاتقانىكەن ، تۇيۇقسىز تۇرغاندا ، ئالىجەدە يولدىن شارتتىدە بۇرۇلۇپلا بايتال تەرەپكە قېچىپ ، بارغان پېتى سۇ ئىچىۋاتقان بايتالغا تاشلىنىپ ، چوڭقۇر ئۆستەڭگە چۈشۈرۈۋەتتى . ئۆزىمۇ ھارۋا بىلەن ئۆستەڭگە كىرىپ كەتتى . ھارۋىكەش بولسا ، ھارۋىسىغا ئېسىلىۋالغانىدى . بايتالنىڭ ئىگىسى بىر لەيلەپ ، بىر چۆكۈپ دېگەندەك ئېقىپ كېتىۋاتاتتى . چوڭ يولدا كېتىۋاتقان بەش - ئالتە يىگىت بۇنى كۆردى ، قاراپ تۇرۇشقا بولمايتتى . بۇلاردىن ئىككىسى كىيىم بىلەنلا سۇغا سەكرەپ ، بايتالنىڭ ئىگىسى بىلەن ھارۋىكەشنى قۇتقۇزۇۋالدى . ئاندىن بايتال بىلەن ئالىجەدىنى قۇتقۇزۇپ چىقتى . ھېلىلا نوچىلىق قىلغان ئالىجەدە ،

ئەمدى بولسا ، قۇلاقلىرىنى سالپايتىپ ، قىلغان ئىشىغا پۇشايمان قىلىۋاتقاندەك يەرگە قاراپ تۇراتتى .

بايتالىنىڭ ئىگىسى ئەمدىلا ئەسلىگە كېلىپ تۇرغاندا ، ھارۋىكەش ئېتىنى يېتىلەپ يولغا ئاچقىپ ، ھېلىقى يىگىتلەرگە كۆپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ ، مېڭىشقا تەمشەلدى . بايتالىنىڭ ئىگىسى خېلى ياشىنىپ قالغان كىشى ئىدى . ھارۋىكەشنىڭ ئۇنىڭغا قاراپ بىر نېمىلەرنى دەپ غۇدۇراپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ :

— توختا ، ئوغرى ! نەگە قاچىسەن ؟ — دەپ ، ئۇنىڭ ئالدىغا ماڭدى . بايتالىنىڭ سۆڭگۈچ تېرىسىنى ھارۋىنىڭ تۆمۈر شوتىسىنىڭ بىر يېرى يىرتىۋەتكەنمۇ ـ قانداق ، ئازراق يەردىن قان ئېقىۋاتاتتى ، — بۇ ئاتنى ساڭا بەردىم . ئېتىڭنى ئالمەن ، بولمىسا ، تۆلەيسەن ، — دەپ تۇرۇۋالدى . ھارۋىكەش كۆپ يالۋۇردى ، پۇل بېرەي دەپ باقتى ، ئۇ ئادەم زادىلا ئۇنماي ئالىجەدىگە ئېسىلىۋالدى . ئاخىر بولمىغاندا ، ئىككىسى بىر ـ بىرىنى مۇرىسى بىلەن ئىتتىرىشىپ يۇرۇپ ، كاناي سىقىشقىلى تۇردى . بۇ چاغدا ، ئەتراپقا نۇرغۇن ئادەملەر ئولىشىپ تاماشا كۆرۈۋاتاتتى . لېكىن ، بىر ئادەم چىقىپ ، ئىككىسىنى ئايرىپ قويايى دېمىدى . شۇ ئەتراپتا ئولتۇرۇشلۇق قادىر موللام دېگەن بىر كىشى بار ئىدى . ئۇ ئادەم بېشىدا سەللە ، ئۇچىسىدا ئاق يەكتەك ، كالىچىنى سۆرىگەن پېتى دەل مۇشۇ چاغدا كېلىپ قالدى . ئۇ ئادەملەر توپىغا قاراپ :

— ھوي ! نېمە جېدەل بۇ ! ؟ توختاڭلار ! — دەپ ۋارقىرىغاندى ، ھەممە ئادەم جىم بولۇشتى . ھېلىقى ئىككىسىمۇ ھاسىرىشىپ موللىغا قاراپ جىم تۇردى .

— نېمە گەپ ؟ — دەپ سورىدى موللا .

ئىككى جېدەلچى ئېغىز ئاچقۇچە ، قۇتقۇزۇۋالغان يىگىتلەردىن بىرى بولغان ئىشلارنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلدى .

— ھېچ ۋەقەسى يوق ، — دېدى موللا ، — ھەر ئىككىڭلار پېقىرنى تېپىپ ، نەزىر بېرىۋېتىڭلار . ئاللادىن بىسوراق قىل

تەۋرىمەيدۇ . شامال ـ بوراننىڭ چىقمىقى ، تىكەننىڭ سانجىلمىقى ، موينىڭ چۈشمىكى ، غەلۋە ـ ماجرانىڭ بولمىقى ھەممىسى خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەندۇر . سىلەرنىڭ بۇ قىلغىنىڭلار خۇدانىڭ تەقدىرىگە ناقايىللىق ، دىندىن چىققانلىقتۇر . بۇ دېگەن «بالا ـ قازا» ، بېرىڭلار ، ئىشىڭلارنى قىلىڭلار !

شۇنىڭ بىلەن جېدەل توختىدى . موللىنىڭ «پېقىرنى تېپىپ ، نەزىر بېرىۋېتىڭلار» دېگەن سۆزى ئىككى خىل مەنىدە ئىدى . يەنى «كەمبەغەل» گە دېگەنلىرىمۇ بىلدۈرەتتى ، «ماڭا» دېگەنلىرىمۇ بىلدۈرەتتى . ھارۇنەكەش يانچۇقىدىن بەش يۈەننى ئېلىپ موللىغا سۇندى . بايتال ئىگىسىنىڭ يانچۇقىدا ئىككى يۈەن بار بولۇپ ، سۇدا ھۆل بولۇپ كەتكەنىدى ، ئىككى يۈەننى سۇندى . موللا پۇلنى ئېلىپ سەللىگە قىستۇرۇپ :

— خۇدا سىلەرنى بالا ـ قازادىن ساقلىسۇن ، — دەپ يولىغا راۋان بولدى . شۇنداق قىلىپ ، ھەممە ئادەم ئۆز يوللىرىغا كېتىشتى .

بۇ يۇرتتا ھېلىھەم بەزى كىشىلەر بىلىمسىز ، نادان ئىدى . چوڭ ناھەقچىلىق تۇپەيلىدىن بىرەر ئۆلۈم ئىشلىرى يۈز بەرسە ، موللىلاردىن بىرىنى تېپىپ ئاز ـ تولا بىرنەرسە بېرىپ ئالدىغا چىقىرىپ قويسا ، ئۆلگۈچىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ، بالا ـ ۋاقىلىرى ياكى ئەھلى قېرىنداشلىرىنىڭ ناله ـ پەريادلىرىغا ئىچ ئاغرىتماستىن ، رەھىمسىزلىك بىلەن پەتىۋا چىقىرىپ : «ئۆلگۈچى سائادەتمەن كىشىكەن . ئادەمنىڭ ئەجىلى ئوخشاش بولمايدۇ ، بىرىنىڭ ئوتتا ، بىرىنىڭ سۇدا ، بىرىنىڭ پىچاقتا ، بىرىنىڭ ماشىنا ئاستىدا ، بىرىنىڭ ئاغرىق ـ سىلاقتا ... سىلەر ئاللانىڭ ھۆكمىگە پۇتۇپ ، مېيىتنى ئىمان تاپقىلى قويۇڭلار . ئەگەر كىمكى غەلۋە چىقىرىپ ، ئاللانىڭ ھۆكمىگە پۇتمىسە ، ئىماندىن ئاجراپ يەتمىش ئىككى پۇشتىنى دوزاخقا تارتىدۇ دەپتۇ» دەپ ، جاۋابكارلىقنى «بالا ـ قازا» غا ئارتىپ ، ئاسانلا تۈگىتەتتى . شۇڭا ھېلى كىشىلەرنىڭ ئىككى ئېغىز گەپ بىلەن بېسىقىپ كەتكەنلىكىگە ھەيران قالغىلى

بولمايتتى .

شۇنداق قىلىپ ، ئالىجەدە ھارۋىكەشكە بىرمۇنچە خاپىچىلىق تېپىپ بەردى . ئۇ بىرمۇنچە يامان تەللارنى ئاڭلاپ ، شۇ خاپىچىلىقتا ئاچچىقىنى ئاتتىن ئېلىپ ، يولغا چىققاندا قامچا بىلەن راسا ساۋىدى . ئالىجەدە بولسا ، ئۇرسمۇ بېلىنى ئېگەتتى ، مېڭىشى يەنىلا شۇ ئىدى . ھارۋىكەش ئۆز - ئۆزىگە : «ھەي ئابدۇللا ، ھەي ئابدۇللا ، ئات ھايۋان تۇرۇپ ئونچىلىك قىلغان بولسا نېمە بوپتۇ ؟ سىز ئادەم تۇرۇپ نېمىلەرنى قىلمىدىڭىز ؟ ۋاي ئابلاجان دەپ قويسا ، ھوشىڭىزنى يوقتىپ راھەتنى كۆتۈرەلمەي ، پوخۇرلۇق قىلىپ يۈرۈپ مۇئەللىمچىلىكتىنمۇ قېلىپ ، كۆرگەن كۈنىڭىز شۇمۇ ؟ ئەمدى بۇ ئاتنى ساتسام پۇلىغا ئات كەلمىسە ، قوشۇپ ئالاي دېسەم پۇل بولمىسا ، كۈندە كىرا قىلمىسام يېگىلى نان بولمىسا ، ئويىنغانغا تويمىڭا ؟» دەپ ، ئۆتكەن كۈنلىرىدىن ئەپسۇسلانماقتا ئىدى . ھەرقانچە پۇشايمان قىلغان بىلەنمۇ ، ئەمدى ئىزىغا كەلمەيتتى . ئات بولسا ، ئورۇقلاپ ، قاشاڭلىشىپ كەتكەنىدى . «كاناي ياغلىغلى ياغ يوق ، سۇناي ياغلىغلى ياغ نەدە» دەپ ، ئۆزىگە يېگىلى يوق يۈرگەندە ، ئېتىغا بەرگىلى بوغۇز نېمىش قىلسۇن ! ئاچ قورساق ئەتىگەندىن كەچكىچە ئارقا كوچىلاردا قاتناپ يۈرۈپ ، تېخى بىر سېۋەت سامانغا تۇشلۇق پۇل تاپالمىغانىدى . شۇڭا ، ھارۋىكەش گاھىدا ئالىجەدىسىگە غەزەپلىنىپ ئۇرۇپ قويۇپ ، گاھىدا تۇرمۇش قايغۇسىغا غەرق بولۇپ ، تېگى يوق خىياللار قاينىمىدا ئۆزمەكتە ئىدى .

ھارۋىكەش ئەسلىدە شەھەرگە يېراقراق بىر كەنتتە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن بولۇپ ، دۇنيالىقتا ئاتا - ئانىسىنىڭ بىرلا ئوغلى ئىدى . ئۇنى ئەتىۋارلاپ «ۋاي ئابدۇللاجان» دېسە ، ئىسمىغا يەنە بىر ئابدۇللاجان ياندىشىپ تۇراتتى . بىزدىن كېيىن قالغاندا ئوبدانراق كۈن كۆرەرمىكىن ، دەپ ئۇنى مەكتەپتە ئوقۇتتى . ئابدۇللامۇ تىرىشچان بالا ئىدى . دەرستە ھەممە ساۋاقداشلىرىدىن ئىلگىرى ماڭدى . تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ،

دارىلمۇئەللىمىنىدە ئوقۇپ ، ئوقۇتقۇچىلىققا تەقسىم قىلىندى . چوڭ بولغانسېرى ئۇنىڭ قەددى ـ قامىتى يېتىلىپ ، ئاپئاق چىرايىغا ئۆزىگە خاس قاش ـ كۆز ، قاڭشارلىرى ۋە پەسرەك قىلىپ قويۇۋالغان كىچىككىنە بۇرۇتلىرى تولىمۇ ياراشقانىدى . ئۇ خۇش چاقچاق ، قوشاقچى بولۇپ ، بىر كۆرگەن كىشى بىلەن بىردەمدىلا دوست بولۇپ كېتەتتى . بۇنىڭدىن سۆيۈنگەن ئاتا ـ ئانىلىرى تاپقىنىنى ئابدۇللادىن ئايىمىدى . ئابدۇللا بارغانسېرى سېخىي بولۇپ ، ئوغۇل ـ قىز ئۇلپەتلىرى كۆپەيگىلى تۇردى . ئالغان مائاشى ئۇچ كۈنگە ئاران يېتەتتى . ئۇنىڭ نېرىسىغا ئاتىسىنىڭ يانچۇقىنى كولايدىغان بولدى . ئۇ شۇنداق يۇرۇپ هاراققا ئۆگىنىپ قالدى . باشباشتاق كوچا قىزلىرى ئابدۇللانىڭ پۇلىغا ئۆگىنىپ كەتكەچكە ، ئۇنى ئىزدەپ ئىشخانىغا ئۇرۇلغان نەچچە ئونلىغان تېلېفونلاردىن باشقا ، يېنىدىكى چاقىرغۇسى مەيلى تەنەپپۇس ۋاقتىدا بولسۇن ۋە ياكى دەرس ئۈستىدىكى چاغلىرىدا بولسۇن ، پات ـ پاتلا جىرىڭلايتتى . ئۇ چاقىرغۇنىڭ ئاۋازى بىلەن تەڭ قولىدىكى بورنى ياكى كىتابنى تاشلاپ ، جاۋاب قايتۇرغىلى تېلېفون بوتكىلىرىغا يۈگۈرەيتتى . دەرس ئۆتكەندىمۇ بىر كۆزى سىنىپتا ، بىر كۆزى سىرتتا ئىدى . يىراقتىن بىرەر قىز ئۆتكەنلىكىنى كۆرسە ، لېۋىنى چىشلىگىنىچە تاكى شۇ قىزنىڭ قارىسى يوقالغۇچە قارايتتى . بەكرەك كۆزى چۈشۈپ قالغۇدەك بولسا دەرسنى تاشلاپ ئارقىسىدىن يىراق ـ يىراقلارغىچە ئەگىشىپ بېرىپ ، پۇشايمان بىلەن قايتىپ كېلەتتى . بىركۈنى شۇنداق قىزىق ئىش يۈز بەردى : ئۇ دەرس ئۈستىدە ئىدى ، دېرىزىدىن مەكتەپ سەيناسىنىڭ ئالدىدىكى يولدىن بويى ئېگىز ، بەللىرى ئىنچىكە ، بېشىغا نېپىز قارا ياغلىق ئارتىۋالغان قارا كىيىملىك بىر ئايالنىڭ ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى . ئۇنىڭ پۇتلىرىنى ئالدىرىماي يۆتكەپ ، گەۋدىسىنى ئالدىغا بىرئاز ئېگىپ ، سۈڭگۈچىنى ئارقىغا چىقىرىپ بىپەرۋالىق بىلەن مېڭىشلىرى ئابدۇللاغا شۇنداق نازاكەتلىك كۆرۈندى . كۆڭلىدە : «ياپىر ، نېمىدېگەن قاملاشقان بەدەن بۇ ! ؟ ئۇنىڭدىكى بوي ،

ئىنچىكە بەللىرى ، قەدەم ئالغاندىكى نازلىرى قېنى كىمدە بار ؟ » دېگەنلەرنى ئويلاپ ، ئۇنى خېلى كۆپ قىزلارغا سېلىشتۇرۇپ باقتى ، ئەمما ھېچكىمدە بۇنىڭدەك خىسلەتنى تاپالمىدى . ئاخىر ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ بارماقچى بولۇپ تۇراتتى ، مەكتەپ مۇدىرى دەرس تىڭشاشقا كىرىپ قالدى . ئابدۇللا دەرستىن چۈشكۈچە ، ھېلىقى نازىنىن يىراقلاپ كېتىپ قارىسىمۇ كۆرۈنمىدى . شۇنداقتىمۇ ، ئابدۇللا ئۈمىدسىزلەنمىدى . دەرسنىڭ تۈگىشى دەل چۈشلۈك ئارام ئېلىش ۋاقتىغا توغرا كېلىپ قالغاچقا ، مەكتەپتىن چىقىپلا ، ئايال كەتكەن يول بىلەن يۈگۈردى . ئۇنىڭ يۈگۈرۈشىمۇ كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرمىدى . بەلكى ئۇنى كۆرگەنلەر يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان بولسا ، ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئارقىسىدىن كېتىۋاتسا كېرەك ، دەپ ئويلايتتى .

ئۇ شۇ تەرىقىدە بىر سائەتكە يېقىن مېڭىپ ، ئاخىر ئايالغا يېقىنلاشتى . ئىسقىرتىپ باقتى ، يۆتىلىپ باقتى ، ئايال ئارقىسىغا قارىماي مېڭىۋەردى . ئاخىر ئايالغا يېتىشىۋالدى . يانداپ ئۆتۈپ ئايالغا بىر قاراپلا پېشانىسىگە «قارا سىدە» بىرنى ئۇرۇپ ، جايىدىلا ئولتۇرۇپ قالدى . ئايالنىڭ بېشىغا ئورالغان قارا ياغلىق ئاستىدىكى ئاپئاق چاچلىرى ، چىرىپ تېگى قالغان چىشلىرى ، ساڭگىلاپ تۇرغان دورداي كالپۇكلىرى ئابدۇللانى سەسكەندۇرۇۋەتتى . ئايال بولسا ، يەتمىش ياشلارغا يېقىنلىشىپ قالغان بولۇپ ، ئورۇقلاپ مودا قىزلارغا ئوخشاپ قالغانىدى . يول ماڭغاندىمۇ پۇتلىرىنى ئالدىرىماي يۆتكەپ ، دوڭغىيىپ تەستە ماڭاتتى . شۇنداقتىمۇ ياش چوكانلاردەك چىرايلىق كىيىنىۋالغانىدى . راستىنى ئېيتقاندا ، بۇ ئايال ئابدۇللانىڭ ئاپىسىدىن ئون - ئون بەش ياش چوڭ ئىدى .

يەنە بىر كۈنى ، سېرىق چاچلىق بىر قىز يەڭسىز كوپتا ، كاسسىنى ياپقۇدەك قارا يوپكا بىلەن بىر تار كوچىغا كىرىپ كەتتى . ئۇنىڭ ئاپئاق يوتىلىرى ئابدۇللانىڭ كۆزىنى قىزارتتى - دە ، ئابدۇللا شۇئان ئىككىنچى كوچا بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى .

شۇنداق قارىغاندى ، ئابدۇللا توسماقچى بولغان سېرىق چاچلىق قىز ئۆزىنىڭ سىڭلىسى رەيھان بولۇپ چىقتى . رەيھاننىڭ تېخى ھېلىلا ساتىراشخانىغا كىرىپ قارا چاچلىرىنى سېرىققا بويىتىپ چىقىشى ئىدى . ئۇ سىڭلىسىدىن ھال سورىغان بولۇپ ئاستا ئۆتۈپ كەتتى .

قىسقىسى ، بۇنىڭدەك كۆلكىلىك ئىشلار ، تېتىقسىزلىقلار ئۇنىڭ تۇرمۇشىدا كۆپ قېتىم يۈز بېرىپ خىجىللىق كەلتۈرسىمۇ ، ئەسكى يولدىن زادىلا ۋاز كېچەلمىدى . ئۇنىڭ بەتخەجلىكى بارا - بارا قەرزدارلىق كوچىسىغا سۆرەپ كىردى . بولۇپمۇ ئۇنىڭغا ئەگەشكەن جەمئىيەت قىزلىرىنىڭ ھەممىسى پۇلغا ئېھتىياجلىق ئىدى . ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا ، ئابدۇللانى ئەمەس ، ئۇنىڭ پۇلىنى ياخشى كۆرەتتى . ئابدۇللامۇ كۆزى قىزارغاندا يانچۇقىدا بار پۇلىنى ئايماي تۇنقۇزۇپ قوياتتى . شۇنداق قىلىپ ، ئۇ ئاتىسىنىڭ بىر ئۆمۈر جاپا چېكىپ تاپقان پۇللىرىنىڭ پاختىكىنى ئۇچۇرۇۋەتتى . شۇنداقتىمۇ ئاتىسى تارتقان زىيانىنى قايرىپ قويۇپ ، يالغۇز ئوغلىنىڭ بىرەر پېشكەللىككە ئۇچراپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ، بىر كۈنمۇ خاتىرجەم بولالمىدى . ئابدۇللامۇ ئاتىسىنىڭ قولىدا بىرنەرسە قالمىغاندىن كېيىن ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىدىن قەرز ئېلىشقا باشلىدى . ھەممىنى سېتىپ بولغاندىن كېيىن ، ئەل - ئاغىنىلىرىدىن ، ئۇنىڭدىن كېيىن تونۇش - بىلىشلەردىن ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئاتىسىنىڭ ئەل - ئاغىنىلىرىدىن قەرز ئېلىشقا باشلىدى . ئۇنىڭ ئەپلىمىگەن ئادەملىرى ئاز قالدى . كىشىلەرنى قويغىلى شۇنداق ئۇستا ئىدىكى ، ئاغىنىلىرىنى كۆرگەندە ناھايىتى جىددىي قىياپەتتە تۇرۇپ :

— تېز بول ؟ ئالە ! يانچۇقۇڭدا بارنىڭ ھەممىنى ئالە ! — دەپ ، باشقىلارنىڭ يانچۇقىغا ئەيمەنمەستىن قول سالاتتى .

— ھەي ، نېمە قىلىۋاتىسەن ؟ — دېسە ، يانچۇقىدىن بەش مىڭ ياكى ئون مىڭ يۈەنلىك بىر ھۆججەتنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ :

— مۇشۇنداق بىر ئادەمدە پۇلۇم بار ئىدى . ئۇ ئادەم مېنى

كېلىپ پۇلىنى ئېلىپ كەتسۇن ، دەپ تېلېفون قىپتۇ . ئارىلىق يىراق ، بېرىپ كەلگۈچە خىراجەت قىلىپ تۇرىمەن ، — دەيتتى . ئۇلار ئىشىنىپ ، بار پۇلىنىڭ ھەممىنى بېرىپ قوياتتى . ئۇنىڭ يېنىدا يالغان ھۆججەتلەردىن بەش - ئون پارچە بار ئىدى . ئۇنىڭدىكى پۇل سانى بەش مىڭ يۈەندىن تارتىپ ئون بەش مىڭ يۈەنگىچە يېتەتتى . ھۆججەتنى كۆرسەتكەندىن كېيىن ھەركىم ئىشىنىپ ، بار پۇللىرىنى بېرىپ تۇراتتى . ئاندىن ئۇ ئالتە بۇزۇقنى رېستورانغا چاقىرىپ ، بايلىقتىن پو ئېتىشقا باشلايتتى . دېمىسىمۇ يانچۇقىدا سەكسەن - سەكسەن پۇلى تۇرغاچقا ، ئۇلپەتلىرى ئۇنى تۇگىمەس باي دەپ بىلەتتى . ئۇنىڭ پۇلىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۇچۇن ، ئۇنى بىر - بىرىدىن قىزغىنىشاتتى ، شۇڭا ئۇ تالاشتا قالاتتى . دېمىسىمۇ ئۇلار ئىككى - ئۈچ مىنۇت ۋاقتىنى بەرسىلا ، ئابدۇللا نەقلا مىڭ يۈەن چاڭگاللىتىپ قوياتتى . كىشىنىڭ پۇلى بىلەن ئابدۇللا مەردلىك ، يىگىتلىكتە شۇنداق نوچى بولۇپ كەتتىكى ، قەرز بەرگەنلەرنى ئويلاپمۇ قويمىدى . ئاي ئۆتتى ، يىل ئۆتتى ، پۇل ئىگىلىرى پۇللىرىنى ئالالمىدى . ئابدۇللا پۇل قەرز ئالغاندا ئۆزىگە ئىشەندۈرۈش ئۈچۇن ھۆججەت يېزىپ بېرەتتى . ھۆججەتكە ۋاقىت بەلگىلەپ : ۋاقتى ئۆتۈپ كەتسە چاھارباغدىكى ئىمارەتلەرنى جەرىمانىسى ئۈچۇن ھەقسىز بېرىمەن ، دۆلەتباغدىكى ياغ زاۋۇتىنى بېرىمەن ياكى ماشىنامنى بېرىمەن ، دېگەنلەرنى قوشۇپ قوياتتى . ۋەدە قىلغان ئىمارەت ، زاۋۇت ۋە باشقىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئىگىسى بار ئىدى . ئۇلار ئالدانغانلىقىنى بىلىپ ، ھۆججەتنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ قېشىغا كەلگىلى تۇردى . بىچارە ئاتا ئوغلىنىڭ بىرەر بالاغا دۇچار بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ، پۇلغا يارىغۇدەك نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ساتتى . ئۇنىڭ بىلەنمۇ قەرز تۇگىمىدى . گاھىدا بىر نان ئۈچۇن بەش موچەنمۇ يوق ، كۈن - كۈنلەپ ئاچ يۈردى . ئەڭ ئاخىرىغا بېرىپ ، ئۆلۈملۈكى ئۈچۇن ساقلاپ كەلگەن ئون مېتىر كېپەنلىكىنمۇ ساتتى ، ئابدۇللاجۇ ؟ ئاتىسىدا پۇل تۇگىگەندىن كېيىن : «ئاتام

بىلەن ئىككىمىز چىقىشالمايمىز . ئاتام ماڭا ئۆچ ، مۇناسىۋىتىمىز ناچار » دەپ يۇردى . يەنە بىر تەرەپتىن ، پۇرسەت تاپسىلا باشقىلاردىن پۇل قەرز ئېلىپ ، ھۆججەت يېزىپ بېرىپ : «ئاتام بېرىدۇ » دەپ ئەۋەتىۋەردى . پۇل ئىگىلىرى كېلىپ ، بىرى ئۇنىڭ ئاتىسىنى تىللىسا ، بىرى كانايدىن ئوبوغاتتى . شۇنداق قىلىپ ئۆيلىرىنىمۇ سېتىپ ، كىچىككىنە بىر ئېغىز ئۆيدە قالدى . ئوغلىنىڭ دەرد ـ ئەلەملىرى ، كىشىلەرنىڭ ئىزا ـ ئاھانەتلىرىدە ھەسرەت بىلەن يىغلاپ يۇرۇپ ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى . ئابدۇللا بولسا ، كېلىپمۇ قويمىدى . ئاتىسى ئالەمدىن ئۆتكەن كۈنىمۇ ئۇ خوتۇنلار بىلەن ھاراق سورۇنىدا ئىدى . ئۇلاردىن بىرى :

— ھەي ئابدۇللا ! ئاتىڭنىڭ نامىزىغا بارمىسىڭ قانداق بولىدۇ ؟ يۇرۇڭ ، بېرىڭ ، — دېگەنىدى .

— مەن بارغانغا تىرىلەمتى ؟ سىلەر بىلەن ئاران تېپىشقاندا ، كەتسەم سىلەرنى نەدىن تاپىمەن ؟ — دەپ بىر رومكا ھاراقنى ئۆز قولى بىلەن قۇيۇپ ئىچىۋەتتى . ئاياللار گەرچە ياخشى يولدىكىلەر بولمىسىمۇ ، ئابدۇللانىڭ ئىنسان قېلىپىدىن چىققان ئەبلەخلىقىنى بىلدى . مىڭلىغان نەپرەت بىلەن ئۇنى يالغۇز تاشلاپ چىقىپ كەتتى . بۇ گەپ ئەتراپقا بورانداك تېز تارقىدى ، ئاڭلىغۇچىلار ئۇنىڭغا نەپرەتلەندى . ئابدۇللانىڭ ئارىلاشقان ياخشى ـ يامان دوستلىرىنىڭ ھەممىسى بىر ـ بىرلەپ يىراقلاشتى . ئەمدى قويمىچىلىقى ئاشكارىلىنىپ ، ھېچكىمدىن قەرز ئالالماس بولدى . بۇنى يەنە ئاتىسىدىن كۆرۈپ : «ئاتام كىشىلەرگە ئوغلۇمغا قەرز بەرمەڭلار ، دېمىگەن بولسا ، قەرز پۇتەتتى . ئەمدى ھېچنېمە پۇتمەس بولدى » دەپ تىللاپ يۇردى . «بالا ـ قازا ئاتىسى ئۆلگەننى ئون يىل ئەگەشكۈدەك » دېگەندەك ، ئابدۇللانىڭ قىلمىشلىرى ئاشكارىلىنىپ ، خىزمىتىدىن قالدۇرۇلدى . ئەل ـ ئاغىنە ، «ئۇلپەت » دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسى تاراپ كەتتى . ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق ؟ ئاتىسىنىڭ بىر ئېغىزلىق ئۆيى بىلەن كىچىككىنە

هويلسىنى سېتىپ ، ئات ـ هارۋا ئېلىپ كىراكەشلىك قىلدى . هارۋا هەيدەپ يۈرۈپ ، ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ تۇل قالغان ئۆزىدىن يەتتە ـ سەككىز ياش چوڭ بىر تۇغماس خوتۇننى ئالدى . بۇلارنىڭ كۈنى هارۋىنىڭ تاپقان پۇلىغا قاراشلىق ئىدى . هارۋىنىڭ كىرىمىمۇ كۆپ ئەمەس ئىدى ، ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى بىلەن ئاتنىڭ يېمەكلىكىگە ئاران يېتەتتى . كىرامۇ كۈندە چىقۇرمەيتتى . گاهى كۈنلىرى ئون ـ يىگىرمە يۈەنگە ئىشلىسە ، گاهى كۈنلىرى ئەتىگەندىن كەچكىچە قاتراپ يۈرۈپ ، بىر موچەنمۇ تاپالماي قايتىپ كېلەتتى . بۇنداق چاغلاردا تۇنبويى ئۇخلىماي هەسرەت ـ نادامەتلەر قىلىپ ، ئاتىسىنى ئەسلەپ يىغلاپ چىقاتتى . ئەمما ئۇ مىڭ يىغلىغان بىلەن قەبرىدىن ئاۋاز كەلمەيتتى .

بۇگۈن ئابدۇللاغا بىرمۇ خېرىدار چىقمىغانسېرى ئاتىسىنىڭ ۋاقىتىدىكى يايراپ يۈرگەن كۈنلىرى كۆز ئالدىغا كېلىپ ، يۈرەك ـ باغرى ئېزىلىشكە باشلىدى . يېقىندىن بۇيان ئابدۇللانىڭ ئىشى تازا ئاقماس بولۇپ قالغاچقا ، گاهى كۈنلىرى ئاچمۇ قالدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئېتى كۈندىن ـ كۈنگە ئورۇقلاپ ، دۈمبىسىگە قامچا تەگسە ، بېلىنى ئېگىپ ئاران ماڭىدىغان ، يېنىدىن ئادەم ئۆتسە ماڭماي جىم تۇرۇۋالىدىغان بولۇپ قالغانىدى . ئابدۇللانىڭ قورسىقى ئېچىشقا باشلىدى . ئۇ كۆڭلىدە : «بۇگۈن بىرنى نەس باستى بولغاي ، خوتۇنغا نېمە ئاپىرارمەن ، ئۆزۈم نېمە يەرمەن ، ئانقىچۇ ؟» دېگەن قايغۇ بىلەن ئۆزىنىڭ بۇ يولغا كىرىپ قالغانلىقىنىمۇ سەزمەي ، خىيال دېڭىزىغا غەرق بولۇپ تۇرغاندا ، قانداقتۇر بىر ئايال كىشىنىڭ :

— هوي هارۋىكەش ، توختاڭ ! — دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى . ئابدۇللا چۆچۈپ ، شۇنداق قارىغانىدى ، قارا كۆزەينەكلىك ، يىگىرمە تۆت ـ يىگىرمە بەش ياش ئەتراپىدىكى بىر ئايالنىڭ يول بويىدىكى سۇۋادانلىقتىن چىقىپ ، هارۋىغا قاراپ كېلىۋاتقىنىنى كۆردى . ئابدۇللا كۆڭلىدە خۇداغا مىڭ شۈكۈرلەر قىلىپ :

«بۇگۈن ئاچ قالمايدىغان بولدۇق ، ھېچبولمىسا ئىككىسى نانغا تۇشلۇققۇ پۇل بېرەر » دەپ ئاتنى توختاتماقچى بولدى . ئەمما ئۇنىڭ ئېتى خېرىدارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپلا ئاللىقاچان توختاپ بولغانىدى . بۇنى كۆرۈپ ئابدۇللانى يېڭى بىر ئەندىشە قورقۇتۇشقا باشلىدى ، يەنى «بۇ چوكانغۇ ئوبدان ئۇچرىدى ، ھارۋىغا چىققاندا ، ئات ئورنىدىن قوزغالماي تۇرۇۋالسا ، قانداق قىلارمەن ؟ ئەگەر ياراتماي كېتىپ قالسا ، ئىككى نانىڭ پۇلىمۇ كەتتىى دېگەن سۆز » دېگەنلەرنى ئويلىدى . «نېمە ئىلاج ، ‹خۇدا بەرمىگەن تەلەيدە ئاناڭنىڭ ئېلىشى بارمۇ › دېگەنىكەن . ‹ئىشنى كەلگەندە كۆرۈڭ ، ئوسۇرغاقنى دۇم ياتقاندا › دېگەندەك ، قېنى كۆرۈپ باقمايمەنمۇ ، ياراتماي كېتىپمۇ قالماس» دەپ ، ھارۋىدىكى كۆرپىنى قېقىپ سېلىپ ، ئايالنىى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى . ئايالمۇ تەكەللۇپسىزلا چىقىپ ئولتۇردى .

ئۈچىنچى باب

گۈمان

ئايالنىڭ شۇنداق ھارۋىغا چىقىشى بىلەن قانداقتۇر بىر خىل قاڭسىق پۇراق كېلىپ ئابدۇللانىڭ دىمىغىغا تەگدى . تۇرۇپلا خام گۆش پۇرايتتى ، تۇرۇپلا سېسىق تۇخۇم پۇرايتتى ، تۇرۇپلا تاپ پۇرايتتى . ئابدۇللا ھەيران قالدى . ئۆز - ئۆزىگە كۆڭلىدە : «خۇدايا توۋا ، نېمىدېگەن سېسىق خوتۇن بۇ ، مەن مۇشۇ كەمگىچە تالاي خوتۇنلار بىلەن ئارىلىشىپمۇ ، بۇنىڭدەك سېسىقنى كۆرمەپتىكەنمەن . بۇ پۇرىغان ئۇنىڭ نېمىسىدۇر ؟ » دەپ ئۆزىنى سەل قاچۇرغاندەك قىلدى . ئايال بولسا ، شۇنداق ئىسسىق ، ئاپتاپتا كىشىلەر ئۆيىدىن باش چىقىرالمايۋاتسا ، قارا كۆزەينەك تاقاپ ، تۇمشۇقىغا ماسكا تارتىپ ، قاتمۇقات رومال ۋە يوغان قارا پەرەنجە بىلەن ھارۋا كۈتۈپ تۇرغىنىغا خېلى ۋاقىت بولغانىدى . ئۇنىڭ باش - كۆزلىرىدىن چىقىۋاتقان ئاچچىق تەرلىرى ماسكىلىرىنى ھۆل قىلىۋەتكەنىدى . بەدىنىدىن چىققان تەر ، يۈزىدىكى ماي ۋە كىيىمىدىكى قانداقتۇر بىر خىل يېقىمسىز ئەتىرنىڭ پۇراقلىرى ۋە بەدىنىدىن تارىغان خام گۆش پۇراقلىرى بىلەن قوشۇلۇپ ئادەتتىكىدىن تاشقىرى ، ئاش سۇيىدە ئاشلىغان تېرىدەك بىر خىل

بەتبۇي پۇراقنى ھاسىل قىلغاندى .

ئايال ئابدۇللاغا پىسەنتمۇ قىلمىدى ، ئۇ گويا بىركىمدىن قېچىۋاتقاندەك تۆت ئەتراپقا قارايتتى . ھارۋىغا ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن :

— قېنى ھەيدەڭ ! — دېدى . ئابدۇللا دەرگۇماندا تەۋەككۇل قىلىپ ، «چۇ ! » دەپ قامچا سېلىشى بىلەن ئاتمۇ يۇرۇپ كەتتى . «ئىلاھە شۈكۈر » دېدى ئابدۇللامۇ كۆڭلىدە ، ئاتنىڭ تۇرۇۋاتقىلى ماڭغىنىدىن تولىمۇ مەمنۇن بولۇپ . چۈنكى ، ئىلگىرى نۇرغۇن قېتىم ئېسىل مېھمانلار ئولتۇرغاندا ئېتى ئۇرسىمۇ قوزغالماي تۇرۇۋېلىپ ، نومۇسقا قالدۇرغانىدى .

ھارۋا چوڭ يول بىلەن ئىلگىرىلەپ كېتىۋاتاتتى . ئايال بولسا ، پات ـ پات كەلگەن تەرەپكە قاراپ ، قورققاندەك قىلىۋاتاتتى . ئۇدۇلدىن ماشىنا ياكى بىرەر ئادەم ئۆتسە ، قەستەن رومالىنى تۇزىگەن بولۇپ يۈزىنى كۆرسەتمەيتتى . ئايالنىڭ بۇ ھالىتى ئابدۇللادا گۇمان پەيدا قىلىپ ئەنسىرەتكىلى تۇردى . ئۇ كۆڭلىدىن : «بۇ ئايال زادى كىم ؟ نېمىشقا قورقىدۇ ؟ نەگە بارىدىغاندۇ ؟ ئېرىدىن يامانلاپ ماڭدىمۇيا ؟ ئەگەر قېچىپ ماڭغان بولسا ، بالاغا قالسام قانداق قىلغۇلۇق ؟ ئېرى قوغلاپ كەلسچۇ ؟ ئۇ چاغدا ئايالغۇ قاچار ، مەنمۇ قاچارمەنمۇ ؟ قاچمىسام ، خوتۇنۇمنى نەگە ئېلىپ ماڭدىڭ ، دەپ ئېسىلۋالسا قانداق قىلىمەن ؟ قاچمىسام ، ھارۋامنى ھەممەيلەن تونۇيدۇ . ئەگەر ئەرز قىلىپ قالسا ، سەن گۇناھسىز بولمىساڭ نېمە ئۈچۈن قاچتىڭ ؟ دېسە ، ئۆزۈمنى ئاقلىيالمايمەن » دېگەنلەرنى ئۆتكۈزدى . ئۇ ئىلگىرىمۇ مۇشۇنداق بىر ئىشنى باشتىن كەچۈرگەنىدى :

ياز — يەتتىنچى ئايلار ، يەنى خامان ۋاقتى ئىدى . ھاۋا سالقىن بىر ئاخشىمى ئابدۇللا بىرقانچە «قۇلاق كەستى »لەر بىلەن خامانغا يىغىلىپ يېرىم كېچىگىچە پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرۇشتى . ئەل ئايىغى بېسىقىپ ئۆي ـ ئۆيلەردە چىراغ ئۆچكەندىن كېيىن ، ئابدۇللا بىر ئاغىنىسى بىلەن ئۆستەڭ بويلىرىنى تاماشا قىلىپ

كەلمەكچى بولۇشتى ـ دە ، چىغىر يول بىلەن توسما بويىغا ماڭدى . بۇلار بىر مەھەللىگە يېتىپ بارغاندا ، يول بويىدىكى چەترەك بىر ئۆيدە قارا چىراغ يانىدى ، ئۇنىڭ غۇۋا يورۇقى دېرىزىدىن سۈس كۆرۈنۈپ تۇراتتى . بۇ ئۆيدە ناھايىتى شوخ ھەم چىرايلىق بىر ئايال بار بولۇپ ، ئېرى ھاشارغا كەتكىلى بىرنەچچە كۈن بولغانىدى . بۇلار ئۆينىڭ ئۈدۈلىغا كېلىپ توختىدى . شۇ چاغدا ، يېنىدىكى بۇرادىرى چىراغ يېنىقلىق ئۆينىڭ ئىشىكىگە چالما بىلەن تۆت ـ بەشنى ئۇرۇپ قاچتى . شۇئان چىراغ لاپپىدە ئۆچۈپ ، غاچچىدە ئىشىك ئېچىلغاندەك قىلدى . بۇ كېچىسى شۇنداق ئايدىڭ ئىدىكى ، يەرگە يېڭنە چۈشۈپ كەتسە تاپقىچىلىكى بار ئىدى . ئابدۇللا «چالمىنى مەن ئاتمىغاندىكىن ئاستا مېڭىۋېرەي» دەپ ئويلىدىيۇ ، يەنە «ياق ، چالما ئانقۇچى قاچتى ، ئەگەر ئايالنىڭ ئېرى ھاشاردىن قايتىپ كەلگەن بولسا ، چىقىپ ماڭا ئېسىلىۋالسا ، ئەلۋەتتە بالاغا مەن قالىمەن ـ دە ، زادى قانداق قىلسام بولار ؟» دەپ ئارىسالدىلىقتا تۇرغاندا ، ئىشكىتىن بىر ئادەم چىققاندەك قىلدى . بۇنى كۆرگەن ئابدۇللا قورقۇنچتىن شۇنداق قاچتىكى ، ھېلىقى بۇرادىرىنىڭمۇ ئالدىغا ئۆتۈپ ، يەنە ئىككى چاقىرىم يەرگىچە يۈگۈرۈپ باردى . ئۇنىڭ ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ نەپەسلىرى بوغۇلۇپ ، ئاران تەستە ئۆزىنى بىر تۈپ قامغاقنىڭ دالدىسىغا تاشلاپ ، مۆكۈپ ياتتى . كۆڭلىدە ھېلىقى بۇرادىرىنى تۇمەن مىڭنى تىللاپ : « ‹ياخشى بىلەن يۈرسەڭ ئېچىلار چېچىكىڭ ، ياماڭ بىلەن يۈرسەڭ يېرىلار يۈرىكىڭ › دېگەن سۆزنى قانداق ئادەم دېگەن بولغىيتتى ؟ ما ئىشنى كۆرمەمدىغان ، ‹ھالۋىنى ھېكىم يېدى ، تاياقنى يېتىم › دېگەندەك چاقچاقنى باشقىسى قىلىپ ، تاياقنى مەن يېگىلى تاس قالدىم» دەپ تۇراتتى ، بۇرادىرى قاقاقلاپ كۈلگىنىچە ئابدۇللانىڭ يېنىغا كەلدى . ھېلىقى ئۆيدىن چىققان ئادەممۇ پوخۇرلۇق قىلىپ كەلگەنلەرنىڭ بىرى بولۇپ ، ئۆيگە كىرىپ چىراغ يورۇتۇپ تۇرۇشىغا بۇلار كېلىپ قېلىپ ، ئىشىككە چالما ئانقاچقا ، ئۇ ئۆيدىن چىقىپ غىپپىدە تىكشۈتكەندى . ئابدۇللا ئۇنىڭدىن

كېيىن ھېلىقى بۇرادىرى بىلەن ئاخشىمى - ئەتىسى بىر يەرگە بارمىدى . بۇ قورقۇنچلۇق كېچە ئابدۇللانىڭ ئېسىدىن ئەسلا چىقمايتتى .

ئابدۇللا ئايالغا ئىنچىكە سەپسالدى . ئايال روپاش خوتۇنلاردەك ياسانغان بولۇپ ، ئۇنىڭ بويۇن ، بىلەك ۋە بارماقلىرى ئالتۇن بۇيۇم بىلەن زىننەتلەنگەنىدى . لېكىن بۇ بايلىق نىشانلىرى ئۇ ئايالنىڭ كىملىكىنى ئىسپاتلاپ بېرەلمەيتتى . چۈنكى ، بۇ يۇرتنىڭ خەلقى كۆپىنچىسى ئابرۇيپەرەس ، ھەشەمەتچى ئىدى . ئىشقىلىپ ، ئايالنىڭ قورساقلىرى ئاچ قالسىمۇ ، چىداپ يۈرۈپ ، بويۇنلىرىغا ئالتۇن زەنجىر ، قۇلاقلىرىغا ئالتۇن زىرە ، قوللىرىغا ئالتۇن ئۈزۈك سېلىۋالاتتى . كىيىم - كېچەكلىرىگە قاراپ تېخىمۇ بىرنېمە دېمەك تەس ئىدى . دەسلىپىدە ، تەرىقەتچى بۇۋى خوتۇنلار ئىبادەتكە قەدەم قويغان كۈندىن باشلاپ بېشىغا قارا رومال سېلىپ ، قارا كۆزەينەك تاقاپ ، ئاغزىنى ماسكىدا ئېتىپ ، قوللىرىغا قارا پەلەي كىيىپ ، ئىشتاننىڭ پۇچقىقىغا رەڭگارەڭ مەشۇت بىلەن گۈل ئىشلەپ ، تۇرلۇك كۆرۈنۈشلەرنى كەشتىلىۋالاتتى . بايلىقىنى نامايان قىلىپ ، بويىنىغا قوشلاپ ئالتۇن زەنجىر ، بىلەكلىرىگە ، چاپانىنىڭ يېڭىنىڭ ئۈستىگە ئالتۇن بىلەزۈك ، بارماقلىرىغا قارا پەلەي ئۈستىدىن ئالتۇن ئۈزۈكلەرنى سېلىپ يۈرەتتى ، ئۆزى بىلەن بىر فورمىدا بولمىغان كىشىلەرنى كۆزىگە ئىلمايتتى . بۇلاردا ئادەمگەرچىلىك ، قائىدە - يوسۇن دېگەن نەرسىدىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى . ئۇلار شۇنداق گىدىيىۋالاتتىكى ، ھېچكىمگە سالام قىلمايتتى . سالام قىلغۇچىلارغىمۇ جاۋابسىز ئۆتۈپ كېتەتتى . مەيلى ئۇلار قانداقلا يۈرمىسۇن ، ئەركەك چۈشىن دىدارىغا نەزەر سالمايدىغان ئەڭ پاك خوتۇنلار دەپ قارىلاتتى . بىر مەزگىلدىن كېيىن بۇ «بۇۋى خېنىم» لارنىڭ قوشۇنى كەلكۈندەك كۆپىيىپ كەتتى . ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ياش چوكانلار بولۇپ ، ئون بەش - ئون ئالتە ياشلىق قىزلارمۇ خېلى سانىنى تەشكىل قىلاتتى . ئەسلىدىكى بۇۋى خوتۇن - قىزلار توپ - توپ بولۇشۇپ رەخت

مال بازىرىغا ياكى بايلارنىڭ ئۆيىگە مېھماندارچىلىققا ماڭسا ، ئۆزىگە پۇركىگەن ھەرەم ئەتىرلىرىنىڭ پۇرىقى گۇپۇلدەپ كوچىنى بىر ئالاتتى . يىگىتلەر ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن خېلىغىچە قارايتتى .

ئەمدىلىكتىچۇ ؟ بۇۋى خوتۇنلار مېۋە - چېۋە بازىرى ، كاۋاپخانا ، لەڭمەنخانا ، سەي بازىرى ، كەچلىك بازار ، ئارقا كوچا ، بۇلۇڭ - پۇچقاقلارنىڭ ھەممىسىدە كۆزگە چېلىقمىدىغان بولۇپ قالغانىدى . بۇلارنىڭ بەزىلىرىدىن ھاراق ، پىۋىلارنىڭ پۇرىقى كېلىپ تۇراتتى . بۇنىڭدىن كىشىلەر ھەيران بولۇپ ، «توۋا» دېيىشەتتى . ئەمما ئىشنىڭ تېگى - تەكتىنى بىلمەيتتى . يەنە بىر بۆلەك پاكىستان فورمىسىدا بولۇۋالغانلارمۇ بار ئىدى . يېڭى قوشۇلغان بۇۋىلەرنىڭ ھەممىلا جايغا تارقىلىشى بىلەن ، ئەسلىدىكى بۇۋىلەر بىلەنمۇ كىشىلەرنىڭ كارى يوق بولۇپ ، بۇرۇنقىدەك «ۋاي ، خېنىم» دەپ كەتمەس بولغانىدى . بۇرۇنقىلىرى قانداقلا بولمىسۇن گۇناھلىق ئىشلاردىن ساقلىنىشنى تەشەببۇس قىلغان بولسا ، كېيىنكىلىرى گۇناھلىق ئىشنى كىشىگە ئانچە قالدۇرمايتتى . شۇنداق قىلىپ ، قايسىسىنىڭ راست بۇۋى ، قايسىسىنىڭ يالغان بۇۋىلىكىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى . ئاخىرىغا بېرىپ كىشىلەر بۇلارنى كۆزىگىمۇ ئىلمايدىغان ، بەلكى نەپرەتلىنىدىغان بولۇپ قالغانىدى .

بۇۋىلەرنىڭ بىراقلا كۆپىيىپ كېتىشىگە كەلسەك ، بۇنىڭغا ئىپپەت - ئەخلاقتا يامان يولغا مېڭىپ قالغان بىر قىسىم خوتۇن - قىزلارنىڭ «بۇۋى» قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ ئۆزلىرىنى پەردازلاۋاتقانلىقى سەۋەب بولغانىدى . بۇنداقلار ئۆز تىجارىتىنى تەنقىد قىلدى . بۇۋى خوتۇنلارنىڭ باشتىن - ئاياغقىچە قارا كىيىم كىيىپ ، توزدەك نازلىنىپ مېڭىشلىرى يىگىتلەرنى ئۇزلۇكسىز مەھلىيا قىلىۋاتقانلىقىنى سەزدى . يەنە بىر جەھەتتىن ، ئۇلار بۇ كەمگىچە يېرىم يالىڭاچ كىيىنىپ ، قەيەر ئۇدۇل كەلسە شۇ يەردە ئويناپ يۇرۇپ «بۇزۇق» ئاتلىپ ، قانۇننىڭ تەربىيىلەش ئوبيېكتىغا ئايلىنىپ قالغانلار ئىدى . شۇڭا ئۆز جايلىرىدا تۇرالماي

يۆتكىلىپ يۈرۈپ ئويناشقا توغرا كېلەتتى . شۇنداقتىمۇ قاچاندۇر بىر كۈنى توردىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى ـ دە ، بۇ ئىلەرنىڭ فورمىسىدىن پايدىلاندى . بۇ ئىلەردىن كېشى گۇمانلانمايتتى ، بەلكى بىرەر ئەر بىلەن تۇرغىنىنى كۆرسىمۇ ئۆزىنى تارتىپ قارىماي كېتەتتى . بولۇپمۇ مۇشۇ كۈنلەردە بۇزۇقلار بۇ ئىچە ياسىنىپ ، بىر قىسىم ئوغرى ، لۇكچەكلەر موللىچە ياسىنۇبلىپ ، كىمنىڭ ئوغرى ، كىمنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى پەرق ئەتكۈسىز قىلىۋەتكەندى . شۇ سەۋەبتىن ، بۇ ئىلەرنىڭ سىرتىغا قاراپ ھېچكىم باھا بېرەلمەيتتى . يەنە بىر قىسىم نامى چىقىپ قالغانلار ياكى ئەسكى ئىشلار بىلەن شۇغۇللانمىسىمۇ ، كىشىلەر باشقىچىرەك قارايدىغانلارمۇ بۇ ئۇى فورمىسىنى كىيىپ ئۆزىنىڭ ساۋابلىق يولغا ماڭغانلىقىنى ئىپادىلىمەكچى بولغىنىدىن باشقا ، يېشى خېلى بىر يەرگە بارغۇچە ئەر چىقماي ئولتۇرۇپ قالغان قېرى قىزلارمۇ : «بىرەر تالىپىنىڭ كۆزى چۈشۈپ نىكاھلىنىپ قالسام ئەجەب ئەمەس» دەپ ، بۇ ئىلەر قوشۇنىغا قوشۇلۇۋالىدىغان ئىشلارمۇ بار ئىدى .

ئابدۇللانىڭ كۆڭلىدىن شۇنداق تۇرلۈك گۇمانلار كېچىۋاتقانىدا ، ئىككى ئاچماق يولىنىڭ دوقمۇشىغا كېلىپ قالدى ـ دە ، ئايالدىن :

— قايسى تەرەپكە ؟ — دەپ سورىدى .

— ئورمان مەيدانىغا ، ئورمان مەيدانى دېگەن يەرنى بىلەمسىز ؟ شۇ تەرەپكە ھەيدەڭ ، — دېدى ئۇ ئايال . ئابدۇللا :

— دىرت ، چۇ ! — دەپ ئاتنىڭ باش بېغىنى سول تەرەپكە ئايرىلغان يېزا تاشيولى تەرەپكە تارتتى . ئايالنىڭ «ئورمان مەيدانىنى بىلەمسىز ؟ شۇ تەرەپكە ھەيدەڭ» دېگەن سۆزىدىن ئابدۇللا بۇ ئايالنىڭ ئورمان مەيدانىدىكى بارات موللىنىڭ ئۆيىگە بارىدىغانلىقىنى بىلگەنىدى ، شۇنداقتىمۇ بۇ ئايال بىلەن بەكرەك سىردىشىش ئۈچۈن ، گەپكە سېلىپ باقماقچى بولۇپ :

— خانىم ، بىرەر مۇشكۇل ئىشقا دۇچ كەلگەن ئوخشىماملا ؟ — دېدى .

ئايال بۇ سوئالنى ئاڭلاپ ، «بۇ قانداق بىلىۋالغاندۇ ؟» دەپ ئويلاپ ، چاندۇرماستىن :

— ھەئە ، — دەپلا قويدى ، كۆڭلىدە : «بۇ ھىيلىگەر ئوغرىغا قانداقمۇ ئۇچراپ قالغاندىمەن . گەپ ـ سۆزلىرىدىن ئەدەپلىك بىلىنگىنى بىلەن كۆزلىرىنىڭ ئېقى يوغان تۇرىدۇ . ‹كۆزىنىڭ ئېقى يوغان ئادەمنىڭ شەھۋەت نەپسى تويماس كېلىدۇ› دەيدىغان گەپ بار ئىكەن . كىشىنىڭ قورسىقىدىكى ئىشنى بىلىۋالغىنىدىن قارىغاندا ، كۆرمىگىنى قالمىغان راسا قاقۋاش بىر نەرسىمۇ نېمە بۇ» دەپ ، كۆز قۇيرۇقىدا ئابدۇللاغا نەزەر سالدى ، ئەمما بىرەر غەيرىيلىك سېزىلمىدى .

ئابدۇللانىڭ بولسا ، گۇمانلىرى كۆڭلىدىن كۆتۈرۈلۈپ ، ئايالنىڭ قانداقتۇر بىرەر ئىش بىلەن سېھىرگەر بارات موللىنىڭ قېشىغا ماڭغانلىقىنى بىلدى . ئابدۇللا دەسلەپتە كۆرگەندە ، ئۇنى بىرەر دىنىي ئۆلىما ئائىلىسىدىن بولسا كېرەك ، دەپ ھېس قىلغانىدى . ئۇنىڭ سېھىرگەر ئىزدەپ ماڭغانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن ، بۇنىڭمۇ باشقا نادانلارغا ئوخشاشلا بىلىمسىز ، ئەخمەقلىقىنى بىلدى . كۆڭلىدە : «ئىسىت ! ھەممە مىللەتلەر ئىلىم ـ پەن بىلەن ئۆزلىرىگە بەخت ـ سائادەت كەلتۈرۈۋاتقان مۇشۇ دەۋردىمۇ ، بىزنىڭ خەلقىمىز خۇراپاتلىققا ئېسىلىپ ، يەنىلا مۇشۇنداق ئالدامچىلارغا چوقۇنۇپ يۈرسە ، يەنىلا باخشى ، داخان ، رەمبال ، جادۇگەر دېگەنلەرگە ئىشىنىپ ، ئۆز تەقدىرىنى ئۆزگەرتىشنى شۇلاردىن تىلەۋاتسا ، باشقىلار ئالدىدا قانداقمۇ يۈزىمىزنى كۆتۈرۈپ يۈرەرمىز» دەپ ئويلاپ ، كۆڭلى غەش بولماقتا ئىدى .

ئابدۇللا دارىلمۇئەللىمىنده ياخشى ئوقۇغانلارنىڭ بىرى بولغاچقا ، باخشى ، سېھىرگەر ، رەمبال دېگەندەكلەرگە ئىشەنمەيتتى . ئەمما ئادەملەر يەنىلا شۇنداقلارغا چوقۇنۇپ يۈرگەن

مۇشۇنداق دەۋرلەردە ، ئۇنداق گەپلەرنى ئېغىزىدىن چىقىرىپ ، نادانلار بىلەن گەپ تالىشىپ يۈرۈشنى خالىمايتتى . شۇڭا ، ئۇ سۇكۇتتە يۈرۈپ ، ئۆز ئىشى بىلەن بولاتتى .

ھېلىقى ئايال بولسا ، ھارۋىكەشنىڭ بىلىۋالغانلىقىدىن گۇمانلىنىپ : «قانداق قىلغۇلۇق ؟ ياق ، نېمە قورقاتتىم ، بۇ ئەر كىشىغۇ ، ئەرخەق دېگەن خوتۇن كىشىنىڭ ئىككى ئېغىز شېرىن سۆزىنى ئاڭلايدىغان بولسا ، سىمابتەك ئېرىپ كېتىدىغان نەرسىغۇ ؟ ئەرلەرنىڭ راسا كۆزى قىزارغاندا ھەممىدىن كېچىدىغۇ ؟ ئايالنىڭ چاڭگىلىغا چۈشمىگەن كىم بار ، ھەتتا خوتۇنىنىڭ سۆزى بىلەن ئاتا ـ ئانا ، ئۇرۇق ـ تۇغقان ، قوۋم ـ قېرىنداشلىرىدىن كېچىپ ، ئاخىرى ۋەيران بولۇپ ، پۈشايمانىنى ئالغىلى قاچا تاپالماي يۈرگەنلەرمۇ بارغۇ ؟ بۇ ھارۋىكەش قانچىلىك نېمىتى ، جاجىسى — ئىككى ئېغىز تاتلىق گەپ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن كەچۈردى ، ئاندىن «بىرەر تونۇش كىشى كۆرۈپلا قالمىسا بولاتتىغۇ» دەپ ئويلىدى . دەل شۇ چاغدا ، قارشى تەرەپتىن بىر ماشىنا كېلىپ قالدى . ئۇ ماشىنا ئۇدۇلغا كەلگەندە ، باشقا تەرەپكە قارىۋالدى . ئورمان مەيدانىنىڭ يولى بولسا ، شەھەردىن چىقىپ ئىككى يېزىنى بېسىپ ئۆتىدىغان ، قاتناش كەم بولمايدىغان يوللارنىڭ بىرى ئىدى . يۈك ماشىنىلىرى ، چوڭ ـ كىچىك كىرا ماشىنىلىرى ، تراكتور ، موتسىكلىت ، ۋېلىسىپىت ، ئات ، ئېشەك ھارۋىلىرى ئۇياقتىن ـ بۇياققا ئايىغى ئۈزۈلمەي مېڭىپ تۇراتتى . ئانچە ـ مۇنچە پىيادىلەرمۇ ئۇچراپ تۇراتتى . ئۇ ئايالنىڭ داۋاملىق تۆت ئەتراپىغا قاراپ خاتىرجەم بولالماسلىقىنىڭ سەۋەبى : تونۇش ـ بىلىشلەر ئۇچراپ قېلىپ ، سۆز ـ چۆچەك قىلىۋېتىشىدىن ئەنسىرەيتتى . شۇڭا ، بۇركۇتتىن قاچقان جەرەندەك ، ھەر تەرەپكە كۆز تىكەتتى ، كەيپىياتى ئەنسىز ئىدى .

— مۇشكۇل ئىشقا دۇچار بولغانلىقىمنى قانداق بىلدىڭىز ؟ — دەپ سورىدى ئايال .

— ئەلۋەتتە بىلىمەن ، ـ دە ، — دېدى ئابدۇللا ، — مېنىڭ

ئورمان مەيدانغا بېرىشىم مۇشۇ نۆۋەتلا ئەمەس ، ئۇ يەردە سىلىگە ئوخشاش نى ـ نى ئايالار ، ياش يىگىت ، چوكانلار ، ھەتتا ئالىي مەكتەپلەرنى پۈتتۈرۈپ خىزمەتكە چىقىپ ، تۇرمۇش خاپىچىلىقىغا ئۇچرىغان چوكان ـ جۈۋانلار ، ئىشقىلىپ ، بويىغا يېتىپ قالغان ئوقۇغۇچىلاردىن تارتىپ ، قېرى مومايلارغىچە ئايىغى ئۈزۈلمەيدۇ دېسىمۇ بولىدۇ . ئېرىدىن ئاجرىشىدىغانلار ، مۇھەببەتكە ئېرىشەلمىگەنلەر ، رەقىبلىرىدىن ئۆچ ئالماقچى بولغانلار ، پېشكەللىككە ئۇچراپ ئىشى ئوڭدىن كەلمىگەنلەر ، ئىشقىلىپ ، بېشىغا كۈن چۈشكەنلەرنىڭ ھەممىسى بېرىپ ، بارات موللامنى تاپىدۇ . ئۇ يەرگە بارغانلارنىڭ كۆپىنچىسىنى بىلىمەن . ئەمما ، مېنىڭ ئاغزىم چىڭ ئادەم ، ھېچكىمگە دېمەيمەن . يوقىنى تېپىشىپ بېرىمەن ، قىلالمىغاننى قىلىشىپ بېرىمەن . ئۇلارمۇ پۇلنى ئايىماي بېرىدۇ . «سېھىر ـ جادۇ»نىڭمۇ شەرتى جىق بىر ئىش . ھەممىنى تەل قىلىپ بەرمىگۈچە ئەپسۇننى باشلىيالمايدۇ . ئاڭلىسام ، «ئىسمى ئەزەم» نى پەقەت مۇشۇ بارات موللاملا بىلىدىكەن . ئۇنىڭ ئايەتلىرى بەك كەسكىدەكمىش . مەنغۇ ئانچە ئىشىنىپمۇ كەتمەيمەن . لېكىن ، كىشىلەردىن : «ۋاي بارات موللامنىڭ ئايىتى بەك كېسىدىكەن . خوتۇنۇم يامانلاپ كېتىۋىدى ، بارات موللامنىڭ ئايىتى بىلەن ئۆيۈمگە ئۆزى كەپتۇ . پالانى خوتۇنىغا كۆڭۈلسىز بولۇپ قالغانكەن ، بارات موللامنىڭ ئەپسۇنى بىلەن ئەمدىلىكتە چىدىمىدىم ، دەپ يىغلاپ يۈرۈپتۇ» دېگەندەك گەپلەرنى ئاڭلاپ ، مەنمۇ ھەيران قالدىم . ماڭا پۇل بولسىلا بولدى . باشقا ئىش بىلەن كارىم يوق ئادەممەن .

— شۇنداق بولغىنى ياخشى ، — دېدى ئايال ، — «پۇت يۇگۈرۈكى ئاشقا ، ئېغىز يۇگۈرۈكى باشقا» دېگەن گەپ بار . بۇگۈنكى كۈندە پۇل تاپماقمۇ ئاسان ئەمەس . «ھە ، دەڭ ، مومايىنىڭ زېڭىنى يەڭ» دېگەنىكەن . ئاغزىڭىزنى چىڭ تۇتۇپ ، كىشىلەرگە يارىدەم قىلسىڭىز «ياخشىلىقنى سۇغا سال ، سۇ بىلمىسە بېلىق بىلۇر ، بېلىق بىلمىسە خالىق بىلۇر» دېگەندەك ، باشقىلارمۇ

بىلمەي قالمايدۇ . ئەگەر ئۇلار بىلمىسە خۇدايىم بىلىپ ، قانداقتۇر بىر يول بىلەن ياخشىلىقنىڭ قايتۇرىدۇ . بۇگۈن مەندەك ئاق كۆڭۈل ، قولى ئوچۇق خوتۇنغا ئۇچراپ قېلىشىڭمۇ تەقدىردىن مۇستەسنا ئەمەس . بەلكى ، خۇش بولۇپ قالارسىز . ئىسمىڭىزنى سورىسام بولامدۇ ؟...

— بولمايدىغان نېمىسى بار ؟

— «بەش پۇلۇمنىڭ بارىدا ئەيسا سوپى دەيدۇ مېنى ، بەش پۇلۇمنىڭ يوقىدا ئەيسا سوقى دەيدۇ مېنى» دېگەندەك ، پۇلۇم بار ۋاقتىدىكى ئىسمىم ئابدۇللاجان ، پۇل يوق ۋاقتىدىكى ئىسمىم ئابدۇللا . مەن بىر بىچارە هارۋىكەش . ئىسمىمنى تىلغا ئېلىشقىمۇ ئەرزىمەيدۇ . ئابدۇللا دەمسىز ، هارۋىكەش دەمسىز ، نېمىلا دېسىڭىز بولىۋېرىدۇ . راهەت ـ پاراغەتنى ئاياغ ـ ئاستى قىلىپ ، مۇشەققەت چاڭ ـ توزانلىرىدا بۇلغانغان ئادەممەن .

— ياق ، ئۇنداق دېمەڭ ، خۇدانىڭ كەرىمى كەڭرى . بۇگۈن تونۇشتۇققۇ مانا . سىزنى ئابلاجان دەۋېرىمەن . ئەگەر ئىشلىرىمغا يېقىن تۇرسىڭىز ، بارنى تەڭ خەجلەيمىز . مېنىڭ ئىسمىم چولپان . بەزىلەر خۇشامەت قىلىپ «چولپان خېنىم» دەۋالىدۇ تېخى . جاهان دېگەن شۇنداق نەرسىكەن . ئاپام دائىم ماڭا : «پۇلى بارنىڭ يۈزى يورۇق . پۇل تېپىشتا شەپقەتسىز بول . پۇل تېپىش دېگەننىڭ ئۆزى باشقىلارنىڭ ئاغزىدىكى نانىنى تارتىۋېلىش دېمەكتۇر . باشقىلارغا رەهىم قىلساڭ ، ئۇ ئاغزىدىكى نانىنى يۇتۇۋەتسىلا ساڭا هېچنېمە قالمايدۇ . شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ گېلىدىن چىڭ سىقىپ تۇرۇپ ، نانىنى تارتىۋېلىشىڭ كېرەك . ئەگەر رەقىبىڭنىڭ جېنىغا ئېچىڭ ئاغرىسا ، سەن ئاچلىقتا ئۆلسەن ، بۇنىڭغا هېچكىمنىڭ ئېچى ئاغرىمايدۇ . ئۆز مەقسىتىڭگە يېتىمەن دېسەڭ هەرقانداق ئىشتىن باش تارتما . جاندىن كەچمىگۈچە ، جانانغا يەتكىلى بولماس ، دېگەن شۇ» دەيدۇ . بۇگۈن مەنمۇ شۇ ئىشنىڭ كويىدا كېتىۋاتىمەن ! سىزمۇ مېنى «چولپان» دەپ

ئاتاۋېرىڭ . ئىشىمغا يارەملەشسىڭىز ، مۇرادىم ھاسىل بولۇپ قالسا ، سىزنى ھەرگىز تاشلىمايمەن ، — دېدى ئايال .

دېمىسىمۇ نامراتلىق ئابدۇللانىڭ گېلىنى بوغماقتا ئىدى . سەللا بوش تۇرىدىغان بولسا ، ئىشى ئاقمايتتى . گاھىدا ئۇ يالغۇز قالغان چاغلىرىدا ئاتا ـ ئانىسىنى ئەسلەپ يىغلايتتى . قەبرىستانلىققا بېرىپ ئاتىسىنىڭ تۇپرىقىغا يۈزىنى سۈرتۈپ ، تاڭ ئاتقۇچە ئۇخلىماي چىقاتتى . مىڭ پۇشايمانلارنى قىلىپ زارلانسىمۇ ، ئۆتكەن ئىش ئىزىغا كەلمىدى . ھەقىقەتەنمۇ ئۇنىڭ ھالى ئېچىنىشلىق بولۇپ ، ھازىر ئۇ پۇل بېرىدىغان ئادەم بولسا ، مېنى يۇدۇپ ماڭ دېسىمۇ ، ياق دېمەيتتى . چولپانىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ، راستىنلا ئۇنىڭغا يارەملىشىش نىيىتىگە كەلدى . ئەمما چولپانىنىڭ زادى نېمە مەقسەت بىلەن كەلگەنلىكىنى ، ئۇنىڭغا قانداق يارەملەرنى بېرىشنى تېخى ئېنىق بىلمەيتتى .

چولپان ئابدۇللانىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ ، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتتى ، لېكىن ، ئۇ ئابدۇللانى تولۇق چۈشەنمىگەچكە ، ئۆتمۈشىنى بىلگۈسى كېلىپ :

— شۇنچە سەپسالسام تەقى ـ تۇرقىڭىز ، گەپ ـ سۆزلىرىڭىز ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭكىگە ئوخشىمايدىكەن ، كادىر بولغانمىكىن دەپ ئويلاپ قالدىم ، — دەپ ئابدۇللاغا سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى .

— راست تاپتىڭىز ، — دېدى ئابدۇللا ، — مەن كادىرمۇ بولغان . دەپ كەلسەم ھەتتا ئىشەنگۈڭىز كەلمەي قالىدۇ ، — دەپ ، پۈتۈن ئۆتمۈشىنى بالىلىق دەۋرىدىن باشلاپ ھېكايە قىلىشقا باشلىدى . ئۆزىنىڭ ھەددىدىن ئېشىپ ، ئاتىسىغا سالغان كۈلپەتلىرىنى ، ئاتىسىنىڭ قەبرىغاندا قەرزدارلاردىن ئازار يەپ دەرد ـ ئەلەم بىلەن ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ، ئاتىسىدىن ئايرىلىپ تارتقان يوقسۇزلۇقنىڭ دەردلىرىنى بايان قىلغاندا كۆڭلى بۇزۇلۇپ ، گويا گېلىغا قانداقتۇر بىرنەرسە قاپلىشىۋالغاندەك

سۆزلىيەلمەي قالاتتى ، گاھىدا ئۇن سېلىپ يىغلىۋېتىدىغاندەك ئۆزىنى باسالماي قالاتتى . بۇنداق چاغدا بىردەم جىم تۇرۇۋېلىپ يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇراتتى . شۇنداق قىلىپ ، پۈتۈن ئۆتمۈشىنى چولپانغا قالدۇرماي سۆزلەپ بېرىپ ئىچ - قارنىنى بوشتىپ ، غەمكىن كۆڭلىنى تەسكىن تاپتۇرماقچى بولدى . ئۇ ئابدۇللاغا تەسەللى بېرىپ :

— تەقدىر دېگەن شۇنداق نەرسىكەن ، ئۇنىڭ قۇلىقى گاس ، كۆزى كور ، تىلى لال ، شۇڭا كىشىنىڭ ھالىغا يەتمەيدىكەن . ئويلايمەنكى ، تەقدىردىن شىكايەت قىلىپ : «خىزىردەك كىشىگە بەردىڭ بىر ئېشەك ، ئېشەكتەك كىشىگە بەردىڭ مىڭ خىسلەت» دېگەن بېيىتلەرمۇ بىكار چىقمىغانىكەن . دەردى يوق يەر يوقكەن ، تاغنىڭ تۈۋىدە دېڭىز بولغاندەك ، گۈلنىڭ ئاستىدا تىكەن بولغاندەك ، خۇشاللىقنىڭ ئارقىسىدا خاپىلىق ئەگىشىپ يۈرۈيدىكەن . بۇ يىل ئەمدىلا يىگىرمە ئالتە ياشقا كىرگەن بولساممۇ ، تارتقان خاپىلىقتىن قورساقلىرىمنى يېرىۋەتكۈم كېلىدۇ . ئاڭلىسىڭىز راستكەن دەيسىز . مەن سەنەمباغدا ئولتۇرۇشلۇق غوپۇر ھاجىمنىڭ ئوغلى شەمشى موللامنىڭ قىزى بولىمەن . ئاتام ياشلا ئۆلۈپ كېتىپ ئاپام شەرىخاننىڭ قولىدا چوڭ بولدۇم . بەلكىم سىزمۇ ئاڭلىغانسىز . شەرىخان دېسە ، بىلمەيدىغان كىشى يوق ، قولىدىن كەلمەيدىغان ئىش يوق . بېشىغا كۈن چۈشكەنلەرنىڭ ھەممىسى ئاپامنى ئىزدەيدۇ . مېنى مۇختار قاسساپنىڭ ئوغلى ئەنۋەرگە بەرگەنىدى . بىزغۇ ئوبدان قاملىشىپ قېلىۋىدۇق ، لېكىن ، — دەپ ، پۈتۈن ئۆتمۈشىنى ۋە بۈگۈن نېمە مەقسەت بىلەن كەلگەنلىكىگە قەدەر ھەممىنى سۆزلەپ بەرگۈسى كەلدى ، ئەمما ئابدۇللانىڭ ھېكايىسى تۈگىمىگەنىدى .

تۆتىنچى باب

سۇخەنجى ۋە سۇيىقەست

چولپان ئەسلىدە يېزىدا ئولتۇرۇشلۇق بىر موللا ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن بولۇپ ، ئاتىسى شەمشى موللا ناھايىتى پىخسىق كىشى ئىدى .

چولپان كىچىك چېغىدىلا يېتىم بولۇپ ، ئاپىسى شەرىخاننىڭ قولىغا قالدى . شەرىخان بولسا ، شەمشى موللىدىنمۇ ئۆتەر كاززاپ ، ھىيلىگەر ، سۇخەنچى ، ئاچ كۆز ، داۋاملىق باشقىلارنى كۆرەلمەي ھەسەت قىلىپ يۈرۈيدىغان غەيۋەتخور ئىدى . ئېرى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ، ئائىلىسىنىڭ ھەممە ئىشى شەرىخانغىلا قالدى . بار ئوقەتلىرى تۇغەپ ، تۇرمۇش قايغۇسى ئۇنى ئالدىراتتى . ئاخىرىغا بېرىپ ، ئۇنىڭ ماڭمىغان كوچىسى ، قىلمىغان ئىشلىرى ئاز قالدى . بالىلىرىنىڭ چوڭ بولۇپ يېتىلىشى بىلەن كۇنمۇ سەل ھاللىنىپ ، جەبرى ـ مۇشەققەتتىن قۇتۇلغاندەك بولدى . چولپان ئون سەككىز ياشقا كىرگەندە ناھىيە بازىرىدىكى داڭلىق قاسساپ مۇختار بىلەن قۇدىلىشىپ ، ئۇنىڭ ئوغلى ئەنۋەرگە ياتلىق قىلدى .

مۇختار قاسساپ ناھايىتى ئاق كۆڭۈل ، دىلى يۇمشاق ، سەممىي كىشى ئىدى . ئوغلى ئەنۋەر ئەمدىلا ئىككى ياشقا

كىرگەندە ، ئاپىسى يۇرەك كېسىلى بىلەن ئۇشتۇمتۇت قازا قىلدى . مۇختار قاسساپ ئايالى بىلەن بەكمۇ مېھرىبان ئەر ـ خوتۇنلاردىن ئىدى . ئايالى توگەپ كەتكەندىن كېيىن ، قولۇم ـ قوشنىلىرى ئۆيلەپ قويۇشماقچى بولدى ، ئەمما مۇختار قاسساپ بالىنىڭ ئاپىسىنى زادىلا ئۇنتۇيالمىدى . يەنە بىر جەھەتتىن : «ئۆيلەنسەم ئەنۋەرنى سەت كۆرىدۇ ، ئۇ چاغدا ئاپىسىنىڭ روھى قورۇنىدۇ» دەپ ئويلىدى . شۇنداق قىلىپ ، ئۆيلىنىشنى رەت قىلىپ ، بالا باقتى . ئوغلى ئون بەش ياشقا تولغاندىن باشلاپ قاسساپلىقنى ئۆگىتىپ ، ئاتا ـ بالا ئىككىسى ئىككى جايدا دۇكان ئاچتى . ھۇنەردە ئەنۋەر ئاتىسىدىن قېلىشمايدىغان بولدى . ئەمدى بۇلارغا ئاش ـ غىزاسىنى ئېتىپ ، كىر ـ قاتلىرىنى يۇغدەك بىرەر ئايال كىشى بەكمۇ زۆرۈر ئىدى . ئەنۋەرمۇ يىگىرمە ياشقا تولۇپ قالغاچقا ، مۇختار قاسساپ ئوغلىنىڭ ئۆيلەپ قويۇش قارارىغا كەلدى . ئەھلى مەھەللىدىكىلەرنىڭ تونۇشتۇرۇشى ئارقىلىق شەربخان بىلەن قۇدىلىشىپ قالدى . شەربخان قۇۋلۇقتا تەڭداشسىز بولۇپ ، ھېيلە ـ مىكىرده كامىل ئىدى . قىزى چولپان تېخى ياش بولسىمۇ ، ئۇنىڭدا ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ خىسلەتلىرى مەۋجۇت ئىدى . شەربخان قىزى چولپاننى ئەنۋەرگە بېرىشته مۇختار قاسساپنىڭ پۇلىنى نەزەرده تۇتۇپ : «مۇختار قاسساپتا پۇل دېگەن تولا ، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ بىرلا ئوغلى بار ، باشقا مىراسخورى يوق ، مۇختار قاسساپ باقى ئالەمگە رىھلەت قىلىپ قالسا ، دۇنياسىنىڭ ھەممىسى ئوغلىغا قالىدۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىگە پۇككەنىدى . شۇڭا ، «ئۇنىڭ بىز بىلەن قۇدىلىشىشى قىزىمغا كەلگەن ئامەت» دەپ ، تويىنى تېزرەك قىلىۋېتىشكە ئالدىرىدى . قىزىنى تېخىمۇ پاك ـ ئىپپەتلىك كۆرسىتىش ئۈچۈن ، «بۇۋى» خوتۇنلار فورمىسىنى كىيدۇرۇپ ، ئېرى ۋە قېينىناتىسىدا ئىشەنچ پەيدا قىلماقچى بولدى . تويدىن كېيىن شەربخان قىزىغا تەلىم بېرىپ تۇردى . چولپان ئاپىسىنىڭ مەككارلىق تەلىماتلىرىدىن دەرس ئېلىپ ، ئېرىنى «ۋاي ئەنۋەرجان» دەپ پۇتىنى يۇيۇپ ، تىرنىقىنى

ئېلىپ ، كىيىمىنى كىر قىلماي كۆتۈپ ، ھەربىر سۆزىدە مىڭلىغان ناز ـ خۇلقلىرىنى جىلۋىلەندۈرۈپ يۈرۈپ ، چاڭگىللىغا كىرگۈزۈۋالدى . مۇختار قاسساپنىڭ گەرچە پۇلى كۆپ بولسىمۇ ، ئۆيىدە خوتۇن بولمىغاندىكىن نېمە راھىتى بولسۇن؟ چولپان كېلىن بولۇپ كىرگەندىن كېيىن ، «ۋاي دادا» دەپ يۈرۈپ ئاغزىدىن كىرىپ ، بۇرنىدىن چىقىپ ، كىيىمىنى كىر قىلماي ، ئاش ـ غىزاسىنى ۋاقتىدا ئېتىپ بېرىپ يۈرۈپ ، كۆزىگە ئوبدان كۆرۈنۈپ قالدى . ياش تۇرۇپ بەش ۋاخ نامازنى تەرك قىلماي يۈرگىنىگە ئاتا ـ بالا ھەر ئىككىسى خۇشال ئىدى . چولپان ئۇچۇن بولسا ، بەش ۋاخ نامار ئۇنىڭ نۇقسانلىرىنى ياپىدىغان پەردە ياكى ئۆزىنى قوغدايدىغان قالقان ئىدى . نامار ئۇنى بۇ ئائىلىدە نەگە بارسا ، نەدە تۇرسا گۇمان پەيدا قىلمايدىغان ئىمتىيازغا ئىگە قىلدى . مەيلى قېينىاتىسى مۇختار قاسساپقا بولسۇن ياكى ئېرى ئەنۋەر قاسساپقا بولسۇن ، چولپاننىڭ چىرايى تۇرۇلۇپ باقمىدى . بۇنىڭغا مۇختار قاسساپ خۇشال بولۇپ ، كىيىم ـ كېچەك ، زىبۇ زىننەتلەر ئېلىپ بېرىپ ، رەھمىتىنى بىلدۈرەتتى . ئۇزاق ئۆتمەي ئائىلە ھوقۇقى چولپاننىڭ ئىلكىگە ئۆتۈپ ، قىلغىنى قىلغان ، ئەتكىنى ئەتكەن دەرىجىسىگە يەتتى . بۇ چولپان ئۇچۇن ئەڭ قىممەتلىك پۇرسەت ئىدى . ئۇ ھە دەپ ئۆز يېنىنى چىڭداشقا كىرىشتى . قولغا ئىلماشقانلىكى نەرسىنى ئاپىسىنىڭكىگە ماڭدۇراتتى . ئاپىسىنىڭ ئالغانسېرى ئالغۇسى كېلەتتى . مۇختار قاساپ گاھىدا سەزگەندەك قىلسىمۇ ، ئېشىڭنى ئەتتىم ، كىرىڭنى يۇدۇم دەپ چىرايى تۇتۇلۇپ قالمىغىغا خۇش بولۇپ ، سەزگىنىنى بىلىندۇرمىدى .

مۇشۇنداق نەچچە يىللار ئۆتتى . بىر كۇنى جامائەت بىر مەرىكىدە ئولتۇرۇپ ، مۇختار قاسساپ توغرىسىدا سۆزلىشىپ قالدى .

— مۇختار قاسساپنىڭمۇ يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالدى . بۇ ئادەمنىڭ ھازىرغۇ تېنى ساغلام ، ھېچ ئىشتىن غېمى يوق يۈرۈيدۇ .

كېيىن ئاغرىق - سىلاق بولۇپ قالسا ، ئوغلى ياكى كېلىنى قارىيالمايدۇ . ئۇ چاغدا قانداق قىلىدۇ ؟ — دېيىشىپ ، يېقىن قوشنىسى ساۋۇر مەزىنگە :

— ئۆزلىرى يېقىن بولغاندىكىن ، ئۇستام بىلەن سۆزلىشىپ باقسىلا ، — دەپ تاپشۇردى . مۇشۇ كۈنلەردە مۇختار قاسىمنىڭ ئوغلىنىڭ خوتۇنى بىلەن قاملىشىپ قالغىنىغا خۇشال بولۇپ : «ئەنۋەرمۇ كۆزۈمنىڭ ئوچۇقلۇقىدا ئۆيىنى تۇتۇۋالسۇن ، ھېلىغۇ مەن بار ، ھېچنېمىدىن غېمى يوق ، مەن بولمىسامچۇ ؟ ئۇ چاغدا ئەجىر قىلماي ئېرىشكەن پۇلنىڭ قەدرىگە يەتمەي ، ھازىرقىدەك خەجلەۋەرسە تاغمۇ توشمايدۇ . ئۇمۇ ئۆي تۇتۇشنى ، ياشاشنىڭ يوللىرىنى ئۆگىنىۋالسۇن . ئەمدى مەنمۇ كېينىلىكىمنى ئويلىمىسام بولماس » دېگەنلەرنى ئويلاپ ئۆيلىنىش خىيالىغا كېلىپ قالغانىدى . جامائەتنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ساۋۇر مەزىنىنىڭ كېلىشى مۇختار قاسىمنىڭ ئېغىزىدىن چىقىرالماي يۈرگەندە ئوبدانلا خوپ كەلدى - دە ، ئەنۋەرنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالماقچى بولۇشتى . ئەنۋەرمۇ ئاز - تولا مەدەنىيەت سەۋىيىسىگە ئىگە يىگىت ئىدى . جامائەتنىڭ دېگەنلىرىنى خوپ كۆرۈپ قوللىدى . شۇنداق قىلىپ ، مۇختارنى شۇ مەھەللىلىك يوقسۇزلۇق دەردىنى كۆپ تارتقان ، ئاتا - ئانىسىدىن كىچىك قېلىپ ، تۇرمۇش لەززىتىنى كۆرمىگەن دىلنار ئىسىملىك يىگىرمە بەش ياش ئەتراپىدىكى چىرايلىق بىر چوكانغا ئۆيلەپ قويۇشتى .

دىلنار تولىمۇ ئىشچان ، سەمىمىي ، قائىدە - يوسۇنلۇق ، ئىپپەتلىك چوكان بولۇپ ، ھەرقانداق ئىشتا جانلىق ۋە چەبدەس ئىدى . ئۇنىڭ كىچىكىدىن ئەمگەكتە چىنىققان مۇسكۇللىرى مۇستەھكەم يېتىلگەچكە ، كۈچ - غەيرىتى ئۇرغۇپ تۇراتتى . بەزى «ماي بويىاق» مىشچان خوتۇنلاردەك ، يۈزىنى رەڭگارەڭ بويىاپ يۈرمىسىمۇ ، ئۇنىڭ تۆكۈلۈپ تۇرغان قاش - كۆزلىرى ، بۇغداي ئۆڭ چىرايىدىكى تەبىئىي گۈزەللىك كىشىنى مەپتۇن قىلىپ تۇراتتى . ئىككى تال ئۇرۇپ قويۇپ بەرگەن سۇمبۇل چاچلىرى

پاخپاق چاچلىقلاردا ھەسەت قوزغايتتى ، ھەر بىر قەدەم تاشلىغاندا يىلاندەك تولغىنىپ ھەر تەرەپكە سىلكىنىشلىرى چاچنى كېسىپ سالۇاي قىلىپ ، غەلىتە كىينىپ ، ئۆزىنىڭ يۈز - كۆزىدىن نۇقسان تېپىپ قوش قاپاق بولىمەن دەپ قاپاقلىرىنى كەستۈرۈپ يۈرگەنلەرنى قامچىلاپ ، ئەدەپكە تەشەببۇس قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى .

دىلنار مۇختار قاسساپنىڭ يېشىنىڭ يېرىمىدا بولغان بىلەن ئۇنىڭ يېشىنىڭ چوڭلۇقىنى ئويلاپمۇ قويمايتتى . چۈنكى ، ئۆزىنى بىز ياش دەپ يۈرگەن بىلەن ، ھاراق - شارابنى بولۇشىغا ئىچىپ ، كوچا - كويلاردا يولسىزلىق قىلىپ يۈز - ئابرۇيىنى تۆكىدىغان ، نەسىھەت قىلسا ئاڭلىمايدىغان ، يولدىن چىققان ، تۈتۈرۇقسىز ياشلاردىن ئېرىنى نەچچە ھەسسە ئەلا بىلەتتى . مۇختار قاسساپمۇ دىلنارغا ئۆيلەنگەندىن كېيىن كۈندىن - كۈنگە كۆڭلى ئۆسۈپ ياشىرىۋاتقاندەك ، ئۆزىنى ئەللىك ياشتا ئەمەس ، بەلكى دىلنارنىڭ تەڭتۇشىدەك ھېس قىلاتتى . بۇلارنىڭ ئىناقلىقىنى ھەممىگە ئۆرنەك بولالايدۇ ، دېگۈچىلىكى بار ئىدى . شۇڭا ، مۇختار قاسساپ دىلنارغا قىممەت باھالىق كىيىملەرنى ئېلىپ بېرىپ ، زىبۇزىننەت بۇيۇملىرى بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلماقچى بولاتتى . دىلنار بولسا ، ئەمگەكچان خەلق ئىچىدىن چىققان بولغاچقا ، ئاددىي يۈرۈشنى ياقتۇراتتى . ئۇ بازاردا نېمە قىممەت بولسا شۇنىڭغا ئېسىلىپ ، تاپقان پۇلىغا كىيىم ئالدۇرۇپ ، ئەرلىرىنىڭ دەردىگە يەتمەيدىغان ؛ ئەرلىرىنىڭ دەرد - ئەلەملىرى ، قايغۇ - ئەندىشىلىرى بىلەن كارى بولمايدىغان ؛ پۈرسەت تېپىپ بەخىرامان ئويناپ يۈرىدىغان ؛ ئورنىدىن قوپماي تۇرۇپ قاش قەلمى ، ئەينەكلىرىنى ئېلىپ ، قاش - كۆز ۋە ھۆسنلىرىگە ھەرخىل رەڭ بېرىدىغان ؛ ئۆي ئىچى بىلەن قىلچە كارى يوق ، كوچىغا يورغىلاپ ، قايسىبىر يىگىت ياكى بىرەر بايۇەچچىنىڭ «سىز چىرايلىقكەنسىز» دېگەن بىرەر ئېغىز ماختاش سۆزلىرىنى تەمە قىلىپ يۈرىدىغان ؛ كىشىلەرنىڭ دەققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىش ئۈچۈن غەلىتە

ياسىنىپ ، چوڭ كوچا بىلەن قاتراپ يۈرۈيدىغان ، ئۆيىگە قارىسا ھەپتىدە بىر سۈپۈرگە سالمايدىغان ؛ بىر قېتىم تاماق ئەتسە ، يەنە بىر قېتىم تاماق ئەتكۈچە قازان يۇمايدىغان خوتۇنلارغا ئۆچ ئىدى . ئۇ ئاددىي رەختلەردىن كىيىپ ، پات - پات يۇيۇپ پاكىز يۈرەتتى . شۇنداقتىمۇ مۇختار قاسساپنىڭ ياخشى كۆڭلىنى ياندۇرالمىدى . مۇختار قاسساپ ئۆز مۇھەببىتىنى ۋە ئىززەت - ھۆرمىتىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن دىلنارغا يېڭى - يېڭى كىيىملەر ۋە زىبۇزىننەتلەرنى ئېلىپ بېرىپ ، ئەلدىن كېيىن قويمىدى .

مۇختار قاسساپ بىلەن دىلنارنىڭ مۇھەببىتى چولپان ئۈچۈن زور ئۈمىدسىزلىك كەلتۈرۈپ ، ھەسەت پەيدا قىلدى . چۈنكى ، مۇختار قاسساپ ئۆيلەنگەندىن كېيىن تەنھالىق موھتاجلىقىدىن خالاس بولغانىدى . دىلنار ئۈنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ ، ئەتىۋارلاپ كۈتتى . مۇختار قاسساپ كېلىنى چولپانىنىڭ ياخشىلىقىنى ئۇنتۇپ قالمىدى ، بەلكى ئۇنىڭدىن كۆپ رازى ئىدى ، ئەمما خوتۇن ئالغان تۈرۈقلۇقمۇ ئۇنى ئاۋارە قىلسا بولمايدۇ ، ئەلۋەتتە . شۇ سەۋەبلەر بىلەن ئاتا - بالا ئىككىسىنىڭ ئۆيلىرى ئايرىم بولدى ، ھەرقايسىسى ئۆز دەردىگە يىغلاشقا توغرا كەلدى . مۇختار قاسساپمۇ ئۆز ئىشى بىلەن بولۇپ ، تەنھا چاغلىرىدىكىدەك چولپانىنىڭ قاپىقىغا قاراپ ، ئۇنى - بۇنى ئېلىپ بېرىپ خۇشامەت قىلىپ يۈرمىدى . ئەنۋەرنىڭمۇ تىجارىتى ئوبدان يۈرۈشكەن ، ئۆز ئالدىغا كىرىمى يامان ئەمەس بولغاچقا ، مۇختارنىڭ ئەمدى يەنىلا كېلىنىگە پۇل بېرىمەن ، كىيىم - كېچەك ئېلىپ بېرىمەن دېيىشىنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق ئىدى . چولپان بولسا ، قېينىتىسىنىڭ بۇرۇنقىدەك تاپقان پۇلىنى تۇنقۇزۇپ قويۇپ ، ھەممىنىڭ ئىگىسى قىلىپ قويمىغانلىقىنى دىلناردىن كۆرۈپ ، قېينىتام خوتۇن ئالمىغان بولسا ، دىلنارنىڭ كىيگەن ، سالغانلىرىنىڭ ھەممىسى مېنىڭ بولاتتى ، دەپ ، مۇختار قاسساپقا ئۆچمەنلىكى كۈندىن - كۈنگە كۈچىيىشكە باشلىدى . ئاخىر قېينىتىسىنى يەنىلا بۇرۇنقى ھالىتىگە كەلتۈرۈشنى نىيەت قىلىپ ، كۆڭلىدە قېينىتىسىنى : «خەپ ئوغرى ، چىرايلىق

خوتۇنۇڭدىن ئايرىۋەتمەيدىغان بولسام ، ئۇ چاغدا قېنى يېراقتىن قاپقىمغا قاراپ ، ئەركىلەپ كەلمىگىنىڭنى كۆرەي . دىلنارنى قوغلاپ چىقىرىپ ، ئۇنىڭ خەجلەيدىغانلىرىنى ئۆزۈم خەجلىمەيدىغان بولسام ئادەم بولماي كېتەي» دەپ ئەھدى قىلدى . بىر تۇرۇپ : «قەسەمنىغۇ قىلدىم ، ئەمما ئۇلار خۇددى پەرھاد بىلەن شېرىنده‌ك تۇرسا ، ئۇنى قانداقمۇ ئايرىغىلى بولسۇن ؟» دېگەنده‌ك خىياللارنى قىلىپ ، يۈره‌ك قاتلىمىدا گويا ژولقانده‌ك لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان هەسەت ئوتىنىڭ ئازابىدىن چىداپ تۇرغۇچىلىكى قالمىدى . خىلمۇخىل تەدبىرلەرنى ئويلاپ بېقىپ ، قانداق قىلىشنى بىلەلمەي گاڭگىراپ تۇرغاندا ، ئاپىسى شەرىخان چىقىپ كەلدى . ئۇ قىزىنىڭ غەمكىن چىرايىغا قاراپ هەيران بولغان هالدا :

— ۋاي قىزىم نېمە بولدۇڭ ؟ بىر يېرىڭ ئاغرىۋاتامدۇ ، تۇگىشىپلا كېتىپسەنغۇ ؟ نەچچە كۈن ئۇيقۇسىز قالغان كىشىده‌ك روهىڭ سۇنۇپ ، سولىشىپلا كېتىپسەنغۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— راست دەيسەن ئاپا ، — دېدى چولپان ئاپىسىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىپ ، — نەچچە كۈنلەر بولدى كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمەيدۇ ، دەردىمنى ئېيتسام گېپىم تۇگىمەيدۇ . ئىچىم ئېچىشىپ زەھەر يەۋالغانده‌ك يۇرۇيمەن . بۇگۈن سېنى ئىزدەپ بارماقچى ئىدىم ، كەلگىنىڭ بەك ياخشى بوپتۇ . قېنى ئۆيگە كىرىپ سۆزلىشەيلى .

شەرىخان بولسا ، قىزى چولپاندىن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ، ئەزەلدىن غەمسىز ۋە موهتاجسىز ، سۇدىكى بېلىقتە‌ك ئۇيناپ ، يايراپ يۈرگەن قىزىنىڭ بۇگۈن قانداق بولۇپ غەم دامىغا گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىنى ، زادى نېمە ئىشلارنىڭ يۈز بەرگەنلىكىنى تېزره‌ك بىلگۈسى كېلىپ ، تەقەززالانماقتا ئىدى . شۇڭا ، ئۇ باشلىغان ئۆيگىمۇ كىرمەي ، پېشايۋان ئاستىدىكى كارىۋاتقا بېرىپ ئولتۇردى ۋە ناهايىتى ئەنسىرىگەن هالدا :

— قانداق پېشكەللىك يۈز بەردى ، ئېرىڭ ئۇردىمۇ ياكى باشقا ئىش بولدىمۇ ؟ دېگىنە ، بىر ئاڭلاپ باقاي ، — دەپ ، قىزىنىڭ

كۆزىگە سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى . چولپانىنىڭ بولسا ، ئاپىسىنى كۆرۈپ كۆزلىرىدە ھەسەت ياشلىرى لىغىلدىدى ، ئۇ ھازىرلا ، ئۇن سېلىپ يىغلۇۋېتىدىغاندەك ئىدى . ئۇ :

— نېمە ئىش بولاتتى ، ئۆيگە بىر شۇمبۇيا ئۇندى . تېخىچە بىلمىدىڭىزما ؟ ھەربىر كۆرۈشكەندە تۇتاملاپ ـ تۇتاملاپ سىزگە تۇنۇقۇرۇپ قويىدىغان پۇللار نەگە كەتتى ؟ ماڭا ئاتاپ بانكىدا قويۇڭ دېگەن پۇللارچۇ ؟ سىزگە توشۇيدىغان ياغ ، گۆش ، كىيىم ـ كېچەك ، بىر كۈنلەردە لازىم بولار دەپ ئاپىرىپ بېرىدىغان ئالتۇن بېزەكلەر قېنى ، ھەممىسى تۇگىدى . نەگە كەتتى دېمەمسىز ؟ دىلنارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتتى . مۇختار باي خوتۇن ئالغاندىن بېرى ماڭا ھېچ نەرسە تۇنۇقۇزمىدى . ئەنۋەرنىڭ تاپقان پۇلى ئۆزىمىزگە ئاران يېتىدۇ . ئۇنى سىزگە ئەۋەتسەم نېمىسى قالىدۇ دەيسىز . بۇنىڭدىنمۇ چوڭ دەرد ـ ئەلەم بولامدۇ ؟ ... بۇ ئوغرىنى خوتۇنىدىن ئايرىپ ، يەنە بۇرۇنقىدەك ھالغا كەلتۈرمەيدىغان بولسام ، بىزنىڭ ئاپاپتا قالغىنىمىز شۇ ، مېنىڭ ھېچ چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى ، — دەپ ، ئاپىسىغا قارىدى .

— راست دەيسەن قىزىم ، — دېدى شەرىخان ، — سەن دېگەننى مەنمۇ ئاللىقاچان ئويلىغانىدىم . دۇشمەننى كۆزدىن ۋاقتىدا يوقاتقان تۈزۈك . ئۇنداق قىلمىساڭ ، تارتىدىغان دەرد ـ ئەلەملەر تېخى ئالدىڭدا . مۇختار قاسساپنى دىلنارغا بېرىۋېتىشىنىڭ ئۆزى بىر خەزىنىنى كىشىگە ئۆتۈنۈپ بېرىۋېتىش دېگەنلىكتۇر . بۇ ئىشنى بۇرۇنراق ئويلاشقان بولساڭ بولغىنىكەن . ھېلىمۇ بۇ ئوغرىنى خوتۇنىدىن ئايرىۋەتسەڭلا ، يالغۇزلۇق يامان نېمە ، ئۇ يەنىلا سېنىڭ چاڭگىلىڭدا ئۆمىلىمەي مۇمكىن ئەمەس .

— ئېغىزدا دېمەكقۇ ئاسان ، بۇ ئاشىق ـ مەشۇقلار شۇنداق ئامراق تۇرسا ، ئۇنى كىممۇ ئايرىيالىسۇن ، ھەسرەت چەككىنىمىز چەككەن دەڭا ، — دېدى چولپان .

— مانىڭ دۆتلۈكىنى كۆرمەمدىغان ؟ — دەپ كۈلۈپ كەتتى شەرىخان ، — بۇ قانچىلىك ئىش ئىدى ، بىردەمچىلىك ئىش بۇ !

بارات موللام دەپ ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟ ئۇنىڭ سېھىرلىرى شۇنداق كېسىدۇكى، ئۆچنى ئامراق قىلىش، ئامراقنى ئۆچ قىلىش ئۇنىڭ ئۇچۇن بىرەمچىلىك ئىش. ھېلىغۇ مۇختار قاساپنى خوتۇنىدىن ئايرىۋېتىشكەن، ئۇنىڭدىن چوڭ ئىشلارمۇ قولىدىن كېلىدۇ. كىشىلەرنىڭ دەپ يۇرۇشچە، ئۇنىڭ ياش ۋاقتىدا بىر رەقىبى چىقىپ قالغانكەن، كېچىسى زاراتگاھلىققا بېرىپ قەبرىگە تەتۇر مىنىپ قامچىلاپ ئولتۇرۇپ، «قەھرى» دېگەن ئايەتنى قىرىق بىر مىڭ قېتىم ئوقۇپ، رەقىبىنى ئۆلتۇرۇۋەتكەنمىش. بۇ ئادەم سېھىر - جادۇنى سۇدەك بىلىدۇ. رەقىبىنى باپلاش ئۇچۇن تۇغ باغلاپ يىغىن كۆرىدۇ، «چۆمگەك» سېلىپ ئوغرى تۇتىدۇ. ئۇنىڭ پۇتكەن تۇمارلىرىنى كىشىنىڭ بېشىدىن ئۇچ مەرتىۋە ئۆرۈۋەتسە، ئۆرۈلگۈچى ئۆرىگۈچىگە ئاشىق - بىقارار بولۇپ، قىرىق كۈنلۈك يەردە بولسىمۇ پىيادە يېتىپ كېلەرمىش. يەنە ئەرلەرنىڭ ئەرلىكىنى، ئاياللارنىڭ پەرجىنى باغلۇۋېتەرمىش. بۇنداق ئەرلەر مەڭگۇ كېرەككە كەلمىگۈدەك، پەرجى باغلانغان ئايالنىڭ قېشىغا كەلگەنلىكى ئەرنىڭ ھەممىسى مەغلۇپ بولۇپ چېقىلالمىغۇدەك.

ئاپىسىنىڭ سۆزىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇرغان چولپان ئاپىسىنىڭ:

— بارات موللامنىڭ ئايىتى ئەرنىڭ ئەرلىكىنى، ئايالنىڭ پەرجىنى باغلاپ ناكا قىلىدىكەن، دېگەن يېرىگە كەلگەندە، كۆڭلىدە: «ئەرنىڭ ئەرلىكى بولسۇن ياكى ئايالنىڭ پەرجىسى بولسۇن، بۇ ئادەمنىڭ ئەڭ نازۇك جايلىرى تۇرسا، ئۇنى باغلىغاندا قانچىلىك ئازابلىنىپ كېتىدىغاندۇ؟» دەپ تەنلىرى شۇركىنىپ كەتتى. يەنە بىر ئىش يادىغا يەتتى - دە:

— ئاپا، ئەرنىڭ ئەرلىكىنىغۇ باغلاش ئاسان، ئايالنىڭ پەرجىنى قانداق باغلايدىغاندۇ؟ — دەپ سورىدى. بۇ كۈتمىگەن سوئالنى ئاڭلاپ شەرىخان قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپ:

— ھەي ئەخمەق قىز! ئۇنى يىپ - شوينا بىلەن باغلىمايدۇ. بىر ئايىتى بارمىش، ئۇنى قوغۇشۇنغا ئوقۇپ، بىر تال سېغىزنى

ئۇچ بۇرجەك ئويۇپ ئۇ يەرگە ئەپسۇن ئوقۇلغان قوغۇشۇننى ئېرىتىپ قۇيۇپ ، كونا گۆرنىڭ ئىچىگە تاشلىۋەتكۈدەك ياكى كىرپ ـ چىقىدىغان ئۆينىڭ بوسۇغا ئاستىغا كۆمگۈدەك . بۇنىڭ بىلەن ئەر كىشى ئىشلىمەس بولۇپ قالىدىكەن . ئايالىنىڭمۇ يېنىغا بارغانلا ئادەم كېرەكسىز بولۇپ قالغۇدەك ، بۇنى ئالدىنى باغلاش دەيدۇ ، — دېدى ـ دە ، ھەرئىككىسى كۈلۈشۈپ كەتتى . ئاندىن شەرىخان يەنە ئۆز سۆزىگە كېلىپ :

— بىزغۇ بىز ، چوڭ مەكتەپلەرنى پۈتتۈرۈپ ئۆزىنى سەن ئەمەس «مەن» دەپ يۈرۈيدىغان كادىر خوتۇنلار ، مۇئەللىم ، دوختۇرلارمۇ بارات موللامنىڭ قېشىغا يۈگۈرىدۇ . ئەگەر ئۇ كىتاب ئېچىپ پال سالىدىغان بولسا ، ئۇنىڭ ئالدىدا ھېچكىم بىر نېمە دېيەلمەيدۇ . ئۇ بولۇپ ئۆتكەن يۈز يىللىق ئىشنى ، كېيىن كېلىدىغان يۈز يىللىق ئالامەتلەرنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بېرەلەيدۇ . بىر قېتىم ئاشنىسى تاشلىۋەتكەن بىر كادىر خوتۇننى باشلاپ بارغانىدىم . ئېرى تۇرۇقلۇق قاسساپ ، كاۋاپچى ، سودىگەر ، ياماقچىغىچە بولۇپ ئاشنىدىن ئالتە ـ يەتتىنى تۇتۇپ ، بىرىنى بىرىگە ئۇچراشتۇرماي يۈرگەنىكەن ، كېيىن ئۇنىڭ قىلمىشلىرىنى بىلىپ قېلىپ ھەممىسى تاشلىۋېتىپتۇ . بارات موللام بىرلا پال سېلىپ خۇددى كۆرگەندەكلا سۆزلەپ كېتىۋىدى ، ھېلىقى خوتۇن ھەممىنى راست دەپ ئولتۇردى . دوختۇرخانىدىكى چېچىنى سېرىق بويياپ ئۆرۈمەي قويمۇېتىدىغان ، ئاق سېرىق يۈزلۈك ، قاش كۆزلىرى جايىدا ، چىرايلىق ، ئەمما ئېڭىكى ئاپىسىنىڭكىگە ئوخشاش ئۇزۇن ، ئات يۈزرەك ، زىلۋا بويلۇق ، داۋاملىق جەمئىيەت ياشلىرىنى قوغلىشىپ يۈرۈيدىغان يېزىلىق سىستېما بارغۇ ، ئۇ بىر كۈنى قېشىمغا كېلىپ ، بارات موللامنىڭكىگە باشلاپ بېرىشىمنى ئۆتۈنۈپ ، بىر پارچە رەختنى ئالدىمغا قويدى . مەنمۇ «بىكار ماڭمىغاندىكىن بارسام باراي» دېدىم . بىز ئۇ يەرگە باردۇق . ئۆيدە لىق ئادەم بار ئىكەن ، مەن باشلاپ بارغان سىستېما چوكانغا پال ئېچىپ شۇنداق قاراپلا : «سىز يېزىدا چوڭ بولۇپ ، ئوقۇۋاتقان

چاغلىرىڭىزدىلا بۇزۇلۇپ تاپتىن چىققانىكەنسىز ، ئاتىڭىز ياخشى كىشىكەن ، ئەمما ئاپىڭىز دەللاللىقىڭىزنى قىپتۇ . چوڭ بىر ئەمەلدارغا تۇغقان كېلىدىكەنسىز ، ئۇ سىزنى شەھەرگە يۆتكەپ قويۇپتۇ . دەسلەپكى ئېرىڭىز بىلەن بىرنەچچە كۈن بىرگە تۇرۇپلا ئۆزىڭىزنى ‹ئەرگە تەگدىمۇ ، تەگدى › قىلىۋاپسىز . ئۇنىڭدىن كېيىن ئاشپەز بولامدۇ ، قاسساپ بولامدۇ ، كىملا كەلسە شۇنىڭ بىلەن بىللە ئويناپ ، ياش بولامدۇ ، قېرى بولامدۇ ، كىمنىڭ پۇلى بولسا شۇنىڭ چۆنتىكىنى كولاپ پۇل توپلاشقا كىرىشىپسىز . مۇشۇنداق يۈرۈپ ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە داۋالانغىلى كەلگەن بىر يۈمشاقباش بوز كۆزگە ئۇچراپ قىلتاققا چۈشۈرۈپ ، داغدۇغىلىق توي قىلىۋاپسىز . تېخى نەچچە كۈن ئۆتمەيلا نەچچىسى قوغلىشىپ كېلىپ ئېرىڭىزنىڭ كانايلىرىدىن بوغۇپ ، مېنىڭ نىكاھىمدىكى خوتۇننى سەن ئېلىۋاپسەن ، دەپ كۆرگۈلۈكىنى كۆرسىتىپتۇ . ئۇ يىگىت تولىمۇ گول ، دۆت ئىكەن ، گەپ قىلالماپتۇ . شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ پۇل ـ مۇلۈكلىرىنى ئېلىپ بولۇپ ئاجرىشىپ كېتىپسىز . بۇ ئۆتمۈشلىرىڭىز . بۇنىڭدىن كېيىن ، يەنە بىر ئەرگە تېگىپ ، ئۇچتە توختايسىز ياكى يەتتىدە . ئىلگىرىمۇ ئاشىنىڭىزدىن تاياق يەپ نۇرغۇن تۆلەم ئالغانىكەنسىز . قاچان بولمىسۇن ئاپىڭىز بىلەن قوشۇلۇپ كىشىنىڭ قولىدا ئۆلىدىكەنسىز . ئۇچ كۈن ئىچىدە بۇنىڭ چارىسىنى قىلمىسىڭىز ، بالا ـ قازا بېشىڭىزدا ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ » دېۋىدى ، بۇ چوكان ئولتۇرغان يېرىدە يەرگە چۆكۈپلا كەتتى . چىرايلىرى تاتىرىپ ، بىردەمدىلا سەتلىشىپ كەتكەندەك كۆرۈنۈپ كەتتى . موللام ئۇنىڭ چىرايىغا سوئال نەزىرى بىلەن قاراپ ، كۆزىنى ئۇزمەي جىم تۇرغانىدى ، ئاستا ، بىلىنەر ـ بىلىنمەس ئاۋاز بىلەن «راست» دېدى . ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسىنىڭ كۆزى ئۇنىڭغا تىكىلىپ ، بەزىلەر مازاق نەزىرى بىلەن كۈلۈمسىرىسە ، بەزىلەر تاپتىن چىققان بۇ ياش چوكانغا نەپرەت كۆزى بىلەن قاراپ ، چىشلىرىنى غۇچۇرلاتماقتا ئىدى . ھېلىقى چوكان دەسلىپىدە خىجىل بولغاندەك تاتىرىپ شۇكلەپ قالغان بولسىمۇ ، تۇرۇپلا ھېچ

ئىش بولمىغاندەك ھېچىيىپ : «ۋاي موللام ؟ ئۇنىڭ ئىلاجىنى قىلغىلى بولامدۇ ؟ » دەپ ئەركىلىدى . موللام موللا بولغان بىلەن ئەر كىشى ـ دە ، كىم بىلىدۇ ، قېرى بولسىمۇ ئۇنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق نەپسى باردۇ . « ‹رەدنامەسى › بىلەن قوشۇپ بېسىپ تۇرۇپ ئۇچ كۈنگىچە ئوقۇيمەن ، شۇنىڭ بىلەن ھەممە كىلگۈلۈكتىن خالاس بولىسىز » دېدى موللام . «ئۇنداق بولسا ، مېنىڭ ئارام ئېلىش كۈنۈم ئىدى . ئىشنى بۈگۈنلا باشلىسىلا ، مەن قالاي » دېگەندى ، بۇ چوكانغا ھەممىمىز قارىشىپلا قالدۇق . شۇنداق قىلىپ ، ھەممىمىز بىر ـ بىرلەپ تارقىدۇق . ھېلىقى چوكان قالدى . ئويلىمامسەن ، ئەگەر دېگەنلىرى يالغان بولسا ، ئۇنداق ھاقارەتكە كىم چىدايدۇ دەيسەن . قارىسام ، ئۇ ھازىرمۇ يەنە بۇرۇنقىدەكلا لۈكچەكلەر بىلەن ئۆلپەت بولۇپ يۈرۈيدۇ . يېقىندا ئۇچرىشىپ قالدىم . ئۇنىڭدىن : «قانداق ، بالا ـ قازا كەتتىمۇ ؟ » دەپ سورىۋىدىم ، ئۇ كۈلۈپ كېتىپ : «ۋاي ئانا ! ... كەتمەيدىغان نېمىسى بار دەيلا ؟ ئادەملەر تارقىغاندىن كېيىن ‹رەدنامە ئوقۇيمەن ، ئوچاققا ئوت قالاڭ › دېدى ، ‹ماقۇل › دېدىم . ‹سۇ ئىسسىتىڭ › دېدى ، ‹ماقۇل › دېدىم . ‹كىيىمنى سېلىپ غۇسلى قىلىڭ › دېدى ، دېگەندەك قىلدىم . ئاندىن كېيىن ئۆزىمۇ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى سېلىپ چاپلىشۋالدى شۇ . ئۇچ كۈنگىچە شۇنداق ئۆتتۇق . ‹ئەمدى ۋاقتىم توشتى ، كەتمىسەم بولماس › دەپ ئىجازەت سورىغاندىم ، رۇخسەت قىلدى . كېتىدىغان چاغدا ئۇنىڭدىن : ‹بالا ـ قازا كەتتىمۇ ؟ › دەپ سورىغاندىم ، ‹كەتتى › دەپ جاۋاب بەردى . يەنە : ‹ماڭا قايسى ئەپسۇننى ئوقۇدىلا ؟ › دەپ سورىغاندىم . كۈلۈپ كېتىپ ، ‹[ئىلمى تەرىبۇد] نىڭ تۆتىنچى دەرسىنى بەجا كەلتۈردۇم . كىشىگە دېگۈچى بولماڭ ، بولمىسا ئايەت كۆچىنى يوقىتىدۇ › ، دېدى . شۇنىڭ بىلەن ، ئىشىمنى قىلىپ يۈرۈۋەردىم . بىرەر ھادىسىمۇ يۈز بەرمىدى . » دېدى . «رەدنامىنى قانداق ئوقۇيدىكەن ؟ » دەپ سورىسام : «سىلى شۇنچە ياشقىچە كۆرمىگەنمۇ ؟ قانداق ئوقۇيتتى ، پەردىنىڭ ئىچىگە ئەكىرىپ

بېشىنى پۇركەپ تۇرۇپ ، ئاياغ تەرىپىدىن ئوقۇيدىكەن» دەپ كۈلگىنىچە كېتىپ قالدى . كۆڭلۈمدە ئىشەنگۈم كەلمەي «توۋا» دەپ قالدىم . ياق ، دېمىسىمۇ بارات موللام ئەپسۇننى ھۇدۇدىغا يەتكۈزۈۋالغانمىش . شۇڭا ، ئۇ نېمىنى دېگەن بولسا ، شۇنداق بولىدۇ . سەن بۇگۈنلا ئىشنى كېچىكتۈرمەي بارات موللامنىڭ قېشىغا بارغىن . ھارۇنكەشتىن بىرنى تېپىپ «ئورماندىكى بارات موللامنىڭ ئۆيىگە بارىمەن» دېسەڭ ، ئۇنى بىلمەيدىغان ئادەم يوق ، ئۇدۇللا باشلاپ بارىدۇ . لېكىن ، نەزىرى چوڭراق كىشى ، پۇلنى جىقراق ئېلىۋېلىشنى ئۇنتۇما ، — دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ قويدى .

چولپان ئاپىسىدىن بۇ ھېكايىلەرنى ئاڭلاپ ، بىر ئىشىنىپ ، بىر ئىشىنەلمەي ، ئاخىر بارات موللامنى ئىزدەپ بېرىش قارارىغا كەلدى . لېكىن كۆڭلى يەنىلا غەش ئىدى . ئۇنى بىرلا سوئال ، يەنى موللامنىڭ قولىدىن راستىنلا شۇنداق ئىش كېلەمدىغاندۇ ؟ دېگەن خىياللا ئىككىلەندۇرۇۋاتاتتى . ئاخىر موللىنىڭ قېشىغا بېرىش قارارىغا كېلىپ ، ئاپىسىنى ئۇزىتىپ قويۇپلا ئۆيگە كىرىپ كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەپ چىقتى . قولۇم ـ قوشنىلىرىنىڭ ئىشىكىگە قارىغانىدى ، بىر كۈچۈكنى قوغلاپ يۈرگەن بىرنەچچە ئۇششاق بالىلاردىن باشقا ھېچكىم كۆرۈنمىدى . «ئىلاھىم بىر كىم كۆرۈپ قالمىغىيدى» دەپ ، قارا كۆزەينەك تاقاپ ، ماسكا بىلەن ئاغزى ـ بۇرنىنى تېڭىپ ، قارا پەرەنجىگە پۈركۈنۈپ چوڭ كوچىغا بېرىپ ھارۇا كۈتۈپ تۇرغاندا ، ئۇنىڭ تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ ، تونۇش ـ بىلىشلەر كېلىپ قالغۇچە ئابدۇللا ئالىجەدىنى ھەيدەپ يېتىپ كەلدى . ھارۇنغا چىققاندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ شەھەر رايونىدىن چىقىپ بولغۇچە ئەنسىزلىك ئىچىدە تۇرغانلىقىنىڭ سەۋەبلىرى شۇ ئىدى .

شۇنداق قىلىپ ، چولپان ئابدۇللانىڭ باشتىن كەچۈرگەن ئېچىنىشلىق ھېكايىلىرىغا مەپتۇن بولۇپ ، ئۆزىنىڭ دەككە ـ دۈككىلىرىنىمۇ ئۇنتۇپ قالدى . ئۇ گاھىدا ئۇن ـ تىنسىز تېڭىشاپ ئولتۇرۇپ ئابدۇللاغا ئىچ ئاغرىتاتتى ، گاھىدا ئۇنىڭ ھېكايىسىنى

ئاڭلاپ ، ئارىلاپ تەسەللى بېرەتتى . مۇشۇنداق يۇرۇپ بۇلار ۋاقىتنىڭ قانچىلىك ئۆتكەنلىكىنى ، قەيەرگىرەك كەلگەنلىكىنى سەزمەي قالدى . ھېكايە قىزغىن داۋاملىشۋاتقاندا ، يېزىدا توي قىلىپ ، شەھەر ئايلاندۇرغىلى قىز بىلەن يىگىتنى ، قولداشلىرىنى ۋە دوستلىرىنى ئېلىپ كېتىۋاتقان ، نەچچە مىڭ يۈەنگە يالالانغان بىر توپ پىكاپلارنىڭ «پوش - پوش» مەنسىدىكى سىگناللىرى ، چوڭ «شەرق شامىلى» ماركىلىق ماشىنىدا چېلىنىۋاتقان ناغرا - سۇناي ساداسى ۋە پۇلسىز ھاراقنى تويغۇچە ئىچىپ ، كوزۇپنىڭ ئىچىدە ئالدى - كەينىگە دەلدەڭشىپ ، ئوغلىقىدىن ئايرىلغان ئۆچكىدەك جېنىنىڭ بارچە «مەرەۋاتقان» ياش بالىلارنىڭ ئالتاغىل ئاۋازلىرى ھېكايىنىڭ ئاخىرىنى ئۇزۇۋەتتى . توي كۆچۈرگۈچىلەرنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا يونتقان - كۆرپە ، كىيىم - كېچەك ، ئەرەنچە ، ئايالچە موتسىكلىت ، كارىۋات ، گىلەم ، ھەتتا يىگىتنىڭ يېنىغا ئاسىدىغان خەنجەرگىچە بېسىلغان يۈك ماشىنىسى كېتىۋاتاتتى . بۇ يۇرتنىڭ خەلقى ئىشتانسىز قېلىشى بىلەن كارى يوق ، قەرز ئېلىپ ھەشەمەت قىلاتتى . يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بەزىلەر ئوغۇل تەرەپكە غىلاپلىق خەنجەر قويىدىغان بولىۋالغانىدى ، بۇ ئىش يېزىلارغىمۇ تارقاپ ، مانا بۇ ماشىنا كوزۇپنىڭ ئالدى تەرىپىگە بىر كالتەكىنى تېڭىپ ، ئۇنىڭغا غىلاپلىق بىر خەنجەرنى ئېسىپ قويغانىدى .

ماشىنىلار ئۆتۈپ بولغۇچە ھارۋا بىر چەتتە تۇرۇپ تۇردى . يۈك باسقان ماشىنا ئۆتكەندە ، قىز تەرەپ قويغان سوۋغىلاردىن ھەيران قالغان چولپان :

— پاھ ! نېمىدېگەن كۆپ ، قانداق نەرسىلەردۇ بۇ ؟ — دېۋىدى .

— جېدەل ، — دېدى ئابدۇللا .

— جېدەل دېدىڭىزما ؟

— شۇنداق .

— قىزىق گەپقۇ بۇ ؟

— راست قىزىق ، بىر ماشىنا جېدەل دېگەن سۆز . ھازىرغۇ بۇ سوۋغىلارنى قويىشىدۇ . ئەتىسىدىن باشلاپلا ، «بىز ئۇلارغا شۇنچە نەرسىنى قويساق ، بىزگە نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭ باراۋىرىدە قويمايدۇ» دەپ ئۇرۇشىدۇ . ئاندىن قىز بىلەن يىگىت ئاجرىشىدۇ . سوتتا مال ـ مۈلۈك تالىشىپ ئاي ، يىللار سۆرىشىدۇ . شۇنىڭ بىلەن دەۋا ھەققى ، ياللىغۇچى ھەققى ، تاماق پۇلى ، ھاراق پۇلى ، كاۋاپ پۇلى دېگەندەك قاقتى ـ سوقتى بىلەن «بار پۇلۇمنى ئوغرى ئالدى ، قالغىنىنى رەمبال» دەپ ، تەڭدىن تولا زىيان تارتىپ ، پۇشايمان بىلەن ھەسرەت چېكىپ ئولتۇرۇشىدۇ . قانداق ؟ بۇ «جېدەل» بولماي نېمە ؟

— شۇنداق ، — دېدى چولپان . ئابدۇللا ئاتىنى يەنە ئاسفالت يولغا كىرگۈزۈپ يۈرۈپ كەتتى .

بەشىنچى باب

يىراق يەردىن كەلگەن «لايلاي»

ئابدۇللا بىلەن چولپان گەپ بىلەن بولۇپ ، قانچىلىك يول يۈرگەنلىكىنى بىلمەي قالدى . ئەمەلىيەتتە ، خېلى كۆپ يوللارنى بېسىپ ، شەھەر رايونىدىن ئاللىقاچان چىقىپ بولۇپ ، يېزا تەۋەلىكىدە كېتىۋاتاتتى . يولنىڭ ئىككى تەرىپى مۇنبەت ئېتىزلار بىلەن قورشالغان بولۇپ ، تېرىلغان كېۋەزلەرنىڭ يەلپۈنۈپ تۇرغان مايسىلىرى كىشىنىڭ كۆڭلىنى سۆيۈندۈرەتتى . يىراق جايلاردا ئورمىچىلارنىڭ ناخشا ئاۋازى ئاڭلىناتتى ، يەنە قانداقتۇر بىر تەرەپتىن لايلايچى قىزنىڭ :

قارلىغاچ قارا نېمە ،
قاراسىدىن ئايرىمىسۇن .
قىز بالا دېگەن ئاجىز نېمە ،
ئاناسىدىن ئايرىمىسۇن .

بۇگۈن بازارغا ئوخشايدۇ ،
يېتىملەر زار قاقشايدۇ .

يېتىملەردىن سوراپ باقسام ،
ئاتاسى يوققا ئوخشايدۇ .

قارلىغاچنىڭ قانىتىدەك ،
قايىدۇ باشىم مېنىڭ .
ئايىغى چىققان بۇلاقتەك ،
ئاقىدۇ ياشىم مېنىڭ .

گۈلمۇ خوپ ، غۇنچەمۇ خوپ ،
ئاچىلدۇرۇپ قىسقانمۇ خوپ .
چوڭ بولۇپ دەرد تارتقۇچە ،
كىچىك تۇرۇپ ئۆلگەنمۇ خوپ .

دەپ مۇڭلۇق ئېيتىۋاتقان «لايلاي» قوشاقلىرى بىرەر دەردەن قىزنىڭ يۈرەك سۆزلىرىنى ئىزھارلاپ ، يېتىملىك غېرىبلىقىدىن شىكايەت قىلىۋاتقانىدەك قىلاتتى . كېۋەز چېچەكلىرىدىن شېكەر ئېلىپ ھەسەل ئۇچۇن ئەشيا توپلاۋاتقان سانسىزلىغان ھەسەل ھەرىلىرى بىرى كەتسە بىرى كېلىپ ، ئېرىق بويلىرىدا قىڭغىيىپ ياتقان يېمىش جىگدىلىرىنىڭ سايىلىرىدىكى ساندۇقلارغا قاچىلانغان كۇنىگىلىرى بىلەن كېۋەزلىكلەر ئارىلىقىدا كارۋانلاردەك قاتناپ يۈرۈپ ، ئۆز تىللىرى بويىچە لايلاي توۋلاپ توختاۋسىز غۇڭۇلداپ ، گويا لايلايچى قىزغا جور بولۇۋاتقانىدەك قىلاتتى .

يول بويىدىكى مايماق سۆگەتكە چىقىۋالغان پادىچى بالا چېلىۋاتقان مۇڭلۇق نەي ئاۋازى كىشىنىڭ دىققىتىنى تارتاتتى . ھەتتا ئېڭىزلاردا ئوتلاپ يۈرگەن قوي ـ كالىلارمۇ كۇي ساداسىنىڭ قايسى تەرەپتىن كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭقىرالمايۋاتقانىدەك باشلىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ قۇلاقلىرىنى دىڭ تۇتۇپ ، ئۇن ـ تىنىسىز تىڭشىماقتا ئىدى .

ھارۋا ئاستا كېتىۋاتاتتى ، چولپان بىلەن ھارۋىكەش گەپ ـ

سۆزسىز ، سۇكۇتتە ئىدى . يىراقتىن كەلگەن لايلاي ئاۋازىدىن ئابدۇللانى غېرىبلىق تۇتتى بولغاي ، ئات بىلەنمۇ جېدەللەشمەي مېڭىشىغا قويۇپ بېرىپ ، ئاستا غىڭشىپ :

ئارپا — بۇغداي ساماننى ،
سالقىن ئايرىيدۇ .
بىر تۇغقان قېرىنداشنى ،
ئۆلۈم ئايرىيدۇ .

ھەركىشىنىڭ دەردى بولسا ،
كۆزلىرىدىن ياش كېلۇر .
بىر خۇشاللىق كەينىدىن ،
بىر كۈنى باشىغا غەم كېلۇر .

ئاتادەك مېھرىبان قايدا ؟
ئانادەك مېھرىبان قايدا ؟
باشىغا كۈنلەر چۈشكەندە ،
ئۇلاردەك مېھرىبان قايدا ؟

دەپ ، لايلايچى قىزغا ئەگىشىپ ، ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى . چولپان ئۇنىڭ قوشاقلىرىنى ئاڭلاپ ، ئۆلۈپ كەتكەن ئاتىسىنى ۋە يېتىم قالغاندىن كېيىن ئۇششاق بالىلار ئۇنى گاھىدا «يېتىم ئوغلاق» دەپ تىللىغان چاغلىرىدا ، ئۇن سېلىپ يىغلاپ ئاپىسىغا دادلىغانلىقلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ :

— ئابلاجان ! لايلاي قوشاقلىرىغا ئۇستىكەنسىز . خامانمۇ ھەيدەپ باققانمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

ئابدۇللا ئۇنىڭ سوئاللىرىنى جاۋابسىز قالدۇرۇپ ، بىردەم جىم تۇرۇۋېلىپ ، ئاندىن ئېغىز ئاچتى :

— ھەيدەپ باققان ، ئاتام دېھقان ئىدى . ئۇ چاغدا كومباينى

ياكى ئورۇش ماشىنىسى يوق ، قوش كالىسى بىلەن خامان تېپەتتۇق . ئاتام دېھقان بولغان بىلەن يېرى يوق دېھقان دەڭا ، ئۇ زامانلاردا بىر ئائىلىنىڭ ئۈچ پۇڭ قالدۇرۇق يېرىدىن باشقا ، ھېچنېمىسى يوق ئىدى ، كالا دېگەن نېمىش قىلسۇن ؟ بىر ـ ئىككى قوي باقسىڭىزمۇ دۇينىڭ ئوت ـ چۆپلىرىدە باقتى ، دەپ جەرىمانە يېزىپ ، قويلىرىڭىزنى دۇيگە ئېلىۋالاتتى . خامان ۋاقتىدا بىزدەك ئۇششاق بالىلارنى خامان ھەيدىگىلى قويماتتى . شۇ چاغدا خامان ھەيدەپ يۈرۈپ لايلاي ئېيتىشنى ئۆگىنىۋالغانىدىم .

— بىلەمسىز ، نېمە ئۈچۈن لايلاينى باشقا ۋاقتىدا ئېيتماي ، خامان ھەيدىگەندە ئېيتىدۇ ؟ — دەپ سوريدى چولپان .

— مېنىڭ بىلىشىمچە ، — دېدى ئابدۇللا ، — لايلايمۇ ، مۇقاملار قاتارىدىكى بىر خىل مۇڭلۇق كۈي . رىۋايەت قىلىنىشىچە ، «ئەللەي» ئېيتقاندا بوۋاقلارنىڭ ئۇستىخانلىرى يۇمشاپ ئۇخلاپ كەتكۈدەك ، «لايلاي» ئېيتقاندا ، قوش كالىلىرى بەھوش بولۇپ ھارغىنلىقنى سەزمەي ، ھەيدىمىسىمۇ ئۆزلۈكسىدىن ماڭغۇدەك . دېمىسىمۇ خامان ھەيدىگەندە لايلاي ئېيتسا ، كالا ئۆنچىمۇ يېمەي ، ئۇرغاندىنمۇ تېز ماڭمىدىكەن . لايلاي ئېيتقانىنىڭ يەنە بىر خاسىيىتى بار بولۇپ ، لايلاي ئاۋازى ئاڭلانسا ، روھ ـ ئەرۋاھلارمۇ خۇشال بولۇپ ، «ھەر نېمە بولسا مېنىڭ ئەۋلادلىرىممۇ يېڭىلىققا چىقىپ ئاچارچىلىقتىن قۇتۇلۇپتۇ . ئەمدى ئاچ قالمايدىكەن» دەپ تۇپراق بېشىدا تۇرۇپ لايلاي چىققان تەرەپكە قارايمىش . ئاتا ـ ئانىلىرىم غېمىمنى قىلىپ ئالەمدىن كۆزى ئوچۇق كەتكەنىدى . دېمىسىمۇ ئاتا ـ ئانام بار ۋاقتىدا قەدىرگە يەتمەپتىكەنمەن ، گاھىدا سەتلەپتىمەن ، گاھىدا قاتتىق تېگىپ كۆڭلىگە ئازار بېرىپتىمەن . تەستە تاپقان پۇللىرىنى بۇزۇپ ـ چېچىپ ، خاتىرجەملىك بەرمەپتىمەن . ئاتا ـ ئانامدىن كېيىن قېلىپ كۈن ـ كۈنلەپ ئاچ قېلىپمۇ يۈردۈم . ھازىر يەنىلا سېرىقتال يۈرسەمۇ ، ئېيتقان لايلاينى ئاتام بىلەن ئانامنىڭ روھى ئاڭلىسا ، «بالىمىز يېڭىلىققا چىقىپتۇ . ئەمدى ئاچ قالمايدىكەن» دەپ خاتىرجەم بولۇپ ، ئوچۇق كەتكەن كۆزى يۇمۇلارمىكىن دەيمەن ، — ئۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى

داۋاملاشتۇرالمىدى . ئۆزىنى تۇتۇۋالالماستىن كۆزلىرىدىن غېرىبلىق ياشلىرىنى تۆكتى .

ئابدۇللانىڭ ئېچىنىشلىق هالىنى كۆرۈپ ، چولپانىنىڭ يۈرەكلىرى مۇجۇلدى . گويا ئۆزىنىڭمۇ ئاتىسى قەبرىستانلىقتا تۇرۇپ ، «مېنىڭ يالغۇز قىزىمنىڭ هالى قانداقتۇر ، ئاچ ـ توق قالغانمىدۇ ياكى يېڭىلىققا چىقالمغانمىدۇ ؟» دەپ قاراۋاتقاندەك كۆڭلى يېرىم بولۇپ ، هېلىلا ئاپىسىمۇ ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلىپ ، روهىناتلىرى خوشلاشقىلى كېلىدىغاندەك تۇيۇلۇپ يىغلۇەتتى . بىردەم ئابدۇللاغا تەسەللى بېرىپ ، قولياغلىقىنى ئېلىپ ئۇنىڭ ياشلىرىنى سۈرتسە ، بىردەم ئۆزىنىڭ كۆز ياشلىرىنى ئېرتىپ ، ئېسەدىمەكتە ئىدى . ئابدۇللانىڭ هالى هەقىقەتەنمۇ كىشىنىڭ ئىچىنى ئاغرىتاتتى .

ئالىجەدە بولسا ، تۇرۇپ ـ تۇرۇپ بېشىنى ئىككى تەرەپكە تولغاپ ، ئابدۇللاغا تەسەللى بېرىۋاتقاندەك ياكى ئۇنىڭ يىغلىرىدىن كۆڭلى ئېزىلىپ «يىغلىما دوستۇم ، سەۋر قىل ، ئەمدى هۇرۇنلۇق قىلماي ، دەرد ـ ئەلەملىرىڭگە تەڭ شېرىك بولۇپ ، يوقسۇزلۇقتىن خالاس قىلاي» دەپ قىلغان ئەسكىلىكى ، سالغان جاپالىرىغا پۇشايمان قىلىۋاتقاندەك قىلاتتى .

بۇلار خېلى ئۇزاققىچە سۈكۈت ئىچىدە ماڭدى ، شۇنداق مېڭىپ بىر چاغ بولغاندا ئابدۇللا :

— ئەنە ، ئورمان كۆرۈندى ، — دەپ چولپانغا كۆرسەتتى . چولپان كۆزەينەكنى شەھەر رايونىدىن چىقىپلا ئېلىۋەتكەنىدى ، كۆزلىرىدىكى ياشلىرىنى قولياغلىقى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ ناهايىتى هارغىن هالدا :

— شۇنداقمۇ ؟ — دەپ قويدى . ئۇنىڭ ئورمانلىققا يېتىپ كەلگەنلىكىگە خۇشال بولغان ـ بولمىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى ، پەقەت تۇرۇپ ـ تۇرۇپ ئۇهسىنىپ قويا تتى .

قامچىنى شۇنداق دېۋېلەش بىلەن ئات چاپما يورغىسىغا چۈشۈپ ، ئۆزىگە تاياق تەگكۈزمەي يۈرۈپ كەتتى .

ئالتىنچى باب

ئورماندىكى داب ئادەتلەر

هارۋا شۇنداق مېڭىپ ، يېزا تاشيولىنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتكەن ئېگىز كۆتەمە ئۆستەڭگە ، بېتون بىلەن سېلىنغان دۆڭ كۆۋرۈككە يېتىپ كەلدى .

كۆۋرۈكتىن چۈشكەندە ، تاشيولنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان زەي سۇ ئاستىدا تۇرغان سازلىق بولۇپ ، كىشىنىڭ دىمىغىغا قانداقتۇر بىرخىل يېقىمسىز پۇراق گۇپۇلدەپ تېگىپ تۇراتتى . بۇ ئەتراپتا بىرەر ئادەم ياكى ئوتلاۋاتقان بىرەر چارۋا كۆرۈنمەيتتى . ئۇلار بۇ يەردىن بىرەر كىلومېتىر ئەتراپىدا يۇرگەندىن كېيىن ئورمانلىققا يېتىپ كەلدى .

تاشيولنىڭ غەربىگە تۇتاش بۇ ئورمانلىقتا سانسىزلىغان دەل ـ دەرەخلەر قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى . تەكشى ئۆسكەن سۈزۈلمىگەن ئاسمان پەلەك بوي تارتقان بولۇپ ، مۇشۇ ئەتراپتا ھەممىدىن ئېگىز كۆرۈنەتتى . ئۇلار پالتىنىڭ زەربىلىرى ، ھەربىنىڭ دەھشەتلىرىدىن تېخىچە بىخەۋەر بولغاچقا ، ساغلام يىلتىز تارتىپ ، گويا ئۆسۈل تاپقان ئاشقىلارەك بىرى ـ بىرىگە تەشنا ھالدا گاھى قۇچاقلىشىپ ، گاھى شوخلۇق قىلىپ نېرى قېچىپ ، سەرخۇش قامەت

مەھبۇبىلەردەك ھەر مىنۇتتا مىڭ ناز بىلەن خۇلق قىلىپ تەۋرىنىپ تۇراتتى .

يەر بېغىرلاپ ئۇچۇپ كەلگەن بوزرەڭ كاككۇك شاخقا قونۇپ ، پۇتۇپ قالغان ئاۋاز بىلەن ساير ـ سايرىمايلا «خىرقىراپ كۇلۇپ» : «ھەي ئەخمەقلەر ! نادانلىقنى قاچان تاشلايسىلەر ! سىلەر كىمنى ئىزدىمەكچى ؟ سېھىرگەرنىمۇ ؟ ئەۋلىيانىمۇ ؟... ئۇلار سىلەر يارانقان ئالدامچىلار ، ئۇلار يوقالمىسا ، سىلەر نادانلىقتا قالىسىلەر . نادانلىق قاچان تۇگىسە ، ئۇلار شۇ چاغدا تۇگەيدۇ . ئۇلار مەۋجۇت بولىدىكەن بوزەك بولۇپ ئۆتىسىلەر ، سىلەر ئالداندىڭلار ! جاھىل بەندىلەر» دەپ مازاق قىلىۋاتقاندەك قىلاتتى .

دەرەخ شاخلىرىغا چاڭگا قۇرۇۋالغان دەستار قۇشقاچ ئۇۋۇسىدىن بېشىنى چىقىرىپ تۇرۇپ : «ھەي نادانلار ! ئاچ كۆزلەر ! قاچانغۇچە ئۆزۇڭلارنى بىلمەيسىلەر ؟ بىلىڭلاركى ، ئالدامچىلارغا ئىشەنمەڭلار ، ئۇلار سىلەرنى ئەخمەق قىلىپ ، يولۇڭلارنى توسقۇچىلار . سىلەر نادانلىق تۇپەيلىدىن ئارقىدا قالدىڭلار . سىلەرمۇ خۇراپاتلىقتىن ۋاز كېچىپ ، ئەل قاتارىغا ئۆتۈڭلار !» دېگەندەك ، توختاۋسىز سايراشماقتا ئىدى .

قارا قۇشقاچ ، جىگدىچەكلەرمۇ ، شاختىن ـ شاخقا قونۇپ : «يەنە نەدىن كەلگەن ئەخمەقتۇر بۇ» دەپ مارىشىپ قاراشماقتا ئىدى .

ئات شۇ ماڭغانچە ، ھارۋىلار تولا ماڭغانلىقتىن چاقنىڭ ئورنى چوڭقۇر كاتاڭ بولۇپ قالغان ، ئاتنىڭ يولى پەسلەپ ، ئورەكچە بولۇپ قالغان توپىلاڭ چىغىر يولغا يېتىپ كەلدى . ئورمان ئارىسىغا سوزۇلغان ئەگرى ـ بۈگرى بۇ يولغا بىر ھارۋا ئاران سىغاتتى . ئابدۇللا ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ چىغىر يولغا بۇرايمەن دەپ ئانچە ئاۋارە بولۇپمۇ كەتمىدى ، ئالمجەدە كۆپ قېتىم كەلگەن توپىلاڭ يولغا ئۆزلۇكسىدىن ئەپقېچىپ ، دوكۇلداپ يۇرۇپ كەتتى . ئانچە ماڭمايلا قارشى تەرەپتىن توپا توزىتىپ بىر ئېشەك ھارۋىسى

چىقىپ كەلدى . ھارۇندا يېشى ئاتمىشتىن ئاشقان بولسىمۇ ، تۇك قالمىغان قاشلىرىغا ياپيېشىل ئوسمارەك چەكتۇرۇپ ، ئاقارغان چاچلىرىنى سېرىق بويىغۇالغان ، ياش چوكانلاردەك ياغلىق چىگمىگەن ، ئاق كوپتا بىلەن قىزىل يوپكا كىيىۋالغان ، قېرىلىقتىن قورۇلۇپ داغ باسقان يۈزلىرىگە ئاپئاق ماي سۈۋاپ ، قاپقارا بويۇنلىرىغا ئالتۇن زەنجىر ئېسىۋالغان بىر ئايال تەنلىرىنىڭ ئاغرىقىدىن ئۇزۇلىدۇرمەي «ۋاييەي ، ۋايجان» دەپ زارلىنىپ ئولتۇراتتى . پات ـ پات يېنىدىكى ھارۋا ھەيدەپ كېتىۋاتقان نەۋرىسىگە :

— ئوغلۇم ئاستا ھەيدە ، بولالماي قالدىم ، — دەپ يالۋۇراتتى . ئېشەك ھارۋىسىنىڭ يېقىنلاپ كېلىشى بىلەن ئابدۇللا :

— تىنچلىقمۇ ! — دەپ ئەھۋال سورىدى . ھېلىقى خوتۇن ئولتۇرغان ئورنىدىن تەستە مىدىراپ :

— چاتاق يوق ! ھېلىمۇ بۇرۇنقىدەك ! — دەپ ، ئاغرىقلىرىنى ئۇنتۇپ ، كۈلۈپ ئۆتۈپ كەتتى . چولپانىڭ بولسا ، ئۇ خوتۇننى تۇنجى كۆرۈشى ئىدى ، ئابدۇللادىن :

— بۇ ئايال بىلەن تونۇشامسىز ؟ — دەپ سورىدى .

— شۇنداق ؟ — دېدى ئابدۇللا .

— كېسەلدەك قىلىدىغۇ ؟ شۇنداقمۇ ؟

— قېرىلىق كېسىلى ، — دېدى ئابدۇللا ، — شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۆتكەندە بىر نۆۋەت ئەكەلگەنىدىم ، ئۆزىگە ئەرلەرنى رام قىلىش ئۈچۈن بارات موللىغا «بەختنامە» يازدۇردى تېخى .

چولپان ھەيرانلىقتىن كۈلۈپ كېتىپ :

— خۇدايا توۋا ، «ئۆلۈپ يېتىپ ئۆپكە تىلەپتۇ ، چىچىپ يېتىپ كۆرپە» دېگەن شۇ ـ دە . قېرىغاندا كېسىلىنىڭ دەردىنى تارتىپ ، باللىرىنىڭ تېپىپ بەرگىنىنى يەپ ياتماي ئەرنىڭ نېمە ئىشى ؟ شۇ ئەپتى بىلەن ئەرنىڭ ھاجىتىدىن قانداق چىقارمەن دېمىگەنمىدۇ ؟ — دەپ كۈلدى . ئابدۇللا :

— ئۇنداق دېمەڭ ، ھەركىمنىڭ كۆڭلى باشقا . بۇرۇنقى زاماندا بىر خوتۇن ئۆتكەنىكەن . ئۇنىڭ ئۈچ ئوغلى بولۇپ ، يېمەي يېدۇرۇپ ، كىيمەي كىيدۈرۈپ دېگەندەك شۇنداق ئەتىـــۋارلاپ بېقىپتۇ . يېشى توقسانغا يەتكەندە ، ئۆيىگە بىر مېھمان كەپتۇ ـ دە ، ئوغۇللىرىنىڭ ئاپىسىنى ئەتىۋارلاپ باققانلىقىدىن تەسىرلىنىپ كېتىپ ، مومايدىن : «ئوغۇللىـــرى قانداقراق باقتـــى ؟ » دەپ سورىغانىكەن ، جاۋاب بېرىپ : «ئوغۇللىرىم بېقىشىنىغۇ ئوبدان باقتى . لېكىن ، ئەرگە چىقىرىپ قويايلى دېمىـــدى » دەپ ئاھ ئۇرغانمىش . سىزمۇ ئايال كىـــشـــى ، قېرىغاندا قانداق بولۇپ كېتىسىز ، كىم بىلىدۇ ؟ — دەپ تۇراتتى ، قارشى تەرەپتىن ئون سەككىز ياشلار ئەتراپىدىكى بىر قىز بىلەن ياشانغان بىر ئايال چىقـــىپ كەلدى . چولپان كۆڭلىـــــدە : «بۇلارمۇ ‹بەختنامە › يازدۇرغىلى كەلگەنمىدۇ ياكى مېنىڭدەك دۇشمىنىدىن ئۆچ ئالغىلى كەلگەنمىدۇ ؟ نېمىدېگەن قۇيرۇقى ئۇزۇلمەي كېلىـــــۋېرىدىغان ئادەملەر بۇ ، ئەسلىي ھۇنەر موللىلىقتىكەن جۇمۇ . تىجارەتتە پۇلنى ئىزدەپ يۈرۈپ تاپسا ، موللىنى پۇل ئۆزى ئىزدەپ كېلىـــــپ بېيىتىۋېتىدىكەن ئەمەسمۇ ؟ ياق ، بۇنىڭدا بىر سىر بارەڭ قىلىدۇ . ئۇنداق بولسا بىزنىڭ كوچىدىكـــى چورۇق موللا نېمە ئۈچۈن كەمبەغەل ، ئۇنى بىركىم ئىزدىمەيدۇ ؟ ئۇ ‹دۇئا › ئوقۇمايدۇ ، ‹سېھىر ـ جادۇ › قىلىشنى بىلمەيدۇ . بارات موللامچۇ ؟... تۇرلۇك ئەپسۇنلارنى بىلىدىكەن . سېھرى بىلەن جانلىقنـــى جانســـــز ، جانسىزنى جانلىق قىلىۋېتىدىكەن . بۇ بىر مۆجىزە ـ دە ، ئەۋلىيا دېسىمۇ بولغۇدەك . سېھرىسى كەسىسە كىشىلەر كېلەمتـــى ؟ ھەرگىز كەلمەيدۇ . نېمە كەتسە كەتسۇنكى ، بارات موللامنى ئوبدان رازى قىلىپ ، مۇختار بىلەن دىلنارنىڭ ئوتتۇرىسىغا سوغۇقچىلىق سېلىپ ۋەيران قىلىۋېتىمەن » دېگەنلەرنى ئويلىماقتا ئىدى .

ھارۋا كاتاڭلىق يولدا بىرەم بىر چاقى كۆتۈرۈلۈپ ، بىرەم بىر چاقى چوڭقۇر كاتاڭغا قاپلىشىپ دېگەندەك ، گاھى ئوڭغا ، گاھى سولغا قىڭغىيىپ ، غىچىرلاپ كېتىۋاتاتتى . ئات ھېرىپ

هالىدىن كەتكەن بولۇپ ، پۇشۇلداپ قۇلاقلىرىنى بىردەم تىك قىلىپ ، بىردەم سالپايتىپ ئىككى يانغا تولغىنىپ تۇرۇۋالغۇسى كېلەتتى . پات ـ پات «چۇ» دەپ توۋلىغان ئاۋاز بىلەن قارسىلداپ تېگىۋاتقان قامچا ئۇنىڭ رايىغا يول قويمايتتى . يېگەن بوغۇزنىڭ تايىنى يوق ئەتىگەندىن كەچكىچە كىرا ئىزدەپ ، كوچىمۇ كوچا قاتراپ يۈرۈپ ئورۇقلاپ كەتكەن بىچارە ئاتقا بۇگۈن ھەقىقەتەنمۇ يول ئېغىر كەلگەندى . بىر چاغدا ئورمانلىقنىڭ ئارىسىدىن داپنىڭ ئاۋازى كەلدى ، ئابدۇللا چولپانغا قاراپ :

— تىڭشاڭ ، — دېدى . چولپان دىققەت بىلەن تىڭشاپ تۇرۇپ :

— داپنىڭ ئاۋازىغۇ ، نەدە چېلىۋاتىدىغاندۇ ؟ — دېدى بىرئاز قورقۇمسىراپ ، تېنى سىرقىرىغان ھالدا .

— بارات موللامنىڭ ئۆيىدە ، — دېدى ئابدۇللا ، — ئۇ «يىغىن» يىغقىلى تۇرۇپتۇ .

چولپان ئابدۇللانىڭ سۆزلىرىنى چۈشەنمىگەندەك قىلىپ ، ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى كوچىلاپ سوراشقا باشلىدى .

— «يىغىن» دېگەن نېمە ؟

— مەكتىلات .

— مەكتىلات دېگەنچۇ ؟

— جىن ـ ئالۋاستىلار .

— ئۇنى قانداق يىغقىلى بولىدىغاندۇ ؟

— داپنىڭ ئاۋازى چىقسا ئۇلارنىڭ دىققىتى قوزغالغۇدەك ، «چىلكاپ» نى ئوقۇغاندا ، جىنلارنىڭ مۇئەككەل پەرىشتىلىرى ئۇلارنى ئالدىغا سېلىپ داپ چېلىنغان يەرگە ھەيدەپ كېلەرمىش .

— «چىلكاپ» دېگەن نېمە ئۇ ؟

— نېمە بولاتتى ، ئابدۇقادىر جىلاننىڭ «كاف» ھەرپى بىلەن يازغان قەسىدىسى دەيدىكەنغۇ ، مەنمۇ كىشىلەردىن ئاڭلىغان .

— مەكتىلاتنى موللام كۆرەمدۇ ؟

— كىشىلەر بارات موللام جىننى كۆرىدۇ ، دەيدىكەن . ئۇ

كۆرگەن بىلەن ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغانلارغا كۆرۈنمەيمىش .
— جىن بىزگە ئوخشامدۇ ؟
— مەن كۆرۈپ باقمىغان . ئاڭلىشىمچە ، جىن دېگەن پاخپاقباش ئايال شەكلىدە ، قولى ـ ئۆچكە سۈرىتىدە ، ئوغلاق سۈرىتىدە ، يىلان ـ چايان سۈرىتىدە كۆرۈنگۈدەك . جىننىڭ ئارقا تەرىپى كۆڭتەي ، تىرناقلىرى ئۇزۇن بولىمىش . جىنلار داۋاملىق ئادەملەرگە ئەگىشىپ يۈرگۈدەك ، ئاخشىمى ماڭسىڭىز ، كەينىڭىزدە بىرنەرسە شىپىرلىغاندەك قىلامدۇ ؟ ئۇ باشقا نەرسە ئەمەس ، ئەگىشىۋالغان جىننىڭ شەپىسىمىش .
چولپان ئابدۇللانىڭ چۈشەندۈرۈشلىرىنى ئاڭلاپ ، ئاخىرىغا كەلگەندە قورققاندەك قىلىپ : «راست مېنىڭمۇ ئارقامدا بىركىم ماڭغاندەك ئاۋاز كېلەتتى ، ئەمدى قانداق قىلارمەن ؟» دەپ ئويلاپ تۇراتتى ، يول بويىدىكى ئەمەنلىكتىن بىر چار يىلان چىقىپ ، بىر تال شاخقا يۆگىشىپ بېشىنى نەيزىدەك تىك قىلىپ ، تىلىنى چىقىرىپ غەزەپ بىلەن ھارۋىدىكىلەرگە قارىدى . چولپان شۇنداق چۆچۈپ كەتتىكى ، قورقۇنچىدىن «ۋايجان» دەپ توۋلىۋەتتى ۋە «جىن ! جىن !» دەپ تەكرارلىدى .
— قېنى ؟ — دەپ سورىدى ئابدۇللا . چولپان :
— ئەنە ئاۋۇ يەردە ، — دەپ كۆرسەتتى . يىلان بولسا چەكچىيىپ قاراپ تۇراتتى . ئابدۇللا قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپ :
— يىلان ئۇ . مەن دەپ بەرگەنلەرنىڭ ھەممىسى مۇمكىن بولمايدىغان ئىشلار . مەنمۇ كىچىك چاغلىرىمدا ئاڭلىغانلىرىمنى شۇنداقلا دەپ قويدۇم . ھەر قانداق ئورماندا يىلان بولىدۇ ، ئۇنىڭغىمۇ جان تاتلىق . سىز چېقىلمىسىڭىز ئۇمۇ چېقىلمايدۇ ، — دەپ بەزلەپ قويدى . شۇنداقتىمۇ داپنىڭ ئاۋازى يېقىنلاشقانسېرى چولپانغا پۈتۈن ئورمانىنى جىن قاپلىۋالغاندەك تۇيۇلۇپ ، ۋەھىمە ئىچىدە قالغانىدى . شۇنداق تۇرغاندا قويۇق ئورمان ئاستىدىكى چىگىلىك پۈركىۋالغان چاتقال ئارىسىدىن بىر توشقان چىقىپ ئىككى سەكرەپلا غايىب بولدى . چولپان ئابدۇللاغا :

— توشقان !... — دەپ ، توشقان كەتكەن تەرەپكە قاربدى . ئابدۇللا قارىۋىدى ، توشقاننىڭ قارىسى كۆرۈنمىدى .

— قورقۇپ قاپسىز ، «قورققانغا قوش كۆرۈنۈپتۇ» دەپ ، يىلاندىن قورقۇپ كېتىپ ، سەكرەپ يۈرگەن چېكەتكىنىمۇ توشقان دېگىلى تۇردىڭىزغۇ ئەمدى . ھېلى تۇرۇپ مېنىمۇ جىن دەپ تۇرۇۋالماڭ يەنە ، — دېدى ئابدۇللا .

— ياق ، ئۇنداق دېمەڭ ، — دېدى چولپان ، — يىلاننىڭ كۆزلىرى بەك دەھشەتلىك تۇرىدۇ . ئۇ ماڭا قەھرى قىلىپ : «ھەي نائىنساب ! سەن قېينىناڭنىڭ شۇنداق ياخشىلىقىنى كۆرگەن تۇرۇقلۇق ، نېمىشقا تۇزكورلۇق قىلىپ دۈشمەنلىشىسەن ؟» دېگەندەكلا قىلىۋاتىدۇ . بۇ بىر بېشارەتمۇ تېخى ، كىم بىلىدۇ .

ئورمانلىقتا بولسا ، ئوۋچىدىن ئۇركۈپ مۆكۈۋالغان قىرغاۋۇل ، توشقانلار تولا ئىدى . ئۇلار قويۇق ئورماندا بىخەتەر ھالدا خالىغانچە سايراپ ، خالىغانچە ئويناپ ـ سەكرەپ يۈرەتتى . چولپانغا بۇ ئورمانلىق جىنلار ماكانىغا ئايلىنىپ ، ھەربىر تۈپ ئورماننىڭ كەينىدە بىردىن جىن ماراپ تۇرغاندەك بىلىنەتتى . پەننىي مەكتەپتە ئاران ئىككى ـ ئۈچ يىللا ئوقۇپ چىقىپ كەتكەن بۇ ئايال جىن ـ شايتانۇن دېگەنلەرنىڭ مەۋجۇتلۇقىغا بەك ئىشىنەتتى . شۇ سەۋەبتىن ، ئاڭلىغان ئەپسانىلەرنى «راست» دەپ بىلىپ ، ۋەھىمە يېمەكتە ئىدى . بۇلار مەنزىلگە يېتىپ ، بارات موللامنىڭ ئىشىكى ئالدىغا يېقىن كېلىشى بىلەن شىددەت بىلەن ئۇرۇلۇۋاتقان داپنىڭ ساداسى توختاپ قالدى . سېھىرخانىنىڭ كىچىككىنە قورۇسىدا ئىككى ھارۋا ، بىر دانە موتسىكلىت تۇراتتى . بۇلار يېڭىدىن كەلگەن يەنە بىرقانچە ئادەملەرنىڭ سېھىر قىلدۇرۇۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى .

ئابدۇللانىڭ ئالىجەنىسى بارات موللىنىڭ قورۇسىدا ھارۋىغا قېتىقلىق تۇرغان بايتالنى كۆرۈپلا ھارغىنلىقىنى ئۇنتۇدى ـ دە ، ئۆرە بولۇپ ، توختىماستىن كىشنەپ چاپچىغلى تۇردى . ئابدۇللا تىزگىننى تارتىپ ئاران توختىتىپ ، ھارۋىنى تام تۈۋىدىكى جىگدە

ئاچسىغا باغلاۋاتقاندا ، سېھىرخانىنىڭ بۇرۇنقى زامانىدىن قالغان ئۇۋۇجەكلىك كالاك ئىشكى غاچچىدە ئېچىلىپ ، ئون سەككىز - ئون توققۇز ياش ئەتراپىدىكى ئورۇق ، كېسەل چىراي ھارۋىكەش بالا چىقىپ كەلدى . ئۇمۇ ھاجەتمەنلەرنى ئېلىپ كەلگەن بولۇپ ، ئاتىنىڭ كىشىنگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ ، ئېتىغا قاراپ باققىلى چىقىشى ئىدى .

چولپان ئەندىككەن ھالدا ھەممە ياققا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى ، تامنىڭ ئەتراپى زىچ ئورمان بىلەن قاپلانغان بولۇپ ، ئىشىك ئالدىدا كىچىككىنە بوشلۇق تۇراتتى . تامنىڭ ئارقىسىدا قۇڭۇرغا تىكەنلەر ئۆسۈپ ، ئۆگزىدىن ئېگىزلەپ ، ئۆينىڭ ئەتراپىدىكى غول چاتقاللىقلارنى توڭگۈز كىرىۋالسىمۇ كۆرگىلى بولماس قىلىپ قويغانىدى . چولپان ئەتراپقا قارىۋىدى ، ئۆزلىرى كەلگەن ھارۋا يولىدىن باشقا ، بۇ يەرگە كېلىپ - كېتىدىغان بىرەر پىيادىلەر يولىمۇ كۆرۈنمىدى . بۇ يەر شۇنداق قورقۇنچلۇق ئىدىكى ، كېچىسى ئەمەس ، ھەتتا كۈندۈزدىمۇ كىشىنىڭ قورقۇسى كېلەتتى . ئۇنىڭ ئۈستىگە پېرە دېپىنىڭ تۈيۇقسىز پەيدا بولىدىغان ئاۋازلىرى كىشىنى تېخىمۇ ھاياجانغا سېلىپ ، تېنىنى شۇركەندۈرەتتى .

يەتتىنچى باب

خلۇەتتىكى سەرگەر

ھارۇنكەش يىگىت بەرىپ ئابدۇللا بىلەن كۆرۈشۈپ تۇراتتى ، ئارقىدىنلا سەھەر خانىدىن ھاۋانىڭ شۇنداق ئىسسىقلىقىغا قارىماي ، بەشىغا كۆكمەت تۇماق كىيىۋالغان ، ئالدى ئوچۇق ئۇزۇن ئاق كۆڭلەك كىيىپ ، ئۇستىنى چاكان ياغلىقتا باغلىغان ، كەڭرى ماتا تامبال كىيگەن ، قەرىلىقتىن چاچ ـ ساقاللىرى ئۇچتەك ئاقىرىپ قاشلىرىنىڭ بىرتال قارىسى قالمىغان ، ئوتتۇرا بوي ، ئات يۈزرەك ، ئاق سەرىق ، چاڭگا ساقال بىر بوۋاي كالىچىسى شاقىلدىتىپ چىقىپ كەلدى . بوۋاي قەرى ھەم ئورۇقلۇقىغا باقماي ، گەپ ـ سۆزلىرى ئەركىن ، مەڭىش ـ تۇرۇشلىرى يېنىك ئىدى . ئۇنىڭ كىيىنىشلىرى ۋە تەقى ـ تۇرقى سەرپۇش تۇماقلىق موللىلارغا ئوخشىمايتتى . قىزىق يېرى شۇكى ، بىر تال بامبۇك ھاسىسى بار بولۇپ ، ئۇنى تاياناستىن قولتۇقىغا قىستۇرۇۋالغانىدى . ئۇ كېلىپ ئابدۇللا بىلەن كۆرۈشكەندە ، «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دەپ تولۇق ئېلىپ ، قولنىڭ بەش بارمىقىنىڭ سۆڭەكلىك ياكى سۆڭەكسىزلىكىنى سىناپ باقماقچى بولغاندەك چىڭ سىقىپ تۇرۇپ كۆرۈشمەستىن ، «سالامۇئەلەيكۇم»

دەپلا بىر قولىنى سۇندى . بوۋاينىڭ ئۇنداق قىلىشى ئابدۇللانى كۆزگە ئىلمىغانلىقىمۇ ياكى بىلىشى شۇنچىلىكمۇ ، بىلگىلى بولمايتتى . مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ، بۇ كىشى ھەققىدە ئازراق بايان قىلىپ ئۆتىمىز .

ئەسلىدە ، ئۇ يىراق سەھرادىكى بىر مالچىنىڭ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن بولۇپ ، مەكتەپ يۈزى كۆرەلمىگەندى . ئون بەش - ئون ئالتە ياشلارغا كىرگەندىن كېيىن كەنتكە كېلىپ دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللاندى . بۇ يۇرتتا قۇرغاقچىلىق ئاپىتى داۋاملىق يۈز بېرىپ تۇرىدىغان بولغاچقا ، دېھقانلار ئۆستەڭ چېپىش ھاشىرىغا كۆپ ۋاقتىنى سەرپ قىلاتتى ، ھەتتا قىش كۈنلىرىمۇ ئۆيدە ياتالمايتتى . ئۇ راسا قۇرامىغا يەتكەن بىر يىلى قۇرغاقچىلىق ئاپىتى يۈز بېرىپ ، دېھقانلار ھوسۇل ئالالمىدى . كۈز پەسلى يېتىپ كېلىشى بىلەن ئەر - ئايال ئەمگەكچىلەرگە ھاشار ۋەزىپىسى چۈشۈپ ، ئۆستەڭ چېپىپ سۇ كەلتۈرۈش ئۈچۈن يىراق جايلارغا ماڭدۇرۇلدى . شۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇمۇ بار ئىدى . مۇشۇنداق ئارام ئالماي ئىشلىگىلى بىر ئايدىن ئاشتى . ئۇنىڭ ئاتىسى سەھرادا مال باقاتتى ، ئاپىسى كېسەلچان بولۇپ ، ئوزۇق يەتكۈزۈپ بەرگۈچىلىكى يوق ئىدى . بەزىدە ئۇ كۈن - كۈنلەپ ئاچ قېلىپ ، ماغدۇرىدىن كېتەتتى . ئۇ ئاشلىق قىس ، ھەممە ئادەم سېرىقتال يۇرگەن مەزگىللەر ئىدى . بىر كۈنى ئاخشىمى ، ئۇ ئەمگەك ئازابىغا پايلىماي ، خۇرجۇن - خالتىنى تاشلاپلا قاچتى . شۇ ماڭغانچە تاڭ ئېتىپ كەتتى . تاڭ يورۇغاندا بىر خىلۇەتنى تېپىپ يوشۇرۇنۇپ ، كەچ بولغاندا يەنە يول يۈردى . شۇنداق قىلىپ ، باشقا بىر يېزىنىڭ دائىرىسىگە يېتىپ باردى . بۇ يېزا ناھىيىگە يىراق يېزىلارنىڭ بىرى بولۇپ ، بۇ يەردىن ئۆتسە ، جاڭگالغا چىقىپ كېتەتتى . ئۇ «بېشىمغا كەلگەننى كۆرەرمەن» دەپ مېڭىۋەردى . ئەتراپتا بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى ، چۈنكى ، بۇ يېزىنىڭ ئەرلىرىمۇ ھاشارغا كېتىپ ، ئائىلىلەردە خوتۇن ، بالىلار قالغانىدى . قۇياش كۆتۈرۈلۈپ ئاش ۋاقتى بولدى . ئۇنىڭ قورسىقى ئېچىشقا باشلىدى .

ئاچلىقتىن قورسىقى مۇجۇپ ئاغرىپ ، كۆڭلى ئېلىشىپ ، ئېغىزلىرى قۇرۇشقا باشلىدى . ئەمدى ئۇنىڭ كېيىنكى ھالىنى مۆلچەرلىمەك قىيىن ئىدى . دەل شۇ چاغدا ، قارشى تەرەپتىن سەرپۇش تۇماقلىق ، چاشقان بۇرۇت ، كۆزلىرىدىن ھىيلىگەرلىك چىقىپ تۇرىدىغان ، ئېگىكلىرى كوسا ، سېرىق چىراي ، ياشانغان بىر كىشى ئۇستىگە يوغان بىر ماتا خۇرجۇن ئارتىلغان چامبۇل ئېشەكنى مىنگەن ھالدا چىقىپ كەلدى . ئېشەكنىڭ سۆڭگىچىگە بىر قارا مېكىيان پۇتىدىن باغلاپ ئېسىلغانىدى . توخۇ بەندىتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن پات - پات قانات قېقىپ پالاقلاپ ، كاراكلاپ تۇراتتى .

ئېشەكلىك ئادەم يېقىنلاپ كېلىپ كۆردىكى ، پەقەتلا كۆرۈپ باقمىغان ، توپا چىراي بىر يىگىت كېلىۋاتاتتى . ئۇنىڭ سۇلغۇن ، ھارغىن قىياپىتىگە قاراپ : «باشقا يۇرتلۇق مۇساپىر بولسا كېرەك» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزدى - دە ، ھەرنېمە بولسا گەپ سوراپ باقاي ، دېگەن يەرگە كەلدى . يىگىت ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگەندە يولىنى توسۇپ ئېشەكنى توختاتتى - دە :

— يىگىت ! نەدىن كەلدىڭىز ؟ — دەپ سورىدى .

ئۇ جاۋاب بەرمەي جىم تۇردى .

— ئىسمىڭىز نېمە ؟ — دەپ يەنە سورىدى .

— بارات ، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ ئېغىز ئېچىپ .

ئېشەكلىك ئادەم سوراشنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى :

— يەنە بىر سوراپ باقاي ، قەيەردىن كەلدىڭىز ؟

— بىلمەيمەن .

— نەگە بارىسىز ؟

— بىلمەيمەن .

— كىمنىڭ ئوغلىسىز ؟

— بىلمەيمەن .

— مۇشۇنداق ماڭغىلى قانچە كۈن بولدى ؟

— بىلمەيمەن .

بارات ئۆزىنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن قورقاتتى ، ئەگەر يۇرتتىكىلەر ئۇنى تۇتۇۋالىدىغان بولسا ، كۆرەشكە تارتتۇق ، دەپ ئۇرۇپ ، دۇمبالاشتىن يانمايتتى . شۇڭا ئۇ ھەممىنى بىلمەس بولۇۋالدى . شۇئان ئېشەكلىك كىشى ئېشەكتىن چۈشۈپ ، بارات بىلەن قول بېرىپ كۆرۈشتى ، ئاندىن ئۇ باراتقا دېدى :

— سىزگە مۇبارەك بولسۇن ، خۇدايىم بېرىپتۇ ، يەنى «جىن» ئەپقېچىپتۇ . سىز ئۆيدىن چىققىلى ئۇچ كۈن بولۇپتۇ . جىن ئەپقاچقانلارنى مەكىلاتلار ئۇچ كۈندە قايتۇرۇپ بىرەر باخشىغا يولۇقتۇرىدۇ . مانا بۇگۈن ماڭا يولۇقتۇردى . بۇ ماڭىمۇ خۇدانىڭ بەرگىنى ، سىز سورىغان سوئاللىرىمغا جاۋاب بەرمەي ياخشى قىلدىڭىز ، ئەگەر مەكىلاتلارغا بەرگەن ئەھدىڭىزنى بۇزۇپ ، مەن گەپ سورىغاندا راستىنى دەپ قويغان بولسىڭىز ، سارىڭ بولۇپ قالاتتىڭىز ، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ كۆرگەنلىرىڭىزنى كىشىگە دېمەڭ . ئاز ـ تولا ئايەت ئۆگەندىڭىزمۇ ؟ ئېسىڭىزدە نېمە بار ؟

باراتقا بۇ ئادەمنىڭ سۆزلىرى يېڭىدىن بىر خىل ئاسان جان باققىلى بولىدىغان يول ئېچىپ بېرىۋاتقاندەك تۇيۇلدى . ئۇنىڭ ئېسىگە بىر ئىش كەلدى . بارات كىچىك چاغلىرىدا ، جىن ـ ئالۋاستى توغرىسىدىكى چۆچەكلەرنى ئاڭلاشقا ئامراق ئىدى . ئاپىسى بىر كۈنى : «چۆل ـ جەزىرە ياكى يالغۇز يەردە ئۇخلاپ قالغان ئادەمنى جىن ئەپقاچقۇدەك . ئۇنى يالغۇز دەرەخنىڭ تۈۋىگە ئاپىرىپ ، داچەن پۇلنىڭ چوڭلۇقىدا بىر تۆشۈكنى كۆرسىتىپ ، ‹بۇنىڭ ئىچىگە كىر ! › دېگۈدەك ، ‹قانداق پاتمەن ؟ › دېيىشىگە ، قوڭغا بىر پەشۋا تەپكۈدەك . شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەم باشقا بىر دۇنياغا بېرىپ قېلىپ ، شۇ يەردە ئوقۇپ ، باخشىلىق ئايەتلىرىنى ئۆگىنىپ چىققۇدەك . ئارىدىن ئۇچ يىل ئۆتتى ، دەپ قايتىپ چىقسا ، كىشىلەر ‹سەن غايىب بولغىلى ئۇچ كۈن بولدى › دېگۈدەك . كۆرگەنلىرىنى دەپ قويغانلار سارىڭ بولغۇدەك ، ئاغزىنى چىڭ تۇتقانلار جىن باخشىسى بولۇپ ، مەكىلات كۆرگۈدەك» دېگەنلەرنى سۆزلەپ بەرگەنىدى . ئۇ شۇلارنى ئەسلىدى ـ دە ،

باخشىنىڭ دېگەنلىرىدىن پايدىلىنىپ ، ئۆزىنى راستتىنلا جەن ئەپقاچتى قىلىپ كۆرسەتمەكچى بولۇپ ، باخشىنىڭ سوئاللىرىغا :

— مەن جاڭگالدا قوي بېقىپ يۈرگەنىدىم . بىر يەردە ئۇخلاپ قاپتىمەن . بىر سەللىلىك كىشى توغراقنىڭ كېچىكىنە تۆشۈكىگە يېقىن ئاپىرىپ ‹كىر › دېدى . ‹پاتمايمەن › دېيىشىمگە ، بىرنى تەپكەنىدى ، كىرىپ كەتتىم . ئۇنىڭ ئىچى باشقا بىر دۇنيا ئىكەن . بىر كىشى ماڭا ئايەت ئۆگەتتى . ئاندىن كېيىن : ‹قايتقىن ، لېكىن ئۆگەنگەنلىرىڭنى كىشىگە ئېيتقۇچى بولما › دەپ ئەھدى قىلدۇردى . ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارنى بىلمەيمەن . ھازىر قارىسام بۇ يەردە تۇرۇپتىمەن . نەدە تۇرغانلىقىمنى بىلمىدىم . قورساقلىرىم ئېچىۋاتىدۇ ، — دەپ جاۋاب بەردى .

باخشى سوراپ :

— ئەھدى قىلدۇرمىغان ئايەتلەرمۇ بارمۇ ؟ — دېدى .

— بار ، — ئۇ ئاپىسىدىن ئۆگىنىۋالغان «قۇلھۇۋاللاھۇ ئەھەد»نى ئوقۇدى .

— يەنە بارمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— بار — دەپ ، «ئەلھەمدۇ»نى ئوقۇپ بېرىۋىدى ، باخشى خۇشال بولۇپ :

— بەللى ! ئامەت ! قالتىس ئامەت ! مەكىلاتلارنىڭ ئۆگەتكەنلىرىنى تۇتۇۋالالماي كېلىدىغانلارمۇ بار . مېنىڭ نامىم سالى باخشى بولىدۇ . بىلىشمچە ، ئۇچ كۈندىن بۇيان ئاچ يۈرىدىكەن . بۇگۈندىن باشلاپ ماڭا شاگىرت بولىدىكەن . چۈنكى ، مەكىلاتلار سىزنى ئەكېلىپ ماڭا تاپشۇردى . بۇگۈندىن تارتىپ ئۆيگە كىرىپ قىرىق كۈنگىچە خىلۋەتتە ئولتۇرىسىز ، كىشىگە كۆرۈنمەيسىز . مەن سىزگە «چىلكاپ» ، «دۇئىنامە» ، «ئېلىپ ـ لام» ، «دۇرۇت نىجات» ، «قۇلھۇھى» ، «نادى ئېلى» ، «ئېفىل ئەيسا» ، «قەھرىنامە» ، «قەسىدە ئابابەكرى» ، «قەسىدە ئاھى» ، «قەسىدە سۇلايمان» ، «قەسىدە جەبرائىل» ، «قەسىدە خەرخەر» دىن ئىبارەت ئون ئۇچ ئايەتنى ئۆگىتىمەن . سىز

ئۆگەنگەن ئىككىنى قوشقاندا ئون بەش بولىدۇ . يەنە «ئايتەل كۇرسى»نى ئۆگىنىسىز . «چىلكاپ» بىلەن مەكتىلاتلار جەم بولىدۇ ، «دىۋىنامە» بىلەن چاقىرىپ كېلىمىز ، «ئايتەل كۇرسى» بىلەن بويسۇندۇرىمىز . «ئايتەل كۇرسى»نىڭ «ۋەسىئە كۇرسى يۇھۇس ساماۋاتى» دېگەن يېرىگە كەلگەندە ، جىنلار بەند بولۇپ ، قورقۇپ جالاقلاپ تىترەپ كېتىدۇ . ئاندىن پەرمان قىلىمىز ، — دەپ ئاجايىپ ـ غارايىپ نەرسىلەرنى بىر تالاي سۆزلىدى . بىر چاغدا ئىسىنى تاپقاندەك — هە راست ، بۇ يەردىن تېز كېتەيلى ، — دېدى ـ دە ، باراتنى ئۆيگە باشلاپ باردى ، داستىخان سېلىپ ، پېرە قىلغان جايدىن ئېلىپ كەلگەن پولو ، كاكچا ، قازان نانلىرىنى ئالدىغا قويدى . باراتنىڭ يول يۇرۇپ ئاچلىقتىن قورساقلىرى ئىچىگە تارتىشىپ ، كۆزلىرى پارقىراپ قالغانىدى . باخشىنىڭ خوتۇن ـ بالىلىرى بىلەن قوشۇلۇپ لېگەن ئەتراپىغا تۆت كىشى ئولاشتى . ئاچلىقتىن جېنى هەلقۇمىغا كەلگەن بارات خوش ـ خوشنى قويۇپ يەۋەردى . لېگەن قۇرۇقدىلىپ بولغاندىن كېيىن كاكچىدىنمۇ ئىككىنى يەۋەتتى . باخشىنىڭ خوتۇنى بىلەن قىزى هەيران بولۇشقىنىچە دەممۇدەم باخشىنىڭ كۆزىگە قاراپ قويا تتى . سالى باخشى بولسا ، باراتنىڭ ئاچ قالغانلىقىنى بىلەتتى . شۇڭا ئەجەبلەنمىدى . داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن سالى باخشى باراتنى خلۇەتخانىسىغا باشلاپ ، ئۇخلۇېلىڭ ، دەپ چىقىپ كەتتى .

شۇنداق قىلىپ سالى باخشى قىرىق كۈنگىچە باراتنى كىشىگە كۆرسەتمىدى . گاهىدا ئۆزىنىڭ بىلگەن ئايەتلىرىنى ئۆگەتتى ، گاهىدا داپ چېلىشنى ئۆگىتەتتى . بارات جاڭگالدا مال بېقىپ يۈرگەن چاغلىرىدا ، نوكەش توغراقنى كېسىپ گەردىش قىلىپ ، ئۆچكە تېرىسىدە ئۆزى كېرىۋالغان دېپىنى چېلىپ ئويناپ يۈرۈپ ، چېلىشنى ئۆگىنىۋالغانىدى . پېرە دېپىنى چېلىشنى ئاسانلا ئۆگىنىۋالدى . ئەمما ، «ئايەت» ئۆگەنگەندە قىينالدى . بولۇپمۇ ، «چىلكاپ»قا زادىلا ئاغزى كەلمەي ، ئۇنىڭ ئەرەبچە تەلەپپۇزلىرىنى

بۇزۇپ تولىمۇ كۆلكىلىك بىرنېمىلەرنى دەپ تۇرۇۋالاتتى . سالى باخشىنىڭ ئۆزىمۇ ئايەتنى خاتا ئۆگىنىۋالغانىدى ، بارات دېيەلمىگەنچە ، ئاخىر ئىچى پۇشۇپ كېتىپ :

— بىزنىڭ تىلىمىز بولمىغاندىكىن قانداق ئوقۇسۇن مەيلى . لېكىن ، پېرىگە گاھىدا «چىلكاپ» بىلىدىغانلارمۇ كىرىپ قالىدۇ . ئۇلارنىڭ سېزىپ قالماسلىقى ئۈچۈن داپنى قىزغىن چېلىپ تۇرۇپ ، ئۇقۇمسىز ئوقۇۋاتسۇن ، داپ ئاۋازىدا ئاڭلىيالمايدۇ ، ئاڭلىغاندىمۇ توغرا ـ خاتاسىنى پەرق ئېتەلمەيدۇ ياكى باخشىنىڭ ئوقۇيدىغانلىرى ئۆزگىچە بولسا كېرەك ، دەپ قالىدۇ . مەنمۇ توغرا ئوقۇيالمايمەن ، چۈنكى مېنىڭ ئۇستازىممۇ ئايەتنى چالا ئوقۇيتتى . مەن شاگىرت چاغلىرىمدا بىر كۈنى ئۇستازىم پېرە قىلدى . ئۇ ئەمدىلا تۇغ تۇۋىدە ئولتۇرۇپ ئەلھەمدۇنى ئوقۇماقچى بولۇپ «بىسمىلا رەمانۇ رەيىم ! » دېيىشىگە ، پېرىگە كەلگەنلەر ئارىسىدىن بىرى ۋارقىراپ : «توختاڭلار ! » دەپ توختىتىپ قويدى ، «بۇ نېمە ئىشتۇ ؟ » دەپ تۇرۇپلا قالدىم . پېرىگە كەلگەن ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ جىمجىت ئولتۇرۇشماقتا ئىدى . ئۇ ئادەم سۆز باشلاپ : «باخشىم ، خاتا بولۇپ قالدى ! ‹بىسمىلا رەمانۇ رەيىم › ئەمەس ، تولۇق ئېيتىپ : ‹بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم › دەيمىز . ئايەتنى بۇزۇش ئېغىر گۇناھدۇر » دەپ تېخى سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ بولغۇچە ، ئۇستازىمنىڭ چىرايلىرى ئۆزگىرىپ تاتىرىپ كەتتى . شۇئان ئارىدىن ياشانغانراق بىر كىشى قوپۇپ : «بولدى قىلايلى ئۇكام ! باخشىمغا كاشىلا قىلماڭ . مەن ئانچە ئوقۇمىغان بولساممۇ ، قۇلاق موللىسى ئادەممەن . بۇگۈن زېرىكىپ بۇ تۇغقىنىمىزنىڭ پېرىسىگە كېلىپ قالغان بىلەن داۋاملىق موللا ـ ئالىملار بىلەن ئارىلىشىمەن . بىر كۈنى مەن ھاپىز قارىيھاجىمدىن : ‹ھاجىم ، باخشىنى شەرىئەت ئەھكاملىرىنى بۇزغۇچى ، ھېچكىمنىڭ شاگىرتى ئۆزىگە زۇگاھ بولمايدۇ ، ئەمما باخشىنىڭ شاگىرتى ئۆزىگە زۇگاھ بولىدۇ ، دەيدىكەن . شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە نېمە ئۈچۈن باخشىنىڭ پېرىسى كېسەلگە پايدا

قىلمدۇ ؟ ، دەپ سورىسام ، جاۋاب بېرىپ : ‹دېگەنلىرىڭىز راست ، سىز دېگەندەك باخشى شەرىئەت ئەھكاملىرىنى بۇزغۇچى . ئۇنىڭ قىلغانلىرى ئىسلام ئەقىدىسىگە خىلاپ ، شۇڭا ، موللا ـ ئالىملار باخشىغا ئۆچ . لېكىن جىن ـ پەرىلەر مەۋجۇت . باخشىنىڭ تارتقان تۇغى ئۇلۇغ . شۇ سەۋەبتىن ، باخشى تۇغنى تارتىپ داپنى چالغاندىن كېيىن ، مۇئەككەل پەرىشتىلەر جىنلارنى جەملەپ پېرە بار ئۆيگە ئەكەلگۈدەك . بۇلار كەلسە ، باخشى ھەدەپ ئايەتنى بۇزۇپ ئوقۇيدىكەن . ئايەت بۇزۇلغان ئۆيدە سېسىقچىلىق بولۇپ كېتەرمىش . ئايەتنى بۇزۇۋەرگەنسېرى ئۆينىڭ ئىچى سېسىقچىلىق بولۇپ جىن ـ پەرىلەر ئولتۇرالماي ، يۇرۇڭلار كېتەيلى ، باخشى دېگەن ئىپلاسنىڭ قېشىدا مۇشۇنداق قارا قورساق نادانلار ئولتۇرمىسا ، بىز پايلىشالمىغۇدەكمىز ، دەپ چىقىپ كېتەرمىش . شۇ قاتاردا ئادەمزاتقا چاپلىشىۋالغان ئاقساق ـ چولاق ، ئەبگا جىنلارمۇ كەتكۈدەك . شۇنىڭ بىلەن ، كېسەل كىشى جىندىن ئايرىلىپ يېنىك بولۇپ ، ساقىيىپ قالارمىش . شۇڭا باخشىلار ئايەتنى بۇزۇپ ئاغزىغا كەلگەننى دەپ ئوقۇۋېرىدۇ ، دېدى . قېنى كۆپچىلىك دەپ بېقىڭلار ، ئەگەر ئۆينى باخشىم سېستىمىسا جىنلار سەسكەنگۈدەك قىلىپ قايسىڭلار سېستالايسىلەر ؟ ! » دېيىشىگە ، ئىشىك تۆۋىدە بىر ـ بىرىنى ئىتتىرىشىپ تۇرغان بالىلاردىن بىرى : «مانا مەن سېستىمەن ! » دەپ ، «تارت ! » قىلىپ بىر ئاۋاز چىقاردى ـ دە ، ئوچۇق تۇرغان ئىشىكتىن «پەرت» قىلىپ قېچىپ چىقىپ كەتتى . شۇنىڭ بىلەن ، ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتى . بىر يەل بىلەن ھەممە گەپ ـ سۆز تۈگەپ ، پېرىنى داۋاملاشتۇرۇۋەردۇق . كېيىنكى ئايەتلەرنى ئۇستازىم شۇنداق ئۇقۇمسىز ئوقۇۋەتتىكى ، نېمە دەۋاتقانلىقىنى ھېچكىم پەرق ئېتەلمىدى . كېيىن ئويلىسام بۇمۇ بىر ھۇنەركەن . ئايەت چالا قالدى ، دەپ بىراۋ چاتاقمۇ چىقارمىدى ، — دەپ بېشىدىن ئۆتكەنلىرىنى سۆزلەپ بەردى .

بارات ھاشار بويىدىن قاچقاندىن كېيىن ، ھاشارغا مەسئۇل

خادىملار تەرەپ ـ تەرەپكە كىشى ئەۋەتىپ ئىزدىشىپ ، ھېچ يەردىن ئۇچۇرىنى ئالالمىدى . ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن : «بارات بىر كۈنى شەھەرگە بېرىپ ، ئاخشىمى لەمپىنىڭ ئاستىدا ئۇخلاۋاتقانىكەن ، ساقچىلار كۆرۈپ قېلىپ ، ‹قارا نوپۇس › دەپ ئۆزگەرتىش ئورنىغا تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ » دېگەن گەپلەر تارقالدى . شۇنىڭدىن كېيىن ، ئۇنى ھېچكىم سۇرۇشتۇرمىدى .

بارات بولسا ، قىرىق كۈندىن كېيىن سالى باخشىغا ئەگىشىپ پېرە قىلىش بىلەن مەشغۇل بولدى . پات پۇرسەتتىلا : «سالى باخشىنىڭ شاگىرتى جىن باخشىسىكەن» دېگەن خەۋەر تارقىلىپ ، سالى باخشىنى ئىزدىگۈچىلەر كۆپىيىپ كەتتى .پېرە ئويناتقانلار مانجا قويغاندا سالى باخشىغا بىر كىشىلىك ، بارانقا بىر كىشىلىك قويىاتتى . باراتنىڭ نامى «بارات باخشىم» غا ئۆزگەردى . شۇ تەرىقىدە ئىككى يىل ئۆتكەندىن كېيىن ، بارات باخشى ئۇستازىدىن دۇئا ئېلىپ ، ئۆز ئالدىغا پېرە قىلىشقا باشلىدى . سالى باخشىدىن «پال سېلىش ، جادۇ تېپىش ، ئوغرى ئالدى قىلىش ، رەدنامەگە سېلىش ، زىياندىشىنى باغلاش ، پېرە قىلىش» قاتارلىقلارنىڭ قائىدە ـ تەدبىرلىرىنى تولۇق ئۆگىنىۋالغانىدى . پات پۇرسەتتىلا ھال ـ كۈنى ياخشىلىنىپ ، يېنىدا پۇل كەم بولمايدىغان ، قوناق غىزاسى يېگۈسى كەلمەيدىغان بولۇپ قالدى . بۇرۇنقى بىچارە بارات ئەمەس ، ئەمدىلىكتە بارات باخشىم دېسە مەشھۇر بولۇپ ، ئۇنى يىراق ـ يىراق جايلاردىن كېلىپ ئېلىپ كېتىدىغان بولدى . پۇلى كۆپەيگەنسېرى ئەقلىمۇ شۇنچە زىيادە بولۇپ ، ھىيلە ـ مىكىرده ئۇستازىدىنمۇ ئۆتۈپ كەتتى . پېرە قىلغان ئۆيدە پېرىنىڭ ئاخىرىدا كىشىلەر يىغلاشقۇ بوۋاقلىرىنىڭ زىياندىشىنى باغلاتقۇزاتتى ، ئاياللار كەلگۈسى بەخت ـ پېشانىسىنى بىلىش ئۈچۈن «چىراغ» ياقتۇراتتى . بارات ھەر قايسىسىنىڭ ئەپتىگە قاراپ ھۆكۈم قىلىشنى ئوبدان ئۆگىنىۋالغانىدى . چىرايلىرى قانسىز كۆرۈنسە ، «سىزدە قەست بار ئىكەن» دەيتتى ، ئۇنى ئوبدان تونۇۋېلىپ ئۆتەر يوللىرىغا ئاتىنىڭ تاقىسى بولامدۇ ، دات باسقان مىخ بولامدۇ ياكى

بىرەر تۆمۈرنىڭ پارچىسى بولامدۇ ، ئىشقىلىپ بىرەر نەرسىنى چوڭقۇر كولاپ يوشۇرۇن كۆمۈپ قويايتتى . ھېلىقى كىشىنى تەييارلىقىنى پۈتتۈرۈپ باراتنى ئاپىرىپ قەست تاپقۇزغاندا ، ئۇ داپكەشلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئۇ يەرنى كولاپ ، بۇ يەرنى كولاپ ، ئاخىرى ھېلىقى ئۆزى كۆمگەن يەرگە ئاپىرىپ قازدۇرۇپ ، داتلاشقان تۆمۈر پارچىسىنى تېپىۋالاتتى . شۇنىڭ بىلەن ، نادان خەلقلەر ئىشىنىپ : «قانداق مەلۇم بولدى ؟ » دەپ سورىسا ، بارات : «مەكىلاتلار ئېيتىپ بەردى » دەيتتى . ئېغىر بوي ئاياللار كەلسە ، «بالىڭىزنى ‹مسلمىيان › يېگىلى تۇرۇپتۇ » دەيتتى . «قانداق پەيدا بولغاندۇ ؟ » دەپ سوراپ قالسا ، «كۆلگە سىيىپ قويۇپسىز ياكى ئېشەك ئېغىنىغان يەرگە سىيىپسىز . سىز سىيۋاتقاندا ، ئىچىڭىزگە كىرىۋاپتۇ » دەپ جاۋاب بېرەتتى . بۇنىڭ ھەممىسگە «پېرە » بۇيرۇيتتى . بەزىلىرىگە «سىزگە قانداقتۇر بىر باخشى ‹يىغىن › چېچىۋېتىپتۇ » دەيتتى . «بۇ نېمە ئىش ؟ » دەپ سوراپ قالسا ، «ھەرقانداق باخشىنىڭ چىشىغا تېگىپ قويسا ياكى باخشىنىڭ سۆزىگە كىرمىسە ، باخشى ‹يىغىن › چېچىۋېتىدۇ . بۇنىڭغا گىرىپتار بولغانلارغا شىپا تېپىلمايدۇ » دەيتتى .

بارات «غايىبنى بىلگۈچى ، جىن ـ پەرىلەرنى بەند قىلىپ ، ئۇلارغا پەرمان يۈرگۈزگۈچى ، سېھىر ـ جادۇنى بىكار قىلىپ ، كىشىلەرنى قۇتقازغۇچى » سۈپىتىدە تونۇلۇپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، تەقدىر ئۇنى ئوسال قىلدى . بىر كۈنى قوشنا مەھەللىلىك بىر دېھقان باراتنى ئىزدەپ كەلدى . ئۇنىڭ ئايالى تۇغماس بولۇپ ، ئېرىگە ۋاپاسىز ، كاززاپ چىقىپ قالغانىدى . ئۇرۇق ـ تۇغقانلارنىڭ مەسلىھەتى بىلەن پېرە قىلدۇرماقچى بولۇپ ، بۇگۈن باراتنى ئىزدەپ كېلىشى ئىدى . باراتمۇ بۇ دېھقانىنى تونۇيتتى . ئۇنىڭ خوتۇنى نەدىلا پېرە بولسا بېرىپ ، دۆرەمگە ئۇسسۇل ئويناپ ، داپكەشلەرنى ھارغۇزۇۋېتەتتى . گاھىدا بارات بىلەن بىر جۇپ بولۇپ ئويناپتتى . مۇشۇنداق يۈرۈپ ، باراتقىمۇ ئاز ـ تولا قىزىغ ئولىشىپ قالغانىدى . لېكىن ئۇنىڭ بىلەن ئايرىم ئۇچرىشالماي

كەلگەندى . بۇگۈن ئۇنىڭ ئېرىنىڭ ئىزدەپ كېلىشى ، راستىنى ئېيتقاندا ، خوتۇنىنىڭ چاقىرتىشى ئىدى . بارات بۇنى چۈشەندى . دېھقانىنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ ، داپلىرىنى قاچىلاپ دېھقان بىلەن بىرگە ماڭدى . بۇلار بارغاندا ، دېھقانىنىڭ خوتۇنى يولغا قاراپ ، باخشىنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى . باخشىنىڭ كېلىشى ئۇنى شېرىن خىياللار بىلەن لەززەتلەندۇرمەكتە ئىدى . چۈنكى ، بۇ ئايالمۇ خېلىدىن بۇيان باخشىغا ئىچىپەش تارتىپ يۈرەتتى . بۇگۈن ئۇلارنىڭ كۈتكەن كۈنلىرى كەلدى . شۇئان يەتتە ئۆيدىن پۇرۇچ تىلەپ بىر تال جىگدە شېخىغا ئېسىپ ، تورۇسقا قادىدى . ئىككى تال قىل ئارغامچا كەلتۈرۈپ ئاستىنى قوزۇقتا چىگىپ يەرگە قېقىپ ، ئۈستىنى تورۇستىن ئۆتكۈزۈپ ئۆگزىگە تارتىپ ، «تۇغ» قىلدى . داپكەشتىن ئۈچىنى تاپقۇزۇپ كېلىپ بىردىن داپنى تۇنقۇزدى . داپكەشلەر داپلىرىنى ئوتقا قاقلاپ تەڭشەپ بولۇپ ، ئۆگزىگە چىقىپ بىردەم چالغاندى ، ئويۇن ـ تاماشاغا ھېرىسمەن ئەر ـ ئاياللار داپنىڭ ساداسىنى ئاڭلاپ تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىشكە باشلىدى . كەلگەنلەر ئۆيگە لىق تولغاندىن كېيىن ، ئۆي ئىگىسى قائىدە بويىچە تەييارلىق قىلىپ پىشۇرۇپ تۇرغان نەزىر ئېشىنى ياغاچ ئاياغ ، ھېجىر قاچىلارغا ئۈسۈپ ھەممە ئادەمنىڭ ئالدىغا قويدى . كۆپچىلىك قول كۆتۈرۈپ كېسىلىنىڭ شىپا تېپىشىنى تىلەپ دۇئا قىلىپ بولغاندىن كېيىن ، پېرە باشلاندى . تاماشا كۆرگۈچىلەر ئۆيگە لىق تولۇپ ، تۇغ تۇڭدە ئۇچ داپكەش ، كېسەل ۋە باخشى ئۈچۈن ئازراقلا يەر قالدى . كېسەلنىڭ تۇغ تۇڭدە ئولتۇرغۇزۇپ تەلىم بېرىپ ، گۇناھلىرىغا توۋا قىلدۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ، ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ تۇغ چۆرۈلدۇرۇپ ئايەت ئوقۇشقا باشلىدى . بىر تۇرۇپ كېسەلنى يېتىشقا ئىشارەت قىلىپ قامچا شىلتەتتى ، بىر تۇرۇپ داپكەشكە ئىشارەت قىلىپ داپنى قاتتىق ئۇرۇشقا دەۋەت قىلاتتى . ئۆزى بولسا ، بىر نېمىلەرنى دەپ «ئايەت» ئوقۇيتتى . شۇنىڭ بىلەن بىللە ، بىر قولىدا زىياندىش باغلايدىغان ئېشىلگەن يىپ ، بىر قولىدا قامچا — ئىككى قولىنى

گاهی تامغا شىلتىپ ، گاهی يەرگە شىلتىپ ، بىر پۇتىدا دەسسەپ يۈرۈپ ، بىر پۇتىنى قول ھەرىكىتى بىلەن داپىنىڭ ئۇدارىغا تەڭكەش قىلىپ ، ئالدى ـ كەينىگە چېكىنىپ توختاۋسىز ھەرىكەت قىلىشقا باشلىدى . ئۇنىڭ ھەرىكىتىنى تولغىما ئۇسسۇلىنىڭ ئۆزى دېيىشكە بولاتتى . كېسەلگە شىلتىگەن قول ـ پۇت ھەرىكەتلىرى بولسا ، كېسەلنى تامغا يۆلىنىپ بەرسەڭمۇ ياكى يېتىپ بەرسەڭمۇ بولىدۇ ، دېگەننى بىلدۇرەتتى . ئۇنىڭ ئوقۇغان ئايەتلىرىنىڭ نېمىلىكىنى ھېچكىم ئۇقالمىدى . پەقەت ئاغزى مىدىرلاپ ، بىر نېمىدەپ ۋارقىراۋاتقانلىقىنى كۆرگىلى بولاتتى . نۇرغۇن پېرىلەردە داپ چېلىپ قاقباش بولۇپ كەتكەن داپكەشلەر بولسا ، باخشىنى ئانچە كۆزگە ئىلىپمۇ كەتمەيتتى . بۇلار داپقا ئاغزىنى يېقىن قىلىپ تۇرۇپ ، بولۇشىغا توۋلىماقتا ئىدى .

غەزەل توۋلاش بىردەم داۋاملاشقاندىن كېيىن ، ئايال تۇغ تۇۋۇگە موككىدە ئولتۇرۇپ پۇتىنى ئۇزۇن سۇنۇپ يېتىپ بەردى . باخشى :

— كېپەك ! — دەپ توۋلىدى . خوتۇنىنىڭ ئېرى كېپەك تۇغۇلگەن كىچىككىنە پىيالىدەك بىر تۇغۇنچەكنى باخشىغا سۇندى . باخشى ئۇنى ئېلىپ داپىنىڭ ئۇدارىغا كەلتۈرۈپ تۇرۇپ ، ئايالىنىڭ ئۇ كۆكسىنى ، بۇ كۆكسىنى ، كىندىكىنى ، ئايىغىنى بېسىپ تەكرارلىماقتا ئىدى . ئايالمۇ ياقتۇرغاندەك قىلىپ باخشىنىڭ كۆزىگە قاراپ جىم ياتاتتى . باخشى قولىدىكى تۇغۇنچەكنى ئۇنىڭ كۆكسىگە قويۇپ ئۇنى ئېرىگە تۇتقۇزۇپ تۇرۇپ ، ئۆزى زىياندىش يېپنى ئالماپ بىرنى چىگدى ، كىنىدىكىنى ئۇستى ، ئايىغىغمۇ شۇنداق قىلدى . ئاندىن ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ ، جايناماز ئۇستىگە ئولتۇرغۇزدى ـ دە ، ئۆزى تۇغ تۇۋۇگە چۈشۈپ ئىككى قولىنى يېرىم كۆتۈرۈپ قىرىق ـ ئەللىكنى چۆرۈلۈپ چىقىپ :

— قاپاق ! — دەپ توۋلىدى . تەييارلاپ قويغان قاپاق كەلتۈرۈلدى . ئۇنى ئېلىپ يەنە پىرقىراپ ئايلىنىپ كېلىپ ، تامغا كۈچەپ بىر ئۇرۇۋىدى ، «پاڭ !» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ قاپاق

چېقىلىپ كۆكۈم بولدى . شۇنىڭ بىلەن ، چاپلاشقان جىنلار قېچىپ كەتتى دەپ دۇئاغا قول كۆتۈردى . كۆپچىلىك «ئامىن !» دېدى . پېرە ئاخىرلىشىپ ، داپنى دۆرەمگە چالدى . پېرىنىڭ ئويۇن باسقۇچى باشلىنىپ ، تاماشىچىلار ئۇسسۇل ئويناشتى ، يەنە بىر قىسىم بالىلار تالاغا چىقىپ ئوتتۇرىغا ئەسكى تۇماقتىن بىرنى تاشلاپ «يەكەم» ئويناشقا چۈشتى . بارات باخشى كېسەلگە دۇئا ئوقۇش ئۈچۈن خالىي ئۆي تەلەپ قىلدى . خوتۇنىڭ ئېرى شۇئان قازناق ئۆينى تۈزەشتۈرۈپ كىگىز ـ بىسات سېلىپ باخشىنى باشلىدى ، ئاندىن خوتۇنىنى يېتىلەپ ئاپىرىپ ، باخشىنىڭ قېشىغا ئەكىرىپ قويدى . ئۆزى داپىكەشىلەرگە چاي قۇيۇپ دېگەندەك يۇگۇر ـ يېتىم ئىشلار بىلەن بولۇپ يۈردى . باخشى بىلەن كېسەلنىڭ قېشىغا كىشى كىرىۋالسا بولمايدۇ ، دەيدىغان ئادەت بار ئىدى . شۇڭا ئۇلارنىڭ قېشىغا ھېچكىم كىرمىدى . بارات بىلەن ھېلىقى خوتۇن بولسا ، پۈرسەتنى قولدىن بەرمىدى . ئېرى چىقىپ كېتىشىگىلا باچكىسىغا دان بېرىۋاتقان پاختەكتەك ئاغزى ـ بۇرۇنلىرىنى سۈركىشىپ ، ئىشقۇازلىقنى باشلىدى . كىشىلەر نەزىرىدىكى «ئۇلۇغ باخشى» دىن ئىبارەت گۆش يېمەس مۇشۇكنىڭ خىلۋەت ئۆيدە بەز يالاۋاتقانلىقىدىن ھېچكىم خەۋەرسىز ئىدى .

پېرە تۇگىگەندە ، تۇن نىسپى بولغانىدى . باخشىغا يان مورىغا يانداپ چىقىرىلغان لىمتاق تۇۋنگە ئورۇن راسلىدى . باخشى : كېسەلنى يېنىمدا ياتقۇزۇڭلار . «قارا» بېسىپ قالسا ، ئويناتقان پېرىمىز بىكار بولىدۇ ، دەپ ، يېنىغا ئورۇن سالدۇردى . باخشى بىلەن خوتۇنغا يالغۇز يېتىش ئەپسىز ئىدى ، شۇڭا ئېرىنىمۇ شۇ ئۆيدە ياتقۇزۇپ ، چەتكە ئورۇن سېلىپ بەردى . ئۆي ئىگىسى بولسا ، ھەممە ئىشنى ئۆزى قىلىپ يۈگۈرۈپ يۈرۈپ ھېرىپ كەتكەنىدى . يېتىپلا نەچچە مىنۇتلاردىن كېيىن خورەككە چۈشتى . باخشى بىلەن خوتۇن بولسا ، يالغاندىن پۇشۇلداپ ئۇخلىغان بولۇۋېلىپ ، ئەرنىڭ خورىكىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە ئىدى . خورەك ئاۋازىنى ئىشتىكەن باخشى ئورنىدىن قوزغىلىپ خوتۇنىنىڭ

يوتقىنىغا كىردى . خوتۇننىڭ ئېرى بولسا ، راھەتلىنىپ ئۇخلاۋاتاتتى ، ھەممىنى ئۇنتۇپ ئىشقىۋازلىق قىلىشىۋاتقان ئىككىسى قىستاپ كېلىپ ئەرنىڭ بېشىنى تەكىيدىن چۈشۈرۈپ ، ئورۇندىن چىقىرىۋەتتى . ئەرنىڭ ئۇيقۇسى ئېچىلىپ ، شۇنداق تىڭشىۋىدى ، باخشىنىڭ ھاسىراشلىرى بىلەن خوتۇنىنىڭ ئىڭراشلىرى ئاڭلاندى . خوتۇنى بولسا ئېرى تەرەپكە قاراپ يېتىپ ، بىر نېمىلەرنى دەپ يالۋۇرغاندەك قىلاتتى . ئېرىنى كۆكرىكى بىلەن ئىتتىرىپ ، ئۇيەر - بۇ يەرلەرنى قامالالاپ ، بىرەر ئاغرىققا پايلىمايۋاتقاندەك قاتتىق - قاتتىق مۇجۇيتتى . بۇنى كۆرۈپ ئېرى ئىشىنىڭ تېگىگە يەتتى - دە ، غەزەپتىن پۈتۈن بەدىنى ئوت ئالدى . ئاستا قولىنى چىقىرىپ بارات باخشى بىلەن خوتۇننىڭ ئارىلىقىغا سېلىپ ، باخشىنىڭ جان يېرىنى چىڭ تۇتىۋالدى . باخشى ئاغرىققا پايلىماي ، قارشىلىق كۆرسىتىشكە ئامالسىز قالدى . ئەر بىر قولىدا ئايالىنىڭ چېچىدىن تۇتىۋالغانىدى . ئايالىمۇ قاچالمىدى . ئايالغا بۇيرۇپ تەكىيە ئاستىدىكى سەرەڭگە بىلەن چىراغنى ياندۇرغۇزدى . بارات باخشى ھوشىدىن كېتەي دېگەنىدى . ئۆي ئىگىسى تۇغ تارتىش ئۈچۈن سېتىۋالغان ئارغامچىدىن بىرىنى ئويۇققا تىقىپ قويغانىدى . ئۇنى ئېلىپ بارات باخشىنى باغلىدى ، ئارقىدىن ئايالىنى باغلىدى . ھەر ئىككىسىنى قىپىيالىڭاچ تورۇسقا ئېسىپ قويۇپ ، ئەتىگەندە مەسچىتكە بامدات نامىزىغا چىقتى . نامازدىن يانىدىغان چاغدا ، ئۆيىمىزدە بىر نەزىر بار ئىدى ، دەپ پۈتۈن جامائەتنى ئۆيگە باشلاپ كەلدى . ئۆي ئىچىدە بولسا ، بارات بىلەن پېرە قىلدۇرغان خوتۇن ئاننىدىن توغما ھالەتتە ئېسىقلىق تۇراتتى . جامائەت مەسلىھەتلىشىپ ئىككىسىنى باغلاقتىن چۈشۈرۈپ ، ساقچىغا ئاپىرىپ بەردى . بارات شۇ كىرگەنچە تەرىبىلەش ئورنىغا ئەۋەتىلدى . ئۇ يەردىن چىققاندىن كېيىن ئۇ يېزىغا بارالماي ، ناتونۇش يىراق بىر يېزىغا كەتتى .

سەككىزىنچى باب

مولا بىلەن دەلە

بارات تەرىپىلەش ئورنىغا ئەۋەتىلگەندىن كېيىن ، باخشى بىلەن كېسەلنىڭ ھېكايىسى يېزىلارغا تارقىلىپ ، ھەممىلا يەرنى كۈلكە قاپلىغاندى . ئەمما بۇنىڭ بىلەن پېرە ئوينىتىش توختاپ قالمىدى .

پېرە قىلدۇرغۇچىلار كۆپىنچە ئاياللار بولۇپ ، ئۆتمۈشتىكى تارقاق ئولتۇراقلاشقان زامانلاردا ، كىشىلەر بولۇپمۇ ئەر ـ ئاياللار خالىغانچە ئارىلىشىپ يۈرەلمەيتتى . پەقەت پېرە ـ مەشرەپ ، ياز كۈنلىرىدىكى ئۇجمە سەيلىلىرىدە بولسا ، ئۇچرىشىش پۇرسىتى كېلەتتى . شۇ سەۋەبتىن ، زېرىكىپ كەتكەن خوتۇنلار ئەرلىرىنى ئەخمەق قىلىپ ، يالغاندىن «قارا باستى» دەپ جىن جاپلاشقان بولۇۋېلىپ يېتىۋېلىشاتتى . خۇراپاتلىق ھۆكۈم سۈرگەن ئۇ زاماندا ، نۇرغۇن ئادەم پېرىگە ئىشەنگەچكە ، ئەرلىرى باخشى ئىزدەپ ، ھەركۈنى پېشىندىن كېيىن تاكى يېرىم كېچىگىچە ئۇدا ئىككى كۈن پېرە ئوينىتقۇزۇپ قويىاتتى . شۇنىڭ بىلەن ، ئۇچىنچى كۈنى خوتۇنى ساقىيىپ قالغان بولۇۋالاتتى . بۇنى كۆرۈپ

مەھەللىدىكىلەر ئۆي - ئۆيدە خوتۇن - قىزلىرىغا پىرە ئويىنىتىپ ، مەھەللە خەلقىگە تاماشا قىلدۇرۇپ بېرەتتى . پىرە قىلدۇرغان خوتۇنلارنىڭ ئەرلىرى باخشىنى ئۆزى ئىزدەپ تېپىپ كېلىپ ، ھەققىگە پۇل تۆلەپ خوتۇن - قىزلىرىنى يالغۇز ئۆيگە ئەكىرىپ بەرگەندىكىن ، باخشى نېمىلا قىلسا ، قىلالايتتى . مانا بۇ يامان ئىللەت ھازىرغىچە داۋاملىشىپ كەلگەن بولۇپ ، بارات موللىنىڭ قىلمىشىمۇ شۇنىڭ جۈملىسىدىن ئىدى .

بارات موللا باخشىلىقتىن كۆپ ھالاۋەت تاپقان بولسىمۇ ، ئەمدى رەسۋا بولدى . بۇ يېزىدىن باشقا بىر يېزىغا كۆچۈپ بېرىپ ، ئۇ يەردىن ئىزدەپ - سوراپ يۈرۈپ بىر موللىنى تاپتى ، چۈنكى بارات يەنە باخشىلىق قىلمەن دېسە ، باخشىلىق يۈرت ئاتلاپ قەيەرگە چاقىرسا شۇ يەرگە بېرىپ قىلىدىغان ھۈنەر بولغاچقا ، ھېلىقى ئىشلىرى ئاشكارىلىنىپ شەرمەندە بولۇشتىن قورقۇپ ، باشقىچىرەك بىر ئىش بىلەن جاھاندارچىلىق قىلىش قارارىغا كەلگەنىدى . يېڭى تونۇشقان موللا ئەسلىدە ياغاچچى بولۇپ ، دىنىي مەكتەپتە ئوقۇپ ، خەت يېزىشنى ، كىتاب ئوقۇشنى پۈختا ئۆگەنگەن كىشى ئىدى . پالچىلىق ، سېھىر - جادۇ كىتابلىرىغا قىزىقىپ ، بۇ ھەقتىكى كىتابلارنى توپلاپ ، بىر مەزگىل چەتنەك دۇئاسىنى ئوقۇپ يۈردى . ئۇنىڭدىن كېيىن «كەنزىل ھۈسەيىن»نى يادقا ئېلىپ ، «ئىسىستقۇ - سوۋۇتقۇ» قىلىش بىلەن شۇغۇللاندى . «ئەبجەد» ، «مۇرەببە» نى ياخشى بىلەتتى . ھاجەتمەنلەرگە «تۇمار» ، «بەختنامە» يېزىپ بېرەتتى . ئۇ گەپكە ئۇستا ، خەتلىرى چىرايلىق بولۇشتىن باشقا ، «بەلۋاغنى كېسىپ ئۇلاش ، ئەسكى تېرىنى ماڭدۇرۇپ ئۆيگە كىرگۈزۈش ، لىڭگىرچاق سوقۇشتۇرۇش ، ئاغزىدىن ئوت چىقىرىش ، قۇرۇق قاپاقتىن سۇ تۆكۈش» ... قاتارلىق «ماھارەت» لەرنى بىلگەنلىكى ئۈچۈن ، كىشىلەر ئۇنىڭ ساختىلىقىنى بىلمەستىن ، ھەممىنى ئەپسۇننىڭ كارامىتى دەپ بىلەتتى . شۇڭا ئۇ ئادەمنى ئەۋلىيادەك كۆرەتتى ،

توختى موللام دېسه ، شۇ ئەتراپتا بىلمەيدىغان ئادەم يوق ئىدى .

بارات ئۇنىڭغا شاگىرتلىققا كىرىپ ، بىر تەرەپتىن ، ياغاچچىلىقنى ئۆگەندى ، يەنە بىر تەرەپتىن ، دەرس ئېلىپ ئوقۇدى . شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ يېنىدا بەش يىل تۇردى . مۇشۇ جەريانىدا خەت يېزىشنى ، كىتاب ئوقۇشنى ، «ئىسىستقۇ ـ سوۋۇتقۇ» قىلىشنىڭ كۆپ خىل ئەپسۇنلىرىنى ئۆگەندى .

توختى موللا يىلدىن ـ يىلغا قېرىغانسېرى ، تۇمار يازىدىغان ئىشلارنى بارات قىلىپ بېرىدىغان بولدى . ئەمما ، مانجىسىنى توختى موللا ئالاتتى . باراتنىڭ كۆڭلىگە بارا ـ بارا جىن كىردى ـ دە ، «تۇمارنى مەن يازسام ، پۇلنى ئۇستام ئالامدۇ ؟ بەرمەي دېسەم مەن شاگىرت تۇرسام ، بېرەي دېسەم ئۇ مېنىڭ ھەققىم تۇرسا ، ئۇنىڭدىن كۆرە ‹دۇئا ئېلىپ › كېتەي» دەپ ئويلاپ ، توختى موللىنىڭ خۇشى تۇتۇپ قالغان بىر كۈنى «دۇئا» ئېلىش تەلىپىنى ئېيتتى . توختى موللا ماقۇل كۆرۈپ «دۇئا» بەردى ۋە «ئىلمىي نۇجۇم» غا ئائىت «كەنزىل ھۇسەيىن» ، «شەمسۇلمائارىپ» ، «پالنامە» قاتارلىق ئۇچ كىتابنى ھەدىيە قىلىپ ئۇزىتىپ قويدى .

بارات شۇ ماڭغانچە شەھەرگە كىرىۋېلىپ ، بىر تۇل خوتۇننىڭ ھويلىسىدا قوشنا ئولتۇردى . بۇ ئايالنىڭ يېشى ئاتمىشتىن ئاشقان بولۇپ ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى يوق ئىدى . ئۇ ياشلىقىدا بۇزۇقچىلىق بىلەن ئۆتكەن بولۇپ ، ئەمدى قېرىغاندا «ئوغرى قېرىسا سوپى بولىدۇ ، جالاپ قېرىسا بۇۋى» دېگەندەك ، قولىدىن تەسۋى چۈشۈرمەيتتى . ئەمما ، تېپىشتۇرۇشنى كەسىپ قىلغان بولۇپ ، دەللاللىق تۇرمۇش مەنبەسى ئىدى . ئۇنىڭ بېشىدىن نۇرغۇن ئىشلار ئۆتكەچكە ، ئۆز ھۇنىرىگە شۇنداق ئۇستا ئىدىكى ، قىلغان ئىشلىرىنى ئىنسى ـ جىنغا تۇيدۇرماي كىشىنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىپ قوياتتى . پىتنە ـ پاساتتا ئۆز كەسىپداشلىرى ئۇنىڭ ئالدىدا يېپ ئېشەلمەيتتى ، ھېيلە ـ مىكىرده تەڭدىشى يوق بولۇپ ، يالغان گەپتە ئوتنى ئېلىپ سۇغا ، سۇنى ئېلىپ ئوتقا سېلىپ ،

دېڭىزغا ئوت تۇتاشتۇرغۇچىلىكى بار ئىدى . سۇخەنچىلىكته بوراندىن تېز بولۇپ ، بىراۋنىڭ ئاغزىدىن بىر ئېغىز سۆز ئاڭلىسا ، ئۇنى ئون ، ھەتتا يۈز ھەسسە كۆپتۇرۇپ بىرەدىنىڭ ئىچىدىلا تارقىتىۋېتەتتى . ئۇنىڭ ئوقۇغان ناماز ، سېرىگەن تەسۋىلىرىنىڭ راست ياكى يالغانلىقى ھەققىدە بىرنېمە دېگىلى بولمايتتى . ھەربىر ئېغىز سۆزىدە ئۆزىنىڭ بەش ۋاخ نامىزى بىلەن قېرىنلىقىنى پەش قىلىپ قەسەم قىلىپ تۇراتتى . بارات بۇ دەللە بىلەن ئوبدان چىقىشۋالدى ھەمدە قولىدىن كېلىدىغان سېھىر ـ ئەپسۇنلار توغرىسىدا ئىشەندۈرۈپ ، ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇردى . شۇنداق قىلىپ ، ئۇ دەللال باراتنى شۇنداق تەشۋىق قىلىۋەتتىكى ، مۇمكىن بولمايدىغان ھېكايىلەرنى توقۇپ چىقىپ ، مەۋجۇت بولمىغان مىسالالارنىڭ گۈۋاھچىسى بولۇپ ، سۆزلەپ يۈردى . شۇنىڭ بىلەن ، مۇھەببەت مەستانىلىرى قۇتراپ ، باراتنىڭ ھويلىسىدىن ئادەم ئايىغى ئۈزۈلمەس دەرىجىگە يەتتى . پات پۈرسەتتىلا نۇرغۇن پۇل تېپىپ ، دەللالنىڭ ھال كۈننى ياخشىلاپ قويدى . ئەمما بارات موللىنىڭ كارامىتى جامائەتكىمۇ ئاڭلىنىپ ، يۈرتنىڭ موللا ـ ئۆلىمالىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى . بۇ ئەھۋال باراتقا پايدىسىز ئىدى . چۈنكى ، موللا ـ ئالىم ، ئۆلىمالارنىڭ ئەپسۇنلارغا ئۆچلىكىنى بىلەتتى . باراتنىڭ ھەربىرىتى دىنغا خىلاپ ئىشلار ئىدى . شۇڭا ، ئۇ تېزرەك كۆزدىن نېرى بولۇش قارارىغا كەلدى ـ دە ، كوممۇنا ۋاقتىدا ئەزالار بىنا قىلغان شەھەرنىڭ غەربىدىكى ئورمانلىققا كېلىپ ، ئورماننىڭ دەل ئوتتۇرىسىدىكى كىچىككىنە بوشلۇققا ئاددىي قىلىپ ئۆزىگە تۇشلۇق بىر ئېغىز ئۆي قىلىۋالدى . «كۆزدىن يىراق ، كۆڭۈلدىن يىراق» دېگەندەك ، جامائەتنىڭ تەگىشلىرىمۇ ئۆز جايىدا قېلىپ ، بارات ھەققىدە گەپ ـ سۆزلەر تۇگىدى . ھېلىقى دەللال بولسا ، باراتنى تاشلىۋەتمىدى . باراتنىڭ نامى ئىلگىرىكى چاغلاردا «بارات باخشى» دەپ ئاتالغان بولسا ، ئەمدىلىكته «بارات مولام»غا ئۆزگەرگە-

نىدى . ئۇ ئىزدىگۈچىلەرنى ئەگەشتۈرۈپ ، بارات موللىنىڭ ئۆيىگە باشلاپ كىلىپ تۇردى . دەللالنىڭ ياردىمى بىلەن بويتاق ئەرلەر ، تۇل ئايال ، ئاشىق ـ مەشۇق ، ھەسەتخور ، قىساسچىلار ، چۈشى بۇزۇلغان ، قاپىقى تارتقان ، ئىشى ئوختاسىغا كەلمىگەنلەر ... دېگەندەك كىشىلەر بارات موللىنىڭ ئۆيىگە ئايىغى ئۇزۇلمەي كىلىۋېرىپ ، يىگىرمە نەچچە يىلنىڭ مابەينىدە ئورمانلىقتا ئادەم كەم بولمايدىغان چىغىر يول ھاسىل بولدى . بارات موللا بولسا ئۆمرىدە ئۆيلىنىپ باقمىدى . پۇل تاپتىم دېگەن بىلەن چۆللۈكتىكى ھوۋقۇشتەك ، تەنھالىق دەردىدىن خالاس بولالمىدى . كەلگەنلەر كېتىپ قالاتتى ، كېچىنى يالغۇز ئۆتكۈزمەي ئامالسىز ئىدى . ئۇمۇ ھەسرەتلىنەتتى ، «قاچاندۇر بىر كۈنى قازا قىلسام ، ئادەم يوق بۇ ماكاندا ئۆلۈكۈم نەچچە كۈن يېتىپ كېتەر» دېگەنلەرنى ئويلاپ بىئارام بولاتتى . ئورمانلىقتا ھۇۋلاپ يۈرگەن تۈلكىلەرنىڭ ئەيمەنمەستىن ئىشىك ئالدىلىرىدا تىمىسقلاپ يۈرگىنىنى كۆرگەندە ، قاچاندۇر بىر كۈنى ياخشى كۈننىڭ يامىنى يېتىپ كەلسە ، ئۆزىنىڭ تۈلكىگە يەم بولىدىغانلىقىغا كۆزى يېتەتتى . ئەگەر جان پاتراق چىقماي ئۇزاققا سۆرىلىپ كەتسىچۇ ؟ بۇ جەھەتلەرنى ئويلىغاندا ، ھەرخىل دەھشەتلىك ئاقىۋەتلەرنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ، ئەتىسلا ئورماننى تاشلاپ ئادەم بار جايغا بېرىپ جامائەتكە قوشۇلغۇسى كېلەتتى ، مۇشۇنداق چاغدا بىرەر ھاجەتمەنلىك كىلىپ قېلىشى بىلەن پۇلنىڭ مەردىدىن ھەممىنى ئۇنتۇپ ، تويماس نەپسىنى قاندۇرۇشقا ئالدىرايتتى . ئەگەر كەلگۈچى ئايال بولۇپ ، كۆزى چۈشۈپ قالسىچۇ ؟ ئۇ چاغدا ئۆلۈمدىنمۇ قورقمايتتى . ئۇنىڭ بىلەن بىردەم ھەمسۆھبەت بولۇۋالسا ، ھەممىنى ئۇنتۇپ ، جەننەتنىڭ ھۇزۇرىدىنمۇ ۋاز كېچەتتى . شۇنداق قىلىپ ، ئۇ بۇ قورقۇنچلۇق ماكاندىن ئايرىلالمىدى .

بۇگۈن بارات موللىنىڭ ئۆيىگە ھاجەتمەنلەرنىڭ كۆپرەك

كەلگەن كۈنى بولۇپ ، ئەتىگەندىن بۇيان بىرنەچچىنى يولغا سالدى . چولپان كەلگەندە ئۆينىڭ ئىچىدە يەنىلا كىشى بار ئىدى . بارات موللا ئۇلارنىڭ دەردلىرىنى ئاڭلاۋاتقاندا ، سىرتتا ھارۋىكەشنىڭ پاراڭلىرى ، ئاتنىڭ كىشنىگەن ئاۋازلىرى چىقتى . شۇڭا ئۇ ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ھاسسىنى قولتۇقلاپ تالاغا چىقىپ ، ئابدۇللا بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى . ئاندىن چولپاننى ئۆيگە باشلىدى . ئابدۇللا بىلەن كارى بولمىسمۇ ، ئۇ بىردەم تۇرۇپراق ، ئەگىشىپ ئۇلارنىڭ كەينىدىن كىرىپ ، ئىشىك تۈۋىدىكى كىچىككىنە بىر ئورۇندۇقنى ئېلىپ ، تار يەردىلا تامغا يۆلىنىپ ئولتۇردى .

توققۇزىنچى باب

خسلەتلىك تۇمار

تاملىرى قوپال سۇۋالغان ، ھاكلانمىغان ئۆينىڭ ئىچى قۇياش نۇرلىرىنى توسۇپ تۇرغان دەرەخنىڭ سايىسىدە كىچىككىنە قويۇلغان تۆشۈلۈكتىن چۈشكەن يورۇقلۇق بىلەن گىرىمسەن كۆرۈنەتتى . ئۆينىڭ يېرىمىغا كاڭ چىقىرىلىپ ، قالغان قىسمى تىندۇرما قىلىنغان بولۇپ ، ئۇستىگە قىل پالاس ۋە ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاپئاق ئىككى پارچە يېڭى كىگىز سېلىپ قويۇلغانىدى . كەلگەن ھاجەتمەنلەرنى ئەنە شۇ يەرگە تەكلىپ قىلاتتى . چولپان كىرىشى بىلەن ئۆيدە ئولتۇرغان بىر ئەر بىلەن ئىككى چوكان ئورنىدىن تۇرۇپ ، تۆرگە تەكلىپ قىلدى . چولپان تەكەللۇپ قىلىپ ، بېرىپلا ئۇلارنىڭ ئاياغ تەرىپىدە ئولتۇرۇۋالدى . شۇنىڭ بىلەن ھەممىسى ئۆز جايلىرىدىن ئورۇن ئېلىشتى .

چولپان كېلىشىدە شەھەر رايونىدىن چىقىپ تونۇش - بىلىشلەر يوق تەرەپكە ئۆتكەندە قارا كۆزەينەكنى سومكىسىغا سېلىپ ، پۇشقاقلىق ئۇزۇن ئىشتاندىن باشقا ، بېشىدىكى ۋە ئۇستىدىكى فورمىسىنى سېلىۋەتكەنىدى . ئۇنىڭ ئاپتاپ كۆرمىگەن ئاپئاق چىرايى كىشىنى مەپتۇن قىلاتتى .

چولپان ئولتۇرۇپ بولۇپ ، ئۆينىڭ تۆت تېمىغا ۋە ئىسلاشقان تورۇسلىرىغا سەپسالماقتا ئىدى . ئۆينىڭ بىر تېمىغا ئىككى تال قوزۇق قېقىلىپ ، ئۈستىگە بىر تاختاي ئېلىپ قويۇلغان بولۇپ ، ئۇنىڭ ئۈستىدە ئىسلىشىپ كەتكەن ئىككى پارچە كىتاب تۇراتتى . ئۆينىڭ بىر بۇرجىكىدە سېلىنمىغان ئىككى ئاق كىگىز بىلەن ئىككى يوتقان بىر ساندۇقنىڭ ئۈستىگە تىزىلىپ ، ساندۇقتا قەدىمدىن قالغان پەرىلىك تۆمۈر قۇلۇپ سېلىنغانىدى . بارات موللىنىڭ تاپاۋىتىگە قارىغاندا ، ئۆيىدە بايلىق نىشانلىرى كۆرۈنمەيتتى . ئەمما گەپ باشقا يەردە ئىدى . بارات موللىنىڭ بۇنىڭدەك ئاددىي ئۆتۈشى تەنھالىقتىن ئىدى . يەنە بىر جەھەتتىن ، بۇ يۇرتتا بەڭگى ، قىمارۋاز ، زەھەر چەككۈچىلەر ۋە ھاراقكەش ، قەرزدار سولتەكلەر كۆپ ئىدى . ئۇ ، يىللاردىن بېرى بىرقانچە تىلەمچىلەرنىڭ ئاشۇنداقلار تەرىپىدىن ئۆلتۇرۇلۇپ ، بىر تىيىن ، ئىككى تىيىندىن تىلەپ تېپىپ توپلىغان پۇللىرى بۇلاڭغا كەتكەنلىكىدىن خەۋەردار ئىدى . شۇڭا ئۆيىنى ياسىماي پۇل توپلاپ ، ئۆينىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغا كۆمۈپ ساقلايتتى . ئۇنىڭ ئۆيىدە دەرھال كۆزگە چېلىققۇدەك نەرسىسى ئىككى دانە پېرە دېپى بولۇپ ، ئاسقۇدىكى پەتا خۇرجۇندىن يېرىم چىقىپ تۇراتتى .

چولپان ئۆينىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغا سەپسالغىلى تۇرغاندا بارات موللىنىڭ كۆزى ئۇنىڭ ھازىرلا گۈمران قىلىۋېتىدىغان توپ ئوقىدەك كۆتۈرۈلۈپ تۇرغان كۆكسىدىكى بىر جۇپ قۇبىسىگە چۈشۈپ ، شەيتان ۋەسۋەسىسى قوتۇرىدى . ئەمما ئۆزىنىڭ قېرىپ ئاجىزلاپ ، قاناتسىز لاچىندەك يارىماس بولۇپ قالغانلىقىغا ئەپسۇسلىنىپ كۆڭلىدە :

بوۋايلار يانى تارتار ئوق ئاتالماس ،
ئەگەر ئۇ ئاتسا ئوقنى چىڭ قادالماس .
يېنىدا ياتسا ئايەك نازىنىن قىز ،
كېچە تاڭ ئاتقۇچە ھەزلە قاتالماس .

دېگەن شېئىرنىڭ ئەسلەپ ئۆتتى. شۇنداقتىمۇ يەنىلا ئۇمىدسىزلەنمىدى، تەدبىر قىلىپ ئۇنى قوندۇرۇپ قېلىش قارارىغا كەلدى ـ دە، كۈتۈپ ئولتۇرغانلارنى تېزرەك يولغا سېلىۋېتىشقا ئالدىراپ، يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان بىر كىشىدىن:

— ھە، سايىمجان، ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى، — دەپ سوئال سوراشقا باشلىدى. بېشىغا چاچ، ئېڭەككە ساقال قويۇپ ئاق دوپپا كىيىۋالغان، بوينى ئۇزۇن، سېرىق چىراي، تەقى ـ تۇرقىدىن كېسەل يېغىپ تۇرىدىغان ئوتتۇز ياش ئەتراپىدىكى بىر كىشى ئىتائەتچانلىق بىلەن ھەربىر ئېغىز سۆزگە بىر قېتىم «خوش!» دەپ بويۇن ئېگىپ يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى.

— ئۆزلىرى نەدىن؟

— ساقسىزلەر كەنتىدىن.

— تەقى ـ تۇرقلىرىدىن ئىلىم پۈرىقى كېلىپ تۇرىدۇ. مەندەك ئەرزىمەس موللىنى قانداق بولۇپ ئىزدەپ قالدىلا؟

— تەقسىر، يالغۇزلۇقنىڭ دەردى يامانكەن، كۆڭلەكلىرىم كىرلىشىپ قاپتىكەن. شۇڭا پۈراپ قالغان ئوخشايمەن.

بارات موللا كۈلۈپ كېتىپ:

— چاقچاققىمۇ پەيزلىرى بار ئىكەن. ئىلىم ـ ھېكمەتتىن پېقىرغىمۇ تەلىم بەرگەيلا، — دەپ ئۇنىڭغا قاراپ بىرنەرسە دېيىشنى كۈتكەندەك قىلدى.

— مەن باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرۈپلا چېقىپ كەتكەن تۇرسام. ئۆز ئىسمىمنىمۇ تەستە يازىدىغان تۇرۇقلۇق، ئىلىم نېمىش قىلسۇن. تۇرۇكلىكىمدىن ئۆزلىرىنى ئىزدەپ كېلىشىم، — دېدى سايىمجان. بارات موللا ئۇنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ، خاتا مۆلچەرلەپ قويغىنىدىن سەل خىجىل بولغاندەك بولدى ـ يۇ، يەنە سوراشنى داۋام قىلدۇرۇپ:

— ئۇنداقتا، تەقى ـ تۇرقلىرىدىن موللىمىكىن دەپ قاپتىمەن. ئۇنداقتا... — دەپ ئۇنىڭ ئۇستىبېشىغا قاراپ، گەپنىڭ ئاخىرىنى ئۇزمەي تۇرۇپ قالدى.

— بۇنىڭ ھەيران قالغۇچىلىكى يوق ، — دېدى سايىمجان ، — ياش ئادەم يا ئۇنداق ، يا مۇنداق ئىشتىن خالىي بولماق تەس ئىكەن . جامائەت ئاڭلاپ ، ئاتا ـ ئانىلىرىمىزنى ئەيىبلەپ ، نەسىھەت بۇيرۇيدىكەن . ئادەم چوڭ بولۇپ قالغاندا ئاتا ـ ئانىنىڭ ئۇنداق قىلما ، بۇنداق قىلما ، دېگەن سۆزلىرى كىشىگە ئېغىر كېلىدىكەن . ئۇچ ـ تۆت ئاغىنەم بار ئىدى . قانداق ئېسىگە كەلدىكىن ، قارىسام ، چەت ئەللىكىنى دورايمىز دەپ چاچ ـ ساقالنى قويۇپ ئاق دوپپا كىيىۋالغانىكەن ، ئاتا ـ ئانىلىرىدىن تارتىپ جامائەتكىچە ھەممەيلەن رازى بولۇپ : «ھەرنېمە بولسا خۇدايىم ئىنساپ بېرىپتۇ» دەپ يۇرۇپتۇ . ئۇلار بۇنى ئاڭلاپ يامان گەپتىن قۇتۇلغانغا خۇش بولۇپ ، چوڭلارغا ئەگىشىپ ھەپتىدە بىر قېتىم «جۇمە»گە كىرىپ قويۇپتۇ . ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشنى دېمەمدىلا ؟ بۇلار شۇنداق ماڭغۇدەك بولسا ، ئۇچرىغانلار يىراقتىن سالام بېرىدىغان ، ئاچچىقى كەلگەندە بىرەرسىگە ۋارقىراپ سالسىمۇ سۆز قايتۇرمايدىغان ، بىرەر مەرىكىگە بېرىپ قالسا ، كېلىپ بولغۇچە ئورۇن بوشتىپ «تۆر» گە چىقىرىپ ، گۆشىنىڭ يوغىنىنى قويىدىغان ، ئاشپۇزۇلغا كىرسە پۇل ئالمايدىغان ، ياشانغان كىشىلەرمۇ يىراقتىن سالام قىلىپ كۆزىگە قاراپ ھال سوراپ كېتىدىغان بولۇپ قاپتۇ . بۇرادەرلىرىمىزدىن بۇنى ئاڭلاپ ، «مەندىن نېمە كېتەتتى ، ناھايىتى كېتىدىغىنى ئىككى سىقىم تۇككەنغۇ» دەپ چاچ ـ ساقالنى قويۇۋەتكەنىدىم . ھەممە ئۇششاق گەپتىن قۇتۇلۇپ ، مەنمۇ بۇرادەرلىرىم قاتارغا ئۆتۈۋالدىم . سىلى دېگەندەك ، كۆرگەنلەر بىزدەكلەرنى موللا ـ ئالىم دەپ بىلىشىدۇ . دېمىسىمۇ چاچ ـ ساقال قويۇپ يۇرۇيدىغان ياش ئۆلىمالارمىغۇ كۆپ ، لېكىن بىزمۇ ئۇلارنىڭ فورمىسىدىن پايدىلانساق نېمە بوپتۇ ؟ «ئەلدىن ئەلگە نەپ» دەپتىكەن . تۈك دېگەن تولا نېمىغۇ ئۇ . بىر كۈنى ئاخشىمى ، ھېلىقى ئاغىنىلىرىم بىلەن ھاراق ئىچىشىپ ئولتۇراتتۇق ، كوچا بۇزۇقلىرىدىن ئىككىسى كىرىپ كەلدى . بىز تۆت كىشى ئىدۇق ،

ئىشمىز قاملاشمىدى . ئۇ كۈنى ئايالىم ئاپىسىنىڭكىگە ئازنىلىققا كەتكەنىدى . ئۆيۈمدە خوتۇنۇمنى يوق ھېس قىلىپ ، ئىككىدىن بىرنى مەن باشلاپ كەتتىم ، يەنە بىرىنى بىرى باشلاپ كەتتى . ئۆيۈمگە كىلىپ ھېلىقى ئايال بىلەن ياندىكى بىر خانىدا چاقچاقلىشىپ تۇرسام ، بىرى ئىشىكنى قاقتى . ئەرۋاھىم قىرىق گەز ئۆرلەپ ، قاراڭغۇدا قولۇمغا چىققان بىر چاپاننى يېپىنچاقلاپ ئىشىكنى ئاچسام ، ئالدىمدا خوتۇنۇم تۇرمامدۇ ! نېمە قىلارىمنى بىلەلمەي تۇرۇپلا قالدىم . خوتۇنۇم ئۆيگە ماڭدى ، مەنمۇ ئەگىشىپ ماڭماي نېمە ئىلاج ؟ بىردىنلا ئۇ توختاپ ھويلىدىكى چىراغنىڭ يېنىنى تارتقانىدى ، ئاپئاق يورۇدى . خوتۇنۇم ئۇچامغا قاراپلا ، مېنى يېسۇن دەپ ئاپىسىنىڭ ئۆيىدىن ئالغاچ كەلگەن بىر پارچە گۆش بىلەن بىرنى قويۇۋىدى ، يۈزلىرىم ئېچىشىپ كەتتى . خوتۇنۇم تەمبەل ئايال ئىدى . بىر قولىدا چېچىمنى ، بىر قولىدا ساقىلىمنى تۇتۇۋېلىپ قورساقلىرىمغا نەچچىنى تىزلىۋەتتى . ئاندىن : «بۇزۇق قېنى ؟» دەپ سورىدى . بىلمەس بولۇۋېلىپ : «قايسى بۇزۇق» دېسەم ، «بۇ چاپاننىڭ ئىگىسىچۇ ؟» دېدى . قارىسام ، مەن يېپىنچاقلاپ چىققان چاپان ھېلىقى مەن بىلەن كەلگەن ئايالنىڭ ئىكەن دېمەمسىلەر ، — دەپ پىشانىسىگە قاراسسىدە بىرنى قويۇپ ئولتۇرغانلارغا قاراپ ھىجايغانىدى ، ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى . ئۇ سۆزىنى يەنە داۋاملاشتۇردى ، — خوتۇنۇمغا يالۋۇردۇم . بىلمەپتىمەن ، دېدىم . پوق يەپتىمەن ، دەپ باقتىم ، ئۇنىڭ غەزىپى يانمىدى . ئالدامچى ، ۋېلىسىپىت ئوغرىسى ، ھاراقكەش ، لۇكچەك ، پاھىشىۋاز ، دەپ ئاغزىغا كەلگەنچە تىللىغىلى تۇردى . «بارچە گۇناھ مەندە تۇرسا ، قاپ كۆتۇرۇپ نەگە باراي» دەپ ، ئۇنىڭ دېگەنلىرى راست ئىدى ، شۇڭا ئېغىز ئاچالماي جىم تۇردۇم . خوتۇنۇم راسا تىللاپ بولۇپ قانغۇچە يىغلىدى ، ئاندىن كېيىن بوغچىسىنى كۆتۇرۇپ : «ئالە ئۆيۈڭنى !» دەپ كەتتى . چەتتىكى ئۆيگە كىرسەم ، ھېلىقى ئايال يوق . قورقۇپ مۆكۈۋالغان ئوخشايدۇ دەپ گۇمان قىلىپ ، چاقىراي دېسەم

ئىسمىنى سورىۋالمىغانكەنمەن . شۇنداقتىمۇ : «سىز قېنى ! » دەپ توۋلىسام ، جىمجىت . ئۆيگە قارىسام ، ھەممە نېمە ئوتتۇرىدا تۇرىدۇ . ساندۇقتا پۇل بار ئىدى ، قارىسام ئاغزى ئوچۇق تۇرۇپتۇ . بىلدىمكى ، مەن خوتۇنۇم بىلەن جېدەل قىلىۋاتقاندا ئۆيدىكى پۇل - پۇچەك ، پۇللۇق كىيىم - كېچەكلەرنى ئېلىپ تىكىۋەتكەنىكەن . ئەتىسى بۇ ئىشنى ھېچكىمگە ئاغزىمدىن چىقىرالمىدىم . بىر تەرەپتىن پۇلنىڭ دەردى ، بىر تەرەپتىن خوتۇنۇمنىڭ دەردى ، دەرد - ئەلەمدىن دىۋانە بولاي دەپ قالدىم . ئاڭلىسام ، ئۆزلىرىنى ئىلمىي نۇجۇمدا تەڭداشسىز كىشى ، بىرلا ئەپسۇن بىلەن خوتۇنۇڭنى بىرەمدە ھازىر قىلىپ بېرىدۇ ، دېيىشتى . شۇڭا تاپقىنىمنى ئېلىپ ئىزدەپ كەلدىم . مۇشكۇل ئىشىمنى ئاسان قىلغايلا ، — دەپ يانچۇقىنى كوچىلاپ يۇز يۇەنلىكتىن يەتتىنى ئېلىپ بارات موللىنىڭ ئالدىغا قويدى .

بارات موللىنىڭ پۇلنى كۆرۈپ قاپاقلىرى تۇرۇلدى ، ئاز كۆرگەنلىكىنى ئىپادىلەپ بىرەدەم سۈكۈت قىلدى . ئاندىن زۇۋان سۇرۇپ :

— ئۇكام ، سىزنىڭ ئىشىڭىز بەك مۇھىم ئىشكەن . «مۇھەببەتنامە»نى قارا سىياھقا ئىپار ، زەپەنى قوشۇپ تۇمار پۈتۈپ ، مەھبۇبىڭىزنىڭ بېشىدىن ئۆرىمگۈچە ياكى ماڭغان ئىزىدىن بىر چاڭگال تۇپراق ئېلىپ «پەقاله ئىنتى ئەھبەب تۇ» نى قىرىق بىر مىڭ ئوقۇپ ئاقار دەريا‌غا تاشلىمىغۇچە ئۇنى زىنھار كەلتۈرگىلى بولماس . بۇنىڭغا كېتىدىغان ئەجرىنى بىلەمسىز ؟ ئاز پۇل بىلەن قول سالغىلى بولمايدۇ ، — دەپ پۇلنى سايىمجانىنىڭ ئالدىغا سەل ئىتتىرىپ قويدى .

سايىمجانمۇ كىشىلەردىن بارات موللىنىڭ نەپسىنى چوڭراق ، لېكىن ئەپسۇنى كېسىدۇ ، دېگەننى ئاڭلاپ ، مىڭ يۇەننى ئېلىۋېلىپ ، ئۇنىڭدىن يەتتە يۈز يۇەننى قويۇپ باقىاندى . ئۇنىڭ قويغان پۇلىنى مەنستىمىگەنلىكىنى كۆرۈپ ، يېنىدا ئېلىپ قالغان ئۈچ يۈز يۇەنىمۇ ئېلىپ :

— مانا ، بار پۇلۇمنىڭ ھەممىسى شۇكەن ، مىڭ يۈەن بولدى ، بۇمۇ يەتمىسە ھازىرچە تۇرۇپ تۇراي ، — دەپ ، كىگىز ئۈستىگە قويدى .

— بوپتۇ ، نېمە ئامال . تۇنجى كېلىشىڭىز ئىكەن ، — بارات موللا پۇلنى ئېلىپ قوينىغا سالدى ، ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ تاختا بېشىغا ئېلىپ قويغان كونا كىتابنىڭ «ئىلىك تەللە» سىدىن باش بارماقتىن چوڭراق قىلىپ يۆگەلگەن بىر تۇمارنى ئېلىپ ، ئاستا ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى ـ دە ، سايىمجانغا قاراپ :

— مانا قارا، «مۇھەببەتنامە» دېگەن شۇ . مۇشۇنىڭ ھەممىسىنى كۆچۈرىدىغان گەپ . بەرگەن پۇلىڭىز سىياھ پۇلىغمۇ يەتمەيدىكەن ، شۇنداقتىمۇ بولدى قىلدىم ، — دەپ تۇمارنى چۇڭۇغاندى ، ئىتنىڭ تىلىدەك سوزۇلغان قەغەز بىر گەزدىن ئاشتى .

— ئوقۇپ بەرگەن بولسىلا ، ئاڭلاپ باقساق بولاتتى . ئۇنىڭدا تېخىمۇ كۆڭلۈم تىناتتى ، — دەپ ئۆتۈندى سايىمجان .

— ئوقۇپ بەرسەم ، بېرەي ، — دەپ بارات موللا قولىدىكى تۇمارنىڭ خەتلىرىنى يان تۇڭلۇكىنىڭ ئۇدۇلىغا توغرىلاپ قىڭغىر ئولتۇرۇپ ئوقۇشقا باشلىدى . تۇمار مۇنداق يېزىلغانىدى :

«ئەسنادى مۇھەببەتنامە بۇ تۇرۇر :

ئانداغ رىۋايەت قىلىدۇرلارىكىم ، بۇ مۇھەببەتنامىنى تولا كىشىگە كۆرسەتمەڭلار . ئەگەر بىر كىشىنىڭ يەنە بىر كىشىگە ئېرىشىش ئۈمىدى بولسا ، ئول كىشىنىڭ خەۋىرى بولمىسا ، بۇ مۇھەببەتنامىنى ئۇ كىشىنىڭ بېشىدىن ئۇچ مەرتىۋە ئۆرۈپ ئالسا ، ئول كىشىنىڭ ئوتى پىراقىدا ئارام قارار ئالالمىغاي .

بۇ مۇھەببەتنامىنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلسا ، ئىسمى ئەئزەمنىڭ بەرەكاتىدىن جىمى مۇراد ـ مەقسەتلىرىگە يەتكەي ، ئىنشائاللاھ ۋە تەئاللا . ۋە يەنە ھەركىم بۇ تۇمارنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلسا ، ئول كىمەرسىنىڭ مەھبۇبى بىر يەردە قارار ئېلىپ تۇرالمىغاي . بۇ تۇمارنىڭ ئىگىسىنىڭ دەرد پىراقىدا ھەيران ۋە سەرگەردان بولۇپ

يۇرگەي . ئەگەر ئەر ـ خوتۇن ئاراسىدا سازاۋەرچىلىكى بولمىسا ، بۇ تۇمار ئىگىسىگە ئاشىق ـ بىقارار بولغاي . ئەگەر كىمەرسە بۇ تۇمارنى مۇم جامدا قاپلاپ ، نارەسىدە بالا ئىگىرگەن يىپنى ئەشمەي چىرماپ شامالغا باغلىسا ، ئول شامال تەۋرىگەنسېرى بۇ تۇمار ئىگىسىنىڭ مەھبۇبى بىر يەردە قارار ئېلىپ تۇرالمىغاي ۋە مەست ـ مۇستەغرەق بولۇپ يۇرگەي . ئەگەر قىرىق كۈنلۈك يەردە بولسا ، يېتىپ كەلگەي . تۇمار ئىگىسىگە دۇئانە ، سەرگەردان بولغاي . ئەگەر بۇ تۇمارغا ھۆپۈپنىڭ تاجىنى قوشۇپ ، قوينىڭ يۇڭى بىلەن چىگىپ چارشەنبە كۈنى تاڭ سەھەردە ئۆزىگە ھەمراھ قىلسا ، مەزلۇم كىشى مۇرەببىسىگە پاقلان قويغا ئەگەشكەندەك ئەگىشىپ يۇرگەي . سودا قىلسا سودىسى راۋان بولغاي ، دۇشمەنلىرى غەيۋەت قىلالمىغاي ، خەلق ئارىسىدا يۇزى ئىسسىق ، سۆزى ئۆتكۈر بولغاي ، كىشى قەست قىلالمىغاي ، سېھىر ـ جادۇ ، دىۋە ـ پېرە ، ئىنسى ـ جىن ، ئالۋاستى يول تاپمىغاي ۋە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزەلمىگەي . دۇشمەنلىك قىلغانلارنىڭ دۇشمەنلىكى ئۆزىگە يېنىپ ، تىللىرى لال بولغاي ... »

تۇمارنىڭ داۋامى تېخى تۇگىمىگەنىدى . ئايىغىى قانداق چىقاركىن دەپ ئولتۇرغانلار دىققەت بىلەن ئاڭلاشتى . بارات موللا يەنە ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى :

«ئىسمى ئەئزەم بۇ تۇرۇر : جەبىلا ، جەمىلا ، ئىننىاخەتىنا ، يەملەنجا ، پەملەنجا ، قەترا ـ قەترا» دەپ چۈشىنىكسىز بىرنېمىلەرنى ئوقۇپ بولۇپ : «ئىسمى ئەئزەمنىڭ بىھەق ھۆرمىتى بىلەن تامام دۇشمەنلىك قىلدۇرغان ئادەملەرنىڭ ئۇچ يۇز ئاتمىش ئالتە تومۇرلىرىنى تۆت يۇز قىرىق تۆت پارە ئۇستىخانلىرىنى باغلىدىم ۋە تۇمار ئىگىسىگە مەنسۇپ قىلدىم . سۆزلەر تىللىرىنى ، تۇتار قوللىرىنى باغلىدىم . ئون سەككىز مىڭ ئالەم ، توققۇز پەلەك مەدىتى ، ئۇچ يۇز ئاتمىش دەريا ، تۆت يۇز قىرىق تۆت تاغنىڭ ئىسمى بىلەن باغلىدىم . ئىككى گۆھەر كۆزلىرىنى ۋە يۇرەر يوللىرىنى بەند قىلدىم . تامام دۇشمەنلىك قىلدۇرغان ئادەمىي

زاتلارنىڭ ياتار ئورۇنلىرىنى ۋە ھەفت ئەندامىلىرىنى ، جىمى ئەزالىرىنى باغلاپ بۇ تۇمار ئىگىسىگە مايىل قىلدىم . سەرگەردان قىلدىم . ئاشىقىي شەيدا ۋە بىقارار قىلدىم . خۇدايىمنىڭ پەرمانى ، سۇلايمان پەيغەمبەرنىڭ دەمى بىلەن ، ھارۇت - مارۇتنىڭ ئەمرى بىلەن جەبرائىل ، مىكائىل ، ئىسرافىل ، ئەزرائىل مەقرەبلەرنىڭ مېھرى بىلەن ئىشق ئوتىنى سالدىم . مۇھەببەت ئوتىنىڭ ئۇرۇقىنى چاچتىم . كىمكى بۇنىڭغا شەك كەلتۈرسە ئۆزى كاپىر ، خوتۇنى تالاق ، ئەئوزى بىللا مىنەلزالىك يا ئەرھۇمەرراھىمىن » دەپ تاماملىدى .

ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى تۇمارنى ئاڭلاپ ، بارات موللىنىڭ داڭقى بىكار چىقمىغانلىكەن ، دەپ ھەيران قېلىشتى .

— بۇ بىر ئەڭگۈشتەر ، — دېدى بارات موللا ، — بۇنىڭغا ئىسمى ئەئزەم يېزىلغان . ئىسمى ئەئزەم بىلەن ئولتۇرغانلارنى جايىدىلا قاتۇرۇپ تاشقا ئايلاندۇرغىلى ياكى ھايۋانات ، ئۇچار جانىۋارغا ئايلاندۇرغىلى بولىدۇ ، ئىسمى ئەئزەمنى بىلىدىغانلار قالمىدى . شۇڭا بۇنى يېزىپ قويدۇم ، — دەپ بۇرۇنقى پېتى يۆگەپ ، قوينىغا سالماقچى بولغانىدى ، سايىمجان :

— ئۆزلىرى بىلگەندىكىن ، باشقا يېزىۋېلىپ ، بۇنى ماڭا بەرگەن بولسىلا ، — دەپ ئۆتۈندى بارات موللىدىن .

ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بۇ تۇمارنى سېتىۋالغۇسى بار ئىدى ، سايىمجاننىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئايال سايىمجانغا قاراپ :

— بەللى يىگىت ! بۇنى سىلىگە بېرىۋەتسە ، بىزگىچۇ ؟ بىزمۇ تۇمارنى دەپ كەلدۇق ، — دەپ بۇرۇلۇپ بارات موللىغا قارىدى . يەنە ئىككىسىمۇ ئايالىنىڭ گېپىنى قوللاپ ، «شۇنداق - دە» دەپ ئولتۇرۇشتى .

چولپان بولسا ، بارات موللا تۇمارنى ئوقۇپ ، دۇشمەندىن ئۆچ ئالىدىغان يېرىگە كەلگەندە ، قانداقلا بولمىسۇن ئامال قىلىپ تۇمارنى قولغا چۈشۈرۈش قارارىغا كەلگەنىدى . ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى تۇمارنىڭ كارامىتىگە ئىشەنىدى ، شۇنى ئويلىمىدىكى :

تۇمارنىڭ سۆزلىرى راست بولغان بولسا ، بارات موللا «ئىسمى ئەئزەم» دىن ئىبارەت شۇنداق قۇدرەتلىك ئەپسۇننى بىلگەن تۇرۇقلۇق ، بىر ئۆمۈر تەنها ئۆتكىچە بىرەر چوكانىنى ئۆزىگە قارىتىۋالسا بولماسمىدى ؟ جامائەتنىڭ تەگەشلىرىدىن قورقۇپ جاڭگالنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنۇپ يۈرگىچە ، ئۇستىدىن سۆزلىگەنلەرنىڭ تىللىرىنى لال قىلىۋەتسە بولماسمىدى ؟...

بارات موللا ئولتۇرغانلارنىڭ هەممىسىنىڭ تۇمارغا قىزىقىپ قالغانلىقىنى سەزدى . بۇ تۇمارنىڭ باهاسى يەنە ئۆستى دېگەن سۆز .

— ئۇكام سايىمجان ، — دېدى ئۇ ، — بەرسەمغۇ ، بېرەتتىم . سۆزلەپ بېقىڭا ؟ سىزنىڭ بولغان بولسا بېرەمتىڭىز ؟

— ياق ، هەرگىز بەرمەيتتىم ، — دېدى سايىمجان ، — مەن ئۆزلىرىنىڭ داڭقىلىرىنى ئاڭلىغان بولساممۇ ، «تۇمار»لىرىنىڭ قۇدرەت ـ كارامىتىنى بۇنچىۋالا كۆچلۈكتۇر ، دەپ هېس قىلماپتىمەن . ئوبدان تەييارلىق قىلىپ ئۆزلىرىنى يەنە رازى قىلىمەن .

— ئۇنداق بولسا ، ئۇچ كۈندىن كېيىن كېلىڭ ، تۇمارنى پۈتۈپ تەييارلاپ قويايى ، — دېدى بارات موللا .

شۇنداق قىلىپ ، سايىمجان بارات موللا بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى .

ئونىنچى باب

كۆتۈب تۇرغان ھاجەتمەن

نۆۋەت سايىمجانغا كەلگەندە ، يەنە ئىككىسى ئايال ساقلاپ ئولتۇراتتى . بۇلار سايىمجان بىلەن بارات موللىنىڭ سۆھبىتى ئاخىرلاشقىچە دەققەت بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇردى . بۇلار ئۆز ئىشلىرىنىڭ قانداق بولۇشىغا ئىشەنچ قىلالماي ئولتۇرغىنىدا ، بارات موللا ھېلىقى يۆگەكلىك تۇماردىكى «بەختنامە»نى ئوقۇپ بەرگەنىدى . كېيىن قايتىدىن ئۇمىدسىزلەنىدى .

ئەمدى نۆۋەت سايىمجانىنىڭ قېشىدا ئولتۇرغان ئوتتۇرا بوي ، كالتە چاچ ، قارامتۇل چىرايىغا سېرىق بويىۋالغان چېچى ئانچە ياراشمىغان ، قاتىراڭغۇ ، ئوتتۇز ياشلار ئەتراپىدىكى بىر چوكانغا كەلگەنىدى . ئۇ يالغۇز سۆزلىشىشنى ئارزۇ قىلمىغۇاتقانىدەك ، ئولتۇرغانلارغا بىر قېتىم قاراپ چىقىپ ، بارات موللىغا قارىدى . بارات موللا چۈشەنمىدى بولغاي :

— قېنى ، خېنىم سۆزلەڭ ، — دېدى .

بۇ ئايال ئەمەلىيەتتە ئوتتۇز ياش ئەتراپىدا بولسىمۇ ، قارىماققا خېلى قېرى چىراي كۆرۈنەتتى . بۇنىڭغا تۇرمۇشنىڭ دەرد ـ ئەلەملىرى سەۋەب بولغانمۇ ياكى باشقا بىرەر مۇھىم نەرسە سەۋەب

بولغانمۇ ، بىلگىلى بولمايتتى .

بارات موللىنىڭ سوئالى ئۇنىڭغا خجىلچىلىق كەلتۈرگەندەك بىردەم جىم بولۇپ قالدى ، ئاندىن بېشىنى ئۇستۇن كۆتۈرۈپ :

— مەن شەھەردىن كەلدىم ، — دەپ گەپ باشلىدى ئۇ ئايال ، — ئاتا ـ ئانام يېزىلىق ئىدى ، مەن تېخى ئاق ـ قارىنى بىلمەيدىغان كىچىك ۋاقىتلىرىمدا شەھەرگە كېلىۋالغانىكەن . ئاتام ئوقۇتقۇچى ئىدى ، ئاپام بولسا ، ئەمگەك قىلمايتتى ، ئاتامنىڭ مائاشى بىلەن كۇن كەچۈرەتتۇق . بىز ئاچا ـ سىڭىل ئىككى قىز ئىدۇق . بىر ـ بىرىمىزگە ئەگىشىپ كۇندىن ـ كۇنگە چوڭ بولۇشقا باشلىدۇق . ئاپامنىڭ بولسا بىز بىلەن ئانچە كارى يوق ئىدى . ئىشى يۇزىگە پەرداز قىلماق ئىدى . ئاتام ئىشقا كەتكەندىن كېيىنلا ئۆيىمىزگە ناتونۇش كىشىلەر كېلىپ تۇراتتى . بۇلارنىڭ ياشلىرىمۇ بار ، قېرىسىمۇ بار ئىدى . بۇنىڭدەك ئەرلەر كەلگەندە ، ئاپام ئۇلارنى ئۆيگە باشلاپ قويۇپ ، بىزگە ئىككى موچەننى تۇتقۇزۇپ : «بېرىڭلار چوكامۇز يەپ كېلىڭلار» دەپ ھەيدەيتتى ياكى ئىشىك تۇۋىدە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ : «ئادەم كەلسە ، يوق دەپ قويۇڭلار جۇمۇ !» دەپ جېكىلەيتتى . ئەر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كىرىپ ئىشىكنى تاقايتتى ۋە بىر ھازادا چىقاتتى . بىز بۇنى كىچىكلىكتە چۈشەنمىسەكمۇ ، بارا ـ بارا كۆزىمىزگە چېلىقىپ ، ئىشىنىڭ تېگىگە يېتىپ قالدۇق . ئاپىمىزدىن نەپرەتلىنىپ يۇرسەك ، ئاتىمىز ئاپىمىزدىنمۇ ئۆتە شاللاق ئىكەن . ئاتا ـ ئانىلىرىمىز بىزدىن ئانچە تارتىنىپ كەتمەيتتى ، بىزمۇ چوڭ بولغان ئائىلىمىز شۇنداق بولغاندىكىن ئۆگىنىپ قالغانىدۇق . ئۇقسام ، ئاتا ـ ئانىلىرىمىز بىر ـ بىرىنىڭ ئىشىنى بىلمەيكەن ، ئەمما تەگىشمەيدىكەن .

مېنىڭ يېشىم ئون ئۇچكە تولغان يىلى بىر كۇنى ئۆيىمىزگە ئوتتۇرا بوي ، دوغلاق ، يوغانباش ، يۇزلىرى سېرىق ، ياپما قاپاق ، ئىككىلىك ئۇزۇنلۇقتا قويۇۋالغان قىسقا چاچلىرى قاداپ قويغاندەك تىك تۇرىدىغان ئوتتۇز ياش ئەتراپىدىكى بىر ئەر كەلدى . ئاپام مېنى ئىشىككە قارىتىپ قويۇپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى . بۇنىڭدەك

چاغدا ئارقىسىدىن كىرمەيتتۇق . ھايالشماي ئاپام ئۆيدىن بىر ئالتۇن زەنجىرنى ئېلىپ چىقىپ : «بۇنى ھېلىقى ئاكىڭىز ئېلىپ كەپتۇ» دەپ بوينۇمغا تاقاپ قويدى . ئاندىن كېيىن : «ھېلى كەلگەن كىشى بىزنىڭ تۇغقىنىمىز بولىدۇ ، سىزگە يەنە بىر تال ئۈزۈكمۇ ئالغاچ كەپتۇ ، قېشىغا كىرىپ چىقىڭ» دەپ كىرگۈزۈپلا ، سىرتتىن ئىشىكنى تاقىۋەتتى . ئەسلىدە بۇ ئادەم بىر ئىدارىنىڭ كاسسىرى بولۇپ ، خېلىلا پۇلدار ئىكەن . ئاپام ئۇنىڭ بىلەن خېلى مەزگىللەر ئارىلىشىپتۇ . ئەمدىلىكتە قىزلىق ئىپپىتىمنى بىر تال ئالتۇن زەنجىرگە تېگىشىپتۇ . تىللاپ باقتىم ، يىغلاپ باقتىم ، مەندە نېمە ئامال ، ئاخىر ئۇ قىلىدىغانىنى قىلىپ مەقسىتىگە يەتتى . شۇنداق قىلىپ ، بىر يىل ئۆتۈپ سىڭلىمنىمۇ ھېلىقى ئادەمنىڭ خوتۇنىنىڭ تۇغقىنىغا ئىككى تال ئۈزۈككە تۇتۇپ بەردى . ئۇمۇ بىر ئىدارىنىڭ بوغالتىرى ئىكەن ، ئىككىسى گاھىدا بىرگە كەلدى ، ئۇلارغا ئاپام بولامدۇ ، سىڭلىم بولامدۇ ، مەن بولىمەنمۇ ، قايسىمىز بولساق بولىۋېرەتتى . گاھىدا يالغۇز كېلىشەتتى . ئاپام خۇلقى بار ، ھېيلىسى تولا خوتۇن ئىدى . شۇڭا كەلگۈچىلەر بىزنى قويۇپ ئاپىمىزغا ئىنتىلەتتى . ئاتىمىز بولسا ، بىر تەرەپتىن ، ئەسكىلىك قىلىپ تۇرۇپ ، يەنە بىر تەرەپتىن ، ئەتىگىنى بامدات نامىزىغىمۇ چىقىپ قويماتتى . ھۆكمەت كىتابىغا ئامراق ئىدى . ئۇيگە كەلگەندە ئۆزىنىڭ ياتاق ئۆيىگە كىرىپ ، خوجا ئەھمەد يەسسەۋىنىڭ كىتابىنى ئوقۇغان بولۇپ ئولتۇراتتى .

يىللار مۇشۇنداق ئۆتۈپ ، ئاپىمىزنىڭ زىيانكەشلىكى بىلەن كىچىك تۇرۇپلا بەختىمىزنى يوقاتتۇق . نامىمىز چىقىپ كەتتى . ھەممە ئادەم ئارقىمىزدىن تىللايتتى . لېكىن ، يۈزىمىزگە دېيەلمەيتتى . چۈنكى ، ئاپامدىن قورقاتتى . ئۇ شۇنداق بىشەم ئىدىكى ، ھېچكىم تەڭ كېلەلمەيتتى .

شۇنداق يۈرۈپ يېشىمىز بىر يەرگە بېرىپ قالدى ، لېكىن نامىمىز چىقىپ قالغانلىقى ئۈچۈن ھەر ئىككىمىزگە ئەر چىقمىدى . ئاخىر ئاپىمىز يېزىلىق بىر ئادەمنى تېپىپ مېنى شۇنىڭ ئوغلىغا

ياتلىق قىلدى . بىز ئوبدان قاملىشىپ قالغانىدۇق ، ئېرىممۇ ئەخلاقلىق ياۋاش يىگىت ئىدى . ئۆتكەن ئىشلىرىمنى ئېرىمنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن كۆپ ئەنسىرەيتتىم . ئاپام بولسا ، يەنىلا شۇنداق ئىشقا دەۋەت قىلىپ مەجبۇرلايتتى . ماڭا تەلىم بېرىپ : «سەن ئۆزۈڭدىن ئەنسىرىگىچە ، ئېرىڭنى كۈنلىگەن بولۇپ پات - پات جېدەل قىل . ئېرىڭنى كۈنلىگەنسېرى ئۇ سېنى ‹ماڭا بەك كۆيىدۇ› ، دەپ ھېس قىلىدۇ . ئىككىنچىدىن ، سېنىڭدىن ھەرگىز گۇمانلانمايدۇ ، يەنى سېنى ئۇنداق ئىشقا ئۆچ دەپ قارايدۇ . نامى چىقىپ قالغان ئاياللارنى تىلغا ئېلىپ ، ئېرىڭنىڭ قېشىدا تىللاپ غەيۋەتنى قىلغىن . ئۇ چاغدا ئۇستۇڭدىن باشقىلار بىرنەرسە دېسىمۇ ئىشەنمەيدۇ . خوتۇن كىشى دېگەن ئۆيدە بىرنىڭ ، تالادا مىڭنىڭ بولۇشى كېرەك» دەپ كۈشكۈرتكىلى تۇردى . مەنمۇ ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە ياش بولامدۇ ، قېرى بولامدۇ ، ئىش قىلىپ يېنىدىن ئۆتكەن خوتۇنلاردىن كۈنلەپ ئۇرۇشۇۋەردىم . ئاپام يەنىلا : «ئېرىڭنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىلماي تۇرۇۋال ، ئۇنىڭدا ئېرىڭ : مېنىڭ ئايالىم جىنسىي تۇرمۇشقا ئۆچ دەپ قاراپ ، سەندىن ھەرگىز گۇمانلانمايدۇ» دەپ تەلىم بېرىشكە باشلىدى .

مەن ئاپام دېگەندەك قىلىپ ، ئېرىمنى شۇنداق ئىشەندۈرۈۋەتتىمكى ، ھېچكىمدىن گۇمانلانمايتتى . پال سالدۇرغانىكەن : «خوتۇنىڭىزنىڭ ئەركەك جىنى بار ئىكەن» دەپتۇ . پېرىمۇ ئويلىنىپ باقتى . ئۇنىڭ ئەخمەقلىقىغا ئۇلىپەتلىرىم بىلەن كۈلۈشەتتۇق . لېكىن ، مېنىڭ داۋاملىق كۈنلەپ رەنجىتىشلىرىم ، ئۇنىڭ تەلەپلىرىنى رەت قىلىشلىرىم دەسلىپىدە ماڭا نىسبەتەن ئىشەنچ پەيدا قىلغان بولسىمۇ ، بارا - بارا رايىنى ياندۇرۇپتۇ . ئۇ كۈندىن - كۈنگە ماڭا ئۆچلىشىپ كەتتى . ئۇنىڭ ئەلپازىدىن قارىغاندا ، مېنىڭدىن قۇتۇلسا خۇش بولاتتى . مەن ئۇنى چۆچىتىپ قويۇش ئۈچۈن ئاپامنىڭ سۆزى بىلەن سوتقا ئاپىرىپ ، ئاجرىشىمەن دەپ تۇرۇۋالدىم . بۇنداق قىلىشتا ماڭا يالۇرىدۇ ، دەپ ئويلىغانىدىم . نەدىكىنى؟ ئىككىسى سائەت كۈتۈپ تۇرۇڭلا

دېدى ، ماقۇل ، دەپ كۈتتۈق . «ئېرىمنىڭ ئەدىپىنى بېرىدىغان بولدى» دەپ تۇرسام ، ئاجراشتۇرغان ھۆكۈمنى تۇتقۇزۇپ قويدى .

شۇنداق قىلىپ ، بوغجىمامنى كۆتۈرۈپ ئاپامنىڭ ئۆيىگە ياندىم . كۆڭلۈم شۇنداق يېرىم بولۇپ يىغلاپ بارسام ، ئاپامدا ھېسداشلىق قىلىدىغان گەپ يوق ، بەلكى خۇشال بولۇپ : «ئەمدى بوپتۇ . بىر قېتىم ئەرگە تەگدى بولىۋالدىڭ ، ھامىلدار بولۇپ قالمايسەن ، دوختۇر ساقلايدۇ . قىز بالا دېگەن بىرگە قاراپ تۇرمايدىغان» دېمەمدۇ ؟ ئەرۋاھىم قىرىق گەز ئۆرلەپ ، سۆزلىگەن تىللىرىنى كېيىۋەتكۈم كەلدى ، ئەمما ئاپا بولغانلىقى ئۈچۈن بىرنەرسە دېيەلمىدىم . ئۆيگە كىرىپ يىغلىدىم ، قىلغان ئىشلىرىمغا توۋا قىلدىم . ئۆتكەن ئىش ئىزىغا كەلمىدى . ئېرىم بولسا ، بىرئاي ئۆتە ـ ئۆتمەيلا چىرايلىق بىر چوكانغا ئۆيلىنىۋالدى . مەن ئۇنىڭ پىراقىغا مۇپتىلا بولدۇم . كىشى قويۇپ باقتىم ، يول توسۇپ ئۆزۈم يالۋۇردۇم . پەقەت كۆلۈپ قويۇپلا گەپ ـ سۆز قىلماي ئۆتۈپ كەتتى . ئۇنى ھەرباب بىلەن سۆزگە كىرگۈزەلمىگەندىن كېيىن ، رەمبال قارىمىنىڭ قېشىغا بارسام ، ئۇ كىتاب ئېچىپ كۆرۈپ : «ئېرىڭىز ھېلىمۇ سىزنى ياخشى كۆرىدىكەن ، ئەمما سىز ئۇنىڭغا كۆپ جاپالار قىلغانىكەنسىز . كۆڭلىدە ئاداۋەت ساقلاپ سىزدىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن موللىغا ئوقۇتۇۋاتىپتۇ . سىز ئەمدى ‹قەست› ئۆتمەسلىكنىڭ ئامالىنى قىلىپ ، ئاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئوقۇتقان ‹ئىسىستقۇ›سىنى ياندۇرمىسىڭىز ، قۇرۇق ئۇستىخان بولۇپ ئالەمدىن كېتىسىز» دېدى . قورقۇپ كەتتىم . «بۇ ئىش كىمنىڭ قولىدىن كېلىدۇ ؟» دەپ سورىسام ، «ئورماندىكى بارات موللامنى ئىزدىسىڭىز ئىنشائاللا شۇنىڭ قولىدىن كېلەر» دېدى . شۇڭا ئۆزلىرىنى ئىزدەپ كېلىۋىدىم .

ئولتۇرغانلار ئۇنىڭ نومۇس قىلىشقا تېگىشلىك سۆزلىرىدىن ھەيران قېلىشماقتا ئىدى . دېمىسىمۇ بىر ئايال كىشى ئۆزىنىڭ رەسۋالىق قىلمىشلىرىنى كىشى بار يەردە ، يەنە كېلىپ ئىككى ئەر بار يەردە شۇنداق بىر ـ بىرلەپ دېيىشكە ، ھەتتا ئاتا ـ

ئانىلىرىنىڭمۇ قىلمىشلىرىنى پاش قىلىشقا قانداقمۇ جۈرئەت قىلالىسۇن؟ ئۇ ئار - نومۇس دېگەننى بىلمەمدۇ؟ بۇ گەپ تارقاپ كېتىپ قالسا، كەلگۈسى بەختى ئۇچۇن قانچىلىك پايدىسىز ئىكەنلىكىنى بىلمەمدۇ؟ ئەگەر بىرسى بىر ئايالنىڭ ئاغزىدىن مۇشۇنداق سۆزلەرنى ئاڭلىدىم، دېسە، كىممۇ ئىشەنسۇن؟

ياق، ئۇنىڭ دېگەنلىرى راست ئىدى. ئۇ بۇزۇق ئاتا - ئانىلىرىدىن نەپرەتلىنىۋاتاتتى. ئۆزىنىڭ رەسۋالىق كوچىسىغا كىرىپ قېلىپ، ئىپپەت - نومۇسىنىڭ بۇلغىنىشىنى بۇزۇق ئاپىسى بىلەن ۋىجدانسىز ئاتىسىدىن كۆرەتتى. ھەقىقەتەنمۇ ئۇلار رەھىمسىزلىك بىلەن ئۆز پەرزەنتلىرىنى پۇل - مالغا تېگىشتى؛ قىزلىرىنىڭ يالۇرۇشلىرىغا رەھمى كەلمىدى، بەلكى خېرىدار تېپىپ دەللاللىق قىلدى. بۇ ئايالنىڭ نەپرەتلىك سۆزلىرى ئۇنىڭ كەلگۈسىدىن تامامەن ئۇمىدسىزلىكىنى، يەنە ياشاشنى خالىمايۋاتقاندەك روھىي ھالىتىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتىيۇ، يەنە بىر جەھەتتىن، بۇزۇق ئانىنىڭ پىتنىسى بىلەن ياۋاش ئەردىن ئايرىلىپ قالغانغا ئەپسۇسلار قىلىپ، شادلىق بىلەن ئۆتكەن تۇرمۇشىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۇن، «توۋا» قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

شۇنداق ئىشلارمۇ يۇز بېرىدۇكى، «چاقنى بۇزغان خانسى، قىزنى بۇزغان ئانسى» دېگەندەك، بەزى ئانىلار پەرزەنتلىرىگە كۆيۈنگەندەك قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە كۆيۈنمەيدۇ. قىزلىرىنىڭ كوچىغا چىقىپ خىلمۇ خىل ئەرلەر بىلەن تونۇشۇپ يۈرگەنلىكىدىن پەخىرلىنىدۇ. قىزلىرىغا دەللاللىق قىلىپ، يولدىن چىقىرىپ، ئۇنىڭ خاتىرجەم تۇرمۇشىنى بۇزىدۇ، ئىككى - ئۈچ ياكى يەتتە - سەككىز نۆۋەت ئەرگە بېرىپ، كىيىم - كېچەك، زىننەت بۇيۇمى، پۇل توپلايدۇ. ئاخىرىدىچۇ؟ ياشانغاندا تەنھا قېلىپ، يامان ئاتاق بىلەن ئىتنىڭ كۈنىدە ئۆتۈشىگە سەۋەب بولىدۇ.

بارات موللا ئايالنىڭ بايانلىرىنى زەن قويۇپ ئاڭلىدى، ئۇنىڭ سۆزى تامامىلانغاندىن كېيىن، خۇددى تەدبىر ئىزدەۋاتقاندەك

كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ گەپ - سۆز قىلماي بىردەم جىم ئولتۇرۇۋالدى . ئاندىن ئايالغا قاراپ :

— كەلگىنىڭىز ئوبدان بوپتۇ . قەست يۈرمەسلىكىڭ چارىسى ناھايىتى ئاسان ، ئازنا كۈنى چىشقان ئىتنىڭ پوقىنى تۇمار قىلىپ بوينىڭىزغا ئېسىۋالسىڭىز قەست يۈرمەيدۇ . ئازنا كۈنى ئۆلتۈرۈلگەن يىلاننىڭ كاللىسىنى تېپىپ كېلىڭ . ئۇنىڭغا ئايەت قىلىپ بېرىمەن ، يېنىڭىزدىن ئايرىماڭ . بەش كۈندىن كېيىن كېلىپ ئۇچ كېچە - كۈندۈز يېنىمدا تۇرىسىز . سىزگە قىلغان ‹ئىسىتقۇ ›نى ياندۇرىمەن . ئۇنىڭدىن كېيىن باشقا گېپىڭىز بولسا ، شۇ چاغدا ئاڭلاي ، — دېدى .

— ئىت پوقى ئۆزلىرىدە بولسا سېتىۋالسامكەن ، — دەپ ئەللىك يۈەننى بارات موللىنىڭ ئالدىدا قويدى ھېلىقى ئايال .

بارات موللا پۇلنى ئېلىپ يانچۇقىغا سالدى . ئاندىن :

— مەندە يوق ، ئەمما ئۇنى تاپماق ئاسان . گوداڭخانىغا بارسىڭىز ئاشۇ ئەتراپتا ئىت پوقى دېگەن تولا . ئازنا كۈنى چىشقانلىرى ئاپئاق بولىدۇ . شۇنى تېرىۋالسىڭىز بولىدۇ . يىلاننىڭ بېشى سەكسەن خالىتىچىلارنىڭ ئالدىدا بار . بىرنى ئېلىپ كېلىڭ ، — دېدى .

ئايال بولسا ، گويا مۇشكۈل ئىشى ئاسان بولغاندەك چىرايىدىكى غەمكىنلىك تۇگەپ ، كۈلۈمسىرىگەن ھالدا بارات موللا بىلەن شۇ يەردىلا خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى .

بارات موللا بولسا ، بۇ ئايالنىڭ ئاجراشقان ئېرىگە قايتا ئېرىشىش ئۈچۈن ھەرقانداق بەدەل تۆلەشكە رازى ئىكەنلىكىنى ئاللىقاچان پەملەپ بولغانىدى . شۇڭا ئۇنى ئىككىنچى نۆۋەت كەلگەندە بىرنەچچە كۈن قوندۇرۇپ قېلىپ ، ئۆزىنىڭ پەس ئارزۇسىنى قاندۇرماقچى بولدى .

ئەمدى نۆۋەت ئۇچىنچى ئايالغا كەلگەنىدى . بارات موللا ئۇنىڭغا قاراپ :

— قېنى سىزنىڭ نېمە مۇشكۈلىڭىز بار ؟ — دەپ سورىدى .

ئايال بىرئاز خىجىل بولغاندەك :

— مەن ھازىرقى ئەرگە ياتلىق بولغىلى بەش يىل بولدى . بىر بالىمىز بار . بالا تۇغۇلغۇچە ئاشىق ـ مەشۇقلاردەك ئامراق ئۆتتۇق . بىر بالىلىق بولغاندىن كېيىن مېنىڭدىن قۇسۇر تېپىپ ، قارىماس بولۇۋالدى ، — دەپ يىغلىغىلى تۇردى .

— يىغلىماڭ ، — دېدى بارات موللا ، — شۇنىمۇ بىلمىدىڭىزمۇ ، ئىچىڭىزگە كىيگەن كالتە ئىشتانىنى ئوتتا قىزىتىپ ، ئېرىڭىزگە كۆرسەتمەستىن بېشىدىن ئۇچ قېتىم ئۆرۈۋېتىڭ . ئۇنىڭدىن كېيىن ئېرىڭىز سىزنى كۆرمىسە ، بىردەممۇ تاقەت قىلالمايدۇ . ئەپ تاپسىڭىز ئېرىڭىزنىڭ كىيىملىرىنى كىيىۋېلىڭ ، سىزنىڭ ئالدىڭىزدا سۆزى ئۆتمەيدۇ . ئاتىنىڭ تاقىسىدىن بىرنى تېپىپ كېلىڭ . ئۇنىڭغا ئەپسۇن ئوقۇپ يەتتە خىل رەڭلىك يىپ بىلەن چىرماپ بېرىمەن . ئۇنى ئوتقا قاقلىسىڭىز ، ئېرىڭىز سىزنىڭ مۇھەببىتىڭىزدە كۆيۈپ تۇرالمايدۇ . بىر پارچە قوغۇشۇنغا ئايەت ئوقۇپ بېرىمەن . ئۇنى كونا گۆرگە تاشلايسىز . بۇنىڭ بىلەن ، ئېرىڭىز سىزدىن باشقا بىرەر ئايالىنىڭ قېشىغا بارسا كېرەككە كەلمەيدۇ . بىر تال مىخقا ئايەت ئوقۇپ بېرىمەن ، ئۇنى بوسۇغىغا قاقىسىز . بۇنىڭ بىلەن ، ئورنىڭىز ئىسسىپ ، ئۆيىڭىز ئۆي بولىدۇ . بۇنىڭغا بەش يۈز يۈەن كېتىدۇ . تەييارلىقنى پۈختا قىلىپ بەش كۈندىن كېيىن كەلسىڭىز بولىدۇ . ئىش پۈتكۈچە ئۇچ كۈن مەن بىلەن بىللە تۇرىسىز .

— يېنىمدا پۇل ئازراقكەن ، قالغىنىنى كەلگەندە ئالغاچ كېلەي ، — دېدى ئايال ئىككى يۈز يۈەننى بېرىپ . ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيىگە ياندى .

ئەمدى نۆۋەت چولپانغا كەلگەندى . ئۆيدە چولپان بىلەن ھارۇنكەش ئابدۇللالا قالغان بولۇپ ، ئابدۇللا قوزغالماي پەگادا ئولتۇرۇۋەردى .

ئون بىرىنچى باب

قىلتاق

بارات موللا ياشلىقىدىن تارتىپ قىلىپ كەلگەن بۇ ھۈنىرنىڭ شۇنداق ماھىر ئىدىكى ، بۇنىڭ دامىغا چۈشكەنلەر قىلتاققا بويىنى كىرگەن كەپتەردەك ، ئۇنىڭ چاڭگىلىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى . بولۇپمۇ ئاياللارنى كۆرگەندە ، «قان بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقىپتۇ» دېگەندەك ، قېرىپ ماغدۇرىدىن كەتسىمۇ يەنىلا ئولتۇرالماي قالاتتى . ئۇلارنى قوندۇرۇپ قېلىش ئۈچۈن ھىيلە ـ مىكىرلەر قىلىپ ، ھاجەتمەن ئاياللار ئۈچۈن بېجىرىپ بېرىشكە تېگىشلىك ئىشلارغا ئۇلارنىڭ بىر ئاخشام ، ئۈچ ئاخشام ياكى بىرنەچچە ئاخشام قايتىپ كەتمەي ، يېنىدا ھەمراھ بولۇپ تۇرۇپ بېرىشنى شەرت قىلاتتى . مانا ئەمدى چولپاننى كۆرۈپ ، يەنە كونا كېسىلى قوزغالدى .

بارات موللىنىڭ كۆز ئالدىدا ، بەخت قۇشى ، يەنى گۈزەل ئەنقا ئولتۇراتتى . ئۇنى پەم بىلەن قىلتاققا ئىلىندۇرەلىسە ، لەززەت شارابىدا مۇستەغرەق بولۇپ كۆڭلى بىـــراقلا ئۆسۈپ كەتكەن بولاتتى . ئەگەر ئۇچۇرىڭىزتسىچۇ ؟ ئۇ چاغدا ، ئۇمىدىڭ شەربىتى يەرگە تۆكۈلۈپ ، خىيالى خامغا ئايلىنىپ ، مەڭگۈ ھەسرەت ـ

نادامەتتە قالاتتى . شۇ سەۋەبتىن ، ئۇنى ئۇركىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ، ئىشنى قەيەردىن باشلاشنى ئويلاپ تەدبىر ئىزدىمەكتە ئىدى . ئاخىر سۆز باشلاپ :

— ئۆزىڭىزنى كۆرمىگەنىكەنمەن . مېنىڭدەك تەنھالىق سەھراسىدا سەرسان بولۇپ ، كۆڭۈل چىمەنىدە دۇانە بولغان ، شادلىق شارابىدىن نېسىۋىسىز ، خۇۋلۇقتىن نامەھرەم قالغان ، پىتنە ـ پاساتتىن قېچىپ ، چۆللۈكنى ماكان قىلغان ، مال ـ دۇنيادىن ۋاز كېچىپ ، دەردمەنلەرنى ئۆزىگە ئاشنا قىلغان ، باھارى غازاڭ بولۇپ ، خۇشاللىققا تەشنا بولغان مىسكىن بىچارىنىڭ بىسەرەمجان كۆلبىسىگە مۇبارەك قەدىمىڭىز قانداق بولۇپ يېتىپ قالدىكىن ؟ — دېدى .

چولپان بارات موللىنىڭ مەنىلىك كىنايىلىرىنى قانداق چۈشەنسۇن ؟ ئۇنىڭ «بەختنامە» تۇمارىدىكى سۆزلەرگە ئوخشاپ كېتىدىغان مارجاندەك تىزىلىپ چىقىۋاتقان گەپلىرىنى «ئايەت» مىكىن دەپ قالغانىدى . ئاخىرقى «قەدىمىڭىز قانداق بولۇپ يېتىپ قالدىكىن ؟» دېگەن سوراقتىن ، ئۇنىڭ گەپ سوراۋاتقانلىقىنى بىلدى .

— نەدىكىنى ، — دېدى چولپان ، — داڭقىلىرىنى تولا ئاڭلاپ ، دىدارلىشىشنى ئارزۇ قىلىپ ، ئۆزلىرىنى تاۋاپ قىلغىلى كەلدىم . بېشىمغا كۈن چۈشۈپ ، بارمىغان يەر ، ئىزدىمىگەن موللا قالمىدى . نەگىلا بارسام ئۆزلىرىنىڭ كارامەتلىرى توغرىسىدا سۆزلىشىدىكەن . ئاۋۋال خۇدا ، ئاندىن قالسا ئۆزلىرىنى ئۇلۇغ بىلىپ ، يىراق يەردىن ئۈمىد بىلەن ئىزدەپ كەلدىم . تەلىيىم ئوڭدىن كېلىپ دىدار كۆرۈشۈشكە نېسىپ بولدى . ھالىمغا ئىچ ئاغرىتىپ ، خىزىردەك شاپائەتلىرىنى ئايىماي مەن بىچارىنىڭ مۇشكۈل ئىشىغا ئاسانلىق بەرگەيلا .

بارات موللا :

— بۇ كىشى ؟ — دەپ ئابدۇللا تەرەپكە ئىشارەت قىلدى .

— ھېچقىسى يوق ، ئۇرۇق ـ تۇغقان كېلىمىز ، — دېدى چولپان .

— ھە راست ، — دېدى بارات موللا ئابدۇللاغا قاراپ ، — بىز كۆرۈشۈپ تۇرىمىزغۇ ؟

— شۇنداق ، كۆرۈشۈپ تۇرىمىز . مەن بولمىسام سىلىنى ئىزدەيدىغانلار كېلەلمەيدۇ ـ دە . «بىر كۆرگەن تونۇش ، ئىككى كۆرگەن تۇغقان» دېگەن گەپ بار . تۇغقان بولمىساقمۇ سىرداش بولۇپ قالدۇق ، تۇنۇماس بولۇۋالمىسلا يەنە ، — دەپ ، ئابدۇللا چاقچاق قىلىپ كۈلۈپ قويدى .

— يوقسۇ ، يوقسۇ ، راست دېدىڭىز ،سىرداش بولۇپ قالدۇق ، پەستە ئولتۇرماي قېنى ئۇستۇنگە چىقىڭ ، — دەپ سۇپىغا تەكلىپ قىلدى . ئابدۇللا ئورنىدىن تۇرۇپ چولپاننىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالدى .

— خوش !... قېنى خېنىم ... مېنى نېمە قىلىپ بەر دېگۈڭىز كەلسە ، شۇنى دەۋېرىڭ . «بەختنامە» ، «ئىسمى ئەئزەم»نى ئاڭلىدىڭىز ، يەنە «كەنزىل ھۇسەيىن» ، «شەمسۇلمائارىپ» دېگەن كىتابلار بار . ئەنە ئاۋۇ يەردە ، — دەپ تاختا بېشىدىكى كىتابنى كۆرسەتتى ، — بۇ كىتابنىڭ كارامىتى بىلەن ھېلىغۇ ئادەمزات ، ئىنس ـ جىن ئىكەن ، تۆمۈر ـ تەسەكنىمۇ بەند قىلىپ تۇچنى ئالتۇنغا ئۆزگەرتكىلى بولىدۇ . ئۇنىڭ يوللىرىنىڭ ھەممىسىنى يادقا بىلىمەن . ماڭا ماسلىشىپ بەرسىڭىز ھەرقانداق ئىش قولۇمدىن كېلىدۇ . سىلەر ئۇچۇن مۇشكۇل ئىش ، مەن ئۇچۇن بىر دەمچىلىك ، قېنى مەقسىتىڭىزنى ئېيتىڭ؟ جانغىمۇ ياكى تەنگىمۇ ؟ جانغا زەربە ئۇرساق ئۆلىدۇ ، تەنگە زەربە ئۇرساق پالەچ بولىدۇ . ئەگەر كۆڭۈل ئۇچۇن بولغان بولسا ، ئۇنىڭ تۈرلۈك ـ تۈمەن يوللىرى بار . ئامراقلارنى ئۆچ قىلالايمەن ، ئۆچنى ئامراق قىلالايمەن . ئەرنى خوتۇن ئالالماس قىلىپ ئالدىنى بەند قىلىمەن ، ئايالنى ئەرنىڭ سۈلۈگىدىن چىقالمايدىغان ، يېنىغا كەلگەنلا ئەرلەر

كېرەككە كەلمەيدىغان قىلىپ پەرجىنى باغلىۋېتىمەن . يەنە «چۈمگەك» سىلىپ ئوغرى تۇتالايمەن . پاقىغا ئايەت ئوقۇپ ئوغرىنىڭ قورساقلىرىنى يېرىۋېتىمەن . جىن چاپلاشقان بولسا ، پېرە ئوينىتىپ مەكىلاتلارنى ئەسكى تاملىق ، كونا تۇگمەن ، يالغۇز دەرەخلەرگە قوغلاپ ، ئۇنىڭ زۇلۇمىدىن خالاس قىلىمەن . ئەركەك جىنى بار ئاياللارنى ، چىشى جىنى بار ئەرلەرنى «رەدنامە» سى بىلەن پېرە قىلىپ ، ئەر بولسا ئايال بىلەن ، ئايال بولسا ئەر بىلەن قامىلىشىپ ئۆي تۇتىدىغان قىلىمەن . مەكىلاتلار بىلەن سۆزلىشىپ ، كىشىنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىۋالالايمەن . ياش ۋاقتىمدا مېنى «جىن» ئەپقاچقانىدى . ماڭا باخشىنىڭ ئايەتلىرىدىن تەلىم بەرگەن . سىلەر كۆرمىگەن بىلەن مەن كۆرۈپ تۇرىمەن . شۇ سەۋەبتىن داڭقىم چىقىپ مەشھۇر بولۇپ قالدىم . بىراق بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى جاننى ئالىقانغا ئېلىپ قويۇپ قىلىدىغان ئىش . كۆرگەنلا كىشىگە قىلىپ يۈرمەيمەن . بۇنىڭ قەدىرىگە يەتكەنلەرگىغۇ گەپ يوق . لېكىن ، بەزىلەر ئارزۇسى ئىشقا ئاشقۇچە ۋەدىنى چوڭ قىلىپ ، ئىش پۈتكەندە تىترىشىپ ئازراقلا بىرنېمىنى تەڭلەپ ئادەمنىڭ كۆزىگە قاراپ تۇرۇۋالىدىكەن . ئاچچىقىمدا گاھىسىنى ياندۇرۇۋېتىمەن ، گاھىسىغا «خەپ» دەپ قويىمەن . قەدىرىگە يەتمىگەن كىشىگە بىر ئىش قىلىپ بەرگۈچىلىكى يوقكەن ، — دەپ جىم ئولتۇردى .

چولپان موللىنىڭ پۇلنى كەم بېرەرمىكىن دەپ ئەنسىرەۋاتقانلىقىنى چۈشەندى ـ دە ، يېنىدىن بەش يۈز يۈەننى ئېلىپ بارات موللىنىڭ ئالدىدا قويۇپ :

— بۇ ئازراق كۆڭلۈم ، دەسلەپكىسى بولۇپ تۇرسۇن . ئەگەر ئارزۇيۇم ئىجابەت بولىدىغان بولسا ، سىلىنىڭ ئوبدان رازى قىلىمەن . مېنى باشقىلارغا ئوخشىتىپ قالمىسىلا . «مۇختار قاسساپنىڭ كېلىنى» دېسە ، شەھەردىكىلەردىن مېنى بىلمەيدىغىنى يوق . خاتىرجەم بولۇپ ھالىمغا يەتسىلە ، ۋاقتى كەلگەندە خۇش

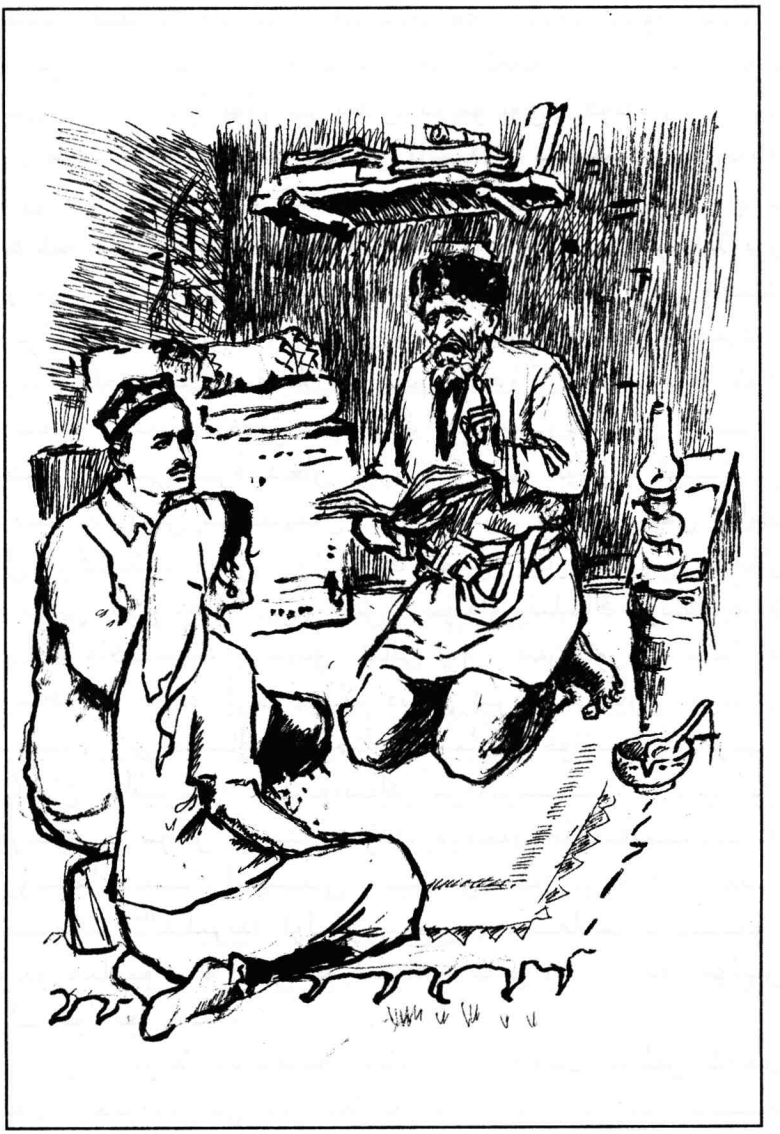
بولۇپ قالىلا ، — دېدى .

— ياق ، ياق ، ياق ! — دېدى بارات موللا ، — بۇنىڭ ئۆزىڭىزگە قارىتىلدىم . شۇنداقلا گەپتىن - گەپ چىقىپ دەپ سالدىم . مۇختار قاسىمنى مەنمۇ تونۇيدىغاندەك قىلىمەن ، ھېلىقى بويى ئېگىز ، كۆكرەكلىرى كەڭ ، يۈزلىرى ئاق سېرىق ، يۇمىلاقراق قوي كۆز ، قاڭشارلىق ، چىرايلىق بۇرۇت قويۇۋالغان ، چوڭ - چوڭ كۆزلىرى كىشىگە تىكىلگەندە كۆلۈمسىرەپ تۇرىدىغان ، ئەللىك ياش ئەتراپىدىكى پاكىز يۇرۇيدىغان مۇلايىم سۆزلۈك ، مېھرى ئىسسىق بىر كىشى بولىدىغان . سىز مۇختار قاسىمنى دېگەن كىشى شۇغۇ دەيمەن .

— شۇنداق ، قېينىتام ئىلگىرى سىلى دېگەندەك مۇلايىم ، ئاق كۆڭۈل ، تېپىلغۇسىز كىشى ئىدى ، ئەمدى ئۇ تامامەن ئۆزگىرىپ ، تەرسالىشىپ كەتتى . ئىلگىرى قارىغانسېرى قارىغۇم كېلەتتى . ئۇنىڭدىن پەخىرلىنىپ ، كىشىلەرگە ماختاپلا يۈرەتتىم . مېنىمۇ ئۆز بالىسىدىن زىيادە كۆرەتتى ، دۇكاندىن قايتىپ كەلگەندە قۇرۇق قول كەلمەيتتى ، ئۇنىمىغانغا ئۇنماي كىيىم - كېچەك ئېلىپ بېرىۋاتقان ، زىننەت بۇيۇملىرى ئېلىپ بېرىۋاتقان ، تۇتام - تۇتام پۇلنى تۇتقۇزۇپ : «ئاپىكىزغا ئاپىرىپ بېرىڭ ، قىينىچىلىق تارتىپ قالمىسۇن» دەۋاتقان . ھەتتا شىرەم ئورۇق - تۇغقانلىرىمىزنىڭ يەيدىغان ، كىيىدىغان ، خەجلەيدىغانلىرىنى بېرەتتى . تۇغقانلىرىمنى دېمەملا ؟ ئۇلارمۇ قېينىتامغا شۇنداق ئامراق ئىدىكى ، مەندىن تارتىۋالىدىغاندەك گاھىدا قىزغىنىپمۇ قالاتتىم . لېكىن ، بۇنىڭ ھەممىسى مەن ئۇچۇن ئىكەنلىكىنمۇ بىلەتتىم . مۇشۇنداق بىر ئوبدان يۇرگەندە كىشىلەر ئۆز ئىشىنى بىلمەي ، خوتۇن تاپتۇق دەپ ئۇ ئادەمنى ئۆيلەپ قويۇشتى . «مانتا كۆرمىگەن قەلەندەر قاسقانغا دۇم چۇشۇپتۇ» دېگەندەك ئاران تۇرغانىكەن ، ئەر - خوتۇن ئىككىسى شۇنداق ئامراق بولۇپ كەتتىكى ، قولۇم - قوشنىلارمۇ ھەيران قېلىشتى . خوتۇنى

پاسكىنىمۇ شۇنداق قۇۋ نېمىكەنكى ، شۇنداق ئىشچان ، بىر دەم بىكار يۈرمەيدىكەن ، قېينىناتام ئاغزىدىن چىقىرىپ بولغۇچە كۆڭلىدىكىنى تېپىپ ، قىلىپ بولمىش . قېينىناتام توي قىلىپ ئۈزۈن ئۆتمەيلا خوتۇنى بىلەن بولۇپ ، مېنىڭ بىلەن ئانچە كارى يوق بولۇپ قالدى . بارا ـ بارا پۇل بېرىدىغان گەپمۇ يوق ، كۈندىن ـ كۈنگە تەرى سەتلىشىپ ، بۇرۇنقى هالىتى قالمىدى . مېنىڭمۇ بۇرۇنقىدەك «ۋاي دادا» دېگۈدەك كەلمەس بولۇپ قالدى ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمغۇ يېقىنمۇ بارمايدۇ . بۇ ئوغرى خوتۇننى كۆرۈپلا يۈز ئۆرىدى . ئېرىمدىن ئاجرىشىپ كېتەي دېسەم ، هازىرقى ۋاقىتتا پەرىزاتتەك قىزلارنى ئەر ئالماي قوي پادىسىدەك يۈرگەن يەردە ، ئەردىن ئاجرىشىپ چىققانلارنى كىم ئالىدۇ ؟ دوستلىرىمغا مۇڭ تۆكسەم ، «هەي ئەخمەق ، بىزنىڭ بېشىمىزغا كۈن چۈشسە ، سېنىڭ ئاپاڭنى ئىزدەيدىغان تۇرساق ، نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭدىن ئىشىنىڭ ئامالىنى سورىمايسەن ؟ » دېيىشتى . شۇنىڭ بىلەن ئاپامغا هال تۆككەنىدىم . ئۇ : «ئىشىنىڭ ئوبدان چارىسى — مۇختار قاسىمانى خوتۇنىدىن ئايرىۋېتىش . شۇنداق قىلساڭ ئۇنىڭ يەنىلا سېنىڭ چاڭگىلىڭغا چۈشمەي ئامالى يوق . سەن ئورمان مەيدانىغا بارساڭ ، ئۇ يەردە بارات موللام دېگەن بىر كىشى بار . دەردىڭنى ئېيتىپ رازى قىلساڭ ، مۇختار قاسىمانى خوتۇنىدىن ئايرىپ ، توپلىغان پۇللىرىنى توزىتىۋەتمەك بىردەمچىلىك» دەپ يول كۆرسەتتى . شۇئان ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈۋەتمەي تۇغقىنىمىزنىڭ هارۋىسىغا چىقىپ ، ئىسسىقنى ـ ئىسسىق دېمەي بۇ يەرگە كەلدىم . ئەمدىلىكتە ئالدىلىرىدا ئولتۇرۇپتىمەن . يىغلاتسىلىمۇ ، كۈلدۈرسىلىمۇ ، بۇ ئىش ئۆزلىرىگە باغلىق ، — دېدى چولپان بارات موللىغا بېقىپ .

بارات موللا چولپاننىڭ بايانلىرىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاپ بولۇپ ، چىرايلىرىنى بىردىنلا تۇردى ـ دە ، كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋېلىپ بىر دەم جىم تۇردى . ئاندىن ئۇيقۇدىن يېڭى ئويغانغاندەك

كۆزلىرىنى ئاستا ئېچىپ چولپانغا قاراپ :

— ھەي ، ھەي ، ھەي... ! سىزنىڭ قىلماقچى بولغان ئىشىڭىز بەك مۇشكۈل ئىكەن ، يەنە كېلىپ قېينىتىسى بىلەن قېينانىسىنى ئاجرىتىپ ، سورۇقچىلىققا سېلىۋېتىشنىڭ گېپىكەن ئەمەسمۇ ، بۇ تولىمۇ گۇناھلىق ئىش ئىكەن . لېكىن ، ئۇلارنى كۆزىڭىزدىن يوقاتمىساق ، دەرد ـ ئەلەملىرىڭىز زەردەپ بولۇپ كېسەل چېقىپ ، ئۆمرىڭىز ئۇزۇنغا بارمايدۇ . مەن ئىبادەتنى تەرك قىلمىغان ئادەممەن . پۇلنى دەپ گۇناھلىق ئىشلارغا قەدەم قويسام بولماس . بىر تەرەپتىن ، سىزگىمۇ ئېچىم ئاغرىدى ، ھېلىمۇ بەرداشلىق بېرەلەپسىز . ماڭا ئىشەنگىنىڭىزگە رەھمەت . ئەمما ئەڭ ياخشىسى باشقا بىرسىنى ئىزدەپ باققايسىز . مۇنداق ئىشنى ئاسانلىقچە بىر تەرەپ قىلغىلى بولمايدۇ . ئانىدىن تۇغما بولۇپ ، بىر پۇتنى كۆتۈرۈپ ، بىر پۇت بىلەن دەسسەپ تۇرۇپ ئوقۇيمىز . بۇنىڭغا ئاجىزلىق قىلارمەنمىكىن دەپ قالدىم . ئوقۇغاندىمۇ نەچچە كۈنگىچە ئەسلىمگە كېلەلمەيمەن . مەن يالغۇز ئادەم ، ئۆزۈمگە ئىش تېپىۋېلىپ ئاۋارە بولۇپ يۈرمەي . «ئالتە پۇلغا ئىت سويۇپ ، سەككىز پۇلغا قول يۇيۇپتۇ» دەپ ، بەش يۈز كويغا جاننى سېلىپ بەرسەم بولماس ، — دەپ چولپان قويغان پۇلنى چولپان تەرەپكە ئىتتىرىپ قويدى .

چولپان بارات موللىنىڭ «بەختنامە»سىنى ئاڭلىغاندا ، ئۇنىڭ سېھىر ـ كارامەتلىرىگە ئىشىنىپ ، «بۇگۈننىڭ ئۆزىدىلا مۇختار بىلەن دىلنارنى ئايرىپ ، دۇشمەننى كۆزدىن يوقىتىدىغان بولدۇم» دەپ ئويلاپ ، مۇختارنىڭ يەنىلا بۇرۇنقىدەك دۇكاندىن قايتىپ كېلىشىدە چولپاننىڭ كۆڭلىگە ياققۇدەك بىرەر نەرسىنى ئېلىپ ، كۇلۇپ كەلگەن كۆرۈنۈشلىرىنى بىر ـ بىرلەپ كۆڭلىدىن كەچۈرۈپ ، پۈتۈن ئەندىشىلىرى تۈگەپ كۆڭۈل ـ كۆكسى يايرىغاندەك ھېس قىلغانىدى . ئەمدىچۇ ؟ بارات موللا «بەختنامە»نى بېرىشقۇ نېرى تۇرسۇن ، گەپنى ئۇزۇپ ، ئۆزىنى قاچۇرغىلى

تۇردى . چولپان بولسا ، مۇختار بىلەن دىلنارنى ئاجرىتالايدىغان كىشى بولسا ، بارلىقىنى «دو»غا تىكىشتىن يانمايتتى . چولپانىڭ نەزىرىدە بۇ ئىش پەقەت بارات موللىنىڭلا قولىدىن كېلەتتى . شۇڭا ئۇ بارات موللىنى ئىندەككە كەلتۈرۈش ئۈچۈن يانچۇقىدا قالغان ئىككى يۈز يۈەننى ئېلىپ ، ھېلىقى بەش يۈز يۈەننىڭ ئۈستىدە قويدى ـ دە :

— بۇنى ئاز كۆرسىلە بۇمۇ قالسۇن ، — دەپ ، بارمىقىدىكى بىر جۈپ ئالتۇن ئۈزۈكنى سۇغۇرۇۋېلىپ ، پۇلنىڭ ئۈستىدە قويدى .

يەتتە يۈز يۈەن پۇل بىلەن ئۈنىڭ ئۈستىدە پارقىراپ تۇرغان بىر جۈپ ئالتۇننىڭ قىزغۇچ نۇرلىرى سەھەردە كۈل رەڭ بۇلۇتلارنى يېرىپ چىقىپ كۆتۈرۈلگەن شەپەقتەك ، بارات موللىنىڭ قانسىز چىرايلىرىدىكى يېقىمسىز جۇدۇننى قوغلاپ ، كۈلكە ئالامەتلىرىنى پەيدا قىلغاندى . ئۇ بىردىنلا كۈلۈمسىرىگەن ھالدا :

— سىلى خىجىل قىلىپ تۇرۇۋالسىلا ماڭا نېمە ئامال ، بوپتۇ ئەمىسە دېگەنلىرىنى قىلىپ بېرەي ، — دەپ ، پۇل بىلەن ئالتۇننى ئېلىپ يانچۇقىغا سالدى .

بارات موللىنىڭ ئېچىلغان چىرايى بىلەن قىلغان ۋەدىسى چولپانىنىڭ ئۈمىد چىرىغىنى پاللىدە يورۇتتى . ئۇ ئورنىدىن قوپۇپ :

— رەھمەت سىلىگە ، — دېدى ـ دە ، قايتىدىن ئولتۇردى .

— ئۇنداق بولسا ، — دېدى بارات موللا ، — قىلماقچى بولغان ئىشىمىز تولىمۇ مۇھىم ئىش . ھۆكۈمەتنىڭ قۇلىقىغا چۈشسە تەگمەي قالمايدۇ . شۇڭا ئېيتىپ قويايكى ، ئېغىزدىن چىقارغۇچى بولماڭلار . ناۋادا غەيرىي كىشى ئاڭلاپ قالسا ، تارتقان جەبرىمىز بىكار كېتىدۇ ، — دەپ ئابدۇللاغا قارىدى .

— خاتىرجەم بولسىلا ، — دېدى ئابدۇللا ، — مەن ئېغىزىم چىڭ ئادەم . بۇ يەرگە كۆپ قېتىم كېلىپ نۇرغۇن ئىشلارنى

كۆرسەممۇ ، بىر كىمگە ئېغىزدىن چىقارمىدىم . ئۇنداق قىلمىسام ، مەن ئاز ـ تولا كىرا بىلەن جان باقىدىغان ئادەم ، ھېچكىم ھارۋامغا ئولتۇرمىسا ، ئاچ قالمەن دېگەن سۆز . مەن بۇنى ئوبدان بىلىمەن .

— ياخشى ، قېنى قۇلاق سېلىڭلار . سىلەر بۇگۈن بېرىپ ، قارا مۇشۇكنىڭ قۇلىقىدىن قىرىق بىر تال ، قارا ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىدىن قىرىق بىر تال تۇك يۇلۇپ تەييارلاڭلار . بىر سىقىم قىچا ، زىناخورنىڭ زىنادىن كېيىنلا سىيگەن سۇيدۇكىدىن ئىككى قۇتا ئېلىپ كېلىڭلار . ئازراقتىن بولسىمۇ بولىدۇ . ئۇنىڭدىن باشقا ، تەييارلايدىغان جابدۇقلىرىنى ئۆزۈم تەييارلايمەن . مۇشۇك گۆشخور ھايۋان ، ئۇ ئەرگە ۋەكىللىك قىلىدۇ . ئېشەك ھېسسىياتچان نەرسە ، ئۇ ئايالغا ۋەكىللىك قىلىدۇ . قىچا ئۇرۇقى ئۆچمەنلىك پەيدا قىلىدۇ . زىناخورنىڭ سۇيدۇكى ئۇلارنىڭ ئىناق مېھرىنى ئۇزۇپ ، غەيرىيگە ھەۋەس قىلدۇرىدۇ . ئۇنىڭ ھەرقايسىسىنىڭ ئۆزىنىڭ ئايەتلىرى بار . مەن ئۇنى تەييارلاپ بەرگەندىن كېيىن ، مۇشۇكنىڭ قۇلاق تۈكى بىلەن ئېشەكنىڭ قۇيرۇق تۈكىنى رەقىبلەرنىڭ ئۆتەر يولىغا كۆمۈسىز . قىچا ئۇرۇقىنى ھويلىسىغا چاچىسىز . بۇنىڭ بىلەن ، ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا جېدەل پەيدا بولىدۇ . زىناخورنىڭ سۇيدۇكىنى ئەر ـ خوتۇننىڭ ئورۇن ـ كۆرپىسىگە چېچىۋېتىسىز . شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرىدىن رايى يېنىپ ، ئاجرىشىپ كېتىدۇ . بۇنى تەييارلىمىسىڭىز ، ئىش ئەمەلگە ئاشمايدۇ ، — دەپ بارات موللا چولپانىنىڭ كۆزىگە سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى .

چولپان بارات موللىنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ ، ئۇنىڭ تەلەپ قىلغان نەرسىلىرىنى ، تاپالايمەن ياكى تاپالمايمەن دېمەي جىم ئولتۇرۇپلا قالدى . بىر تۇرۇپ موللىغا ، بىر تۇرۇپ ئابدۇللاغا قارايتتى . بارات موللا بولسا ، چولپاندىن جاۋاب كۈتمەكتە ئىدى . بىردەم سۈكۈتتىن كېيىن ئاخىر چولپان ئېغىز ئاچتى :

— ژاي موللام ، قارا مۇشۇك بىلەن قارا ئېشەكنىغۇ تاپارمىز . زىناخورنى نەدىن تاپارمىز ؟ يەنە كېلىپ ، زىناخورنىڭ زىنادىن كېيىنلا سىيگەن سۈيدۇكى بولسۇن ، دېدىلە . زىنا دېگەن ئۇستىدە قاراپ تۇرىدىغان ئىش بولمىسا ، بۇنى قانداق قىلغۇلۇق دەپ شۇڭا تۇرۇپ كەتتىم ، — دېدى . ئابدۇللا ئارىلىشىپ :

— سىز تاپالمىغان بىلەن بارات موللام بىردەمدە تاپىدۇ . سىز ھەققىنى تۆلىسىڭىز ، موللام تەييارلاپ بەرسە بولمىدىمۇ ؟ — دەپ بارات موللىغا قارىدى . بارات موللا ئابدۇللانىڭ سۆزىگە قۇلاق سالمىغاندەك ، جاۋابمۇ بەرمىدى . چولپانغا قاراپ :

— خېنىم ، راست دېدىڭىز . زىنا دېگەن ئۇستىدە قاراپ تۇرىدىغان ئىش ئەمەس ، ئەلۋەتتە . شۇڭا زىناخورنىڭ سۈيدۇكىنى سىرتتىن تاپقىلى بولمايدۇ . ئۆزىڭىز قېشىمدا بىر كېچە بىرگە بولسىز . بۇ ئىش شۇنىڭ بىلەن پۈتىدۇ ، — دېدى .

چولپان بارات موللىنىڭ ھايانى قايرىپ قويۇپ ، ئۇيالماستىن دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ، نېمە دېيىشىنى بىلمەي قاراپ ئولتۇرۇپلا قالدى . چاقچاق قىلدىمىكىن دېسە ، ئۇنىڭ چىرايىدا چاقچاق ئالامەتلىرى يوق ئىدى . راست سۆزلىدىمىكىن دېسە ، يېنىدا كىشىلەر قاراپ تۇرسىمۇ كۆزگە ئىلماي قىلغان بۇنىڭدەك سۆزلەر يېشى يەتمىشتىن ئاشقان ، بەش ۋاخ نامازغا ئوقۇيمەن دەپ قاپاق كۆتۈرۈپ يۈرگەن موللىنىڭ ئەمەس ، بەلكى ئەقلى ـ ھوشىدىن ئازغان مەستلەرنىڭ ئاغزىدىنمۇ چىقىشى ناتايىن ئىدى . چولپانىنىڭ غەزەپتىنمۇ ياكى خىجىلچىلىقتىنمۇ ئىش قىلىپ يۈزلىرى كۆيۈشكەندەك بولۇپ ، ئۆپكىدەك قىزىرىپ كەتتى . بارات موللىنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ ، ئاغزىغا نەچچىنى ئۇرۇۋەتكۈسى كەلدىيۇ ، تۇرۇپلا خىيالى ئۆزگەردى . ئۆز ـ ئۆزىگە : «ياق ، ئۇنداق قىلماي ، بۇ جىن باخشىسى ئىكەن . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىسمى ئەئزەمنى بىلمىدىكەن . ناۋادا خاپا قىلىپ قويسام مېنى قەستلەپ قويمىسۇن يەنە . ئۇنىڭدىن كۆرە تەدبىر قىلىپ باقاي» دەپ ئويلاپ :

— مەن بولسام ئاجىز خوتۇن كىشى، بىرىنچى كۆرۈپ قالارمىكىن دەپ ئەنسىرەپ دەككە - دۈككىدە ئاران كەلدىم. قىلىۋاتقان ئىشلىرىمنى ئېڭىم بىلمەيتتى. يانلىرىغا ئايالار كەم بولماي كېلىپ تۇرىدىكەن. خىزىردەك سالاپەتلىرى بىلەن ھەرقاندىقىدىن سەدىقە تىلىسىلە، بار نېمە بولغاندىكىن بەرمەي قالماس. پۇلنىڭ كېمى بولسا تولدۇراي. سۈيدۈكنى ئۆزلىرى تەييارلىغان بولسىلا ئىكەن. ئەگەر ئۇنىڭغىمۇ بولمىغاندا، مەن قايتىپ بېرىپ، سىلىگە يارىغۇدەك بىرەر چوكان تېپىپ كەلتۇرۈپ بەرسەمۇ مەيلى. كىتابتا «چولپانخانىنىڭ سۈيدۈكى بولمىسا بولمايدۇ» دەپمۇ يېزىلمىغاندۇ. زىناخور دېگەندىكىن كىملا بولسا بولىدىغاندۇ. ئۇنىڭغىمۇ بولمىسا، دېگەن يەرلىردىن چىقالمىغۇدەكمەن، كۇننىڭ بالدۇرىدا ئېڭىم دۇكاندىن كەلگۈچە ئۆيۈمگە بېرىۋالاي، — دەپ ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشەلگەندى، بارات موللا:

— توختاڭ، — دېدى. چولپان جىم بولدى.

— قېنى كۆرۈپ باقايلى، ئەڭ ياخشىسى ئۆزىڭىز بولسىڭىز بولاتتى. ئۆزىڭىز بولمىغاندا ئۆزىڭىزگە ئوخشاش بىرسىنى ئىلىپ كەلسىڭىزمۇ بولار، سىزدەك بولمىسىمۇ، قېنى سىناپ كۆرەي، — دەپ كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا چولپانىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئابدۇللاغا قاراپ قويدى. ئابدۇللا بولسا، بارات موللا توغرىسىدا نۇرغۇن سۆز - چۆچەكلەرنى ئاڭلىسىمۇ، ئىشەنمىگەنىدى. بۇگۈن مانا ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ، قۇلىقى بىلەن ئاڭلىدى. بارات موللىغا قارىغانسېرى قارىغۇسى كېلەتتىسى. شۇ تاپتا: «ھەي جوھۇت، قېرىلىقتىن قۇرۇق ئۇستىخان بولۇپ قالغان تۇرۇقلۇق، دېگەن سۆزۈڭگە قارىمامدىغان. ئۆزۈڭنى مەن سېھىر بىلەن خوتۇنلارنى ئامراق قىلالايمەن دەيسەن، كۆرۈپ كەلسە ھويلاڭدا بىر ئېشەكمۇ يوق. ‹موللىنىڭ دېگىنىنى قىل، قىلغىنىنى قىلما› دېگەن ماقال مۇشۇنداق ئوغرىلارغا قاراپ پەيدا بولغان

بولغيمىتتى؟ ئۇلار ئۆزىنى ئاللانىڭ پاك بەندىسى كۆرسىتىپ، ئادەم بار يەرگە كەلگەندە ئاغزىنى لۆمۈلدىتىپ ئاللانى زىكرى قىلىدۇ. يوق يەردىچۇ؟ خوتۇنلارغا ھەزلە قىلىدۇ. بەزىلىرى ئۆيدە خوتۇنى تۇرسا قانائەت قىلمايدۇ، ئىككىسى، ھەتتا ئۈچ - تۆت خوتۇن ئېلىۋالىدۇ. بەزى ئىككى پۇتى گۆرگە ساڭگىلىغان مۇناپىقلار ياۋاش - يۇمشاق، نادانلارنى تاپقاندا نومۇس قىلماستىن توققۇز - ئون ياشلىق قىزلىرىغا «دۇئا» قىلىپ خوتۇنلۇققا ئېلىۋالىدۇ. مۇشۇنداق مۇناپىقلارنىڭ كاساپىتى ياخشى موللا - ئۆلىمالىرىمىزغىمۇ يېتىپ، گۇمان پەيدا قىلىدۇ. «بىرىنىڭ پوقى مىڭغا، دېگەن مانا شۇ ئەمەسمۇ» دېگەنلەرنى ئويلىماقتا ئىدى.

چولپان ئابدۇللاغا قاراپ:

— بىز ماڭايلى، كۇنمۇ بىر يەرگە باردى، — دەپ ئورنىدىن تۇردى، ئاندىن بارات موللىغا:

— بىز قاچان كېلىمىز؟ — دېدى.

— قانچە تېز بولسا، شۇنچە ياخشى، — دېدى بارات موللا.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى چولپان بارات موللىغا ۋەدە بېرىپ، — مەن ئۇزاق بولغاندا ئۈچ كۇن، بولمىسا، ئىككى كۇن ئىچىدە پەيدا بولىمەن. ھېلىقى «بەختنامە» تۇمارىدىن ماڭمۇ بىرنى تەييارلاپ بەرسىلە. قەدىرگە يېتىپ سېتىۋالىمەن.

شۇنداق قىلىپ، چولپان بارات موللا بىلەن خوشلىشىپ ياندى.

ئون ئىككىنچى باب

ياندىن جىققان ياتاياق

چولپان بارات موللا بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ ، قايتقاندا ، كۈن يانغا ئۆتۈپ ، سۇس چىقىۋاتقان شامالىنىڭ قوزغىشىدىن جىمجىت تۇرغان دەرەخ يوپۇرماقلىرى يېنىك تەۋرىنىپ ، ھاۋا سەل ـ پەل سالقىنلاشقانىدى . ئەتراپ جىمجىت ، تېرەك ئۈچلىرىدا چاڭگا تىزغان كۆكىنەكنىڭ ئۇۋۇسىغا يېقىن كەلگەن بىر قاغا بىلەن جەڭ قىلىپ سايراشلىرى بىلەن ئورمان ئاستىدا ئۆسكەن بوز بۇيىنىڭ چېچەكلىرىگە قونۇۋالغان قارا ھەرىنىڭ غۇڭۇلداشلىرىدىن باشقا ، ھېچقانداق سادا ئاڭلانمايتتى .

ئابدۇللا ھارۋىنى ھەيدەپ يولغا چىقىشى بىلەن ، قارا ھەرىلەر قوزغىلىپ شىددەت بىلەن ھۇجۇم قىلىپ ، ئۆزلىرىنى چولپانغا كەپتەرگە تەگكەن لاچىنەك ئۇرۇپ «ئەمدى بۇ يەرگە ئىككىنچى كەلگۈچى بولما» دەپ ھەيدەۋاتقانەك قىلاتتى . چولپان ئۇنىڭ ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىپ نەشتەر ئۇرماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ :

— ئابلاجان ! تېز بولۇڭ ، ئىش يامان بولدى . قارا ھەرە چېقىۋالسا ساقايماسمىش ، — دەپ ، ھەرىلەر ئېتىلىپ كەلگەندە

رومالنى دالدا قىلىپ ئۆزىنى قوغداۋاتاتتى .

ئابدۇللا بولسا ، چولپاننىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغاندەك ، ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرماي ، ئالىجەدىنى مېڭىشقا قويۇپ بېرىپ ، خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ خىيالى بارات موللىنىڭ دېگەن سۆزلىرىدە ئىدى . تېخى ھازىرلا بىر ئايالنى شۇنچە ئادەمنىڭ ئارىسىدا ھېيىقماستىن «بەش كۈندىن كېيىن كېلىپ ئۈچ كۈن مەن بىلەن بىللە تۇرىسىز » دېدى . مانا ئەمدى چولپانغا دېگەن سۆزلىرىمۇ ، شۇنىڭ بىلەن ئوخشاشلا بىر مەنىدە ئىدى . ئەمما ئۇنى ئىزدەپ كەلگەنلەر بولسا ئۆزلىرىنىڭ كۆزلىگەن مەقسەتلىرىگە يېتىش ئۈچۈن ، ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى خۇشاللىق بىلەن ئورۇندايتتى . چولپانمۇ قارشىلىق بىلدۈرمىدى . ئۆز ئورنىغا باشقا بىرىنى تېپىپ بەرمەكچى بولدى .

ئابدۇللا بىلدىكى ، بارات موللىنىڭ قېشىغا كەلگەنلەرنىڭ تولىسى ئۇنىڭ قاپقىنىغا دەسسىمەي قالمايتتى . ھەتتا ئۆزىنى «مەن بۇۋى» دەپ يۈرگەن چولپاننىڭمۇ ئۇنىڭغا باش ئەگگەنلىكىدىن قارىغاندا ، نۇرغۇن ئاياللارنىڭ يوشۇرۇن كېلىپ ئۇنىڭغا خوتۇن بولۇپ ، ئەرلىرىنىڭ يۈزىنى تۆككەنلىكى ئېنىق ئىدى .

چولپان ھەرىلەرنىڭ ھۇجۇمىدىن قۇتۇلۇپ ، خىيال دەرياسىدا ئۈزمەكتە ئىدى . بارات موللىنىڭ ئۆلۈم ئالدىدا تېپىرلاپ يانقان ئۆچكىدەك بولۇپ قالغان تۇرۇقلۇقمۇ ، يەنىلا ياشلىق تەلەپ قىلىپ ، نومۇسنى قايرىپ قويۇپ «قېشىمدا بىر كېچە ھەمراھ بولۇڭ» دېگەن سۆزلىرىنى ھاقارەت دەپ بىلدى ، ئەمما چولپان ئۈچۈن مۇختار قاسىساپنىڭ ئۆيىنى ۋەيران قىلىۋېتىش ناھايىتى مۇھىم ئىدى . ئەگەر مۇرادىغا يېتەلەيدىغانلا بولسا ، ئۇ نېمىنى تەلەپ قىلسا ، شۇنى بېرىشتىن يانمايتتى . چولپاننىڭ قورقۇۋاتقىنى — بارات موللىنىڭ تاپشۇرغان تاپشۇرۇقلىرى ئىدى . دېمىسىمۇ ، ئۇ بىر ئايال كىشى تۇرسا ، يەنە كېلىپ ئۆزىنى «بۇۋى» كۆرسىتىپ كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە ئاسانلا تارتىدىغان غەلىتە فورمىدا ياسىنىپ يۈرسە ، نەدىمۇ قارا مۇشۇك

ۋە قارا ئېشەكلەرنى ئىزدەپ ، بىرىنىڭ قۇلىقىنى ، بىرىنىڭ قۇيرۇقىنى سىلاشتۇرۇپ يۈرەلىسۇن ، زىناخورنىچۇ تېخى ؟

بۇلارنىڭ ھەممىسى مۇمكىن بولمايدىغان تەلەپ ، «بەرمەس قىزنىڭ تويلىقى ئېغىر » دېگەننىڭ ئۆزى ئىدى . ئەمدى ئۇ پۇلنى ئېلىپ بولدى ، ھەرگىزمۇ قايتۇرمايدۇ . چۈنكى ، بارات موللا سۆزىدىن يېنىۋالمىدى ، ئۇنىڭ دېگەن شەرتلىرىنى چولپان ئورۇندىيالمىدى .

چولپان كۆپ ئويلاپ ، بىرەر ئادەم ئىزدەپ ، شۇ ئارقىلىق تاپىدىغانىنى تاپماقچى بولدى ، ئويلىنا ـ ئويلىنا بۇ پىكرىدىنمۇ ياندى . «بۇ بىر مەخپىي ئىش تۇرسا ، قانداقمۇ يات كىشىگە دېگىلى بولسۇن . ئەگەر ئاشكارىلاپ قويغۇدەك بولسا ، ئۇ چاغدا ئەھۋال نېمە بولماقچى . ياق ، ھەرگىز ئۇنداق قىلماسلىقىم لازىم . ئۇنداقتا ، قانداق قىلغۇلۇق ؟ ۋاز كېچىش كېرەكمۇ ؟ ناۋادا ۋاز كەچسەم بەرگەن پۇلنى قايتۇرغىلى ئۇنامدۇ ـ يوق ؟ » دېگەنلەرنى ئويلاپ ، مۇرەككەپ سوئاللىرىغا جاۋاب ئىزدەپ تۇرغىنىدا ، قارشى تەرەپتىن ، توپىلاڭدا مىنەلمەي ۋېلىسىپىتلىرىنى يېتىلەپ كېلىۋاتقان ئىككى قىز يېقىنلاپ كېلىپ ، ئۇنىڭ خىيالىلىرىنى بۇزۇپ ، دىققىتىنى ئۆزلىرىگە تارتتى .

قىزلارنىڭ ئىككىلىسى يىگىرمە ياش ئەتراپىدا بولۇپ ، دېمەتلىك ئىكەنلىكىدە گەپ يوق ئىدى . كىيىنىشى ، تەقى ـ تۇرقىمۇ باراۋەر بولۇپ ، چىرايلىرىمۇ پەرق ئەتكۈسىز دەرىجىدە ئوخشاش ئىدى . بىر كۆرگەن كىشى بۇ قىزلارنىڭ قوشكېزەك ئىكەنلىكىنى ئاسانلا بىلىۋالالايتتى . ئىككىلىسى چاچلىرىنى ئەرلەردەك قىسقا قىلىپ ياستىپ ، لەۋلىرىنى قېنىق قىزىل بويىاپ ، يۈزلىرىگە ماي سۈرۈپ ، يەڭسىز قىسقا كوپتا بىلەن بەدەنلىرىگە چىپمۇچىپ كېلىدىغان ئىشتان كىيىۋالغانىدى . قارا ئىشتاننىڭ ئېغى تۆمۈر سىرتما بىلەن چېتىلغان بولۇپ ، تولا سىيرىپ ئاقىرىپ كەتكەن مېتال قۇيۇلۇش نۇرىدا پارقىرايتتى .

قىزلار ھارۋىنىڭ توپىسىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يولدىن چىقىپ

تۇردى ، چولپان بۇ قىزلارنىڭ موللا ئىزدەپ ماڭغانلىقىنى بىلىپ : «ئىككىسىنىڭ بېشىغا نېمە كۈن چۈشكەندۇ ؟ بۇلارنى كۆرگەندە بارات موللام نېمە دەركىن ، ئۇيالماستىن بىر ئاخشام ئۆيۈمدە تۇرىسىز دەپ تۇرارمۇ ؟ موللىنىڭ ھەممىسى شۇنداقمىدۇ ، ياق ، ئۇنداق ئەمەس . بۇنىڭدەك ئىشنى پەقەت بارات موللىدەك يول تۇتقانلار قىلسا كېرەك » دەپ مۇرەككەپ خىيالىلار بىلەن كېتىۋاتقاندا ، ئابدۇللا جىمجىتلىقنى بۇزۇپ :

— خانىم ، بۇ قىزلارنى تونۇمسىز ؟ — دەپ سورىدى .

— ياق ، كۆرمىگەنكەنمەن ، — دېدى چولپان .

— بۇ قىزلار داۋاملىق كۆزۈمگە چېلىقىپ تۇرىدۇ ، — دېدى ئابدۇللا ، — تالاي قېتىم ھارۋامدا ئولتۇرۇپ ئوغۇل دوستلىرى بىلەن سەيلىگاھلارغىمۇ بارغان . ئاڭلىشىمچە ، ئىككىسى قوشكېزەككەن . ئاتا ـ ئانىلىرى پۇلدار كىشىلەردىن بولۇپ ، قىزلىرى ئەمدىلا تۆت ياشقا كىرگەندە ئاجرىشىپ كېتىپتۇ . بالىلىرى ئارىلىقتا چوڭ بولىدىغانغا توختاملاشقانىكەن . ئاتا ـ ئانىسى قىزلىرىنىڭ يېتىم بولۇپ قالغىنىغا ئىچ ئاغرىتىپ ، قايسىسىنىڭ قېشىغا بارسا ، جىق ـ جىق پۇللارنى يانچۇقىغا سېلىپ قويىدىكەن . بالىلىرىنىڭ رايىنى ياندۇرماي نېمىنىڭ غەلۋىسىنى قىلسا ، شۇنى ئېلىپ بېرىپتۇ . شۇنداق قىلىپ ، بەتخەج بولۇپ كېتىپتۇ . ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن كېيىن گاھىدا ئۆيگە كەلمەس بولۇپ قاپتۇ . ئاتىسى سورىسا ، ئاپامنىڭ قېشىدا ياتتىم ، دەيدىكەن ، ئاپىسى سورىسا ، ئاتامنىڭ قېشىدا ياتتىم ، دەيدىكەن . شۇنداق يۈرۈپ ، ناھايىتى ئىتائەتسىز چوڭ بوپتۇ . ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتمەي ، ئاتىسى قازا قىپتۇ . ئاپىسىمۇ ئەرگە تېگىپتۇ . ئاتىسى ئۆلگەندىن كېيىن پۇل بېرىدىغان ئادەم تۇگەپتۇ . ئاپىسى ئۆگەينىڭ ئالدىدا سىغدۇرالماپتۇ . شۇنداق قىلىپ ، ئىگىسىز قاپتۇ ، يانچۇقتا پۇل يوق ، كىيگىسى ، يېگۈسى كەپتۇ . خەجلەپ ئۆگىنىپ قالغاچقا كۆنىلمەپتۇ . بۇ ئەھۋالدا مەكتەپكە تاپشۇرىدىغان ھەقلەرنى قانداق تۆلىيەلىسۇن ؟ پۇلى بولمىغاچقا ، مەكتەپتە ئۇقۇيالماپتۇ . بارا ـ

بارا جەمئىيەت ياشلىرى بىلەن تۇنۇشۇشقا باشلاپتۇ . گاھىدا بەزىلەردىن پۇل قەرز ئېلىپ خەجلەپتۇ ، قەرزنى قايتۇرالمىغاچقا ، قاراڭغۇ كوچىغا كىرىپ ، كوچىغا چىقىپ قاپتۇ . ئەمدى ئۇلاردا ھايا ، نومۇس دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى تۈگەپ ، پۇل بولسىلا بولىدىغان بوپتۇ . ئىككىسىنىڭ بارات موللامنىڭ قېشىغا مېڭىشىدا ، يا ئاتىسى چۈشىگە كىرىپ قالغاندۇ ياكى ئۆز كېلەچىكى ئۈچۈن پال ئاچتۇرىدىغاندۇ . ئۆز بەختىنى ئويلىمايدىغان كىم بار ؟ ئۇنىڭمۇ ئۆزىگە تۈشلۈق دەردى بار دەڭا ؟ ئىككىسىنى كۆرۈپ ئۆتمۈشىنى ئەسلەپ قالدىم . ھازىرقى ياشلار بىر بالىلىق بولۇپلا ئاجرىشىدىغان بولۇۋالدى . يېتىم بالىلار كۆپەيگىلى تۇردى ، بۇلار پەرزەنتلىرىنىڭ ئىستىقبالىنى ئويلىمايدىكەن ، ئاشۇ يېتىملەر چوڭ بولغاندا ئاتا ـ ئانىلىرىدىن نەپرەتلەنمەسمۇ ؟ ھازىر كۆڭۈل قوغلىشىپ يۈرگەنلەر كەلگۈسىدە قېرىماسمۇ ؟ ئىگىسىز بىچارە يېتىملەر چوڭ بولغۇچە نېمە كۈنلەرنى كۆرۈپ ، قانداق جاپالارنى تارتىپ كېتەر ؟ چوڭ بولغاندىمۇ يېتىمنىڭ يەنىلا يېتىملىكى بار ـ دە . ھېلىقى قىزلارنىڭ كوچىغا چىقىپ قېلىشىغا ئاتا ـ ئانىلىرى سەۋەبچى بولغان . ئەگەر ئۇلار بىر ئۆيدە بولغان بولسا ، بىرسى ئۆلسىمۇ بالىلىرىغا بىرسى قارايتتى . ئەلۋەتتە ھازىر ئاجراشماقنىڭ ئاسانلىقىنى دېمەمدىغان ، مەن ھازىر بەزى ئىشلارنى كۆرسەممۇ ئانچە نەپرەتلەنمەيدىغان بولۇپ قالدىم .

— بۇ گەپلەرنى بولدى قىلىپ ، ئۆز غېمىمىزگە يىغلايلى ، بارات موللام بىرمۇنچە تېپىلمايدىغان نېمىلەرنى بۇيرىدى . قىچا ئۇرۇقىنىغۇ جۇۋازخانىدىن تاپارمىز . ئېشەكنىمۇ تاپارمىز . مۇشۇكلەر ئۆلۈپ تۈگىگەن تۇرسا ، يەنە كېلىپ قارىسىنى قانداق تاپارمىز ؟ خوتۇننىچۇ ؟ بىراۋنىڭ قېشىغا بېرىپ : «بارات موللامغا سۈيدۈك لازىمكەن ، بىر ئاخشام يېنىدا يېتىپ ، سىيىپ بېرىڭ» دەپ قانداقمۇ دېگىلى بولسۇن ؟ مېنىڭچە ، ماڭغان يولىمىز بىكار كېتىدىغاندەك قىلىدۇ ، — دەپ ھەسرەتلىك خۇرسىنىدى چولپان .

ئابدۇللا :

— «ئىش كۆرمىگەننى قېشىڭغا يولاتما» دېگەن راستكەن ـ ده ، تېخى بىسمىللا دېمەيلا بەل قويىۋەتكىنىنى كۆرمەمدىغان . قانچىلىك ئىشتى ئۇ؟ پۇل بولسا تېپىلمايدىغان نېمە بار؟ نى ـ نى نەرسىلەرنى پۇلغا سېتىۋالغىلى بولىدىكەنغۇ؟ غوپۇر سەرگەردان دەپ بىرنېمە بار ئىدى . پۇل تاپقانكەن ، مۇئاۋىنمۇ ئەمەس ، بىر شىركەتنىڭ باش دىرېكتورى بولدى . يەنە ئابدۇللا دەمدۇ ، ئايۇپ دەمدۇ ، بۇ ئىككى قۇلاق كەستى بىردىن شىركەتكە پاي قوشقان بولۇپلا قولغا كىرگۈزۈۋالغانمىش . سىزدە شۇنداق بايلىق تۇرۇپمۇ مۇشۇكنىڭ قۇلىقى ، ئېشەكنىڭ قۇيرۇقى ۋە يەنە زىناخور خوتۇن دېگەندەك نەرسىلەرگە كۆچىگىز يەتمەمدا ، كۆزىگىز قورقۇۋاتىدۇ ، پۇلنىلا چىقارسىگىز مانا مەن تېپىپ بېرەي ، — دېدى . چولپان :

— پۇل بىلەنغۇ جاننىمۇ سېتىۋالغىلى بولىدۇ دەيدىكەن . لېكىن ، هازىر پۇل بولغان بىلەنمۇ مۇشۇكنى نەدىن تاپقۇلۇق؟ هازىرقى ۋاقىتتا چاشقان دورىسى بىلەن مۇشۇكلەر ئۆلۈپ تۈگىگەن تۇرسا ، — دېدى .

— ياق ، — دېدى ئابدۇللا ، — مۇشۇك دېگەن ئۆلۈپ تۈگىمىدى . مانا مەن مۇشۇكنى تاپالايمەن . زىناخورغا كەلسەك ، — دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ، — هازىر دېگەن تاپقىلى بولمايدىغان بۇرۇنقى زامان ئەمەس ، ئىلگىرى ئۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىمايتتۇق . بەزى كىنو ـ تېلېۋىزورلاردىكى سەلبىي كۆرۈنۈشلەر كىشىلەرگە يامان تەسىرلەرنى بېرىپ ، كىچىك بالىلارمۇ بەش يېشىدىلا ئىشنىڭ تېگىگە يېتىدىغان ، چوڭلارغا مۇھەببەت يوللىرىنى چۈشەندۈرىدىغان بولۇپ كەتتى . بۇ هېلىقى بىز ئىزدىمەكچى بولغانلاردەكنى يېتىشتۇرۇشنىڭ دەسلەپكى باسقۇچى بولۇپ قالدى . شۇ سەۋەبتىن ، چوڭ بولغاندا ناچار قىلىقلارنى ئاددىي ئىش دەپ قاراپ ، بىر قىسىملار قاۋاقخانىلاردا هاراق ئىچىپ ، خىلۋەت جايلاردا تېنىنى سېتىپ ، قىلغان ئىشى يۇرۇشمىسە ، لەززەتخانىغا ئۆزىنى سېتىپ يۈرۈۋاتىدۇ . قاراڭغۇ كوچىلاردا ۋە ياكى چوڭ رەستىلەردە چىرايلىق ناملار بىلەن ۋىۋىسكا

ئېسىپ ، ئازغان قىزلارنى توپلاپ ، ئىپلاس ، لۇكچەكلەرگە ئۇلارنى تاشلاپ بېرىپ ، پۇل توپلاپ يۈرگەنلەرمۇ ئىزدىسىڭىز تېپىلىدۇ . ئاشۇنداق قىزلار يېشى چوڭىيىپ خېرىدار قاچقاندا قوغلاپ چىقىرىلىپ ، زىناخورلار قوشۇنىنى كۆپەيتمەكتە . مېنىڭ بۇنداق دېيىشىمدىمۇ ئۆز بېشىمدىن ئۆتكۈزۈپ كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىم بار . مېنىڭ بېشىمدىنمۇ مۇنداق بىر ئىش ئۆتكەن :

بىر كۈنى مۇھىم بىر ئىش بىلەن ۋىلايەتكە باردىم . شەھەرنىڭ ئىچى شۇنداق پاكىز ھەم چىرايلىق ئىكەن . بىردەم تاماشا قىلغۇم كېلىپ ، ئاندا مېڭىپ ـ بۇندا مېڭىپ ، بىر چاسا دوقمۇشقا سېلىنغان ئېگىز بىنانىڭ تۆۋەنكى قەۋىتىگە ئېسىلغان «مۇنچا» دېگەن خەتكە كۆزۈم چۈشتى . ھاۋا ناھايىتى ئىسسىق ئىدى ، يۇيۇنۇپ چىققۇم كەلدى . ئىچىگە كىردىم ، تار كارىدور ئىكەن . بەش مېتىر ماڭغاندا توغرا تام بىلەن توسۇلۇپ ، ئوڭ تەرەپتە بىر ئىشىك كۆرۈندى . ئىتتىرىپ ئېچىپ ئىچىگە كىرسەم ، يوغان ئۆي ئىكەن . ئۆينىڭ ئىچى يېرىم قاراڭغۇ بولۇپ ، لۇشاڭ[1] قويغىلى تۇرۇپتۇ . ئات يۈز ، ياپما قاپاق ، قىرىق ياش ئەتراپىدىكى بىر ئەر كىشى كەنتىرىنىڭ ئالدىدا ئولتۇراتتى . ئۇ ماڭا قاراپ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ، ئاستا ئېگىلىپ سالام بەردى . مەنمۇ جاۋاب سالام قايتۇردۇم . ئاندىن مېنى ياندىكى ساپاغا تەكلىپ قىلدى . ئۆينىڭ ئىچىدە قاۋۇل يىگىتلەردىن ئوخشاش كىيىنگەن تۆت نەپىرى ئولتۇراتتى . ئۇلار ماڭا پىسەنتمۇ قىلمىدى . مەنمۇ ئۇلارنىڭ مۇز چىرايى ، سۇرلۇك قىياپەتلىرىنى كۆرۈپ زادىلا ياقتۇرمىدىم . ھېلىقى سالاملاشقان كىشى «قارس» قىلىپ بىر چاۋاك ئۇرغانىدى ، «مانا مەن كەلدىم خوجايىن» دەپ بىر چوكان چىقىپ كەلدى . ئۇنىڭغا گەپ قىلمايلا مېنى ئىشارەت قىلدى . ئۇ چىقىپ كېتىپ ، كۆكسىگە پارقىراق لىپتىك تارتىپ ، كىچىككىنە تورسۇق كىيىۋالغان بەش نەپەر قىزنى باشلاپ كىردى . ھېلىقى خوجايىن

---

① لۇشاڭ — سىنقويغۇ .

ماڭا قاراپ ، ئېڭكى بىلەن قىزلارغا ئىشارەت قىلدى . مەن نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى ئېنىقراق چۈشىنەي دەپ خوجايىنىمىڭ كۆزىگە قارىدىم . ئۇ يەنە ئىشارەت قىلغانىدى . ئۇلار چىقىپ كېتىپ ، يەنە بەش نەپەر قىز كىردى . خوجايىن مەندىن : «بۇلار قانداقراق ئىكەن ؟» دەپ سوراپ كۆلدى . «نېمىدېگەن چىرايلىق قىزلار بۇ ، بىر - بىرىدىن پەرق ئەتكۈسىز ھەممىسى ئوخشاش ئىكەن» دەپ ماختىدىم . كۆڭلۈمدە : «رېستورانلاردىكى ئىسپانكا كىيىۋالغان كۈتكۈچى قىزلاردەك ، مۇنچىنى تازىلاپ ، مۇلازىمەت قىلىدىغانلار بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدىم . «قايسىسى يارىدى ؟» دەپ سورىدى خوجايىن مەندىن . «ھەممىسى» دېدىم . «يۇز يۈەن !» دەپ قولىنى سۇندى . شۇنىڭ يانچۇقىدا مىڭ يۈەن ئەتراپىدا پۇلۇم بار ئىدى ، قولۇمنى يانچۇقۇمغا سېلىپ ، بارمىقىم بىلەن ئايرىپ يۇز يۈەنلىكتىن بىرنى ئېلىپ كەنتىر ئۈستىدە قويدۇم . ھېلىقى ئولتۇرغان تۆت كىشىنىڭ بىرى : «مېھمانىنى باشلا» دېگەندى ، ئۇ مېنى ئەگەشتۈرۈپ كارىدورنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئىشىك بىلەن ئېلىپ ماڭدى . ئىشىكتىن كىرىپلا ئاستىنقى قەۋەتكە چۈشۈپ كەتتۇق . شوتىدىن چۈشكەندە ، ئاستىنقى قەۋەتنىڭ ئىشىك تۈۋىدىكى ئۆيدىن بىر قىز چىقتى ، مېنى باشلاپ كەلگۈچى مېنى ئۇ قىزغا تاپشۇرۇپ بېرىپ ، ئۈستىگە چىقىپ كەتتى . ئۆينىڭ ئىچىدە ئوڭ تەرەپتە تاختاي بىلەن توسۇلغان كاتەك - كاتەك يۇيۇنۇش ئورۇنلىرى بار بولۇپ ، سول تەرەپتىمۇ ئاشۇنداق كىچىك - كىچىك توسۇلغان ئۆيلەرگە بىردىن كارىۋات قويۇلغانىدى . ئارىلىقتا بىر مېتىر كەڭلىكتە كارىدور قالدۇرۇلۇپ ، مۇنچا بىلەن كارىۋاتلىق ئۆيلەرنىڭ ئىشىكلىرى ئۇدۇلمۇئۇدۇل قىلىپ ئىشىك بېكىتىلمەي ئوچۇق قالدۇرۇلغانكەن . ئىشىك تۈۋىدىكى مۇنچىدا بىر ئەر يۇيۇنۇۋاتاتتى ، يېنىدا بىر قىز ئۇنىڭ دۇمبىسىگە سوپۇن سۈرتمەكتە ئىدى . ئۇقماستىن كىرىپ قالغىنىمغا پۇشايمان قىلىپ ، يۇيۇنۇشنى ياكى چىقىپ كېتىشنى بىلەلمەي گاڭگىراپ تۇراتتىم ،

يېنىمدىكى ھېلىقى قىز مەن كۆڭلەكنىڭ تۈگمىسىگە قولۇمنى ئاپىرىپ بولغۇچە كەمەرلىرىمنى يېشىپ بولدى . شۇنداق قىلىپ ، ئۇنىمىغانغا قويماي كىيىملىرىمنى سالدۇرۇپ قولۇمدىن سۆرەپ ئېچكىرىگە — ئەڭ چەتتىكى يۇيۇنۇشخانىغا ئەكىرىپ ، باشتىكى خانىدىكى قىزنىڭ قىلىقلىرىنى قىلغىلى تۇردى . ئۆزىمۇ يۇيۇندى . پاكىز بولغاندا ئۇدۇلدىكى كارىۋات قويۇقلۇق جايغا باشلاپ كىردى . نېمىلا دېگەن بىلەن مەنمۇ بىر ئەر تۇرسام ... ئۇ يەردىن چىقىپ ، ئىشىك تۈۋىدىكى ئۆيگە كىيىم كىيگىلى ماڭدۇق . بىرىپ كىيىممىنى كىيىپ بولغاندىن كېيىن كۈتكۈچى قىز ماڭا : «بىر يۈز ئەللىك يۈەن» دېدى . «پۇلنى بېرىپ بولغان . خوجايىن ئالدى ، باشقا پۇلۇم يوق» دېگەنىدىم . «بەرگەن يۈز يۈەن خوجايىننىڭ ھەققى ، مېنىڭ ھەققىمگە يۈز ئەللىك يۈەن ئالمەن . بەرمىسەڭ قوغدىغۇچى چاقىرىمەن» دەپ چىڭ تۇردى . مەن : «بەرمەيمەن» دېدىم . ئىشىكنىڭ يېنىدىكى كونۇپكىنى بىرلا باسقانىدى . فورما كىيىۋالغان ئىككى ئەر كىرىپ مېنى تۇتقان پېتى سۆرەپ خوجايىننىڭ ئالدىغا تاشلىدى . ھېلىقى تۆت نەپەر ئادەم مۇشتلىرىنى تۈگۈپ ماڭا ئېتىلىشتى . قورقۇنچتىن ئۆلەي دېدىم . «ۋاي بېرەي ، ئۇرماڭلار ! قانچە دېسەڭلار بېرەي» دەپ يالۋۇرغاندىم ، قول سالمىدى .خوجايىن : «جەريمانە بىلەن قوشۇپ ئۇچ يۈز يۈەن بېرىسەن» دېدى . قارىسام ، قاپىقىدىن مۇز يېغىپ تۇرىدۇ . ئېرىيدىغاندەك ئەمەس . ئۇچ يۈز يۈەننى بەردىم . پۇلنىڭ ھەممىسىنى ئالسىمۇ بېرىۋەتكۈدەك قورقۇپ كەتكەنىدىم . بىر دەملىك خۇشاللىقمدىن ئەسەرمۇ يوق ، پۇل دەردىدە ئىچىم ئېچىشىپ ، يۈرەكلىرىمنى سۇغۇرۇۋالغاندەك بولۇپ كەتتىم . ئاڭلىسام ، بۇنىڭدەك ئىشخانىلار نۇرغۇن جايلاردىن تېپىلىدىكەن . بۇ جايدىكى قىزلارنىڭ بەزىسى يۇرتىدىن يامانلاپ چىقىپ يامان ئادەملەرنىڭ ئالدىمغا چۈشۈپ قېلىپ ، مەھكۇم بولغانلار ، بەزىلىرى ئىش تاپالماي ئۆز ئىختىيارى بىلەن توختاملاشقانلار ۋە بەزىلىرى پۇلنى دەپ تاپتىن چىققان شەرمەندىلەر

ۆه يەنه بىر قىسمى دەللاللارنىڭ ئالدىمغا چۈشۈپ ئۆز يۈرتىدىن ئايرىلىپ كېلىپ ، ئەمدىلىكته چىقىش يولىدىن ئايرىلغان بىچارىلەر بولۇپ ، خوجايىنلىرى توختام بىلەن ئالغانلىرىغا قىلغان كىرىمىنىڭ يېرىمىنى بېرىدىكەن ، بوزەكلىرىگە بەرمەيدىكەن ياكى ناھايىتى ئاز بېرىدىكەن ، يېشى چوڭلىرى ھەيدەپ چىقىرىلىدىكەن .

مەن ئۇ يەردىن قۇتۇلۇپ ئۆيۈمگە بارغاندىن كېيىن نېمە بولدى دېمەمسىز ؟ مۇنچىدىكى كۈتكۈچىدىن يۇققان كېسەل تۇپەيلىدىن بىر يىل داۋالىنىپ ئاران ساقايدىم . مېنىڭدىن ئايالىمغا يۇققانىكەن . ساقايغىچە قىلمىغانلىرىمىز قالمىدى . بۇمۇ خروئىن بىلەن بىر قاتاردىكى زەھەر ئىكەن .

يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ، بۇ زەھەر بىزنىڭ يۇرتىمىزغىمۇ كەپتۇ ، دەپ ئاڭلىغانىدىم . ئەخمەقلىقىدىن بەزىلەر تاپقان پۇلنى شۇنداق يەرلەرگە خەجلەپ ، خوتۇن ـ بالىلىرىنىڭ يالىڭاچ قېلىشى بىلەن كارى يوق يۈرۈيدۇ . ئاڭلىشىمچە ، ئۇلارنىڭ خېرىدارلىرىنىڭ ئىچىدە كادىردىن تارتىپ ، يېزا ـ شەھەر ياشلىرىغىچە ، ھەتتا كۈندە تېپىپ كۈندە يەيدىغان ھارۋىكەش ، دېھقان بوۋايلارغىچە بارمىش . خېلى ئوبدان ئادەملەرنىڭ بالىلىرىمۇ ئاشۇنداق يەرلەرگە ئۆگىنىپ قېلىپ ، ئاتا ـ ئانىسىنى پۇلغا قىستاپ قاقشىتىپ يۈرگەننى ئاڭلىدۇق . بۇ يەرنىڭ خوجايىنلىرى بىلەن سۆزلەشسە ، پۇلنى بەرسىلا قول ئاستىدىكى يولدىن چىققان قىزلىرىنى كىشىلەرنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ لازىم قىلىۋېلىشىغا بەرگۈدەكمىش . مۇشۇنداق قىلغانلارنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىدىم . سىز ئاشۇنداق جاينىڭ خوجايىنلىرى بىلەن سۆزلەشسىڭىز ، بىر كېچىلىكىنى ئىككى ـ ئۈچ يۈز يۈەنگە بېرىدۇ . بارات موللىغا ئاپىرىپ بەرسە قانداق سىيدۇرسە ، سىيدۇرمەمدۇ .

— بۇنىڭدەك ئىشلار تۇزەلمەسمۇ ؟ — دەپ سوريدى چولپان نەپرەتلەنگەن ھالدا .

— ھەي نېمە دىگۈلۈك ، — دېدى ئابدۇللا ، — تۇزەلمىكى تەس ، ئەمما ، ھامان بىر كۈنى تۇزىلىدۇ . ئۇ يەرلەرگە بەزىدە

چاقىرسا ئېتى بار ، تۇتسا سېپى بار ئادەملەرمۇ كىرىدۇ . يېقىندا چوڭ بىر مېھمانخانىنىڭ باشلىقىنى بىر ئاخشىمى ھارۋامغا چىقىرىپ بىر بۇرادىرىنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويدۇم . ئارقا كوچىدا كېتىۋېتىپ ، بىر چاسىدىكى ئىككى قەۋەت ئىمارەتكە ئېسىپ قويغان ، «تاڭ سەھەر مۇنچىخانىسى» دېگەن ۋىۋىسكىنى ئوقۇپ ، مېنىڭدىن : «بۇ قەيەر ؟» دەپ سوراپ ، گەپكە سالدى . مەن ئۇ يەرنىڭ لەززەتخانا ئىكەنلىكىنى بىلەتتىم . «لەززەتخانا» دېدىم . ئۇ قايتا گەپ سورىماي جىم ئولتۇردى . «مۇشۇنداق جايلار يوقالماسمۇ ؟» دەپ سورىغانىدىم ، ئۇ جاۋاب بېرىپ : «ۋاي تاڭەي ؟» دېدى ، بىردەمدىن كېيىن ، «ھازىر مېھمانخانىلارنىڭ بەزىلىرىدە دەللاللار بىر قەۋەتنى پۈتۈن سېتىۋېلىپ يىگىرمە - ئوتتۇز قىزنى ئورۇنلاشتۇرۇپ ئوچۇق - ئاشكارا پۇل تېپىۋاتىدۇ . بىزمۇ ھازىر ۋەزىپىنى ئورۇندىيالمىغانچە پۇل تاپمىز دەپ ، كۈندۈزلىرى بىر ياتاقنىڭ بىر سائەتلىكىنى سەككىز يۈەندىن بېرىۋاتىمىز . قاراپ ئولتۇرسام ، ئەل - ئاغىنىلىرىمنىڭ ، تونۇش - بىلىشلىرىمنىڭ — بەزىلىرىنى ئېغىزدىن چىقىرىشقىمۇ بولمايدۇ — خوتۇنلىرىنى پۇلدارلار ، قاسساپ ، كاۋاپچى دېگەندەك نېمىلەر ياتاق سېتىۋېلىپ ، يېتىلەپ كىرىپ كېتىۋاتىدۇ . نەچچە قېتىم ھېلىقى خوتۇنلار مېنى كۆرۈپ قېلىپ يەردىن ئۈستۈن قارىماي ئۆتۈپ كەتتى . كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتىم . ھەممىسىنىڭ ئىش ئورنى بار خوتۇنلار . مېنىڭ كۆڭلۈمگىمۇ ھەر قىسما ئىشلار يېتىپ كەتتى» دەپ جىم بولۇپ قالدى . ئۇنىڭ ئىچىدە يۇز بېرىپ تۇرىدىغان ئىشلارنى ھەرگىزمۇ تەسەۋۋۇر قىلالمايسىز . ئىشسىزلار ، سالپا - سایاقلارنىڭ ھەممىسى ئاشۇنداق يەرگە توپلىشىدۇ . ئۇ يەردىكىلەر قورساق تويغانغىلا رازى بولىدىغانلار . ئاز - تولا پۇل بەرسىڭىز نېمە دېسىڭىز شۇنى قىلىدۇ . ئۇ يەردە كىشىنىڭ قولىغا قاراپ ، ئادەم بېرىپ بولغۇچە چاپانىنىڭ توپلىرىنى قېقىپ چاپلىشۇالىدىغانلاردىن قانچىسى كېرەك بولسا ، شۇنچىنى تاپقىلى بولىدۇ . ئاشۇلار زىناخور بولماي نېمە ؟ سىز

تاپالمايمەن دەپ قورقسىڭىز ، يېڭى بازارغا باشلاپ باراي . بىر ئەمەس ، ئوننى دېسىڭىزمۇ تاپالايسىز .

بۇنى ئاڭلىغان چولپانناڭ غەم ـ ئەندىشىلىرى تۈگەپ ، خۇددى تۇن قاراڭغۇسى تارقىلىپ ، قۇياش كۆتۈرۈلۈپ ئۇنىڭ نۇرى پۈتۈن ئالەمنى يورۇتىۋاتقاندەك كۆڭلى ۋاللىدە يورۇدى . ئۇنىڭ ئۈمىد ئۇچقۇنلىرىدىن يانغىن كۆتۈرۈلگەندەك بولدى . «يېنىمدا بىر ئوبدان يانتاياق تۇرسا ، چىراغ تۇتۇى قاراڭغۇ ، دەپ ، نېمە ئۈچۈن بۇرۇنراق بۇ ئادەمنى ئويلىمىغاندىمەن » دېگەننى كۆڭلىدىن كەچۈرۈپ :

— ئۇنداق بولسا ، پۇل مەندىن بولسۇن ، تاپىدىغاننى سىز تېپىڭ . ھەققىڭىزنى ئوبدان بېرىمەن ، — دېدى . ئابدۇللامۇ ماقۇل كۆردى .

چولپان بىلەن ئابدۇللا مۇشۇنداق پاراڭلار بىلەن بولۇپ ، كەڭرى ئورمانلىقنىڭ ئەگرى ـ توقاي توپىلاڭ يوللىرىدىن چىقىپ بولغانلىقىنىمۇ بىلمەي قالدى . ھارۋا يېزا تاشيولىغا چىققاندا ، ھاۋا خېلى سالقىنلىشىپ قالغانىدى . يېزا تاشيولىدا ھېلىھەم ماشىنا ـ تراكتورلار قاتناپ تۇراتتى . چولپان سېلىۋەتكەن فورمىلىرىنى كىيىپ يەنە «بۇۋى »چە ياسىنىۋالدى . چولپان بىلەن ئابدۇللا تېخى بۇگۈنلا كۆرۈشكەن بولسىمۇ ، قىزغىن پاراڭلار بىلەن كونا تونۇشلاردەك بولۇپ قالدى . چولپان ئۈچۈن ئابدۇللا مۇھىم يارداەمچى ئىدى ، ئابدۇللامۇ چولپانغا يېقىن تۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ، ئىشەندۈرگەنىدى . چولپاننىڭ ئۆيىنىڭ يېنىغا كەلگەندە ، مەزىننىڭ نامازغا ئەسىرگە توۋلىغان ئەزانىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى . كەچكىچە بىرەر ئىشنى پۈتتۈرگىلى بولمايتتى ، چولپان :

— ئەنىۋەرنىڭ كېلىشى يېقىن بولىدى . سىز ھازىرچە قايتىپ تۇرۇڭ ، ئەتە ئەتىگەن ھارۋىكىزنى ھەيدەپ چوڭ كۆۋرۈككە كېلىڭ ، ئارقا كوچا بىلەن سىز دېگەن يېڭى بازارغا بېرىپ باقايلى ، — دەپ سومكىسىدىن ئەللىك يۈەنلىكتىن بىرنى ئېلىپ

ئابدۇللاغا سۈندى ، — يېنىمدا بارى شۇكەن . ئۆيىڭىزگە يېمەكلىك ئېلىپ كېتىڭ . ئەتە يەنە بېرىمەن . ئەگەر ئىشىمنى كۆڭۈلدىكىدەك تەييارلاپ بەرسىڭىز ياخشىلىقىمنى شۇ چاغدا كۆرۈپ قالىسىز . خەير - خوش ، — دەپ ئۆيى تەرەپكە كەتتى .

ئابدۇللا ھېچقاچان يېرىم كۈندە بۇنىڭدەك پۇل تېپىپ باقمىغانىدى . چولپاننىڭ كەڭ قوللۇقىدىن خۇشال بولۇپ ، ئۇنىڭ ئىشلىرىغا جەزمەن يېقىن تۇرۇش قارارىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭغا كۆپ رەھمەت ئېيتتى . بۇ غايىۋى خۇشاللىقتىن بىردىنلا ھاردۇقى چىقىپ كۇچ - قۇۋۋەت پەيدا بولغاندەك ، يېنىكلەپ قالدى . ئۇنىڭ تۇرمۇش قايغۇسى ئازراق بولسىمۇ ھەل بولغانىدى . ئۇ ئاتىنىڭ بېشىنى ئۇدۇل ئۆيى تەرەپكە بۇرىدى ، ئالىجەنىڭمۇ كۆڭلىگە ئۆيگە يانغانلىقى ئايان ئىدى . شۇڭا ئۇ ئۇرمىسىمۇ سوكۇلداپ يۇرۇپ كەتتى .

ئابدۇللا خۇشال ئىدى . ئاستا غىڭشىپ :

يول بويى باغلار ئارا ،
مايسا كۆك بولىمىكىن .
نازلىنىپ قاپتۇ خېنىم ،
يار كېرەك بولىمىكىن .

ئاق يەرگە قوغۇن تېرىدىم ،
چۇشكەن سويمىسى ئوڭدا .
ئويۇننى تولا ئويناپ ،
ئىشتان قالمىدى بويدا .

ئىشىك ئالدى قوش تېرەك ،
قوشۇلغۇچە ئويناىمەن .
خۇدايىم بەردى بىر كۆڭلەك ،
يىرتىلغۇچە ئويناىمەن .

دەپ ناخشا ئېيتماقتا ئىدى . چۈنكى ، ئۇ بۈگۈن چولپاننى ئۆزىگە موھتاج قىلغانىدى . ھەقىقەتەنمۇ ئابدۇللانىڭ ياردىمىگە ئېرىشەلمىسە ، ئۇنىڭ قولىدىن بۇ ئىشلارنىڭ ھېچقايسىسى كەلمەيتتى . ئابدۇللا بولسا ، تاپىدىغاننى تاپالايتتى . ئابدۇللا چولپاننىڭ دېگەن يېرىدىن چىقسىلا ، ئۇ سۆزىدە تۇراتتى . ئايالى ئابدۇللانى خېلى ئۇزاقتىن بۇيان بۈنىڭدەك خۇشال كەيپىياتتا كۆرمىگەنىدى ، ئابدۇللاغا چاقچاق قىلىپ :

— بۈگۈن خۇشال كۆرۈنىسىلەر ، دۇنيا تېپىۋالدىڭلىمۇ نېمە ؟ — دەپ سورىغانىدى :

— راست تېپىۋالدىم . بىرنەچچە كۈن خىراجەت قىلغۇدەك رىزقى تېپىۋالدىم ، — دەپ چولپان بەرگەن پۇلنى خوتۇنىغا سۇندى .

ئون ئۇچىنچى باب

يېڭى بازاردىكى غەلىتە ئىشلار

چولپان ئابدۇللا بىلەن خوشلىشىپ ئۆيگە كەلگەندە ، ئېرى ئەنۋەر تېخىچە دۇكاندىن قايتىپ كەلمىگەنىدى . ئۇ كىيىملىرىنى يەڭگۇشلەپ بولۇپ ، كەچلىك غىزاغا تەمشىلىپ تۇرغاندا ، ئېرى كىرىپ كەلدى ۋە كۇندىكى ئادىتى بويىچە پىچاقلىرىنى ئىلىپ قويۇپ ، كارىۋات ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇرۇپ سومكىسىدىكى پۇللىرىنى تۆكۈپ ، غەللە ساناشقا باشلىدى . چولپان بولسا ، ھەركۈنى غەللە سانىغاندا يېنىدا تۇرۇپ ، پۇلنىڭ سانىنى توغرىلاپ تاپشۇرۇۋالاتتى . بۈگۈن ئۇنداق قىلمىدى ، چۈنكى ئۇ ئېگىز - پەس يوللاردا ھارۋا سىلكىپ يۈرۈپ چارچاپ كەتكەنىدى . ئەنۋەر پۇلنى ساناۋېتىپ :

— كەلمەمسىز ؟ ! — دەپ چاقىردى . چولپان :

— بۈگۈن مىجەزىم يوق تۇرىدۇ ، ئۆزىڭىز ساناۋېرىڭ ، — دەپ يېقىن كەلمىدى . چولپان ھەقىقەتەنمۇ كېسەل چىراي كۆرۈنەتتى . ئەمەلىيەتتە ، ئۇ غەمكىن ئىدى . ئەنۋەر ئۇنىڭ سۈنۈق چىرايىغا قاراپ ، راستتىنلا ئاغرىپ قالغان بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ ، ئوشۇقچە گەپ - سۆز قىلماي ، ئۆز ئىشى بىلەن بولدى .

چولپاننىڭ ئويلاۋاتقىنى — بارات موللا تاپشۇرغان نەرسىلەرنى قانداق تېپىش ، بولۇپمۇ زىناخورنى نەدىن تېپىش كېرەك ، دېگەنلەر ئىدى . ئەگەر تاپالمىسا ، ماڭغان يولى بىكار كېتىپ ، مەقسىتىگە يېتەلمەيتتى . گەرچە بۇ ئىشنى ئابدۇللا ئۇستىگە ئالسىمۇ ، ئويلانماي بولمايتتى .

شۇنداق قىلىپ ، كۈن كەچ بولۇپ ، قۇياش ئۆزىنى تۈن قوينىغا يوشۇرۇپ قارا پەردىنجىگە پۈركۈنۈش بىلەن بىردىنلا ھاۋا ئۆزگىرىپ قاتتىق بوران چىقىپ ، شەھەر كوچىلىرىنى توپا ـ توزان قاپلاپ ، ئىشىك ـ دېرىزىلەرنى جالاقلىتىپ ئەنسىزلىك پەيدا قىلىشقا باشلىدى . بوران بارغانسېرى كۈچەيىپ ، ئىستولبىلاردىكى چاقچۇق قاپقىلار بىردىن ئاپەتنى چىللاۋاتقاندەك ۋىزىلداپ گاھى قاتتىق ، گاھ پەس ئىسقىرتماقتا ئىدى .

قاتتىق بوران بىردەمدىلا پەسەيىپ ، ئارقا ـ ئارقىدىن چاقماق چېقىپ ھاۋا گۈلدۈرلەشكە باشلىدى . گۈلدۈرماما بارغانسېرى ئەۋجىگە چىقىپ ، ھازىرلا چېقىن چۈشۈپ ھەممىنى كۆيدۈرۈۋېتىدىغاندەك ھەيۋەت بىلەن قاراسلاپ ، تەھدىت سالماقتا ئىدى . تالا شۇنداق قاراڭغۇ ئىدىكى ، قازاننى دۈم كۆمتۇرۈپ قويغاندەك ھېچ نەرسىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى ، توك سىملىرى ئۈزۈلۈپ چىراغلار ئۆچۈپ ، پەقەت شىددەت بىلەن ئارقا ـ ئارقىدىن چېقىۋاتقان چاقماق ئالەمنى يورۇتۇپ تۇراتتى . شەھەر ئەتراپىدىكى يېزا ـ كەنتلەردىن گۈمبۈرلەپ ئېتىلغان زەمبىرەك ئاۋازى ئاڭلاندى . تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىۋاتقان زەمبىرەك ئاۋازىنىڭ توختىشى بىلەن شارقىراپ يامغۇر قۇيۇۋەتتى . بىردەمدىن كېيىنلا قاتتىق يامغۇر شاپپىدە توختاپ ، سىم ـ سىم يېغىشقا باشلىدى . چولپان كۆڭلىدە : «كۆك يېغىن بولۇپ قالمىغىيدى ، ئەگەر يامغۇر توختىماي قالسا ، ئابدۇللا بىلەن كۆرۈشەلمەسەم ، قانداق قىلغۇلۇق ؟ » دېگەنلەرنى ئويلاپ ، خىلىغچە ئۇخلىيالماي ئەندىشە بىلەن ياتتى . ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ قارىغانىدى ، قۇم ئارىلاش توپىلاڭ كوچىلارغا يامغۇر سىڭىپ ، بىر ئوبدان بولۇپ قالغىنىنى

كۆردى .

ئەتۇر ھەركۈنى تاڭ سەھەر قوپۇپ ، سويـــدىغان مال - كالىلىرىنى ھەيدەپ گوداڭغا كېتەتتى . ئادەتتى بويىچە بۇگۈنمۇ ئەتىگەن تۇرۇپ بامداتتىن يېنىپلا چارۋىسىنى ھەيدەپ گوداڭغا كەتتى . چولپان ئابدۇللانى تېپىـــپ ، يېڭـــى بازارغا بېرىشقا تەقەززالانماقتا ئىدىيۇ ، بىراق قولۇم - قوشنىلىرى قورساقلىرىنى تويغۇزۇپ ، تىجارەت ئورۇنلىرىغا مېڭىپ بولمـــــغۇچە ئۆيدىن چىقىشقا پېتىنالمايۋاتاتتى . چۈنكى ، نامەلۇم بىراۋنىڭ ھارۋىسىدا كېتىۋاتقىنىنى كىشىلەر كۆرۈپ ، ئېرىنىڭ قۇلىقىغا پېتىـــــپ قېلىپ ، چاتاق چىقىشىدىن ئەنسىرەيتتى . بۇگۈن قېرىشقاندەك كىشىلەر ھويلا - ئارامىلىرىنى تازىلاپ ۋاقچىراق ماڭدى . چولپان ئاش ۋاقتى بىلەن ئاران ئۆيدىن چىقالىدى . چوڭ كۆۋرۈككە يېتىپ بېرىپ ، يولنىڭ سىرتىدا توختىتىپ قويغان ئالىجەدىلىك ھارۋىنى كۆردى . چولپان كەلگەندە ئابدۇللانىڭ كۈتۈپ تۇرغىنىغا بىر سائەتتىن ئاشقانىدى . تېپىشقانغا ھەر ئىككىسى خۇشال ئىدى ، چۈنكى قىلىۋاتقان ئىشتىن كۆزلىگەنلىرى بار ئىدى . ئابدۇللا بولمىسا ، چولپان ھېچ ئىش قىلالمايتتى . ئابدۇللا ئۈچۈن بولسا ، چولپان قولدىن بېرىپ قويۇشقا بولمايدىغان خېرىدار ئىدى . ئۇنىڭ نەرسىلىرىنى تېپىپلا بەرسە ، چولپانىنـــڭ خېلـــى كۆپ پۇل بېرىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى .

— ئادەم يوقراق ياكى ئازراق ماڭىدىغان كوچىلار بىلەن ماڭايلى ، — دېدى چولپان .

— تىرت ! — دەپ ، ئابدۇللا ئاتنىڭ بېشىنى جەنۇب تەرەپكە كېتىدىغان يېزا تاشيولىغا بۇرىدى . بۇگۈن يوللاردا چوڭ - كىچىك ماشىنا ۋە كوزۇپلۇق تراكتورلار ئادەتتىكىدىن بىر ھەسسە كۆپ ئىدى . چوڭ ئاپتوبۇس ۋە لىقمۇلىق ئادەم باسقان بولكـــۋاي ماشىنىلار ، كىرا ھارۋىلىرى ، موتسىكلىت ھەم ۋېلىسىپـــتلەر ئۇياق - بۇياققا قاتناپ يۈرۈشەتتى . يولنىڭ ئىككى چېتىـــده پىيادىلەر يۈرىشەتتى . ئابدۇللا ھارۋىسىنى ئېھتىـــيات بـــلەن

ئۆتكۈزۈپ ، ئىككى كىلومېتىر ماڭغاندىن كېيىن ، ئاتنىڭ بېشىنى غەرب تەرەپكە بۇرىدى . يولنىڭ ئىككى تەرىپى ياپيېشىل ئېكىنزارلىق بىلەن قاپلانغان بولۇپ ، ئەر - ئايال دېھقانلار ئېتىزلاردا مىغ - مىغ يۇرەتتى . بۇلارنىڭ بەزىلىرى بوران يانقۇزۇۋەتكەن قوناقلارنىڭ تۈۋىگە توپا دۆۋىلەۋاتاتتى ، بەزىلىرى كېۋەزلىرىنى ئاسراۋاتاتتى ۋە بەزىلىرى ئېڭىز ئورنىغا تەكرار قوناق ، تاۋۇز قاتارلىقلارنى تېرىش بىلەن مەشغۇل ئىدى . يول بويىدىكى ئورمان بەلۋاغلىرىدا ، تېرەكنىڭ بوران شىددىتىدىن يېرىلغان شاخلىرى يولنى توسۇپ ، ئۇ يەر - بۇ يەردە سەگە تېرەكلەر قىڭغىيىپ تۇراتتى .

ئابدۇللا هارۇنسىنى هەيدەپ توسالغۇلاردىن يانداپ ئۆتۈپ ، يولنى داۋاملاشتۇرماقتا ئىدى . شۇنداق مېڭىپ ، مەهەللە ئىچى بىلەن ئۆتۈشكە توغرا كەلدى . مەهەللە كوچىلىرى ئەسلىدە رەتلىك پىلانلانغان بولسىمۇ ، كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىگە سېلىنغان قاغا جىگدىلىرى قانات كېرىپ ، شاخلىرى يولنى تارلاشتۇرۇپ قويغانىدى . چېچىلىپ يانقان شوخلارنىڭ كىرىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ ، ئابدۇللا هارۇنسىنى ناهايىتى پەم بىلەن هەيدەپ ئۆتتى .

مەهەللە قۇرۇلۇشىدىن چىقىپ شىمالغا بۇرۇلۇپ ، خېلى يول يۈرگەندىن كېيىن ، يېڭى بازارنىڭ غەربىدىكى يانداش چوڭ يولغا ئۇدۇللاپ چىقتى ، ئابدۇللا چولپانغا :

— مانا كەلدۇق ، — دەپ كۆرسەتتى .

بۇ يەرنىڭ بازار دېگۈدەك هېچبىر ئالاهىدىلىكى يوق ئىدى ، كىشىت قۇرۇلۇشى ياكى دېھقانچىلىق مەيدانى ، چارۋا فېرمىسىغا ... هېچنېمىگە ئوخشمايتتى . باغنىڭ چېتىگىرەك چۆرۈلدۈرۈپ سېلىنغان پاكار ئۆيلەر ، ئوتتۇرىغا ئۇزۇم باراڭلىرىغا ئوخشاش توغرىسىغا كېسىپ ئۇزارتىپ سېلىنغان قاتارى ئۆيلەر ، بىكار تۇرغان كەڭ مەيدانلار ئۆزگىچە بىر مەنزىرىنى شەكىللەندۈرۈپ ، نۇرغۇنلىغان تېرىلغۇ يەرلەرنى ئىگىلەپ تۇراتتى .

— ئىسىت ! — دېدى چولپان ، قۇرۇلۇش ئۇچۇن خەجلەنگەن

پۇللارنى پەرەز قىلىپ ، — شۇنچە يەرنى بېزەپ قىلىپ ، سالغان نېمىسىنى كۆرمەمدىغان ، ئىسىت پۇل !

«يېڭى بازار» تېخى يېقىنقى يىللاردىلا سېلىنغانىدى . يېزا تەرىپىدىن دېھقان بازىرى قىلىپ پۇل تاپمىز دەپ ، شەھەرگە تۇتاش كەڭرى بىر مەيدان يەرنىڭ ھەممىسىگە خىش بىلەن قاتار قىلىپ بىر - بىرىگە تۇتاشتۇرۇپ نۇرغۇنلىغان پاكار ئۆيلەر بىنا قىلىنغانىدى . ھەربىر قاتار ئۆيلەرنىڭ ئۇزۇنلۇقى مىڭ مېتىرچە بولۇپ ، بىرىنچى قاتار ئۆيلەر بىلەن ئىككىنچى قاتار كوچا ئارىلىقى بەزى تەرەپلىرىنىڭ ئالتە - يەتتە يۇز مېتىر ، بەزى ئارىلىقلار قىرىق - ئەللىك مېتىر ئاق قالدۇرۇلغانىدى . ئۆيلەر يېزىدىكى بىرقانچە چالا ساۋات ئاقساقاللارنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن سېلىنغانلىقى ئۈچۈن ، ھېچقانداق مۇقامغا كەلمەيتتى ، پەقەت يەر ئىگىلەپلا تۇراتتى . گەرچە بۇ ئۆيلەر پىلانسىز ، ناچار سېلىنىپ پايدىسىز ھالەتتە تۇرغان بولسىمۇ ، قۇرۇلۇش قىلدۇرۇش جەريانىدا ھېچكىمگە پايدا يەتكۈزمىدى ، دېگىلى بولمايتتى ، ئەلۋەتتە .

مۇشۇنداق نۇرغۇن ئۆيلەر سېلىنىپ پۈتكەندىن كېيىن بۇ يەرنى بازار قىلىش ئەمەس ، ئولتۇرغىلىمۇ ھېچكىم بارمىدى . ئۆيلەر پۈتۈپ بىرنەچچە ئايغا قالمايلا ، بەزى ئۆيلەرنىڭ تاملىرى يېرىلدى ، گاھىلىرىنىڭ ئىشىك - دېرىزىلىرى يوقاپ كەتتى . شۇنداق قىلىپ ، خارابىلىككە ئوخشاپ قالدى . بارا - بارا سوغۇق چۈشۈپ قىش كىرىپ كەتكەندىن كېيىن ، كوچىدا ياتىدىغان ئۇ يەر - بۇ يەردىن كېلىپ قالغان سارائلار ، سەرگەردان تىلەمچىلەر ماكان قىلىۋالدى . كېچىلىرى قىمارۋازلار پەيدا بولۇپ ، بەزى ئۆيلەردىن تاڭ ئاتقۇچە كىرسىن چىراغلىرىنىڭ گىرىمسەن نۇرلىرى ئۆچمەيتتى . بۇ جاي بارغانسېرى ئوغرى - قىمارۋاز ، بەڭگى - بۇزۇقلارنىڭ ماكانىغا ئايلىنىپ ، تەدرىجىي ئۇياق - بۇياقتىن كېلىپ قالغان ، كەسپى ئېنىق بولمىغان نامەلۇم كىشىلەر كۆپەيدى . بۇ يەردە ھەرخىل يامان قىلىقلار يۈز بېرىپ ،

بارا ـ بارا جەمئىيەتنىڭ تەسكەي تەرىپىگە ئايلىنىپ ، نى ـ نى كۆزنىڭ يېغىنى يەيدىغان سەتىڭلەر پەيدا بولۇشقا باشلىدى . خۇمدان دەزى بار يىگىتلەر كۇندۇزى ئۆز ئىشى بىلەن ، كېچىلىرى لالما ئىتتەك دوقۇرۇپ ، بۇ يەردىن كەتمەس بولدى . كۇندۇزلىرىمۇ بىرەر ئىش بېجىرگۈچىلەر يوقاپ كەتسە ، ئۇدۇللاپ كەلسە مۇشۇ جايدىكى خىلۇەتخانىلارنىڭ بىرەرسىدىن تاپقىلى بولاتتى . شۇنداق قىلىپ ، پات پۇرسەتتىلا شارابخانا ، كاۋاپخانا ، ئاشپۇزۇل ، سودا سېتىكلىرى ، تېلېفون بوتكىلىرى دېگەندەك ئورۇنلار پەيدا بولۇپ ، نامى «يېڭى بازار» دەپ ئاتالدى . ئۇنىڭدىن كېيىن تىجارەتچىلەرنىڭ سودىسى ئوبدان يۇرۇشۇپ ، خېلى كۆجۇملىشىپ قالدى . ئادەملەرنىڭ كۆپىيىشى بىلەن بۇزۇق كەيپىياتلار بىرئاز ئازايغاندەك قىلسىمۇ ، قاراڭغۇ چۈشكەندىن كېيىن يېڭى بازار جەڭ مەيدانىغا ئايلىنىپ ، تاپتىن چىققان ئەر ـ ئاياللارنىڭ قىيا ـ چىيالىرى ، مەستلەرنىڭ بېشى بار ، ئايىغى يوق ناخشىلىرى ، بىر يەردە : «ۋاي ئادەم ئۆلدى !» دەپ ۋارقىراشسا ، بىر يەردە : «ئۇرە ! ئۇر ! ئۆلتۈرۈۋەت !» دەۋاتقان ئاۋازلار ، يەنە بىر تەرەپتىن : «ۋايجان ! ئادەم بارمۇ ؟ !» دەپ توۋلاۋاتقان ئاياللارنىڭ چىرقىراشلىرى ، جېدەلخورلارنىڭ يامانلىرى ئاجىزلىرىنى قوغلاپ يۇرۇپ ئاتقان پېۋا بوتۇلكىلىرىنىڭ جارانگ ـ جۇرۇڭ ئاۋازلىرى ، تۈيۈقسىز ئېتىلغان تاش ـ كېسەكلەر زەربىسىدىن باش ـ كۆزى قانغا بويۇلۇپ ياتقانلارنىڭ ئىڭراشلىرى ، يەنە قانداقتۇر كىشىلەرنىڭ توپلىشىپ ، بىر ـ بىرلىرىنى قوغلاپ يۇرگەن ئاياغ تىۋىشلىرى بىردەم پەسىيىپ ، بىردەم تەكرارلىنىپ دېگەندەك تاڭ ئاتقۇچە جىممايىتتى . تاڭ ئاتقاندىن كېيىن ، گويا ئىس تارقىغاندەك ھەممىسى تارقاپ جىمجىت بولۇپ ، غەلۋە ـ پاراڭ غايىب بولاتتى . يېڭى بازارنىڭ خېرىدارلىرى ئاساسەن ئۆزىنى «مەن نوچى» دەپ پو ئېتىپ يۇرۇيدىغان قاغدالمىلاردىن ئىبارەت بولۇپ ، تارتقان دەردىنى ئىچىدە بىلىپ ، «قول سۇنسا يەڭ ئىچىدە» قىلىپ يۇرۇشەتتى . يەنە بىر جەھەتتىن ، بۇ يەردە تۇنەيدىغانلار ئارىسىغا

خېلى - خېلى ئۆزىنى «مەن ، مەن» دەيدىغانلارمۇ ئارىلىشىپ قالىدىغان بولغاچقا ، دەۋالاشسا ئۆز سىرلىرىنىڭ ئېچىلىپ قېلىشىدىن باشقا ، ھېلىقىدەك قولىدىن ئىش كېلىدىغانلارنىڭمۇ ئارىلىشىپ قېلىشىنى خالىمايتتى . چۈنكى ئۇلار يېڭى بازار توغرىسىدا بىركىم شىكايەت قىلسىمۇ ئۆز جايىدا بېسىقتۇرۇۋېتىپ ، ئۇلىپەتلىرىنى قوغداپ قالالايتتى .

«يېڭى بازار »دىكى غەلىتە ھېكايىلەر ئېغىزغا چىقىپ ، يېزا - قىشلاقلارغىچە پۇر كەتتى . لېكىن ، ئاڭلىغۇچىلار ئۇچۇن ئىبرەت بولۇشنىڭ ئورنىغا ،ئۇلارنى قىزىقتۇردى . مەھەللىلەردىكى كوچا بېشىغا بېرىۋېلىپ ، تۇن تەڭگىچە ئۇيگە كىرمەي يول توسىدىغان ، ياخشى سۆزگە خۇيلىنىدىغان ، نەسىھەت قىلسا مۇشت ئاتىدىغان «ئاتا بىزار» دېھقان ياشلىرى ئاتا - ئانىسىنىڭ ئالتە ئاي ياز ئىشلەپ تاپقان پۇلىنى ئېلىۋېلىپ ، كۇندە يېڭى بازارغا كېلىۋالىدىغان بولدى . بەزىلىرى بەش موچەنلىك ھاراق ئىچسە ، مەست بولىدۇم دەپ جار سېلىپ ، قاۋاقخانا خوجايىنلىرىنى بۇلاپ - تالاپ ، پۇللىرىنى تارتىۋالاتتى . لۇكچەكلەردىن ھارام مۇشت يەپ ، يۇز - كۆزلىرى يېرىلاتتى . بەزىلىرى جېنىدىنمۇ ئايرىلاتتى . بۇ يەردە ئاشۇنداق پاجىئەلىك ۋەقەلەر پات - پات يۇز بېرىپ تۇراتتى . بۇ ئىشلار جەمئىيەتنىڭ ، يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغاش بىلەن ئاشكارا يۇز بېرىدىغان بەزى ئىشلار تۇزەلگەندەك بولدىيۇ ، ئەمەلىيەتتە يوشۇرۇن ھالدا يەنىلا داۋاملاشماقتا ئىدى . شۇ سەۋەبتىن ، كىشىلەر كېچىلىرى بۇ ئەتراپقا كېلىشتىن قورقاتتى . كۇندۇزلىرىمۇ بۇ يەرنى ئارىلاپ ئانچە يۇرمەيتتى . چۈنكى ، بەتخۇي ئادەملەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك مۇشۇ جايغا توپلىنىۋالغاچقا ، ئۇلارنى ئۆزلۇكىدىن يۇقۇشۇپ بىرەر جېدەل پەيدا قىلمايدۇ ياكى ئۆزگىچە بىرەر ۋەقە چىقىرىپ ، زىيانكەشلىك قىلمايدۇ ، دېگىلى بولمايتتى .

ئابدۇللا بولسا ، چولپاننى دەل مۇشۇ جايغا باشلاپ كەلدى .

چولپاننىڭ ئىزدەپ يۈرگەن ئادىمى «يېڭى بازار» دىنلا تېپىلاتتى. بۇ يەردە يۈرگەنلەر بىلەن ئوچۇق - ئاشكارا سۆزلەشكىلى بولاتتى.

چولپان يېڭى بازارغا يېتىپ كەلگەندە، ۋاقىت ئاش ۋاقتىدىن سەل ئۆتۈپ، قوزا چۈشكە ئاز قالغان بولۇپ، يامغۇردىن كېيىنكى ئاپتاپ يەرنى دەزمالدەك قىزىتماقتا ئىدى. ئۇنىڭ قاينىق ھارارىتىدىن نەملىكتىن كۆتۈرۈلگەن پار قازاننىڭ ھورىدەك مانايقىپ كۆتۈرۈلۈپ، ئۆرلىگەنسېرى جەم بولۇپ، ئاسماندا ھەر تەرەپكە لەيلەپ، ئاخشامقى ياغقان يامغۇرنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇش ئۈچۈن بۇلۇت ھاسىل قىلماقتا ئىدى.

ئابدۇللا ھارۋىسىنى قورۇق تامنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلغان دەرۋازىدىن يېڭى بازارنىڭ ئىچىگە ھەيدەپ كىرىپ، ئاتنى بىر تۈپ تېرەككە باغلاپ قويۇپ، چولپاننى پىيادە باشلاپ ماڭدى.

ئون تۆتىنچى باب

تەسكىدىكى ئىشلار

شۇنداق ئىشلارمۇ بولىدۇكى ، تاغ ئېگىزلىكى بىلەن قۇياش نۇرىغا يېقىنلا جايدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرسىمۇ ، يەنىلا ئاپتاپسىز تەسكەي تەرەپلىرى بولغاندەك ، دەرەخ ياپيېشىل ياپراقلىرى بىلەن تەبىئەتنى زىننەتلەپ تۇرسىمۇ ، ئۇنىڭ غولى چاتقاللار ئارىسىدا تۇرغاندەك ، ئاي يۇزىنىڭ شولىسى قاراڭغۇ كېچىنى يورۇتۇپ گۈزەللىككە سىمۋول بولسىمۇ ، جامالىدا داغلار بولغاندەك ، قۇياش ئادىللىقى بىلەن جاھانغا يورۇقلۇق ئاتا قىلسىمۇ ، يەنىلا جۇدۇنلار ساقلىنىپ قالغاندەك ، ھاياتتىكى ئادىللىقى ، مەدەنىيەتنىڭ موللۇقى بىلەن تونۇلغان جايلاردىمۇ ، بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلاردا يەنىلا نۇقسانلار ساقلانغان بولىدۇ . بۇنىڭ بىلەن ، بىرەر مەملىكەت ياكى شەھەرنى ئەيىبلىگىلى بولمىسىمۇ ، ئۇنىڭغا ھەرگىز سەل قارىغىلى بولمايدۇ . «خەسنى سەل كۆرسەڭ كۆزۈڭگە كىرىدۇ» دېگەندەك ، ئۇنى كىچىك كۆرۈپ يول قويۇلىدىغان بولسا ، بىر قوشۇق تۇز بىر قازان سۇنىڭ تەمىنى ئۆزگەرتكەندەك جەمئىيەتتە يامان ئىللەتلەرنى پەيدا قىلىدۇ . بىز سۆزلەۋاتقان «يېڭى بازار» مۇشۇ يۇرتقا نىسبەتەن چاشقاننىڭ ئىنىچىلىك جاي . ئۇنىڭ مەۋجۇتلۇقى

پەقەتلا بىر ئەخلەت دۆڭسى خالاس . دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدۇكى ، گاھىدا بىر تال بۇرگىمۇ بىر ئائىلىدە خاتىرجەمسىزلىك پەيدا قىلىدىغان ئىشلارمۇ بولىدۇ ، لېكىن ئۇ بەربىر تىرناق ئاستىدا ئۆلىدۇ ، ئەمما سەل قاراپ قويۇۋېتىشكە بولمايدۇ .

يېڭى بازار بولسا ، بۇ شەھەرنىڭ تەسكەي تەرىپىدىكى كۆزدىن يىراق بىر قاراڭغۇلۇق ئىدى . ئۇنىڭغا بىر توپ «ھاشارات» توپلاشقان بولۇپ ، بىرەر ئاياغ تىۋىشى ئاڭلانسىلا ھەممىسى غايىب بولاتتى .

ئابدۇللا چولپاننى ئاشۇ بازارنىڭ ئىچىگە پىيادە باشلاپ ماڭدى . ھويلىغا ئوخشاش تۆت ئەتراپى سۇۋاڭ تام بىلەن قورشالغان بۇ بازارنىڭ ئۆيلىرى شەرق ـ غەرب يۆنىلىشىدە شىمال تەرىپىگە سېلىنغان بولۇپ ، دەرۋازىدىن كىرگەندىن كېيىن كەڭ مەيدان بىلەن مېڭىشقا توغرا كېلەتتى . بۇ يەردە بىرەر يول مەۋجۇت ئەمەس ، تۇزلەڭلىك بولغاچقا ، قەيەر بىلەن ماڭسا بولىۋېرەتتى . مەيداننىڭ ئىچى توپىلاڭ بولۇپ ، تۆت ـ بەش جايدا ئەخلەت دۆڭسى تۇراتتى . چىرىندىلەر شۇنداق سېسىپ كەتكەن ئىدىكى ، ئۇنىڭ بەتبۇيلىقىدىن تىنغىلى بولمايتتى . قىزىق يېرى شۇكى ، شۇنچە كۆپ قاتار ئۆيلەر ، ئوتتۇرىدا قاغجىراپ ئۇ يەر ـ بۇ يەردە قۇيۇن كۆتۈرۈلۈپ تۇرىدىغان نەچچە يۈز مو كېلىدىغان كەڭرى مەيدانىدا ، بىرەر ئادەم ياكى ئۇچار قانات ، ھايۋاناتمۇ كۆرۈنمەيتتى . چۆرىدەپ سېلىنغان قاتار ئۆيلەرنىڭ ئىشىكلىرى يىراقتىن ھەممىسى يېپىقلىق كۆرۈنەتتى . ناۋادا بۇ ئۆيلەردە ئادەم بار دېگەندىمۇ ، ئىشىك ئالدىلىرىدا بىرەر تۇپ دەرەخ ياكى پىشايۋانلىرى بولمىغاچقا ، ئاپتاپتا ئىشىك ئالدىدا يۇرگىلى بولمايتتى . ئۇلار مەيدانىدا خېلى ماڭغاندىن كېيىن تاملىرى ھاكلانغان ، ئىشىك ـ دېرىزىلىرى سىرلانغان بىر يۈرۈش ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا كەلدى . ئۆيلەرنىڭ بەزىلىرىنىڭ ئىشىكلىرى ئوچۇق ، بەزىلىرىنىڭ يوق بولۇپ ، كىشىلەر ھاجەتخانا قىلىۋالغانىدى . ھەممىلا يەردە بوتۇلكا سۇنۇقلىرى پارقىراپ تۇراتتى . ئۇلار بۇ يەردىن ئۆتۈپ

ئىككىنچى قاتارنىڭ ئالدى تەرىپىگە ئۆتتى. بۇ ئۆيلەرنىڭ كۆپىنچىسىدە ئادەم بار بولۇپ، ھەربىر ئېغىز ياكى ئىككى ئېغىز ئۆينى بىر قىلىپ ئالدىنى ياغاچ ياكى بادىرا بىلەن مەھكەم توسۇپ قورشاۋ قىلىپ، ئىشىك قويۇۋالغانىدى. بۇ ئۆيلەرنىڭ ھەممىسى قاۋاقخانىلار بولۇپ، خوجايىنلىرىنىڭ كۆپىنچىسى ياش چوكانلار ئىدى. ھەربىر قاۋاقخانىدا كەم بولغاندا ئۈچ - تۆتتىن قىز - چوكانلار مۇلازىمەت قىلىپ، خېرىدارلارنى كۈتەتتى. قاۋاقخانىنىڭ تاپاۋىتىنىڭ يۇرۇشۇشى ئاشۇ چوكانلارنىڭ پەيزىگە باغلىق ئىدى. ئۆيلەرنىڭ ئىچىدىن دۇتار، تەمبۇرنىڭ سادالىرى، تەڭكەش قىلىپ ئېيتىلغان غەزەللەر، ئاياللارنىڭ كۈلكىلىرى، «ئىچتۇق!» دەپ ۋارقىراشقان ئاۋازلار كېلىپ تۇراتتى. ئەمما قورشاۋنىڭ دالدىسىدا ئادەملىرىنى كۆرگىلى بولمايتتى.

بۇلار قايسى ئۆيگە كىرىشنى بىلەلمەي، ئىلگىرىلەپ ئازراق ماڭغانىدى، بىر ئۆينىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن ئون بەش ياش ئەتراپىدىكى بىر قىزنى يېتىلەپ، ئوتتۇرا ياش بىر چالا مەست ئادەم چىقىپ كەلدى. ھېلىقى قىز شۇنداق مەست ئىدىكى، پۇتلىرىنى ئاران يۆتكەيتتى، بىر قولىنى ھېلىقى ئەرنىڭ بوينىغا سېلىۋالغانىدى. ئۇ ئادەم قىزنى قولتۇقلاپ ئېلىپ ماڭدى. بۇلار نەچچە قەدەمدە بىر توختايتتى. ھېلىقى قىز ئەر كىشىنى گاھىدا «ئاكا» دەپ، گاھىدا «ئاداش» دەپ بىرنېمىلەرنى دېمەكتە ئىدى. بۇلار ئاشۇنداق دەلدەڭشىپ يۇرۇپ، نېرىراق بېرىپ بىر ئۆيگە كىرىپ كەتتى. چولپان بۇلارنى كۆرۈپ، ئابدۇللانىڭ دېگەنلىرىگە ئىشەندى: «كىچىككىنە بىر قىز، ئەمدىلا ئون بەش ياشلارغا كىرگەن قىز دەڭا؟ نېمىدېگەن ئېچىنىشلىق ئىش بۇ؟ شۇنداق چىرايلىق، كىيىملىرىمۇ شۇنداق پۈزۈر. ئۇنى بىر ئادەم باشلاپ كىرىپ كەتتى. مانا ئۇ تۇگەشتى دېگەن سۆز. ئۇنىڭ بۇ يولغا كىرىپ قېلىشىغا نېمە سەۋەبچى بولغاندۇ؟ ياق، ئۇنىڭدا بىرەر سەۋەب بار بولۇشى مۇمكىن. قىزلارنىڭ ئۆزئارا ئولتۇرۇشلىرى، توي - تۆكۈنلەرنىڭ ۋېچىركىلىرى ... ئاشۇنداق جايلاردا بىر -

بىرىنى زورلاپ ئىچىملىككە ئېغىز تېگىپ قالغان بولۇشى مۇمكىن ، بارا ـ بارا داۋاملىشىپ خۇمارغا ئايلانغان ، ئاخىرىدا كىشىلەرگە ئالدىنىپ قاۋاقخانىلارغا قەدىمى يەتكەن . ئاتا ـ ئانىلىرىچۇ ؟ ئەزىزلەپ ، يېمەي يېدۈرۈپ ، كىيمەي كىيدۈرۈپ چوڭ قىلغان سۆيۈملۈك قىزىنىڭ نومۇسسىزلىق پاتقىقىغا پېتىپ رەسۋا بولۇپ يانقىنىنى بىلەرمۇ ، ھەرگىز بىلمەيدۇ . قىزىمىز كىچىك دەپ ئىشىنىپ خاتىرجەم يۈرۈيدۇ . نەدىكىنى ؟ ئىشەنگەن قىز رەسۋالىق كوچىسىدا شەرمەندە بولۇپ يۈرۈيدۇ . بۇ قىز كىچىك تۇرۇپ مەستلىكنىڭ يامان ئاقىۋىتلىرىنى ئويلىمىغانمىدۇ ، ياق ، ئېھتىمال كىنو ـ تېلېۋىزورلاردىكى كۆرۈنۈشلەرنى كۆرۈپ ، ئىنسانىنىڭ بەخت ـ سائادىتىگە تاقىلىدىغان شۇنداق چوڭ ئىشنى ئاددىي كۆرۈپ ، ئويۇن دەپ بىلگەندۇ . بۇنىڭدەكلەر پەقەت مۇشۇ بىرلا قىز بولمىسا كېرەك . بىرنېمە دېگىلى بولمايدىغاندەك قىلىدۇ . قىزلارنى قاتتىقراق باشقۇرسا بولغۇدەك ، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ ھېيىت ـ بايرامىلاردا توپلىشىپ ھېيتلىشىدىغان ، دوستۇمنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى خاتىرىلىگىلى بارىمەن ياكى ساۋاقدىشىمنىڭ ئاچىسىنىڭ ۋېچىركىسىغا بارىمەن ، دەپ ئاتا ـ ئانىلىرىنى ئالداپ قاچىدىغان ئىشلارغا يول قويمىسا بولغۇدەك . بۇنىڭ ھەممىسى ئىچىملىك ئىچىدىغان جايلار . ئىش ئاشۇنداق جايلاردىن باشلىنىدۇ . ھېلىقى قىزچۇ ؟ ئەمدى ئۇنىڭ يۈرىكى يوغىنايدۇ ياكى بۇرۇنراق يوغىناپ بولغاندۇ . بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق ئىشلار ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئاددىي ئىش بولۇپ قېلىشى مۇمكىن . بەلكىم ئۆزى قوغلىشىپ يۈرۈپ ، يېڭى بازارنىڭ خېرىدارىغا ئايلىنىپ قالىدۇ . بۇ قىز گەرچە بىرلا بولسىمۇ ، پۈتۈن ئاتا ـ ئانىلارنى ھوشيارلىققا چاقىرىۋاتىدۇ . مەن مانا شۇنداقلارنى تاپقىلى كەلدىم . كۈنلەرنىڭ بىرىدە مېنىڭدەك ھاجەتمەنلەرنىڭ بىرسى بۇ قىزنىمۇ ياللىۋېلىپ ، قانداقتۇر بىر قېرى موللىنىڭ نەپسىگە تاشلاپ بېرىشى مۇمكىن » دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن كەچۈردى .

هەقىقەتەن ، ھېلىقى قىز ھاللىق بىر كىشىنىڭ يالغۇز قىزى ئىدى . پۈل دېسە بار ، كىيىمەن دېسە كەڭتاشا ، توققۇزى تەل ئىدى . ئۇنىڭ بايلىقى دوستلىرىنى كۆپەيتتى . يەنە كېلىپ ، دوستلىرى چاقىرغان يەرگە ھەرگىز قۇرۇق بارمايتتى . شۇڭا پۈل ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى ئاشۇردى . بارا - بارا ئۇ يۇقىرى يىللىقنىڭ ئوغۇل - قىزلىرى بىلەن ئارىلىشىدىغان بولۇپ كەتتى . ئاتا - ئانىلىرى قىزىنىڭ قاتارغا قوشۇلغانلىقىدىن پەخىرلىنىپ ، ئۇنىڭ رايىغا قويۇپ بەردى . قىزىنىڭ دوستلىرىنىڭ كۆپەيگەنلىكىنى قىزىمىزنىڭ ياخشى چوڭ بولغانلىقىدىن ، دەپ قارىدى . ئەپسۇسكى ، ئارىلىشىپ يۈرگەن بالىلارنىڭ ئارىسىدا مەكتەپ تەربىيىسىنى ئالغىلىماي قوغلاندى بولۇپ ، ئىت تالاشتۇرۇپ ، توخۇ سوقۇشتۇرۇپ يۈرۈپ قىلمىغان ئەسكى قىلىقلىرى قالمىغان بالىلارنىڭمۇ بارلىقىنى ئويلىمىدى . «يامانغا يولۇققاڭ يارىسى ، قازانغا يولۇققاڭ قارىسى (يۇقار)» دېگەندەك ، ناچار دوستلىرىنىڭ يامان تەسىرلىرى يۇقۇپ ، ئۆزئارا سورۇنلاردا ئىچىملىككە ئېغىز تېگىپ قالدى . بۇگۈن ئۇنىڭ ئارام ئېلىش كۈنى ئىدى . ئەتىگەندىلا ئىككى تونۇشى بىلەن كاۋاپخانىغا باردى . ئارقىدىن پىۋا ئىچتى . دوستلىرى ھاراقنا تېگىپ ، ئۇزاق ئۆتمەيلا مەست بولۇپ ھوشىنى يوقاتتى . بۇ قىز پۇنىڭ كۈچى بىلەن مەست بولۇپ كەتتى . ئۇ يەردە ئىچىپ ئولتۇرغان ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئادەم بار ئىدى . كۆردىكى ، بالىلار ھەممىسى مەست بولۇپ ، ئەقلىنى يوقىتىپتۇ . ھېلىقى قىزنى كۆرۈپ ئۇنىڭ نىيىتى بۇزۇلدى - دە ، قېشىغا بېرىپ يۆلەپ تۇرغۇزدى . قىز بولسا ، بىردەم كۈلۈپ ، بىردەم يىغلاپ ، ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىۋالدى .

— ئۆيىڭىزگە كېتەمسىز ؟ — دەپ سورىدى قىزدىن ھېلىقى ئادەم .

— كەتمەيمەن ! مېنىڭ ئۆيۈم يوق . مۇشۇ ئۆي مېنىڭ ، مېنى يانقۇزۇپ قوي ! ئۇخلايمەن ! — دەپ تۇرۇۋالدى .

قارىسا ، خوجايىن كۆرۈنمىدى . مۇلازىمەتچى چوكانغا

تېگىشلىك پۇلنى تاشلاپ بېرىپ ، تالاغا ئەپچىقتى . ماڭاي دەپ تۇرغىنىدا خوجايىن ئايال چىقىپ كەلدى ، ئۇ ھېلىقى ئادەمگە ھەجىيىپ :

— ئامەت دېگەن مانا شۇ ـ دە ، قېنى ئەمسە ، — دەپ ئالىقىنىنى ئېچىپ قولىنى سۇندى .

ھېلىقى ئادەم يانچۇقلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئاختۇرۇپ ، شىمىنىڭ يانچۇقىدىن بىر سىقىم پارچە پۇلنى ئېلىپ قاۋاقخانا خوجايىنىنىڭ ئالىقىنىغا قويدى . خوجايىن نېرىدىكى بىر ئۆينى ئېچىپ بەردى ـ دە ، ھېلىقى ئادەمنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ بىرنېمىلەرنى دەپ قويۇپ كېرىپ كەتتى . ئۇ ئادەم مەست قىزنى يېتىلەپ ئېلىپ ماڭغاندا ، چولپانغا ئۇچرىشى ئىدى .

شۇنداق قىلىپ ، قىز خالىي ئۆيگە باشلاپ كېرىپ كېتىلدى . ئۇنىڭ ھالى يولۇاسنىڭ چاڭگىلىغا چۈشكەن بىچارە جانىۋارغا ئوخشايتتى . چۈنكى ، قىزنىڭ پۈتۈن ئىختىيارلىقى ھېلىقى ئادەمنىڭ ئىلكىگە ئۆتۈپ ، نومۇسنىڭ پەردىسى رەسۋالىق پاتقىقىغا مىلەنگەنىدى . ئەمدى بۇلار ئىش بولدى . چېقىلغان دەز ئەسلىگە كەلمەيتتى .

ئوڭ تەرەپتە يۇزى سېرىق ، چىرايى قورۇلۇپ كەتكەن ، كوسا ، كۆرۈمسىز بىر كىشى توپىغا يۇمىلاپ ، مەستلىكتىن بىھوش ياتاتتى . يېنىدا تۇرغان بىرسى ئۇنى نەچچىنى دەسسۈەتتى ـ دە ، ئۇنى سوراق قىلىپ :

— ھەي ئوغرى ؟ ماڭا ئاپكىزنى چىقارغانمۇ ؟ ھاراقنى ئىچىسىز ، پۇلنى بەرمەيسىز ؟ تاماكا ئالمىسىز ، پۇلنى بەرمەيسىز ؟ بۇگۈن يەنە ئۆلگۈدەك ئىچىپ پۇل يوق دەيسىز . ئۇنى ئاز دەپ يەنە مېنى تىللايسىز ؟ قەيىرىكىز خىزمەتچى سىزنىڭ ؟ ئۆزىكىزنى سوريالماي تۇرۇپ ، خەقنى قانداق سورايسىز ؟ — دەپ ھەربىر سوئالدىن كېيىن بىرنى تېپىۋاتاتتى .

ھېلىقى كىشى شۇنداق بىچارە ئىدىكى ، قورقۇنچتىن تۇگۈلۈپ ياتاتتى .

ئۇرغۇچى قاۋاقخانا خوجايىنى ئىدى . ئاچچىقىنى چىقىرىپ بولغاندىن كېيىن دۇكىنىغا كىرىپ كەتتى .

چولپان بۇ ئىشلاردىن ھەيران بولۇپ :

— ئابلاجان ! نېمە ئىشلار بۇ ؟ بۇ يەردىن تېزرەك كېتەيلى . قېنى كىمدىن سورايمىز ، شۇ يەرگە باشلاڭ ، — دېدى .

— قورقماڭ ، — دېدى ئابدۇللا ، — بۇ كىشىنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ . ياماقكەشتىن تارتىپ ھاراقكەشكىچە ھەممىسىگە قەرزدار بولۇپ يۈرۈيدۇ ، ئۇ بۇ يەرگە كەلمەسلىكى كېرەك ئىدى . ھەركىم ئۆز ئابرۇيىنى ساقلىمىسا ، ئاقۇبىتى شۇنداق بولىدۇ . لېكىن بۇ ئادەم ھاراق بىلەن تۇگىشىپ كەتتى .

بۇلار يەنە ئىلگىرىلەپ كېتىۋاتاتتى . ياندىكى بىر ئۆيدىن خوتۇنلارنىڭ كۈلكىسى ئاڭلاندى . يەنە ئەرلەرنىڭ ئاۋازىمۇ چىقىۋاتاتتى . ئابدۇللا يېقىن بېرىپ زەنجىرنى شاراقشىتقانىدى . بىر ئايال چىقتى . بۇ ئايال ئەسلىدە بىر تۇل خوتۇننىڭ قىزى بولۇپ ، ئېرى بىلەن ئاجرىشىپ كېتىپ ، تۇرمۇشىنى قامداش ئۈچۈن يېڭى بازاردىن ئىككى ئېغىزلىق ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ ، قاۋاقخانا ئېچىۋالغانىدى . قاۋاقخانا ئاچقىنىغا خېلى ۋاقىت بولغان بولۇپ ، ھەرخىل ئادەملەر كېلىپ تۇراتتى . ئۇلارنىڭ يامان قىلىقلىرى بۇ ئايالغىمۇ يۇقماي قالمىدى . يېنىدا كۈتكۈچى قىز ـ چوكانلاردىن ئىككى ـ ئۈچنى كەم قىلمايتتى . ئۇلار خېرىدارلارنىڭ ئېھتىياجىنى قاندۇراتتى ، گاھىدا مۇلازىمەتچىلەر يېتىشەلمىسە ياكى خېرىدارنىڭ رايى تارتىپ قالغۇدەك بولسا ، پۇلنى جىقراق ئېلىپ ئۆزىمۇ كۈتەتتى . ئوتتۇرىدىن ئىشىك قويۇلغان ئىچكىرى ـ تاشقىرى ئۆينىڭ بىر ئېغىزى ئوتتۇرىسىدىن كارىدور قويۇلۇپ ، ئىككى تەرىپى كاتەكچە قىلىپ يېرىم توسۇلغان بولۇپ ، ھەربىر كىچىك ئۆيگە ئىشىك بېكىتىلگەنىدى . ئۇنىڭ ئۆيلىرى قۇلايلىق بولغاچقا ، خېرىدارلىرى كۆپرەك ئىدى . تاشقىرىقى ئۆيگە قاتار ساپا قويۇپ ، ئالدىغا شىرە قويۇپ قويۇلغانىدى . ئۇ ئابدۇللا بىلەن چولپاننى تاشقىرى ئۆيدىكى ساپاغا

باشلىدى . ئۆينىڭ ئىچىدە ئەر ـ ئايال ئارىلاش بىرنەچچىسى ئىچىشۋاتاتتى . ئىچكىرى ئۆيدە ئايالالرنىڭ كۈلكىسى چىقىۋاتاتتى . ئىچىۋاتقانلارنىڭ چولپانىنىڭ كىرىشى بىلەن كارى بولمىدى . ھەممىسى تەڭشىلىپ قالغان بولۇپ ، ئەر ـ ئايال ئارىلاش ئولتۇرۇپ بىرسىنىڭ قولى بىرسىنىڭ بوينىدا ياكى قوينىدا دېگەندەك ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ ، ھايا ، ئۇيات دېگەننى قايرىپ قويغانىدى . چولپان بىلەن ئابدۇللانى بىر جۇپ ئويناشلار دەپ ئويلىدى بولغاي . مەيلى ئۇ كىم بولمىسۇن ، بۇنىڭدەك يەرگە كىرگەنلەرنىڭ ھەممىسى ھاجەتخانىدا ئولتۇرغاندەك بىر ـ بىرلىرىدىن ئانچە تارتىنىپ كەتمەيتتى . شۇڭا ئۆز ئىشلىرى بىلەن بولىۋەردى .

چولپان ئۇلارنىڭ كۆزگە ئىلمىغانلىقىدىن رەنجىدىمۇ ياكى ھاياسىزلىقلىرىدىن ئۇيالدىمۇ ، كۆرسەتكەن ئورۇندا ئولتۇرمايلا ئارقىسىغا يېنىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى . ئابدۇللامۇ ئارقىغا ياندى . ئۇ قاۋاقخانىدىكى بىرقانچە چالا مەستلەرنى كۆرۈپ ، بىرەر جېدەل چىقىپ قالمىسۇن دەپ ئېھتىيات قىلىپ قالدى . چۈنكى ، قاۋاقخانىلاردا كۆتمىگەن ئىشلار يۈز بېرىپ تۇراتتى . بەزىلىرى مېھمان كەلسە خوتۇنى بىلەن قالدۇرۇپ قويۇپ ئۆزى غايىب بولاتتى . خوتۇنى كەلگەن كىشىنى ئىچمىگەنگە ئۇنماي مىڭلىغان ناز ـ خۇلقلىرى بىلەن ئىچۈرۈپ مەست قىلىپ ، يېنىدا بار پۇلىنىڭ ھەممىسىنى قۇرۇقداپ كوچىغا چىقىرىۋېتەتتى ، ئۇلار كوچىدا يېتىپ ئۇخلاپ ، ئويغانسا يېنىدا پۇلى يوق . يوقالغان پۇلنى قاۋاقخانا ئىگىسىدىن كۆرمەي ، ئوغرى ئېلىۋاپتۇ ، دەپ قاقشاپ يۇرۇپ بېسىقىپ قالاتتى . ئەگەر يېزىلاردىن كەلگەن ئەخمەق بوز كۆزلەرنى تاپسا ، ئۇنىڭ يېنىغا خوتۇننى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ چىقىپ كېتىپ ، بىركەمدە تۇيۇقسىز كىرىپلا «خوتۇنۇمغا چاقچاق قىلدىڭ» دەپ بولۇشىغا ئۇرۇپ ، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى سالدۇرۇۋېلىپ ھەيدىۋېتىدىغان ئىشلارمۇ پات ـ پات كۆرۈلۈپ تۇراتتى . بۇنىڭدەكلەر قانداق ئەرز قىلسۇن؟ گۇۋاھچىسى يوق

ئىشقا ئىسپات تاپالمايتتى ، يەنە بىر جەھەتتىن ئاشكارىلىنىپ قالسا ئۆيگە بارغاندا خوتۇنىدىن دەشنام يەيتتى . شۇڭا ، يىغلاپ ـ يىغلاپ كېتىپ قالاتتى . ئابدۇللا بىر كۈنى قاۋاقخانا خوجايىنىنىڭ بىر دېھقان يىگىتنى ئۇرۇپ يالىڭاچلاپ ھەيدىۋەتكىنىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنىدى . تۇنجى كىرگەن بۇ ئۆيدىكى ئايال خوجايىنىنىڭ يېنىدا ئەر كىشى كۆرۈنمىگەچكە ئۇنىڭ تۇل ئىكەنلىكىنى بىلمەي «ئېرى تۆپىلەپ كىرىپ غەلۋە چىقارمىسۇن» دېگەن ئەندىشە بىلەن چىقىپ كەتتى ، يەنە بىرنەچچە قاۋاقخانىدىن ئۆتۈپ ، ئىشىك بېشىغا «زەينەپگۇل ئاشخانىسى» دەپ تاختاي ئېسىلغان ئۆينىڭ ئۈدۈلىغا كەلگەندە ، بۇ جاينى بىرئاز بىخەتەر ھېسابلاپ ئىشكىنى چەككەنىدى ، ئۆيدىن ئوتتۇرا ياش بىر ئايال چىقىپ ، ئۆيگە باشلىدى . بۇ ئۆيدىمۇ بىرنەچچىسى ھاراق ئىچىشىپ ئولتۇراتتى . ئابدۇللا خوجايىن ئايالنى چەتكە تارتىپ ، پىچىرلاپ كېلىش مەقسىتىنى بىلدۈرگەندىن كېيىن ، ئۇنىڭ چىرايى بىردىنلا ئېچىلىپ ، قاۋاقخانىدىكى كارىۋاتقا باشلىدى . چولپان بىلەن ئەھۋال سورىشىپ بولۇپ :

— كەلگەنلىرى ئوبدان بوپتۇ ، بىراق ... — دەپ تۇرۇپ قالغانىدى ، چولپان :

— دەۋەرسىلە ، ئاڭلاپ باقاي ، — دېدى گەپنىڭ ئاخىرىنى بىلمەكچى بولۇپ .

— ئۇنداق بولسا دەۋېرەي ، — دېدى خوجايىن ئايال ، — سىلىنىڭ دېگەنلىرى تېپىلىدۇ . بىراق ، ئاۋارىچىلىكى كۆپ ئىش . مەنمۇ باشقىلارنى ئىشقا سالىمەن . پۇل بولمىسا قىلغىلى بولمايدۇ . ئاز بولغاندىمۇ ئىككى يۈز يۈەندىن كەم پۇلنى سۇنغىلى بولمايدۇ . شۇڭا بىرنېمە دېيەلمەي تۇرۇپ قالدىم .

چولپان سومكىسىدىن يۈز يۈەنلىكتىن ئىككىنى ئېلىپ ئالدىغا قويدى ، خوجايىن ئايال پۇلنى ئېلىپ پايپاقىنىڭ قونجىغا تىقىپ بولۇپ :

— ئەمدى بولدى ، خاتىرجەم بولۇڭلار . سىلەر بىردەم تەخىر

قىلىڭلار . مەن ھازىرلا كېلىمەن ، — دېدى . ئۇ چولپان بىلەن ئابدۇللانى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ، بىر مۇلازىمەتچى چوكانىنى چاقىردى ـ دە : «بۇلارغا چاي قۇيۇڭ» دەپ تاپىلاپ چىقىپ كەتتى . ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتتى . چولپان تەقەززالانماقتا ئىدى . ئۆينىڭ بىر تەرىپىدىكى ساپادا ئولتۇرغانلار ئۆزلىرىنىڭ لاۋزا پاراڭلىرىنى قىلىشىپ بىردەم كۈلۈشۈپ ، بىردەم تەگىشىپ بىرى ـ بىرى بىلەن خورازدەك ھۇرپىيىشىپ ئىچىشۋاتاتتى . بىركەمدە بۇلاردىن ھاراقنى كۆپ ئىچىۋەتكەنلىكىدىن چىرايلىرى تاتىرىپ ، جاۋغايلىرى ماغزاپلىشىپ كەتكەن بىرسى دۈگجۈنۈپ يۇرۇپ تەستە ئورنىدىن تۇردى ـ دە ، دەلدەڭشىپ چولپانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ بىلىكىدىن چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ :

— قويە ، قوپ ؟ ئىككىمىز تانسا ئويناپمىز . نەلىك خوتۇن سەن ؟ قاملاشقان نېمىكەنغۇ بۇ ، ھا ، ھا ، مەنچۇ ؟ مەنمۇ قاملاشقان . مېنى ياراتتىڭمۇ ؟ — دەپ ئېسىلىۋالدى . ئۇنىڭ بۇرادەرلىرىمۇ مەست ئىدى . ئۇلار :

— بەللى ! پازىل ، نوچى بولساڭ ئويناپىالايسەن ، قېنى نوچىلىقىڭنى بىر كۆرسىتىغان بولدۇق ، — دەپ ئۇنىڭغا مەدەت بەرمەكتە ئىدى . چولپان قورقۇنچتىن :

— ئابلاجان ، بۇنىڭغا قارىڭ ! مېنى ئۇنىڭ قولىدىن ئاجرىتىپ قويۇڭ ! — دەپ ئارقىغا داجماقتا ئىدى . ئابدۇللا دەرھال بېرىپ مەستنىڭ قولىدىن تۇتۇپ :

— بۇ كىشى تانسا بىلمەيدۇ ، ئۇنى قويىۋېتىڭ . كېلىڭ ئىككىمىز ئويناپلى ، — دېدى . مەست چولپانىنىڭ قولىنى قويۇۋېتىپ ئابدۇللانىڭ مۇرىسىنى تۇتۇپ چىرايىغا راسا سەپسېلىپ قاراپ كېتىپ :

— ھەي ، سەن ئەر ئىكەنسەن ئەمەسمۇ ؟ بۇرۇتۇڭ تۇرمامدۇ ؟ — دەپ ، ئابدۇللاغا بىر مۇشت قويغاندى ، تەگكەن مۇشت بۇرنىنى قانىتىۋەتتى . ئابدۇللا :

— ھەي بۇرادەر ، بولدى قىلىڭ مەست بولۇپ قاپسىز ، —

دېيىشىگە يۈزىگە يەنە بىر مۇشت تەگدى . مەست ئابدۇللانى تاشلاپ چولپانغا ئېتىلدى . ئابدۇللا تۇتۇۋالغاندى ، ئارقا ـ ئارقىدىن مۇشت ئاتقىلى تۇردى . مەستنىڭ ئۇلپەتلىرى : «بەللى پازىل ! ئۇرە ـ ئۇر ، چىڭ ئۇر !» دەپ كۈلۈشمەكتە ئىدى . ئابدۇللا دەسلەپتە «ئۇلار توپلىشىپ ئۇرۇۋەتمىسۇن» دەپ قورقتى . كېيىن ، ھېلىقى مەستنىڭ قىلىقلىرىغا چىداپ تۇرالمىدى ـ دە ، «ھەرنېمە كۆرسەم كۆرەي» دەپ پازىل دېگەننى مۇشت بىلەن بىرنى ئۇرۇۋىدى ، جانسىز ھەيكەلدەك ئۇرۇلۇپ كېتىپ ئۇن ـ تىنسىز ياتتى . ئەگەر ئۇ ئورنىدىن تۇرسا يەنە ئۇرماقچى ئىدى ، لېكىن ئۇ ئورنىدىن تۇرالمىدى . ئابدۇللا : «ئۇ ئۆلۈپتۇ» دەپ ئويلىدى . شۇئان يېنىغا بېرىپ تىنىقىنى تەكشۈرۈپ باقماقچى بولۇۋىدى ، پازىلنىڭ ئۇلپەتلىرى كېلىپ :

— ھەي ئوغرى ! بۇ ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ قويدۇڭ . ئەمدى قانداق قىلىسەن ؟ گەپ قىل ! نېمىگە تۇرىسەن ؟ ! — دەپ تارتقۇشلاپ ئوتتۇرىغا ئېلىۋالدى . ئابدۇللا بىلەن چولپانمۇ ئۇنى ئۆلدى ، دەپ بىلىپ ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرغاندا ، خوجايىن ئايال چىرايلىق بىر سېمىز چوكاننى باشلاپ غەلۋە ئۈستىگە كىرىپ كەلدى . ئۇ ياتقان مەستنى تونۇيتتى . جېنىنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى ئېنىقراق بىلمەكچى بولۇپ ئېڭىشىپ يېقىن بارغاندى . مەست بىردىنلا خورەك تارتقىلى تۇردى . بۇنى كۆرۈپ مەستلەرنىڭ ھەممىسى كۈلۈشۈپ كېتىپ :

— بۇ تومپايغا مۇشت پايدا قىلىدىكەن ئەمەسمۇ ، مۇشت ! — دېيىشىپ ، پۈت ـ قوللىرىنى تۇتۇپ سۆرەپ يۈرۈپ تۇرغۇزدى . ئاندىن مەستلەر ئابدۇللاغا :

— ھەي ئاكا ! مۇشت بىلەن ئادەم ئۆخلىتالايدىكەنسەن ئەمەسمۇ ! سەن دوختۇرما ؟ بوپتۇ . بىزنىڭ قولىمىزدىن بىرنى ئېچىۋەت ! — دەپ ، شىرەنىڭ ئالدىغا سۆرىگىلى تۇردى . خوجايىن ئايال :

— توختاڭلار ! بۇ ئادەمنى مەن مېھمان قىلىۋالاي ، ئاندىن

كېيىن سىلەر بىلەن ئىچسۇن ، — دەپ ، مۇلازىمەتچى خوتۇندىن ئىككىنى چاقىرىپ :

— قېنى بۇ يىگىتلەرنى ئوبدان كۈتۈڭلار ، — دېدى .

شۇنداق قىلىپ ، ھېلىقى مەستلەر مۇلازىمەتچى خوتۇنلار بىلەن بولۇپ ، چولپان بىلەن ئابدۇللانى ئۇنتۇپ قېلىشتى . خوجايىن زەينەپگۈل بولسا ، چولپاننى باشلاپ تالاغا چىقتى . ئۇنىڭ ئىشىك ئالدىمۇ تاختاي بىلەن توسۇپ قورشام قىلىنغان بولۇپ ، سىرتتىن قارىغانلار ئۇنىڭ ئىچىدە كىمنىڭ بارلىقىنى بىلمەيتتى ، چولپان تالاغا چىقىپ كۆردىكى ، قورشامنىڭ ئىچىدە بويى ئېگىز ، گەۋدىلىك ، ئۆزىنىڭ ياشلىقىغا باقماي سەمرىپ كەتكەن چىرايلىق بىر قىز تۇراتتى . كىيىم ـ كېچەكلىرى بىرقەدەر كونا بولسىمۇ ، يارىشىملىق بولۇپ ، بوي ـ تۇرقىغا ياراشقانىدى . ئەمما ئۇنىڭ چىرايى غەمكىن ، خۇشاللىقتىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى ، چولپاننى كۆرۈپ ، كۆرۈشكىلى ئالدىغا باردى .

ئون بەشىنچى باب

يالالانغان قىز

زەينەپگۈل تېپىپ كەلگەن بۇ قىز چولپانىنىڭ ئالدىدا مۇلايىملىق بىلەن تۇراتتى .

چولپان ئۇ قىز ئارقىلىق ئۆز نىيىتىنى ئىشقا ئاشۇرالايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى ، ئاندىن ئۇنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەكچى بولۇپ سورىدى :

— ئىسمىڭىز نېمە ؟

— رابىيە .

— ئاتا ـ ئانىڭىز بارمۇ ؟

— ئاتام بار ، لېكىن بۇ يەردە ئەمەس .

— قەيەردە ؟

— مەن بۇ يۇرتلۇق ئەمەس .

— قەيەردىن ؟

— باشقا يۇرتتىن .

— قاچان كەلدىڭىز ؟

— ئۇچ ئايدىن ئاشتى ، گېپىڭىز بولسا دەۋېرىڭ . بولمىسا مېنى كولدۇرلاتماڭ خانىم ، — دېدى قىز چولپانىنىڭ سوئاللىرىنى

ياقتۇرماي ، قايتىپ چىقىپ كېتىشكە تەمشەلدى . چۈنكى ، ئۇ ئۆزىنىڭ پاجىئەلىك ئۆتمۈشىنى قايتا ئەسلەپ ، كۆڭلىنى بىئارام قىلىشنى خالىمايتتى .

بۇ قىز ئەسلىدە يىراق بىر يۇرتتىن كەلگەن بولۇپ ، ئىسمى رابىيە ئىدى . ئاتىسى ئىبراھىم سوپى تەرىقەتكە كىرگەن ، جاھىل ، مۇتەئەسسىپ ، مىجەزى چۈس بىر دېھقان ئىدى . بۇ ئادەم قۇلاق موللىسى بولۇپ ، ھەمىشە ئۆزىنىڭكىنى راست قىلىپ كىشىلەر بىلەن گەپ تالىشىپ قالاتتى . ئۇ تولا ھاللاردا نامىز باشلانغۇچە پەشتاقنىڭ تۆۋىدە ئولتۇرۇپ : پالانىنىڭ قىزى يالاڭباش يۈرۈيدۇ ، پۇكۇنى ساقال قويماپتۇ ، يەنە بىرسى بىر نېمە قىلماپتۇ ، دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپ مەھەللىدىكى ھەممە ئادەملەرنى ئەيىبلەپ غەيۋەتكە چۈشەتتى . ئەگەر بىرەر ئادەم ئۇنىڭ غەيۋەتلىرىنى تېڭىشاپ جىم ئولتۇرمىسا ياكى ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى قوللىماي بىر نېمە دەپ قويغۇدەك بولسا ، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىپ ، ئۆزىنىڭ گېپىنى راست قىلمىغۇچە ، كەچكىچە گەپ تالىشاتتى .

ئۇنىڭ رابىيە ، ئۆمەر دەپ ئىككى پەرزەنتى بار بولۇپ ، پەننىي مەكتەپكە بەرمەيمەن ، دەپ كۆپ ئېلىشىپ باقتى ، ئەمما ئامال قىلالمىدى . رابىيە مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن ناھايىتى ياخشى ئوقۇپ ، ئۆز سىنىپىدىكى ساۋاقداشلىرى ئىچىدە كۆزگە كۆرۈنۈپ ، ئەلاچىلىقنى قولدىن بەرمىدى . ئوقۇتقۇچىسىمۇ بۇ قىزنىڭ كەلگۈسىدىن زور ئۈمىدۋار ئىدى . بۇ قىز باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ بەشىنچى يىللىق سىنىپىغا كۆچكەندىن باشلاپ چېكىنىپ كەتتى . ئوقۇتقۇچىلىرى ھال سورىسىمۇ گەپ قىلماي تۇرۇۋالدى . مەكتەپ فورمىسىنى تاشلاپ ، ئۇزۇن ئىشتان ـ كۆڭلەكنى كىيىپ ، قارا ياغلىقنى ئارتىپ ئېڭەك بىلەن قوشۇپ مەھكەم چىگىپ ، ساۋاقداشلىرىغىمۇ ئارىلاشمای ئايرىم يۈرۈيدىغان بولدى ، كۈندىن ـ كۈنگە روھسىزلىنىپ شۇكلەپ كەتتى . مەكتەپ تەشكىلى ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈپ ، تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ ، ئۇنىڭ پەننىي مەكتەپتىن يېنىپلا شۇ مەھەللىدىكى ئىمامنىڭ ئۆيىگە بېرىپ دىنىي

دەرس ئېلىپ ئوقۇۋاتقانلىقىنى بىلدى . ئۇنىڭ دەرستە چېكىنىپ ھەممىدىن كېيىن قالغانلىقىنىڭ سەۋەبى : بىچارە قىز ئىككى خىل بېسىم ئاستىدا چارچاپ كېتىۋاتاتتى . كۈندۈزى ساۋاقداشلىرىنىڭ تەنە سۆزلىرىگە ، ئوقۇتقۇچىسىنىڭ تەنقىدىگە ئۇچرىسا ، ئاخشىمى موللامنىڭ تايىقى بىلەن ئاتىسىنىڭ تىل ـ ھاقارىتىگە ئۇچراپ ، ھەر ئىككى دەرسنى ئوبدان ئۆگىنەلمىگەنىدى . مەكتەپ تەرىپىدىن كۆپ قېتىم ئائىلە تەرىبىيسى ئېلىپ بېرىلغان بولسىمۇ ، ئاتىسى «بىزگە بۇ ئالەمدىكى بەخت ـ سائادەت كېرەك ئەمەس ، باقي ئالەمنىڭ پاراغىتى كېرەك» دەپ تۇرۇۋېلىپ ، قوبۇل قىلمىدى . مۇشۇنداق سۆرۈلۈپ يۈرۈپ ، يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تولۇقسىز سىنىپىغا چىقتى . ئوتتۇرا مەكتەپكە بارغاندا ، ئۇزۇن ئىشتان ـ كۆڭلەكنى كىيىپ ، بېشىغا ياغلىقنى ئوراپ ئۆچىنى ئېچىۋەتكەن چىگىپ ، كۆزىگە قاراكۆزەينەك تاقاپ «بۇۋى» خوتۇنلاردەك بولۇۋالدى . مۇشۇنداق ئوقۇغۇچىلاردىن يەنە ئۇچ نەپەر قوشۇلدى . بۇلار بىرلىشىپ ، دەرس ۋاقتىدىمۇ دەرسكە كىرمەي ، ئۆستەڭ بويىغا بېرىپ نامار ئوقۇپ ئولتۇراتتى . ئوقۇغۇچىلارنىڭ بۇنداق قىلىشىغا مەكتەپ ئىنتىزامى يول قويمايتتى . ئەگەر بۇلارنى تەنقىد قىلسا ، ئاتا ـ ئانىلىرى ، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى توپلىشىپ كېلىپ جېدەل چىقىراتتى . جېدەلدىن قورقۇپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ «بۇۋى» بولۇپ يۈرۈشىگە يول قويۇشقا تېخىمۇ بولمايتتى . ئاخىر بۇلارنىڭ بېشىنى پۈركەپ ، يۈز ـ كۆزلىرىنى تېڭىپ «بۇۋى» بولۇپ يۈرۈشى چەكلىنىپ ، كۆزىدىكى قارا كۆزەينەك ، يۈزلىرىنى ئورۇۋالغان ياغلىقلارنى ئېلىپ تاشلاپ دەرسكە تولۇق قاتنىشىشقا تەشەببۇس قىلىندى . بۇنىڭ ئاڭلىغان ئاتا ـ ئانىلار مەسلىھەتلىشىپ ، مەكتەپتىن قاچۇرۇپ باشقا بىر يۇرتقا ئاپىرىپ چوڭراق موللىدىن بىرنى تېپىپ ئوقۇتماقچى بولۇشۇپ ، پۇل بېرىپ تۆت نەپەر قىزنى ئوتتۇرا مەكتەپتىن قاچۇرىۋەتتى . بۇ قىزلار ئون بەش ياشقا تولغان بولسىمۇ ، تېخىچە يۇرتىدىن چىقىپ باقمىغانىدى . ئاپتوبۇس بېكىتىگە بېرىپ بىلەت ئېلىپ ، يىراق

سەپەرگە يول ئالدى . بۇلار ئۇرۇمچىدە ماشىنىدىن چۈشۈپ ، نەگە بېرىشىنى بىلمەي گاڭگىراپ كوچىغا چىقتى . بىر تار كوچىنىڭ دوقمۇشىغا كەلگەندە ، ئۆزلىرىگە ئوخشاش يۈزىنى يېپىپ ئولتۇرغان بىر ئايالنى كۆردى ، لېكىن ، ئۇ تىلەمچى ئىدى . بۇ قىزلارنىڭ كۆرۈنۈشى قەلەندەر سۈپەت بولغاچقا ، ھېچكىمنىڭ دىققىتىنى قوزغىيالمىدى . كۈن مەغرىپكە سۈرۈلۈپ ، ئەسىر ۋاقتى بولدى . قىزلار ياتىدىغان جاينىڭ قايغۇسىنى قىلىپ ئەنسىرىمەكتە ئىدى . ئالدىغا قارشى تەرەپتىن شالاڭ ساقال ، ئاق دوپپىلىق بىر كىشى چىقىپ كەلدى . بۇ قىزلار بىر تال ساقالدا يەتمىش ئىككى مىڭ پەرىشتە بار دەپ ، ساقالنى ئۇلۇغ بىلەتتى . ئۇنىڭدىن بۇ يۇرتنىڭ ئۆلىمالىرىنى سوريدى . ھەيران قالغان ھېلىقى كىشى بۇ قىزلارنىڭ سوئالىدىن ئەجەبلىنىپ ، تېگى ـ تەكتىنى سورىغانىدى . مەدرىسە ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى ئېيتتى . بۇ ئادەم ئەسلىدە زەھەر سېتىش بىلەن شۇغۇللىنىپ ، تۇرمىگە كىرگەنىدى . ئەمدىلىكتە ، مۇددىتى توشۇپ تۇرمىدىن چىقىپ ، بىرەر ئىشنىڭ پېشىنى تۇتالماي يۇرەتتى . كۆڭلىگە بىر جىن كىردى ـ دە :

— يۇرۇڭلا ، بۇگۈن كەچ بولۇپ قالدى ، مېنىڭ ئۆيۈمدە قونۇڭلار . ئەتە ئۆزۈم باشلاپ ئاپىراي ، — دەپ باشلاپ ماڭدى . قىزلار ئىشىنىپ ئۇنىڭغا ئەگەشتى . شۇ ماڭغانچە بىر تار كوچىدىكى ئىشكىلىرى كونىراپ كەتكەن ھويلىغا باشلىدى . ئۇنىڭ ئىچىدە ئۈچ ئېغىز ئۆي بار بولۇپ ، ھەممىسى قۇلۇپلاقلىق ، بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى . ئۇ ئادەم بىر ئۆينى ئېچىپ ، قىزلارنى تەكلىپ قىلدى ، ئاندىن :

— سىلەر ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار . مەن ھازىرلا كىرىمەن ، — دەپ چىقىپ كەتتى . قىزلار تېخى تاماق يېمىگەنىدى . ئاچ قورساق ، ھېلىقى ئادەمنى ساقلاپ ئولتۇردى . ئۇ شۇ كەتكەنچە قاراڭغۇ چۈشكەندە قايتىپ كېلىپ :

— سىلەر كۆرۈشمەكچى بولغانلار ساقلاپ قالدى ، شۇ يەرگە بارايلى ، — دەپ ، كەلگەن يول بىلەن مېڭىپ چوڭ كوچا ئېغىزىغا

ئاچقتى . ئۇ يەردە بىر قارا پىكاپ ساقلاپ تۇراتتى .
— سىلەر بۇ ماشىنغا چىقىڭلار ، مەن ئارقىدىكى ماشىنىدا ماڭاي ، — دەپ پىكاپقا چىقىرىپ يولغا سالدى . بۇ پىكاپ شۇ ماڭغانچە نەچچە سائەت يول يۈرۈپ شەھەردىن چىقىپ بىر تاغنىڭ تۆۋىگە يېتىپ باردى . ئۇ يەردە تارقاق سېلىنغان ئۇششاق ـ ئۇششاق ئۆيلەردىن باشقا قۇرۇلۇش يوق ئىدى ، پەقەت ئۇ يەر ـ بۇ يەردە پىلىلداپ يورۇپ تۇرغان چىراغلار يۇلتۇزدەك كۆرۈنۈپ تۇراتتى . پىكاپ بىرىپ بىر ئىشىكتە توختىدى . ئاندىن سىگنال بەرگەندى ، هويلىدىن بېشىغا چاچ ، ئېڭىكىگە ساقال قويغان قىرىق ياشلار ئەتراپىدىكى بىر كىشى چىقىپ كەلدى . قىزلار ماشىنىدىن چۈشكەندىن كېيىن ، شوپۇر پىكاپتىن چۈشمەيلا ئارقىغا قايتىپ كەلگەن يولى بىلەن كەتتى . ساقاللىق كىشى قىزلارنى باشلاپ ئۆيگە ئەكىردى . ئۆي ئىچكىرى ـ تاشقىرى قىلىپ سېلىنغان بولۇپ ، ئارىدىكى ئىشىك زەنجىرلاقلىق تۇراتتى . قىزلار ئولتۇرغان ئۆيدە تام ياقىلاپ ئۈچ دانە بىر كىشىلىكتىن كارىۋات قويۇلغان بولۇپ ، بوش يەرگە ئاددىي ياسالغان ساپا قويۇلغانىدى . قىزلار بىرىپ ساپادا ئولتۇردى . ساقاللىق ئادەم گەپ ـ سۆز قىلماي بىرىپ شىرە ئۈستىدىكى بىر لېگەن بولكىنى ئېلىپ كېلىپ ، قىزلارنىڭ ئالدىغا قويدى . ئاندىن چايداننى ئېلىپ كېلىپ بىر ئىستاكاندىن چاي قۇيۇپ :
— قېنى ئېلىڭلار ، — دەپ تەكلىپ قىلدى . قىزلار بولسا ، ئۇ ئادەمنىڭ چاچ ـ ساقاللىرىنى كۆرۈپ ، «ئۆزىمىزنىڭ تالىپلىرى ئىكەن . مۇشۇ جايغا توپلىشىپ ئىلىم تەھسىل قىلىۋاتسا كېرەك يېاكى دىن ئۇچۇن ئىش قىلىۋاتسا كېرەك» دەپ ئويلىشىپ ، دەسلەپتە كۆرۈشكەن ئاق دوپپىلىق كىشىنىڭ ساقاللىقلارغا ئۇچراشتۇرۇپ قويغىنىغا كۆڭلىدە رەھمەت ئېيتىشماقتا ئىدى . بىركەمدە ئوخشاش شەكىلدىكى ساقاللىقلاردىن يەنە ئىككىسى كىرىپ كەلدى . ئادەم كۆپەيگەنسېرى قىزلارمۇ خۇشال بولۇشماقتا ئىدى . قورساق تويغاندىن كېيىن قىزلار ئەرلەرنىڭ «دۇئا» باشلاپ

بېرىشنى كۈتتى . ئەمما ئۇلار «دۇئا» قىلمايلا داستىخاننى يىغىشتۇرۇۋەتتى .

— ئۇنداق بولسا ، — دېدى ، دەسلەپكى ساقاللىق كىشى ، — باش ـ كۆزۈڭلاردىكى نەرسىلەرنى ئېلىۋېتىڭلار . بۇ جاي سىلەرنىڭ يۈرتۇڭلارغا ئوخشىمايدۇ . بۇنداق يۈرسەڭلار سىلەرنى ئەتىلا ساقچىلار تۇتۇپ كېتىدۇ . يۈرتۇڭلاردىن قانداق بولۇپ چىقىپ قالدىڭلار ؟ — دەپ سورىدى . قىزلارنىڭ ئارىسىدىن رابىيە بىراۋدىن ئانچە تارتىنىپ قالمايدىغان ، تېز ئىنكاس ئىدى .

— پەننىي مەكتەپتىن قېچىپ ، دىنىي مەكتەپ ئىزدەپ كەلدۇق ، — دەپ جاۋاب بەردى ، — كۆپ ئەندىشە قىلغانىدۇق ، تەلىيىمىز ئوڭدىن كېلىپ خۇدايىم سىلەردەك ئۆز ئادەملىرىمىز بىلەن كۆرۈشتۈردى ، — دەپ قوشۇپ قويدى . بۇنى ئاڭلاپ ، ساقاللىق كىشى رابىيەنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۆزىنى «ئۆز ئادەملىرىمىز» دېگىنىنى چۈشەنمىدى ، شۇنداقتىمۇ :

— راست ، تەلەيلىك ئىكەنسىلەر ، — دەپ كۈلۈپ قويدى ، — ئۇنداق بولسا ، ھازىر بۇ جايلارمۇ خەتەرلىك ، ئوقۇش پىشىدىكىلەرگە دىنىي مەكتەپتە ئوقۇشقا يول قويمايدۇ . سىلەردەك ئوقۇش ئارزۇسى بارلار ئېچكىرىگە بېرىپ ئوقۇۋاتىدۇ . بىر ئادەم قوشىمەن . ئەتىگەن سائەت سەككىزدە ماڭىدىغان پويىزدا يولغا چىقىپ ، ئارزۇ قىلىدىغان جايلىرىڭلارغا بارىسىلەر . دىققەت قىلىشىڭلار لازىمكى ، بارغۇچە يات كىشى بىلەن سۆزلەشمەيسىلەر . كىشىلەر ئىزدەپ كەلسە ، تېپىۋالماسلىقى ئۈچۈن ، ئۇستۇڭلاردىكى كىيىمنى تاشلاپ ، مەن بەرگەن كىيىمنى كىيىسىلەر ، — دەپ ئېچكىرى ئۆيگە كىرىپ كېتىپ ، ھەممىسگە بىر خىل ئاياغ ۋە يەڭسىز كوپتا ، قىسقا يوپكا ئېلىپ چىقىپ تاشلاپ بەردى . ئاندىن :

— سىلەر بۇ ئۆيدە ئارام ئېلىڭلار ، ئەتىگەنلىككە يولغا چىقىمىز ، — دەپ چىقىپ كەتتى .

قىزلار تاڭ ئېتىشى بىلەن نامازغا قوپۇش ئۈچۈن «ئەزان» نىڭ ئاۋازىنى كۈتتى ، ئەمما ھېچقانداق ئاۋاز ئاڭلانمىدى .

شۇنداقتىمۇ ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرۇۋىدى ، ئىشىكنى بىرى چەكتى . ئىشىكنى ئاستا ئاچتى . ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا ساقاللىق بىلەن قوشۇلۇپ يەنە ئىككى كىشىمۇ تۇراتتى .

— تېز بولۇڭلار ، — دەپ ئالدىراتتى ساقاللىق ، — يولدا ئوغرى يامان . بار پۇلىرىڭلارنى تاپشۇرۇڭلار ، بارغاندا بېرىمىز ، — دەپ قىزلارنىڭ پۇللىرىنى ساناپ ئېلىۋالدى . ئاندىن نېرىراقتا تۇرغان بولكىۋاي ماشىنىغا چىقىرىپ پويىز ئىستانسىسى تەرەپكە ئېلىپ ماڭدى . پويىز ئىستانسىسىغا كەلگەندە ، ھېلىقى ساقاللىق كىشى يوق ، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغانلاردىن ياشراق بىرى قالغانىدى . ئۇلار پويىزغا چىقىپ ئۇچ كۈن ماڭدى ، ئاخىر ئاجايىپ قاياق بىر شەھەرگە يېتىپ باردى . ئۇلارنى پويىزدىن چۈشۈرۈپ ، تاكسى بىلەن بىر بىناغا ئاپاردى . باشلاپ بارغان ھېلىقى كىشى نېرىراق بېرىپ يانفون بىلەن بىرنېمە دېگەنىدى ، ئوڭ كۆزىدە چانالغان تارتۇقى بار ، ئەللىك ياش ئەتراپىدىكى بىر كىشى چىقىپ :

— قېنى مەن بىلەن يۈرۈڭلار ، — دەپ كىچىك بىر دەرۋازىدىن ئۆتۈپ ، بىر ئۆيگە ئېلىپ كىردى . ئۇ يەردە ياش بىر چوكان بىلەن بىر ئەر كۈلۈشۈپ ئولتۇرغانىكەن . تارتۇق كىشى قىزلارنى ئۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپلا غايىب بولدى . ھېلىقى چوكان قىزلارنى باشلاپ چىقىپ يوغان بىر ئۆيگە ئەكىرىپ ، بىردىن بوش كارىۋاتنى كۆرسىتىپ :

— بۇ سىلەرنىڭ ئورنۇڭلار بولىدۇ . بۇنىڭدىن كېيىن مۇشۇ جاينىڭ قائىدە ـ يوسۇنلىرىغا ئىتائەت قىلىسىلەر . كىمكى خىلاپلىق قىلسا ، قاتتىق جازالىنىدۇ ، — دەپ چىقىپ كەتتى . ياتاقتا پاكار قىلىپ ياسالغان ئۇچ قەۋەتلىك بوش كارىۋاتتىن ئون نەچچىسى تۇراتتى ، ئۇنىڭ كۆپىنچىسىدە قىزلار ئارام ئېلىۋاتقانىكەن . ھېلىقى چوكاننىڭ چىقىپ كېتىشى بىلەن قىزلارنىڭ ھەممىسى يېڭى قىزلارنىڭ قېشىغا توپلىشىپ ، نەدىن كەلگەنلىكىنى سوراشتۇرۇپ تۇراتتى ، ھېلىقى چوكان قايتىپ كىرىپ :

— هەممىگىلار ئورنۇڭلارغا بېرىڭلار ، سىلەرنى نۇرغۇن پۇلغا سېتىۋالدۇق . كېچە بولامدۇ ، كۈندۈز بولامدۇ ، مۇسۇلمان بولامدۇ ياكى باشقىسى بولامدۇ ، ئىشقىلىپ ، كەلگەن مېھمانىنى كۈتىسىلەر ، كۈتكىنىڭلار قانچە كۆپ بولسا ، سىلەرمۇ شۇنچە كۆپ پۇلغا ئېرىشەلەيسىلەر . مۇز چىرايلار ، يارىماسلار تەن جازاسى بىلەن جازالىنىدۇ . بۇ مېھمانخانا ئەمەس ، ئىشرەتخانا ، كەلگەن ئەرلەر رەنجىپ قالمىسۇن ، كىمنى چاقىرساق شۇ كىشى تەخىرسىز كۆرۈنۈشكە چىقىشى كېرەك ، — دەپ چىقىپ كەتتى . يېڭى كەلگەن قىزلار ئۆزلىرىنىڭ ئالدامچىلارغا ئۇچراپ ، «ئىشرەتخانا» غا سېتىلىپ كەتكەنلىكىنى بىلدى .

رابىيەلەر شۇ بارغانچە سەككىز يىل ئۆتۈپ كەتتى . ئۇ يەرگە خىلمۇخىل تەبىقىدىكىلەرنىڭ هەممىسى كىرەتتى ، گاھى كۈنلىرى ئون - ئون بەش ئەرنى كۈتۈشكە توغرا كەلدى . چۈنكى ، رابىيە چىرايلىق ئىدى . ئەگەر ناقايىللىق قىلسا ، خوجايىن تەرىپىدىن خىلمۇخىل تەن جازاسىغا ئۇچرايتتى . سەككىز يىل دېگەن ئاز ۋاقىت ئەمەس - تە ، ئۇنىڭ كۆڭلىدىن ناماز ، تەرىقەت دېگەن گەپلەر ئاللىقاچان كۆتۈرۈلۈپ ، ئۇنىڭدىن كۈتكەن بەخت چىرىغى ئۆچكەنىدى . ئەمدى ئۇنىڭ ئويلايدىغىنى ئاتىسى «جەننەت» دەپ ئۆز قولى بىلەن ئىتتىرىۋەتكەن «دوزاخ»تىن قانداق قۇتۇلۇش ئىدى .

ئون ئالتىنچى باب

تۇن نىسپىدىكى جىددىي سىگنال

رابىيەنىڭ «مېھمانخانا»دىكى «تۇرمۇشى»نىڭ سەككىزىنچى يىلى قىش پەسلى ئىدى. تالادا لەپىلدەپ يېغىۋاتقان قارلار دېرىزە ئەينەكلىرىدە مۇز ھاسىل قىلغانىدى. ياتاقنىڭ ئىچى سوغۇق بولغاچقا، رابىيەنىڭ ئۇيقۇسى كەلمەي، تۇگۈلۈپ يېتىپ خىيال سۈرۈۋاتاتتى، يىراقتىن ساقچى ماشىنىلىرىنىڭ جىددىي بېرىۋاتقان سىگنال ئاۋازى بارغانسېرى يېقىنلاپ كېلىپ، «ئىشرەتخانا» جايلاشقان بىنانىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئارقىدىنلا تۆمۈر دەرۋازا ئۈرۈلۈشقا باشلىدى، ياتاقتىكى قىزلار ئۇن - تىنسىز يانتۇن بىلەن، سوغۇقتىن ئۇخلىيالمىغانىدى. قىزلاردىن بىرسى:

— قايسىلار ئويغاق؟ دەرۋازا ئۈرۈلۈۋاتىدۇ. ئىش چاتاقتەك قىلىدۇ، — دېدى.

قىزلار باشلىرىنى كۆتۈرۈپ تىڭشىماقتا ئىدى. دەرۋازىنىڭ غىچىلداپ ئېچىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئارقىدىنلا گۈپۈلدەپ يۈگۈرگەن بىر توپ كىشىلەرنىڭ ئاياغ تىۋىشى ئاڭلاندى.

قىزلاردىن بىرى جىملىقنى بۇزۇپ:

— بىزنى تۇتۇپ كېتەمدۇ - يا؟ — دېگەنىدى، يەنە بىرسى:

— بولسا شۇنداق قىلغىيتتى ئىلاھىم ، ھېچبولمىسا ، دەردى ئەھۋالىمىزنى ھۆكۈمەت ئاڭلىغان بولاتتى ، — دېدى .

قىزلار تېخى مۇشۇنداق پاراڭلار بىلەن تۇراتتى ، كارىدوردا ئاياغ تىۋىشى پەيدا بولۇپ ، ئىشىكلەر ئۇرۇلدى . قىزلاردىن بىرى دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ چىراغنى يورۇتتى . قىزلار كىيىملىرىنى كىيىپ بولغۇچە :

— ئىشىكنى تېز ئېچىڭلار ! قورقماڭلار ! بىز ساقچى ! — دەپ ئىشىكنى ئېچىشقا ئالدىراتماقتا ئىدى ، كارىدوردىن يەنە نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ ئاۋازى ئاڭلانماقتا ئىدى .

قىزلاردىن بىرى ئىشىكنى ئېچىپ بەردى . كەلگەنلەر ساقچىلار ئىدى . ئۇلاردىن بىرى :

— ھەممىڭلار بۇياققا چىقىڭلار ! — دەپ بۇيرۇق بەردى ، قىزلار كارىدورغا چىقتى . ساقچىلار قىزلارنى باشلاپ نېرىدىكى يوغانراق بىر ئۆيگە باشلاپ كىردى . ئۆينىڭ ئىچىدە خوجايىن چوكان بىلەن ئۇنىڭ ئېرى قوللىرىدا كويزا ، يەرگە قاراپ تۇراتتى . ساقچىلارنىڭ باشلىقى قىزلارغا قاراپ :

— بىز بۇگۈن ئادەم ئوغرىلاپ ، ئىشرەتخانا ئېچىپ ، جەمئىيەت ئامانلىقىنى بۇزۇپ دۆلەت قانۇنىغا خىلاپلىق قىلغان بۇ ئىككى جىنايەتچىنى قولغا ئالدۇق . سىلەر ئەركىن بولدۇڭلار ، خىراجىتىڭلارنى بېرىپ ، يۇرتۇڭلارغا قايتۇرىمىز . ئۆز جايىڭلارغا بارغاندا ئۆزۇڭلارنى قەدىرلەپ تۇغرا كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمىز ، — دەپ ، قولغا ئېلىنغان ئىككىسىنى ئېلىپ كېتىشتى .

ئەتىسى سەھەردە ساقچىلار يېتىپ كەلدى . قىزلارنىڭ ئىسىم - فامىلىسى ۋە يۇرتى ، ئادرېسىنى تىزىملاپ ، ئۆزىمىز كېتەلەيمىز دېگەنلەرگە خىراجەت تارقاتتى ، يەنە بىر قىسىملىرىغا ئادەم قوشۇپ يۇرتلىرىغا ئەۋەتتى .

رابىيە بېرىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن ، يېنىدىكى ئۇچ

دوستىدىن ئايرىلىپ كەتكەنىدى . ھازىر ئۇلارنىڭ نەدىلىكىنى بىلمەيتتى . دوستلىرىنىڭ دېرىكىنى ئېلىش ئۈچۈن بىر مەزگىل بۇ شەھەردە تۇرۇپ ئىزدەشكە توغرا كېلەتتى . شۇڭا ، ئۇ ئۆزى كېتىدىغانلار قاتارىدا خىراجەت ئالدى .

خوجايىن قولغا ئېلىنغاندىن كېيىن «ئىشرەتخانا»نىڭ ئۆيلىرى پېچەتلىنىپ ، ئادەم قالمىغانىدى . رابىيە مېھمانخانىدا تۇرسا ، قولىدىكى پۇلى بىرنەچچە كۈنگىلا يېتەتتى . شۇڭا بىرەر جايدىن ئىش تېپىپ ، ئىشلەپ تۇرۇپ دوستلىرىنى ئىزدىشىگە توغرا كېلەتتى . بىراق ، بۇنىڭدەك چوڭ شەھەردە ئىشسىزلار كۆرمىگە تۇرسا ، رابىيەگە قانداقمۇ ئىش چىقسۇن ؟ مۇشۇنداق تەمتىرەپ يۈرگەندە ، ئۆز يۇرتلۇقىدىن بىرىگە ئۇچراپ قالدى . رابىيە ئۇنىڭ ياردىمى بىلەن بىر مۇسۇلمان ئاشخانىسىدىن ئىش تېپىپ ، تازلىق ئىشلىرىنى قىلدى . ئەمما ، ئۇ ھەربىر كەلگەن خېرىدارغا سەپسالاتتى ، گاھىلىرىدىن سۈرۈشتە قىلاتتى . ئەمما ، دوستلىرى توغرىسىدا ھېچقانداق ئۇچۇرغا ئېرىشەلمىدى .

قىش چىقىپ ، ياز كەلدى . نۇرغۇن ئادەملەر بىلەن كۆرۈشۈپمۇ بىرەر ئۇچۇرغا ئىگە بولالمىغاندىن كېيىن ، يۈرتقا قايتىش قارارىغا كېلىپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، شەھەردە نوپۇسسىزلارنى يىغىۋالغۇدەك دېگەن پاراڭنى ئاڭلاپ قالدى . رابىيە بولسا ، شۇ يەرگە يېقىن جايدىكى شەخسىي مېھمانخانىدا ياتاتتى . رابىيە بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئۆزلۈكىدىن يۈرتىغا قايتتى .

رابىيە يۈرتىغا كەلگەندە ، تەقى ـ تۇرقى بۇرۇنقىدەك «بۇۋى» ئەمەس ، بەلكى يالاڭباش ، كالتە چاچ ، پۇتىدا ئېگىز پاشنىلىق ئاياغ ، ئۈچىسىغا كوپتا ـ يوپكىنى كىيىپ ، ئۇزۇن پايپاق تارتىۋالغانىدى . ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى كۆرگۈسى كەلدى . ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى بىلەن كۆرۈشكەندە ، ئۇلارغا ئۆزىنى تاشلاپ ، تۇگمەس خورلۇق ، دەرد ـ ئەلەملىرىدىن مۇڭلىرىنى تۆككۈسى كېلەتتى . ئۆز يۇرتىنىڭ تۇپراقلىرىنى ، دەل ـ دەرەخلىرىنى ،

هەتتا بىر تۈپ گىياھلىرىغچە تەشنالىق بىلەن سېغىنغانىدى . مانا ئەمدى ئۆز يۇرتىغىمۇ كەلدى . ئۇ شەھەردە تۇرمايلا ئۆز يېزىسىغا قاراپ ماڭدى . تانابتەك سوزۇلغان يېزا تاشيولى ، ئەتراپىدىكى قورشاپ تۇرغان مۇنبەت ئېتىزلار ، باغۋاران ، دەل ـ دەرەخلەر ، گۈل ـ گىياھلار قارشى ئېلىپ كەڭ قۇچاق ئېچىپ ، ئۇنىڭ تارتقان دەرد ـ ئەلەملىرى ئۇچۇن كۆز يېشى قىلىۋاتقاندەك قىلاتتى .

رابىيە شەھەردىن چىقىپ ئازراق ماڭغاندا ، ئارقىسىدىن ناتونۇش بىر بوۋاي ئېشەك ھارۋىسىنى ھەيدەپ يېتىشىپ كەلدى . كۈن كەچ بولغانىدى ، مەھەللە ئىچىگە يېتىپ بارغۇچە بېسىپ ئۆتىدىغان كەڭ سايلىق بار بولۇپ ، كېچىگە قالغۇدەك بولسا ، ئاياللارنىڭ يالغۇز مېڭىشى قورقۇنچلۇق ئىدى . بوۋاينىڭ رەھمى كەلدى بولغاي ، رابىيەنى ھارۋىسىغا چىقىرىۋالدى . سايدىن ئۆتۈپ مەھەللە ئىچىگە كىرگەندە رابىيە :

— ئۆيۈمنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ قالدىم ، رەھمەت بوۋا ، — دەپ ھارۋىدىن چۈشۈپ قالدى . ئۇنىڭ ئۆيى يول بويىدىلا بولۇپ ، ئىككى ئۆيدىن ئۆتسىلا يېتەتتى . رابىيە خۇشاللىقىدىن ھاياجانلانماقتا ئىدى . ئۆيگە كىرىپ ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن كۆرۈشكەندە يىغلاشنى ياكى كۈلۈشنى بىلمەيتتى . ئىشقىلىپ ، قانغۇچە يىغلاپ پۈتۈن دەردلىرىنى تۆكۈپ ، ئاتىسىنى ئەيىبلىگۈسى كېلەتتى . «ئەگەر ئاتام زورلاپ پەننىي مەكتەپتىن قاچۇرۇپ ، مېنى يولغا سېلىۋەتمىگەن بولسا ، بېشىمغا بۇ كۈلپەتلەر كەلمىگەن بولاتتى . قېنى مېنىڭ دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغانلىرىم ؟ قېنى مېنىڭ ئوقۇغان ناماز ، توۋا ـ ئىستىغپارلىرىم ؟ قېنى مەن يەتمەكچى بولغان بەخت ـ سائادەتلەر ؟ ئەمدى مەن نېمە بولدۇم ؟ تامامەن تۇگەشتىم . قېنى مېنىڭ پاكلىقىم ، كۈندە خىلمۇخىل كىشىلەر بىلەن بىرگە بولغانلىقىمنى نېمە دېگۈلۈك ؟ بۇ گەپلەرنى دېگىلى بولارمۇ ؟ ئەگەر دېسەمچۇ ؟ ئېنىقكى ، مېنى نومۇسسىز ، دەيدۇ . بۇ ئاتامنىڭ ماڭا كۆرسەتكەن پاراغەت يولىنىڭ نەتىجىسى . ئەگەر

مۇئەللىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان بولسا ، ئۆز پەرزەنتىنى بۇنىڭدەك ئاقىۋەتكە مۇپتىلا قىلمىغان بولاتتى» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن كەچۈردى ، ئاندىن يەنە ، «نېمىلا بولمىسۇن ، ئاتا ـ ئانام نادان كىشىلەر . نادان كىشىلەر — ئەخمەق كىشىلەر ، نادانلىقنىڭ دەسمايىسى يالغانچىلىق . ئاتامۇ كىشىلەرنىڭ يالغان سۆزلىرىگە ئىشەنگەن . ئەخمەقلىقىدىن ئالدانغان . ئۇ باقىي ئالەمنىڭ پاراغىتى ئۈچۈن پانىي ئالەم بايلىقىدىن ۋاز كېچىپ كەلدى . لېكىن مېنى ئوقۇتقان ئىمامچۇ ؟ ھەر جۈمە كۈنى «ئازنىلىق» پۇل ئاپارمىساق ئۇراتتى . تىرىكتىن ئۆشرە ، ئۆلۈكتىن نەزىر ئالاتتى . ئۇنىڭغا باقىي ئالەم پاراغىتى كېرەك ئەمەس بولغىيمىتتى ؟ ئۇنداق بولسا ، نېمە ئۈچۈن ئاتامنى ئازدۇرغاندۇ ؟» دېگەندەك سوئاللارغا جاۋاب ئىزدىمەكتە ئىدى . ئاخىرىدا ، «ئەگەر ، ئاتام مېنى ئەيىبلىگۈدەك بولسا ، مېنىڭ قىلمىشلىرىمنىڭ جاۋابكارى ئاتام بولۇشى كېرەك . بۇنى ئوچۇق دەيمەن» دېگەن قارارغا كەلدى . رابىيە تۇرلۇك خىياللار بىلەن ئۆيگە يېتىپ كەلگەنلىكىنىمۇ سەزمەي قالدى . ئىشىك تۈۋىگە كەلسە ، دەرۋازا قۇلۇپلاقلىق ، ھويلىدا ھېچكىم يوق ئىدى . گۈگۈم چۈشۈپ ، زاۋال ۋاقتى بولغانىدى . رابىيە قوشنىسىنىڭ ھويلىسىغا كىردى . ئۇلار تونۇدى ، ئەمما ئەھۋال سوراپمۇ كەتمىدى . رابىيە قوشنىسىنىڭ قىزى گۈلسۇم بىلەن دېمەتلىك ئىدى . ئۇ بىر كىچىك بالىنى كۆتۈرۈپ رابىيە بىلەن كۆرۈشتى . ئاندىن :

— بىز نازارەت ئاستىدا تۇرۇۋاتىمىز . كېيىن پۈرسەت تېپىپ مۇڭدىشايلى ، سىز بېرىپ توختى سۇنجاڭنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ، ئۆزىڭىزنى مەلۇم قىلىڭ . قالغان گەپنى شۇنىڭدىن ئاڭلايڭ ، — دەپ تۇراتتى ، ئاپىسى چاقىرىپ ئەكىرىپ كەتتى . گۈلسۇم :

— بىزنىڭ ئۆينىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى بەشىنچىسى ئۆيگە كىرسىڭىز بولىدۇ ، — دەپ قوشۇپ قويدى .

رابىيە گۈلسۇمدىن باش ـ ئايىغى يوق ، ئەندىشىلىك گەپلەرنى

ئاڭلاپ ، ئۇ كۆرسەتكەن تەرەپكە ماڭدى .

كەنت باشلىقى توختى رابىيە بىلەن بىر مەھەللىلىك بولۇپ ، رابىيەدىن ئىككى - ئۈچ ياش چوڭ ئىدى ، كىچىك چاغلىرىدا بىرگە ئويناپ چوڭ بولغانىدى . رابىيەدىن ئىككى سىنىپ يۇقىرى ئوقۇپ ، تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن دېھقانچىلىق قىلدى . كەنت باشلىقى بولغىلى تېخى ئىككى ئاي بولغانىدى .

رابىيە قاچقاندىن كېيىن مەكتەپ تەرىپىدىن كۆڭۈل بۆلۈپ كۆپ جايلارغىچە ئىزدەپ بارغان بولسىمۇ تاپالمىدى . ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ كارىمۇ بولمىدى . چۈنكى ، ئۇلار ئۆزلىرى يولغا سالغانىدى ، رابىيە قېچىپ يېرىم يىل ئۆتكەندە ، قاچقان قىزلار ئىچكىرىدىمىش ، بىرى ئالداپ ئاپىرىپ ئىشرەتخانىغا سېتىۋېتىپتۇ ، دېگەن مىش - مىش گەپلەر پەيدا بولغىلى تۇردى . يېرىم يىل ئۆتكەندە كەتكەن قىزلاردىن بىرىنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى كەلدى .

ئەسلىدە ئىش مۇنداق بولغانىدى : قىزلارغا ئۇچرىغان دەسلەپكى ئاق دوپپىلىق ئادەم ئىلگىرىكى تۇرمىدىشى بولغان كىچىك بالىلار ۋە ياش قىزلارنى ئوغرىلاپ سېتىش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان تاغ باغرىدىكى ساقاللىقلارنى ئېسىگە ئېلىپ ، بۇ ياخشى پۇرسەتنى ئۇلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ نەپكە ئېرىشتى . ساقاللىقلار بولسا ، ئىچكىرى ئۆلكىدە قېچىپ يۈرۈپ جىنايى ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىدىغان قاچقۇن جىنايەتچى ، يۇزى تارتۇق نۇردۇن بىلەن شېرىك ئىدى . بۇ قىزلارنى شۇنىڭغا ئەۋەتتى . نۇردۇن بولسا ، جاننى ئالمقانغا ئېلىپ قويۇپ يۈرۈيدىغانلاردىن ئىدى . ئۇ بۇ شەھەردىكى «لەززەتخانا» ۋە ئوغرىلىق گۇرۇھلىرىنىڭ ھەممىسى بىلەن ئالاقە قىلىپ تۇراتتى . ھېلىقى ساقاللىقلار نۇردۇننىڭ ئادەملىرى بولۇپ ، ئۆز ئايىغى بىلەن كەلگەن «ئولجا» نى نۇردۇنغا ئەۋەتىپ بېرىپ ، كۆپ نەپكە ئېرىشكەنىدى .

نۇردۇن قىزلارنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن ، بۇلاردىن بىرى ،

يەنى رابىيەلا تۇنجى قېتىم باشلاپ كىرىلگەن «ئىشرەتخانا»غا يارىدى . باشقىلىرىنى يەنە بىرىگە ئۆتكۈزۈپ بەردى . ئۆتكۈزۈپ ئالغۇچىمۇ ئوخشاش كەسىپتىكى كىشى ئىدى . ئۇزاق ئۆتمەي ، بىر قىز يۇقۇملىنىپ «ئىشرەتخانا»دىن ھەيدەلگەندە ، ئۇ بىر يۇرتلۇق تىجارەتچىگە ئۇچراپ قالدى . بۇ تىجارەتچىمۇ بالىلىرى كۆپ كىشى ئىدى . ماكانسىز يۇرگەن بۇ قىزنى ئۇچرىتىپ ، دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ داۋالاتتى ، ئاخىر قىز داۋالاش ئۇنۇم بەرمەي ئۆلۈپ كەتتى . ھېلىقى تىجارەتچى قىزنىڭ ئۆلۈمىنى ئۇزىتىپ بولۇپ ، يۇرتقا قايتقان بىر كاۋاپچىدىن خەۋەر ئېۋەتتى . بۇ خەۋەر قۇلاقتىن - قۇلاققا يېتىپ ، رابىيەنىڭ ھالىمۇ ئەھلى مەھەللىگە ئېنىق بولمىسىمۇ ، ئاز - تولا ئاڭلانغانىدى . بۇ خەۋەر كەنت باشلىقى توختىغا ئاڭلىنىپ ، قاچقان قىزلارنىڭ كەچۈرمىشلىرى ئۇنىڭ ئېسىدىن نېرى كەتمىدى . بولۇپمۇ ، بىرگە ئويناپ چوڭ بولغان ئوماق قىز رابىيەنى زادىلا ئۇنتۇيالمىدى . ئەمما بىركىمگە ئېغىزىدىن چىقىرالمايتتى . ئۇنىڭ سەۋەبلىرى مۇنداق ئىدى : رابىيە كەتكەندىن كېيىن ، ئاتىسى ئۇنىڭ ئىنىسى ئۆمەرنىمۇ پەننىي مەكتەپتىن ئايرىۋېلىپ ، رابىيەنى ئوقۇتقان ئىمامدا ئوقۇتتى .

ئۆمەر ئىمامدا ئوقۇپ ئانچە - مۇنچە قۇرئان ساۋاتىنى چىقىرىۋالغاندىن كېيىن ، چالا ساۋات ساقاللىقلار بىلەن قويۇق ئارىلىشىپ ، ھەقىقىي ئىلىم ئۆگەنگەن پېشقەدەم دىنىي ئۆلىمالارنى «خائىن» دەپ غەيۋەتىنى قىلىپ يۈردى . ئۇلارنىڭ نورمال دىنىي پائالىيەتلىرىنى «ئىمانى سۇسلىشىپ كەتكەنلىكتىن» دەپ قارىلىدى . بۇ مەزگىللەردە جەمئىيەت ياشلىرى ئارىسىدا چاچ - ساقاللىرىنى قويۇۋېتىپ ئۆزىنى «تالىپ» ئاتاپ ، كۆز بوياپ يۈرگەن ساۋاتسىز ئوغرى - قىمارۋازلارمۇ بار ئىدى . بۇلار ئۆزلىرىنى ساقال بىلەن يوشۇرۇپ ، نادان كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە «ياخشىچاق» بولۇپ يۈرۈشەتتى . كىمنىڭ ياخشى ، كىمنىڭ يامانلىقىنى ئاسانلىقچە پەرق ئەتكىلى بولمايتتى .

ئۆمەر ئاز ـ تولا قۇرئان ساۋاتىنى چىقىرىۋالغاندىن كېيىن ، مەھەللە ئىچىدە ئۇنىڭ نامى «ئۆمەر قارىم» دەپ ئاتىلىپ ، چوڭ ـ كىچىك دېھقانلار ئۇنى دىنىي ۋەكىل سۈپىتىدە ھۆرمەتلەيدىغان بولدى . ئاق دوپپا كىيگەن ، بېشىغا چاچ ، ئېگىزكە ساقال قويۇۋالغان ناتونۇش ياشلار ئۇنىڭ مەھەللىسىدىن كەم بولمايتتى . ئۇلارنىڭ تېگى ـ تەكتىنى بولسا ھېچكىم سوريالمايتتى . كىشىلەر نەزىرىدە بۇلارنىڭ ھەممىسى ياش ئۆلىمالار بولۇپ ، گۇناھلىق ئىشلاردىن ئاگاھلاندۇرۇپ ، ساۋاپ يوللىرىنى كۆرسەتكۈچىلەر ، دەپ قارىلاتتى .

مۇشۇنداق يۇرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، ئۇشتۇمتوت ئۆمەرنىڭ ئىشىكىدە ساقچى ماشىنىسى پەيدا بولدى . ساقچىلار كەتكەندىن كېيىن ، «ئۆمەر قارىيىنىڭ ئۆيىدىن پارتىلىتىش دورىسى ، قورال ـ ياراغ چىقىپ قېلىپ ، ئۆمەر قارىينى ئاتا ـ ئانىلىرى بىلەن قوشۇپ تۇتۇپ كېتىپ ، ئۆيلىرىنى پېچەتلەپتۇ » دېگەن خەۋەر تارقالدى . كەچقۇرۇن كەنت كادىرلىرى دېھقانلارغا يېغىن ئېچىپ ، ئۆمەرنىڭ ئۆيىدىن قورال چىققانلىقى ، ئۇنىڭ كېلىش مەنبەسىنى ئىقرار قىلمىغانلىقى ئۈچۈن تۇتۇپ كېتىلگەنلىكىنى جاكارلاپ ، ئۇنىڭ ئۆيىگە ئىزدەپ كەلگۈچىلەرنى قاتتىق كۆزىتىشنى ، كۆرگەن ھامان مەلۇم قىلىشنى ئۇقتۇردى . ئاندىن گۇمانلىق ئادەملەرنىڭ كېلىپ ـ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرۇپ مەلۇم قىلمىغانلىقى ئۈچۈن ، تام قوشنىلىرىنىمۇ نازارەت قىلىش كېرەك ، دېدى .

ئۆمەر ئاتا ـ ئانىسى بىلەن ئۈچ كىشى بولۇپ ، ئائىلىسىدە باشقا ئادەم يوق ئىدى . شۇ كۈنلەردە ئاپىسىنىڭ يۈرەك كېسىلى ئېغىرلىشىپ قالغانىدى . ئەمما ، ئوغلىنىڭ ھېلىقىدەكلەر بىلەن ئارىلىشىپ يۈرگەنلىكىدىن خۇشال بولۇپ ، ئوغلۇم ياخشى ئادەم بولدى ، دەپ يۈرەتتى . لېكىن ، مەخپىي ئىشلىرىنى بىلمەيتتى . ئۆمەر تۇتۇلۇپ ئارىدىن نەچچە كۈن ئۆتكەندە ، ئاپىسىنىڭ كېسىلى قوزغىلىپ قېلىپ ئالەمدىن ئۆتتى . ئۆمەر ئاتىسى بىلەن بىللە

تۇتۇپ كېتىلگەندىن كېيىن ئارىلىقتا بىرەر يىل ئۆتتى . ئەمما ئۇ ھەقتە ھېچبىر گەپ ـ سۆز بولمىدى . پەقەتلا ئۆمەرنىڭ شېرىكلىرى تۇتۇلماپتىمىش ، شۇ سەۋەبتىن تېخىچە سوت قىلىنماي تۇرۇۋاتقۇدەك ، دېگەن مىش ـ مىش پاراڭلار ئاياللار ئارىسىدا پەيدا بولۇپ قالاتتى . سۇرۇشتۇرۇپ كەلسە ، راست شۇنداقمۇ ياكى بىرىنىڭ پەرىزىمۇ ، ئىشقىلىپ بۇ گەپنىڭ ئىگىسى چىقمايتتى .

رابىيە كەلگەندە ، قوشنىلىرىنىڭ ئۆيىگە كىرگۈزمەسلىكىنىڭ سەۋەبلىرى ئەنە شۇنىڭدىن ئىبارەت بولۇپ ، ئۆزلىرىنىڭ ئۆمەر ئائىلىسى بىلەن مۇناسىۋەتلىك دەپ تونۇلۇپ قېلىشىدىن قورقاتتى .

ئون يەتتىنچى باب

شۇم خۇەر

رابىيە گۈلسۈمدىن «توختى سۇنجاڭ» دېگەن ئىسمىنى ئاڭلىغان بىلەن ئۇ ئادەم ياشمۇ ، قېرىمۇ ، كىم ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى . گۈلسۈمنىڭ ئېيتقىنى بويىچە ، ساناپ تۆتىنچى ئۆيدىن ئۆتكەندىن كېيىن «كەنت باشلىقىنىڭ ئۆيى مۇشۇ بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپ ، دەرۋازىنىڭ ھالقىسىنى شاراقلاتتى . قايتا ـ قايتا ئۇردى ، جىمجىت ئىدى . ئارقىغا يېنىپ ، يەنە بىرەر ئۆيدىن سوراپ باقماقچى بولۇپ تۇراتتى ، دەرۋازىنىڭ كىچىك ئىشىكى ئېچىلىپ بىر چوكان چىقتى ۋە سالاملىشىپ بولۇپ ئۆيگە باشلىدى . توختى بولسا ، تېلېۋىزور كۆرۈپ ئولتۇراتتى .

توختى مېھمانىنى كۆرۈپ تونۇيالمىدى . قىسقىچىلا تىنچلىق سوراپ ، يۇقىرىغا باشلىدى . داستىخان سېلىپ ، ئۇنى چايغا تەكلىپ قىلدى . رابىيە بولسا ، ناندىن بىر بۇردا يېدى ، ئاندىن چايدىن بىر ئوتلاپ قويۇپ ، جىم ئولتۇردى . توختى سەپسېلىپ قاراپ ، رابىيەگە ئوخشىتىپ قالدى ، ئەمما جەزملەشتۇرەلمىدى . ئاخىر ، «مېنى بىرەر ئىش بىلەن ئىزدەپ كېلىپ تارتىنىپ ئولتۇرسا كېرەك» دەپ ئويلىدى . چۈنكى ، كەنت باشلىقى بولغاندىن بۇيان ئۇنىڭ ئۆيىگە ئېرىدىن مۇشت يېگەن ئاياللار ، قوشنىسى بىلەن بالا

ئارىسىغا ئارىلىشىپ جېدەل پەيدا قىلغانلار ، نىكاھتىن ئاجرىشىمەن دەيدىغانلار كېلىپ تۇراتتى .

رابىيە بولسا ، توختىنى بىر كۆرۈپلا تونۇغانىدى ، ئەمما كۆرگەنلا كىشى ئۆزىنى قاچۇرۇپ تۇرغان يەردە ، ئۇنىمۇ : «ئۆزگىرىپ كەتكەندۇ ؟ » دەپ ئويلىدى . توختى گەپ سوراپ :

— ئىسمىڭىز نېمە ، قەيەردىن بولىسىز ؟ — دېدى . ئۇ :

— مەن رابىيە ، — دەپلا ، ئۆزىنى توختىتالماي يىغلىۋەتتى .

توختى بۇ ئىسمىنى ، تونۇش ئاۋازنى ئاڭلاپ ، ھەيران قالدى . ئۇنىڭ بىلەن قايتىدىن كۆرۈشۈش كېرەكمۇ ، نېمە دېيىش كېرەك ، بىلمەيلا قالدى . ئۇ شۇنداق خۇشال ئىدىكى ، يوقاتقان قىممەتلىك نەرسىسىنى تېپىۋالغاندەك ئىدى ، لېكىن ئۇ ھازىر كىچىك بالا ئەمەس . خوتۇنى بار ، كەنت باشلىقى ئىدى .

— يىغلىماڭ ، — دېدى توختى ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ ، ئاندىن كېيىن ، — ئاپا ! — دەپ توۋلىدى .

توختىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ، زورىخان چىقىپ كەلدى ، توختى ئاپىسىغا :

— بۇ كىم ؟ — دېدى . ئانا قىزىنى تونۇيالمىدى .

رابىيەنىڭ كۆزلىرى ياش ئىدى .

— بۇ رابىيە ، — دېدى توختى .

— راست ، بۇ رابىيەغۇ ، — دېدى زورىخان سىنچىلاپ قاراپ . رابىيە ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ يىغلىماقتا ئىدى . زورىخان بىلەن ئىككىسى ئانا ـ بالىلاردەك بىردەم يىغلىشىپ ، ئورۇنلىرىغا بېرىپ ئولتۇرۇشتى .

زورىخان بولسا ، ھال ـ ئەھۋال سوراپ ، سوئاللار قويماقتا ئىدى . رابىيە بولسا ، گەپنى نەدىن باشلاشنى ۋە نېمە دېيىشنى بىلمەي ، سورىغان گەپكىلا جاۋاب بېرىپ ، يەرگە قاراپ ئولتۇراتتى . داستىخان يىغىلدى . توختىمۇ بۇگۈنچە ھېرىپ كەلگەنده ، ئۇنىڭغا ئائىلىسىدىكى پاراكەندىچىلىكنى ئۇقتۇرۇپ كۆڭلىنى يېرىم قىلىشنى خوپ كۆرمىدى . ئۇنىڭ رابىيەگە

قارىغانچە قارىغۇسى كېلەتتى . بۇگۈن ئۇ بۇرۇنقىدەك زىلۋا ، ئورۇق ، خۇش چاقچاق ، ئەمما ئاسانلا يىغلايدىغان ، ئۆزى ئوينىشىپ ئۆزى تېرىكىپ قالىدىغان رابىيە ئەمەس ، بويلىرى ئېگىز ، سېمىزلىكى بوي ـ تۇرقىغا راسا ياراشقان ، بۇغداي ئۆڭ ، قاش ـ كۆزلىرى جايىدا ، پەرداز قىلمىسىمۇ ، ئۆزىنىڭ تەبىئىي گۈزەللىكى كىشىنى ئىختىيارسىز مەھلىيا قىلىدىغان ، كەم سۆز ، تەمكىن رابىيە ئىدى .

رابىيە توختىغا قاراپ :

— بىزنىڭ ئۆيدىكىلەر كۆرۈنمەيدۇ . ئۇقۇپ چىقاي دەپ كىرىۋىدىم ، قوشنىلار سىزنى بىلىدۇ ، دەپ كۆرسىتىپ قويدى ، — دەپ سوئال نەزىرى بىلەن قارىدى .

توختى زۇۋان سۈرمەي ئولتۇرۇپ كەتتى . باشقىلارمۇ ئۇندىمىدى . ئۆينى بىرەدەم جىمجىتلىق باستى . توختى «نەچچە يىل مۇساپىرلىق جەبرى ـ زۇلۇملىرىنى تارتىپ ، ھېرىپ ـ ئېچىپ كەلگەندە ، ئاپىسىنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى يەتكۈزۈش كېرەكمۇ ياكى ئاتىسى ئىبراھىم سوپى بىلەن ئىنىسى ئۆمەرنىڭ ئەھۋالىنى دېيىش كېرەكمۇ ؟ » دېگەنلەرنى ئويلاپ ، ئاخىر گەپنى ئاتىسى ئىبراھىم سوپى رابىيەنى قاچۇرغاندىن كېيىن ، ئۆمەرنىمۇ مەكتەپتىن ئايرىۋېلىپ ئىمامنىڭ قېشىغا ئەكىرىپ بەرگىنىدىن باشلاپ ، يۈز بەرگەن ھەممە ئەھۋالنى قىسقىچە بايان قىلدى . ئاخىرىدا ، ئاپىسى زىلەيخانىنىڭ قازا قىلغانلىقىغا قەدەر سۆزلەپ كېلىپ :

— ئەھۋال مانا مۇشۇنداق ، ئائىلىڭىزدىكى ئاتىڭىزنىڭ مۇلۇكلىرىمۇ ئۆمەرنىڭ قەرزىگە چىقىشماي ھويلىمۇ پېچەتلەندى . بۇگۈن ئاپامنىڭ يېنىدا قونۇپ قېلىڭ ، قالغان گەپنى ئەتە قىلىشايلى ، — دېدى .

كىشىنىڭ يۈرتىدا خورلۇققا ئۇچراپ ، بېشىدىن نۇرغۇن ئىسسىق ـ سوغۇقلار ئۆتكەن رابىيە ئون بەش يېشىدىن باشلاپ يەتتە ـ سەككىز يىل مابەينىدە ئادەم بىدىكلىرى تەرىپىدىن سېتىلىپ ، ئېيتىپ تۇگەتكۈسىز دەرد ـ ئەلەملەرگە بەرداشلىق

بېرىپ كەلگەن بولسىمۇ ، ئاپىسىنىڭ ئۆلۈمى ، ئائىلىسىنىڭ ۋەيران بولۇپ توزغاقتەك توزۇپ ، ئىگە - چاقسىز قالغانلىقىنى ئاڭلاپ ، ئولتۇرغان جايىدا مۇردىدەك قېتىپ قالدى . كۆزلىرىدىن توختاۋسىز ئېقىپ تۇرغان نادامەت ياشلىرى ئېتەكلىرىگە تامچىلاپ چۈشتى . ئەمدى ئۇ ھەممىدىن ئايرىلدى ، تۇرغۇدەك ماكان ، پاناھلانغۇدەك ئۇرۇق - تۇغقانلىرىمۇ يوق ئىدى . قولۇم - قوشنىلارنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسى ۋە ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە يارىشا بىرەر ئېغىزمۇ ھال سوراپ قويماي ئۆزىنى قاچۇرۇشىنىڭ سەۋەبلىرىنى ئەمدى چۈشەندى . ئەمدى بىرلا يول قالغانىدى . ئۇ بولسىمۇ ، ئاتىسىنىڭ باشقا بىر ناھىيىدىكى نەۋرە ئىنىسى — سۇلايمان دېگەن كىشىنى تېپىش ، ئاتىسى بىلەن ئىنىسى چىققۇچە ، شۇلارنىڭكىدە پاناھلىنىپ تۇرۇش ئىدى . ئۇنداق قىلمىغاندا ، توختىمۇ بىر ئاخشامدىن ئارتۇق قوندۇرالمايتتى ، چۈنكى رابىيە سىياسىي گۇماندارنىڭ تاۋابىئاتى ئىدى ، يەنە بىر جەھەتتىن ، توختى بىلەن رابىيە كىچىكىدىن بىللە ئويناپ چوڭ بولۇپ ، ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىمۇ ئىناق ئۆتكەچكە ، بۇلاردا قانداقتۇر بىر خىل مېھرى - مۇھەببەت پەيدا بولۇپ ، بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈشەتتى . رابىيە كەتكەندىن كېيىن ، توختى ئۇنىڭ قايغۇسىنى قىلىپ ئۇزاقچە ئونتۇيالمىدى . ئايگۈلگە ئۆيلەنگەندىن كېيىن پات - پات ئۇنىڭغا ئوقۇش دەۋرىدىكى ئىشلاردىن ھېكايە قىلىپ بەرگەندە ، رابىيەنى تىلغا ئالماي قالمايتتى . ئايگۈل بولسا ، باشقا كەنتتىن بولغاچقا ، رابىيەنى تونۇمىسىمۇ ، توختىنىڭ رابىيە توغرىسىدىكى ماختاشلىرىنى ئاڭلىغاندا تۇرۇپلا خۇيلىنىپ قالاتتى . ئايگۈلنىڭ بۇ قىلىقلىرى كۆرۈشمىگەن رەقىبىگە ھەسەت قىلىۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى . بۇ بالىلىق دەۋرلىرىدىكى بىر ئۆتمۈش بولغاچقا ، توختى كۈلۈپ ئۆتكۈزۈۋېتەتتى .

بۇگۈن ئايگۈل ئۆز رەقىبىنى كۆردى . ئۇنىڭ رەقىبى ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە چىرايلىق ئىدى . ئايگۈلنىڭ پاكار ، ۋىجىك بەستى رابىيەنىڭ ئالدىدا ھەرگىزمۇ تەڭلىشەلمەيتتى ، شۇڭا ئۇ توختى

بىلەن رابىيەنىڭ سۆھبەتلىرىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاپ ھەرىكەتلىرىنى كۆزىتىپ ئولتۇردى . بۇنى سەزگەن توختى رابىيە ئۆيدە ئۇزاقراق تۇرغۇدەك بولسا ، ئايگۈل بەرەر چاتاق چىقىرىپ ، يامان تەسىر پەيدا قىلىپ ، ئۆزىنى ئاۋارىچىلىككە سالىدىغانلىقىنى بىلىپ ، رابىيەنى تۇتۇپ قېلىشقا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلغانىدى . زورىخاننىڭ بولسا ، رابىيەنى كەتكۈزگۈسى يوق ئىدى .

زورىخان دىلى يۇمشاق ، رەھىمدىل ئانىلاردىن ئىدى . رابىيە كۆز ياش قىلغاندا ، مېھرىبان ئانىسىدىن ، ھەممە نېمىسىدىن ئايرىلغان يېتىم قىزنىڭ مۇسىبەت يىغىسىغا تاقەت قىلىپ تۇرالماي ، گاھ رابىيەنىڭ ياشلىرىنى ئېرىتاتتى ، گاھ تەڭمۇتەك يىغلايتتى . «بىچارە قىز ، — دەيتتى ئۇ كۆڭلىدە ، — نەگىمۇ بارارسەن ، نەدىمۇ تۇرارسەن ؟ دۇنيادا پەرزەنت ئۈچۈن ئاندىنمۇ كۆيۈملۈك كىم بار ؟ ئانىسى پەرزەنتلىرىنىڭ دەردىدە كۆزى ئوچۇق كەتتى . ئۇنىڭ ئورنىدا مەن بولغان بولسام قانداق قىلار ئىدىم ؟ كىمنىڭ ئەزىزى كىمگە خار بولماپتۇ ، مېنىڭ پۇشتۇمۇ ئازمايمىز دېيىلەمدۇ ؟ ئازمايدىغان كىم بار ، بېشىغا كۇن چۈشمىگەن كىم بار ؟ ئىبراھىم سوپى ئۆز قولى بىلەن پەرزەنتلىرىنى بالاغا گىرىپتار قىلدى . ئۆزى ئايرىلىپ قالدىمۇ ؟ ئۆزىنىڭ جاھىللىقى ئۆزىنىڭ بېشىغا چىقتى . رابىيە ئەسلىدە بىر ئوبدان قىز ئىدى . قېنى ئۇنىڭغا تېپىپ بەرگەن بەخت ـ سائادەتى ؟ ئاخىرىغا بېرىپ ئۆزىمۇ تىرىك تۇرۇپ تۇرمىگە كىرىپ ياتتى » دېگەنلەرنى ئويلىغانسېرى ، رابىيەگە شۇنچە مېھرىبانلىقى قوزغالماقتا ئىدى . توختى بىلەن بولغان سۆھبەت ئاياغلاشتى . موماي رابىيەنى باشلاپ ئۆز ھۇجرىسىغا چىقىپ كەتتى . «ئاتا كۆرگەن ئاتىنغا ئوخشاش ، ئانا كۆرگەن ئانىغا ئوخشاش » دېگەندەك زورىخان بىلەن رابىيەنىڭ ئانىسى زىلەيخان يېقىن ئۆتىدىغان مۇڭداشلاردىن ئىدى . رابىيە ئانىسى بىلەن يۈز كۆرۈشەلمىسىمۇ ، زورىخاننىڭ مېھرىبانلىقىغا ئېرىشتى . موماي باشقىلاردەك چۆچۈپمۇ كەتمىدى ، بەلكى چىن مېھرىبانلىق بىلەن قارشى ئېلىپ ، ئانىلىق قوينىنى ئاچتى ، رابىيە

ئۇچۇنمۇ «يېنىڭدا كىم ئولتۇرسا چىرايلىقلىق شۇ ، بېشىڭنى كىم سىلىسا ماشايغىڭ شۇ» دېگەندەك ، زوربخان ئۆز ئانىسىدەك ئېچ ئاغرىتماقتا ئىدى .

ئىككىسى تاڭ ئاتقۇچە مۇڭدىشىپ چىقتى ، رابىيە ئانىسىغا دېمەكچى بولغان مۇڭلىرىنى زوربخانغا تۆكۈپ ، ئىچىنىسى بوشىتىۋالدى . زوربخان بولسا ، رابىيەنىڭ كۆرگەن كۈنلىرىنى ئۆزى كۆرۈۋاتقاندەك ئازابلانماقتا ئىدى .

ئەتىسى ئەتىگەندە كەنت باشلىقى توختىنىڭ كەنت ئەزالىرىنى تازىلىق قىلىشقا ئۇقتۇرۇۋاتقان كاناي ئاۋازى رابىيەنىڭ ئويغىتىۋەتتى . رابىيە ئورنىدىن تۇرغاندا قۇياش نەيزە بويى كۆتۈرۈلگەن بولۇپ ، زوربخان پولۇنى دۇملەپ قويۇپ ئولتۇرغانىدى . تاڭامدىن كېيىن زوربخان ئۆزىنىڭ ھۇجرىسىغا ئېلىپ چىقىپ ، مىڭ يۈەن پۇلنى ساندۇقىدىن ئېلىپ :

— قىزىم ، سەن بۇ يۇرتتىن ۋاقتىنچە ئۆزۈڭنى چەتكە ئال ، بېرىپ ئىبراھىم سوپىنىڭ نەۋرە ئىنىسى سۇلايمانىنى تاپ . ئۇنى بىر قېتىم كۆرگەنىدىم . ئۇنى بىر ئىدارىنىڭ باشلىقى دېگەندەك قىلغانىدى . ئۇ ئاتاڭغا ئوخشاش ئەمەس ، كۆپ ئوقۇغان بىلىملىك كىشى ، ھازىرچە ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ تۇرساڭ ، كېيىنچە بىر گەپ بولار . بۇ پۇلنى ئاناڭ ماڭا تاپىلاپ قالدۇرۇپ كەتكەنىدى . ئەمدى ئامانىتىڭنى تاپشۇرۇۋالغىن . سەپەردە ساڭا پۇل كېرەك بولۇپ قالىدۇ ، — دەپ سۇندى . ئارقىدىن ، — بۇ گەپنى توختى ياكى ئايگۈل بىلىپ قالمىسۇن ، — دەپ قوشۇپ قويدى . ئاندىن توختىنىڭ قېشىغا چىقىپ :

— ئوغلۇم ! رابىيە نەۋرە تاغىسى سۇلايمانىنىڭ قېشىغا بارماقچى ، ئۇنى يولغا سېلىپ قويغىن ، بولسا ، شەھەرگىلا ئاپىرىپ قويساڭ ئوبدان بولاتتى ، «ياخشى ئىت ئۆلۈكىنى كۆرسەتمەپتۇ» دېگەن گەپ بار ، بۇنىڭمۇ ساۋاقداشلىرى ، تەڭتۇشلىرى بار . قىزلارنىڭ تۇرمۇش تەلىپى ئەرلەرگە ئوخشىمايدۇ ، ياخشى كىيگۈسى ، ئوبدان يۈرگۈسى كېلىدۇ . رابىيەنىڭچۇ ؟ تۇرمۇش

كەچۈرۈشىنىڭ چىقىش يولى ئۇزۇلدى . ھەركىمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق دوستى بار ، دۇشمىنى بار . «كېپەك ئاش بولمايدۇ ، دۇشمەن دوست بولمايدۇ» دېگەندەك ، رەقىبلىرىنىڭ ئالدىدا غېرىبسىنىپ قالمىسۇن ، ئۆز يۇرتىدا خارلانغاندىن كىشىنىڭ يۇرتى ياخشىراق ، — دەپ تاپىلىدى .

توختى خوتۇنىنىڭ كۇنلىشىدىن ياكى كىشىلەرنىڭ سۆز - چۆچەك قىلىشىدىن قورقۇپمۇ قالمىدى ، بەلكى رابىيەنىڭ موتسىكلىتقا مىنىدۇرۇپ ئۆزى ئېلىپ ماڭدى . شەھەرگە كېلىپ يولۇچىلار بېكىتىگە يېتىپ بارغاندا ، چۈشتىن كېيىنكى ئاپتوبۇسنىڭ يولغا چىقىدىغىنىغا ئون مىنۇت قالغانىدى . توختىنىڭ يېنىدا بېلەتكە تۇشلۇقلا پۇل بار ئىدى . بېلەتنى ئېلىپ رابىيەنى ماشىنىغا چىقىرىپ قويۇپ تاكى ماشىنا كۆزدىن غايىب بولغۇچە ئارقىسىدىن قوللىرىنى پۇلاڭلاتتى .

سۇلايمانىڭ يېنىغا بېرىش ئۈچۈن ئۈچ - تۆت ناھىيىنى بېسىپ ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى . ماشىنا ۋىلايەت مەركىزىدە قونۇپ ، ئەتىسى ماڭماقچى بولدى . ئىككىنچى كۈنى سۇلايمان تۇرۇۋاتقان ناھىيىگە كەلدى . رابىيەنىڭ ئاددىي بىر سومكا كىيىم - كېچەكلىرىدىن باشقا يۈك - تاقلىرىمۇ يوق ئىدى . زوربخان بەرگەن پۇلنى چاپانىنىڭ ئىچ يانچۇقىغا سېلىپ ، ئاغزىنى تىكىپ قويغانىدى . رابىيەنىڭ قورسىقى ئاچ ئىدى . تاماقخانىغا كىرىپ يانچۇقىنى تۇنقانىدى ، قولىغا بىرنەرسە ئۇرۇنمىدى . شۇنداق قارىغانىدى . پۇل يوق ، پەقەت يانچۇق ئۈستىدىن تىلىۋەتكەندەك يىرتىق كۆرۈنىدى . يىغلاپ باقتى ، ئۇياق - بۇياقنى ئىزدەپ باقتى ، بېكەتكە بارغانىدى ، كەلگەن ماشىنا ئاللىقاچان كەتكەنىدى . مەلۇمكى ، رابىيەنىڭ پۇلى ئاپتوبۇستىكى يانچۇقچىلار تەرىپىدىن ئوغرىلانغانىدى . رابىيە ئاچ قورساق يۇرۇپ سۇلايمانىنى ئىزدىدى . ئاخىر ، سۇلايمانىنىڭ بىر قانچە ئاي ئىلگىرى ئالەمدىن ئۆتكەنلىكىدىن خەۋەر تاپتى . ئەسلىدە ، سۇلايمان بىر شىركەتكە دىرېكتور ئىدى . ئىقتىسادچانلىق بىلەن تۇرمۇش

كەچۈرۈپ ، كۆپ پۇل يىغقانىدى . رابىيە كېلىشتىن ئالتە ئاي ئىلگىرى ئۇشتۇمتۇت مېڭىگە قان چۈشۈپ ئۆلۈپ كەتكەنىدى . ئۇنىڭ بىر ئۆمۈر تاپقان پۇلى تۇغماس خوتۇنى بوستانگۇلگە قالدى .

بوستانگۇل يېشى ئەللىكتىن ئاشقان ، بېشى قاپاقتەك ، بويىنى ساپاقتەك ، زەمبىل بەل ، قورسىقى يوغان ، پاچىقى ئىنچىكە ، چىرايلىرىنىڭمۇ بىرەر ئالاھىدىلىكى يوق ، سەترەك خوتۇن ئىدى . سۇلايمانىنىڭ پۇللىرى ئۇنى شۇنداق «چىرايلىق» قىلىۋەتتىكى ، ئېرى ئۆلۈپ ، نەزىردىن كېيىنلا ئاشىق بولغانلاردىن نەچچىسى چىقتى . ئۇ قىرىق نەزىرىنى بېرىپ بولۇپ بىر ھەپتىدىن كېيىن ، تەلەپ قويغانلار ئىچىدىن تاللاپ تۇرۇپ ئۆزىدىن يىگىرمە ياش كىچىك بىر ئەرگە تەگدى . بوستانگۇلنىڭ ئاشقىلىرىنىڭ ھەممىسى بوستانگۇلگە ئەمەس ، بەلكى ئۇنىڭ پۇللىرىغا ئاشىق ئىدى ، شۇلار ئارىسىدىن تاللاپ زەھەر چەككۈچىدىن بىرىگە تېگىپ ، سۇلايمانىنىڭ پۇللىرىنى ئۇنىڭغا دەسمايە قىلىپ بەردى . ئەمدى رابىيە ئىزدەپ بارغان بىلەنمۇ ، ئۇنى يېقىن كەلتۈرمەيتتى . ئەگەر يېقىن كەلتۈرگەندىمۇ ، كونىلارنىڭ : «پۇلنى تاپار ئەرنىڭ ئېرى ، ئۇرۇپ مېغىزىنى چاقار خوتۇننىڭ سوڭقى ئېرى» دېگىنىدەك ، بوستانگۇلنىڭ بىر پۇلغىمۇ كۈچى يەتمەس بولۇپ ، بايلىقى ئەرنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتكەنىدى .

رابىيە پۇلدىن ئايرىلىپ ، قاناتسىز كەپتەردەك ، ھېچ يەرگە بارالماس بولدى . پەقەت پايپاقنىڭ قونچىدىكى ئىككى يۈەنلا پۇلى قالغانىدى . ئۇنىڭغا نان ئېلىپ بىر كۈننى ئۆتكۈزدى . ئىشلىمەكچى بولۇپ بىرقانچە لەڭمەنخانا ، ئاشپۇزۇللارغا كىرىپ باقتى ، بىرەر ئىش تاپالماي ، ئاخىر بىر سامسىپەزنىڭ دۈكىنىغا بېرىپ ئىشلەپ جان بېقىپ يۈردى . مۇشۇنداق ئىشلەپ يۈرۈپ ئارىدىن ئۈچ ئاي ئۆتكەنىدى . «ئاشخانا» خوجايىنى زەينەپگۈل سامسا ئالغىلى كېلىپ ، ناتونۇش چوكان رابىيەگە كۆزى چۈشتى . ئۇنىڭ ھۆسن ـ چىرايى ، قەددى ـ قامىتى ئەرلەرنىلا ئەمەس ، ئاياللارنىمۇ ئۆزىگە جەلپ قىلغۇدەك دەرىجىدە ئىدى . ئەگەر «ئاشخانا»لارغا

مۇشۇنداق چوكانلارنى ياللىۋالىدىغان بولسا ، پۇل تېپىش دېگەن ھېچ گەپ ئەمەس ئىدى . زەينەپگۇل رابىيەنى ئېلىپ كېتىش نىيىتىگە كەلدىيۇ ، «ياق ، بۇ ئوغرى بولۇپ قالمىسۇن يەنە» دەپ گەپ ـ سۆز قىلماي كېتىپ قالدى . بۇگۈن زەينەپگۇلنىڭ رابىيەنى كۆرگىنىگە ئۇچ كۈن بولغانىدى . چولپاننىڭ ئايال كىشى ئىزدەپ كەلگەنلىكى ئۈنىڭغا خوپ كەلدى .

ئۇ بۇ ئىشقا رابىيەنىڭ ئەڭ مۇۋاپىق كېلىدىغانلىقىنى ئويلاپ ئۇلگۇرگەنىدى . ئۇنى تونۇشتۇرۇپ قويسا ، زەينەپگۇلمۇ ، رابىيەمۇ نەپكە ئېرىشەتتى .

شۇنداق قىلىپ ، چولپاندىن ئىككى يۈز يۆەن تاپان ھەققى ئېلىپ رابىيەنى ئەكېلىپ بەردى .

رابىيەنىڭ مەقسىتى ئىشلەپ كىراغا تۇشلۇق پۇل تېپىۋالسا ، ئۆز يۇرتىغا قايتىش ئىدى . تاپقان پۇلى تۈيۇقسىز تەگكەن تومۇ كېسىلى بىلەن داۋالىنىپ تۈگىگەنىدى . پۇل تېپىش ئۈچۈن ئېغىر ئەمگەكلەر بولسىمۇ يانمايتتى .

مانا ئەمدى رابىيە چولپانغا ئۇچرىدى . ئۇ ئۆزىنىڭ يامان نىيىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدا رابىيەنى «قۇربانلىق» قىلماقچى بولۇۋاتاتتى . چولپان رابىيەگە :

— سىزنى مۇھىم بىر ئىش بىلەن ئىزدەپ كەلگەنىدىم . ياردەم بېرەرمىكىن دېگەن ئۈمىدتىمەن ، — دېدى .

— قانداق ياردەمكىن ، قېنى ئاڭلاپ باقاي ، ئەگەر قولۇمدىن كەلگۈدەك بولسا ، نېمە دېمەكچىدىم ، — دېدى رابىيە .

— بوپتۇ ئەمىسە ، دەۋېرەي ، — دەپ سۆز باشلىدى چولپان ، — يېڭىلا بويۇمدا قالغانىدى . كېچىسى قارا بېسىپ ئۇخلاتمىدى . بىرنەچچە ئاي بولدى ، قورسىقىم يوغىنىماي ، ئوخشاش تۇرۇۋالدى . بارات موللام دەپ بىر كىشى بار ئىدى . كىتاب ئېچىپ : «قورساقتىكى بالىڭزنى ‹مسلىمىيان› يەۋېتىپتۇ . تېزرەك تۈتۈش قىلمىسا بولمايدىكەن» دەپ ، ئەپسۇن قىلىپ بەرمەكچى بولدى . بىراق ، ئايەت باشلىنىپ تاكى تۈگىگىچە

ئايال كىشىدىن بىرى ھەمراھ بولۇشى لازىم ئىكەن . موللام يېشى يەتمىشتىن ئاشقان كىشى ، ئېھتىمال ، ياردەملىشىدىغان ئىشى بولسا كېرەك . شۇڭا سىزنى يېقىن تۇرارمىكىن ، دەپ چاقىرتقانىدىم . مانا بۇ ئىش ھەققىڭىز بولسۇن ، — دەپ يۇز يۇەنلىكتىن ئىككىنى سۇندى . رابىيە ئۇچۇن بولسا ، ئىككى يۇز يۇەن يېتەرلىك پۇل ئىدى . مۇشۇ پۇل بىلەن ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېتەلەيتتى . چولپانىڭ خىزمىتىنى رازىلىق بىلەن قوبۇل قىلغۇسى كەلدى .

چولپان بولسا ، «ئالا ئىنەكنىڭ بالىسى چالا قۇيرۇق» دېگەندەك ، ياش بولغان بىلەن قۇۋلۇقتا ئانىسى شەرىخاندىن ھەرگىز قېلىشمايتتى . ئۇ «رابىيە ئەخلاقسىزلاردىن بولغان بولسا ، شۇنداق قاملاشقان چىراي ـ شەكلى بىلەن قورساق تويغانغا رازى بولۇپ ، پىياز توغراپ ئولتۇرمايتتى . بارات موللىغا بىر كېچە ھەمراھ بولۇپ سىيىپ بېرىپ كېلىڭ دېسەم ئۇنماي قالمىسۇن يەنە» دەپ ئويلاپ ، راست گەپنى قىلمىدى . بارات موللامغا ئاپىرىپلا بەرسە ، سىيدۇرەلەمدۇ ، سىيدۇرەلمەمدۇ ، موللىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىشى ئىدى .

شۇنداق قىلىپ ، چولپان رابىيەنى پۇلغا يالليۇبلىپ ، قېرى موللا باراتقا ئاپىرىپ بەرمەكچى بولدى . شۇنىڭ بىلەن ، سۇيدۇكى دورا بولۇپ قالغان زىناخورمۇ تەييار بولدى ، يەنە بىر زىناخورنى ئىزدەپ يۇرۇش ھاجەتسىز ئىدى . ئۇ باراتنىڭ ئۆزى ئىدى . رابىيەنىڭ بولسا ، ئىككىنچى قېتىملىق ئالدىنىشى ئىدى . بۇنمۇ تاغ باغرىدىكى ساقاللىقلارنىڭ ھىيلە ـ مىكرىدىن كەم ھېسابلىغىلى بولمايتتى . ئەگەر چولپان گەپنىڭ راستىنى ئېيتقان بولسا ، رابىيە ھەرگىز ماقۇل بولمايتتى . رابىيە ئەسلىدە ئىپپەتلىك قىز ئىدى ، ئۇنىڭ ئالدىنىپ «ئىشرەتخانا»غا سېتىلىشى ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن ئەمەس ، بەلكى مەجبۇرىيىلىقتىن ئىدى . بۇنىڭلىق بىلەن ئۇنى زىناخور دەپ ئاتىغىلى بولمايتتى . ئەگەر ئۇ زىناخورلۇق بىلەن پۇل تاپماقچى بولغان بولسا ، ئاللىقاچان پۇلدىن بەھاجەت

بولغان بولاتتى . يېڭى بازار زىناخورلارنىڭ توپلىشىدىغان جايى بولغاچقا ، ئىزدىگىنىنى تاپقىلى بولمىدۇ ، لېكىن ئۇلارنىڭ چولپانغا ياللىنىشى ناتايىن ئىدى . بۇنىڭدەكلەرنىڭ گاھىدا ئامىتى كېلىپ قالسا ، خېلى كۆپ پۇلغا ئېرىشىشىدە گەپ يوق ئىدى . ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا ، بىر قولدا يىگىتنى ئەركىلىتىپ ، بىر قولدا يانچۇق كولايتتى . مەستلەر بىلەن ئولتۇرغاندا ، ئەرنىڭ يېنىدا بار - يوقىنىڭ ھەممىنى قۇرۇقدۇپتەتتى . بۇنىڭ باراۋەر قىسمىنى قاۋاقخانا خوجايىنىغا بەرسە ، يەنە بىر قىسمى ئۆزىگە قالاتتى .

زەينەپگۈل ھەرگىزمۇ پۇرسەتنىڭ قولدىن بېرىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى . چولپان پۇلنى چىقارغاندىن كېيىن :

— توختاڭ خانىم ، بۇلار تۇرۇپ تۇرسۇن ، — دېدى - دە ، ئابدۇللا بىلەن رابىيەنى جايىدا قالدۇرۇپ ، چولپاننى بىر چەتكە تارتتى .

— بۇ قىزنىڭ ئىگىسى مەن ، — دېدى زەينەپگۈل ، — باھانى مەن بىلەن سۆزلىشىسىز . قېنى سۆزلەڭ ؟

— باھاسى قانچە ؟ — دېدى چولپان .

— بەش يۈز يۈەن .

— ئىككى يۈز يۈەنچۇ ؟

— بولمايدۇ ، ئۇنىڭغا چىدىمىسىڭىز ئىككى يۈز يۈەنگە ئەكىلىك ئېلىپ ئۆزىڭىزنى پەردازلاپ ، موللامنىڭ قېشىدا ئۆزىڭىز يېتىۋېرىڭ . خوش ئەمىسە ، — دەپ ئۇزىتىپ قويماقچى بولغاندى ، چولپان يەنە ئۆرلەپ :

— ئۈچ يۈز يۈەن ، — دېدى .

— تۆت يۈز يۈەن بولسۇن .

— مانا سىز دېگەندەك بولسۇن ، — دەپ چولپان ئۈچ يۈز ئەللىك يۈەننى سۇندى . زەينەپگۈل ساناپ كۆرۈپ بىر يۈز ئەللىك يۈەننى ئۆز يانچۇقىغا سېلىپ :

— ئەمدى بولدى ، — دەپ رابىيەنىڭ قېشىغا بېرىپ ، ئىككى

يۇز يۈەننى بېرىپ :
— ئەللىك يۈەن تاپان ھەققى قالدى ، — دەپ قوشۇپ قويدى .
رابىيە نېمە دېيىلسۇن ؟ ئۆزىنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى بىلمەيدىغان تۇرسا ، قانداقمۇ باھا قويالىسۇن ؟ ئۇ پەقەت قانداقتۇر بىر قېرى موللامنىڭ ئەپسۇنلىرى تاماملانغۇچە ھەمراھ بولۇپ بېرىشىنىلا بىلىدۇ . ئەمما ، مولامنىڭ خوتۇن - بالىلىرى بارمۇ - يوق ، ئۇنىمۇ بىلمەيدۇ . رابىيە كۆڭلىدە : «موللامنىڭ خوتۇنى قېرى ياكى كېسەل بولغان بولسا ، پارچە - پۇرات ئىشلارغا ياردەم بەرسەم كېرەك» دەپ ئويلىغانىدى .
شۇنداق قىلىپ ، رابىيەگە ئىككى يۈز يۈەن تۇنۇقۇزۇلۇپ ، چولپاننىڭ ئىلكىگە ئۆتتى . چولپان بولسا ، ئۆز مەقسىتىگە يېتىش يولىدا ھەرقانداق بەدەل تۆلەشتىن قورقمايتتى . رابىيەنىڭ ئۇچرىغانلىقىنى «ئىشىم ئوڭدىن كەلگەنلىك» دەپ ئويلاپ ، ئۇنى بارات موللامغا تېزرەك ئاپىرىپ بېرىشكە ئالدىرىماقتا ئىدى .
— يەنە نېمە قالدى ؟ — دەپ سورىدى چولپان ئابدۇللانى چەتكە تارتىپ تۇرۇپ .
— ھەممىسى پۈتتى ، — دېدى ئابدۇللا .
— ئېشەكنىڭ قۇيرۇق تۈكىچۇ ؟...
— تەييار بولدى . ئەمازە بۇ ئاسانغا توختىمىدى دەڭا ، — دېدى ئابدۇللا جەريانىنى سۆزلەپ ، — تۇنۇگۈن كەچتە بىز خوشلاشقاندىن كېيىن ، نامازشامغا يېقىن مەھەللىگە يېتىپ باردىم . ئۇيىمىزنىڭ يېنىدا مەسچىت بار ئىدى ، قارىسام مەسچىتنىڭ ئىمامى قارا مادىسىنى مىنىپ كەلگەنكەن ، يوغان قېرى دەرەخنىڭ ئاچىسىغا باغلاپ قويۇپتۇ . قارا ئېشەكنى كۆرۈپ : «ئەمدى چولپان خانىمغا يالغانچى بولمايدىغان بولدۇم» دەپ ئويلىدىم . ھارۋامنى ئۆيگە ئاپىرىپ چىقىرىۋېتىپ ، ئېشەكنىڭ قېشىغا يۈگۈردۈم . يېقىن بارسام ئادەم كۆرۈنمىدى . جاماەت نامازئوقۇۋاتقانىكەن . ئېشەكنىڭ قېشىغا بارسام خۇيى ئەسكىرەككەن .

ئىككى پۇتلاپ تېپىپ ، قۇيرۇقىنى تۇتقىلى قويمىدى . ئۇنىڭ باش - كۆزلىرىنى سىلاپ يۇرۇپ ، قولۇمنى تەسته سۈكگۈچىگه ئاپىرىپ قۇيرۇقىنى تۇتسام قارامادىنىڭ ئاچچىقى سەل يېنىپ ، جىم تۇردى . مەنمۇ بوش كەلمەي مەھكەم تۇتۇۋېلىپ ، تۇكىنى يۇلۇۋەردىم . نامازنىڭ تۈگىگەنلىكىنى كىم بىلسۇن؟ هه دەپ ، ئېشەكنىڭ قۇيرۇقى بىلەن هەپىلىشۋاتسام ، ئارقامدا بىرى :

— هوي بىهايا ! تارت قولۇڭنى ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىدىن ! — دېمەمدىغان . شۇنداق قارىسام ، جامائەتنىڭ هەممىسى مەسچىتتىن چىقىپ مېنىڭ تاماشايىمنى كۆرۈپ كۈلگىلى تۇرۇپتۇ . ماڭا ژارقىرىغان كىشى ئېشەكنىڭ ئىگىسى ئىكەن . تەقى - تۇرقۇمدىن تونۇۋالمىسۇن ، دەپ شارتتىده دوپپامنى قولۇمغا ئالدىم - ده ، ئېشەكنىڭ دالدىسى بىلەن ئۆملەپ بېرىپ ، مەسچىتنىڭ ئارقىسىدىكى زاراتگاهلىققا كىرىپ ، بىر قەبرىنىڭ دالدىسىغا ئۆتۈۋالدىم . ئارقامدىن قوغلىمىدىمۇ ، قوغلىمىدىمۇ بىلەلمىدىم . ئىشقىلىپ ، مېنى تونۇيالمىدى . شۇ چاغدا ، بوران باشلانغانىدى . بىر دەمدىلا بوران كۈچىيىپ چاڭ - توزاندا كۆزنى ئاچقۇسىز بولۇپ كەتتى . مەنمۇ يولغا چىقىپ ئۆيگه بېرىۋالدىم . يۇلغان قۇيرۇق تۇكىنى ساناپ كۆرسەم ، يۈز تالدىنمۇ كۆپ ئىكەن . ئەتىگەنده هارۋامنى هەيدەپ كېلىۋاتسام ، ئىمام ئېشەكنى سۇغارغىلى مېڭىپتۇ . قارىسام ، ئېشەكنىڭ قۇيرۇقى قايرىلىپ كەتكەنمىدىكىن ، تۇپتۇز قىلىپ كۆتۈرۈۋاپتۇ . مېنى تونۇغان - تونۇمىغانلىقىنى سىناپ باقماق بولۇپ :

— ئىمام ئاخۇنۇم ، ئېشەكلىرىنىڭ قىلىقى سەتره‌ك تۇرىدۇ ، دوختۇرغا ماڭدىلىمۇ ، نېمه؟ — دەپ چاقچاق قىلىۋىدىم .

— بۇ ئېشەكنى ئالغىلى تېخى ئۇچ كۈن بولۇۋىدى . ئاخشام شامدىن چىقساق ، يوغانلا بىر ئادەم هەپىلىشىپ قاپتۇ . مادا ئېشەكنىمۇ ئالامدىغان . نومۇسقا ئۆلەي دېدىم ، قوغلىسام هېلىقى

ئادەم قېچىپ كەتتى . بوراندا تونۇيالمىدۇق . ئەتىگەن قارىسام ، مۇشۇندىاق بولۇۋاپتۇ ، ھاسا بىلەن ئۇرسامۇ قۇيرۇقى يەنىلا شۇندىاق تۇرىدۇ . ئۆستەڭ بويىغا سۇغارغىلى ئېلىپ ماڭدىم . ئېغىلغا ئاپىرىپ سولاپ قويىسام بولمىغۇدەك ، — دەپ قېپقالدى . كېچىچە ئۇيقۇم كەلمەي ، «ئەھلى مەھەللە بىلىپ كەتسە قانداق قىلارمەن ، خوتۇنۇم نېمە دەپ قالار ؟» دەپ ئەندىشىدە تاڭنى ئاتقۇزغانىدىم ، ئىمامدىن ھېلىقى سۆزنى ئاڭلاپ كۆڭلۈم جايىغا چۈشتى ، — دەپ كىچىككىنە لاتىغا تۇگۇلگەن تۇكنى بەردى .

چولپان ئاڭلاپ ، بىر ھازاغىچە كۈلدى .

شۇندىاق قىلىپ ، چولپان زەينەپگۈل بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ ، رابىيە ۋە ئېشەكنىڭ قۇيرۇق تۇكلىرىنى بارات موللىغا ئاپىرىپ بېرىش ئۈچۈن ئېلىپ ماڭدى . ئەمما ، مۇشۇكنىڭ قۇلاق تۇكى بىلەن قىچا ئۇرۇقى تېخى تەييارلانمىغان بولۇپ ، ئۇ ئابدۇللاغا قاراشلىق ئىدى .

ئون سەككىزىنچى باب

بۇتۇپ بولغان تىيارلىق

چولپان يېڭى بازاردىن قايتىپ ھارۋا يېنىغا كەلگەندە ، ئالىجەدە قۇلاقلىرىنى سالپايتىپ يەرگە قاراپ ، دۇنياغا كەلگىنىگە ئەپسۇسلىنىۋاتقاندەك تۇراتتى . چۈنكى ، ئۇنى ئىككى كۈن مابەينىدە يورغىلىتىپ يۈرۈپ ھاردۇرۇۋەتكەنىدى . ئاچ قورساق بىچارە ئاتنىڭ بېشىدا نۇقتا ، ئۇستىدە قامچا بولغانلىقىدىن ھەيدىگەن تەرەپكە ماڭماي ئىلاجى يوق . ئۇنىڭ ئۇستىگە سۆرەيدىغان يۈكى ئېغىرلىشىپ رابىيەدىن ئىبارەت ئىككى يۈز جىڭغا يېقىن يەنە بىر ئادەم قوشۇلغانىدى .

ئابدۇللا ھارۋىسىغا ئىككى ئايالنى چىقىرىپ چوڭ يول تەرەپكە ھەيدىدى . ئالىجەدە ھارۋىنى ئاران قوزغاپ مېڭىپ بولغۇچە ، غەزەپ بىلەن ئۇرۇلغان قامچا بەدەنلىرىنى ئېچىشتۇرۇپ ، جاننىڭ تاتلىقلىقىدىن ئىتتىك مېڭىشقا مەجبۇر قىلدى . چۈنكى ، ئابدۇللا چولپانغا زىناخور ئايال بىلەن قارا ئېشەكنىڭ قۇيرۇق تۈكىنى تەييارلاپ بەرگەن بىلەن ، قارا مۇشۇكنىڭ قۇلاق تۈكى بىلەن قىچا ئۇرۇقىنى تېپىپ بولالمىغانىدى . بۇنىڭ ئۈچۈن ، جۇۋازچىنىڭ قېشىغا ۋە مەھەللىدىن يىراق ئولتۇراقلاشقان چارۋىچىلارنىڭ «ئوتار»لىرىغا بېرىپ ئىزدەشكە توغرا كېلەتتى .

ئابدۇللا هارۇنسىنى ئورمان مەيدانىغا ئەمەس ، بەلكى باشقا بىر مەھەللە يولى بىلەن ھەيدەپ ماڭماقتا ئىدى . مۇشۇنداق مېڭىپ بىرقانچە كەنتلەرنى بېسىپ ئۆتۈپ ، دۆڭ ـ دۆڭلىك بىلەن تولغان پايانسىز چۆللۈككە يېتىپ باردى ، ئۇنىڭ نەگە نىشانلاپ ماڭغانلىقىنى چولپان بىلمەيتتى ، رابىيە بولسا تېخىمۇ بىلمەيتتى . جاڭگالغا ئىچكىرلەپ كىرگەنسېرى رابىيەنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپ ، تاغ باغرىدىكى ساقاللىقلار ئېسىگە كەلمەكتە ئىدى . لېكىن ئۇ يەردە ئۆي بار ئىدى . بۇ يەردىچۇ ؟ ھېچكىم يوق .

چولپانىنىڭ ئابدۇللادىن نەگە ماڭغانلىقىنى سورىغۇسى كەلدىيۇ ، ئەمما زۇۋان سۇرمىدى . چۈنكى ، ئابدۇللانىڭ ئۆزى ئۇچۇن يول يۇرۇۋاتقانلىقىغا شەكسىز ئىشىنەتتى .

ئابدۇللاغا كەلسەك ، ئۇنىڭ كۆڭلىدە سان بار ئىدى . بىر كۈنى جاڭگالغا ئوتۇنغا كەلگەندە ، بىر چارۋىچىنىڭ ئۆيىگە ئۇسسۇزلۇق ئىزدەپ كېلىپ ، ئۇنىڭ ئۆيىدە بىر توپ مۇشۇكنى كۆرگەنىدى . شۇ چاغدا ئۇ ھەيران قېلىپ : «نېمىدىگەن تولا مۇشۇك بۇ ؟ » دېگەندە ، ئۆي ئىگىسى : «كۆپ ئەمەس ، ئارانلا ئون سەككىز » دېگەنىدى . «نېمانچە كۆپ بېقىۋالدىڭىز ؟ » دېگەندە ، ئۇ مالچى : «مېنىڭ ئۆيۈمدە كۆپ بولغان بىلەن مەھەللىدە قالماپتۇ . بۇ يەردە چاشقان ئاۋۇپ ، ئارام بەرمىدى . شۇڭا ، مۇشۇك باقماي بولمىدى . ئەسلىدىغۇ بۇنچە كۆپ ئەمەس ئىدى ، سەرگەردانلىرى قوشۇلۇپ كۆپىيىپ قالدى . سىلى يەنە بىر كەلگۈچە بۇ مۇشۇكلەرنىڭمۇ بار ـ يوقلۇقىغا بىرنېمە دېمەك تەس . ئۇ چاغقىچە بەلكىم مەنمۇ بۇ يەردە تۇرالماسمەن » دېگەنىدى . ئابدۇللا مۇشۇكلەرنى تاماشا قىلىپ ئولتۇرۇپ ، ئۇنىڭ ئارىسىدا قارا رەڭلىك مۇشۇكلەرنىمۇ كۆرگەندەك قىلغانىدى . ئابدۇللا ئەنە شۇ قوتانغا بېرىپ باقماقچى بولدى . كۆپ يوللارنى بېسىپ ، ئاخىر مەنزىلگە يېتىپ باردى .

ئابدۇللا هارۇنسىنى يولدا توختىتىپ قويۇپ ، ئۆزى يالغۇز چىغىر يول بىلەن «ئوتار »غا بارغاندا ، مالچى ھەمەجان گەمە كولاپ

شۇنىڭ ئىچىگە ئۆگەتكەن كەپتەرلىرىگە قىچا چېچىپ بېرىپ ، ئۇلارنىڭ رەڭلىرىنى تاماشا قىلىپ ئولتۇرغانىدى . ئابدۇللانىڭ كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە ، ئالدىغا بېرىپ :

— يەنە كۆرۈشكىلى نېسىپ بوپتۇ ، سىلىنى قانداق شامال ئۇچۇرۇپ كەلدى ؟ — دەپ قىزغىن ئەھۋال سورىدى . ئابدۇللا :

— مۇشۇكلەرنى تاماشا قىلغىلى كەلدىم ، — دېدى .

— مەن دېمىگەنمىدىم ، — دېدى مالچى ، — سىز كۆرگەن چاغلاردا مۇشۇكلەر ئۇۋ ئۇۋلاپ ئۆزىنىڭ جېنىنى ئۆزى باقاتتى ، كېيىن ئۇۋچىلار كۆپەيدى ، مۇشۇكنىڭ ئۇۋلىرىنى بۇركۇتلەر تۇتۇپ بولدى . يايلاق يوق ، چارۋاممۇ ئازلۇپ بولدى . مۇشۇكلەر ئاچ قورساق يۇرۇپ بېقىپ ، قاپقانغا چۈشتىمۇ ياكى ئىت تۇتۇۋالدىمۇ ۋە ياكى تۈلكە بوغدىمۇ نېرىسىنى بىلەلمىدىم ، بىر ـ بىرلەپ غايىب بولدى . ئېھتىمال ، جاڭگال كېزىپ يۈرگەندۇر . ئاخىرىدا مۇشۇ ئىككىسى قاپتۇ ، — دەپ كەپتەر قۇرمىسىنىڭ يېنىغا باشلاپ باردى . مۇشۇكلەرنىڭ بىرى قارا رەڭلىك بولۇپ ، ئاستا كېلىپ ئابدۇللانىڭ پۇتىغا سۈركەندى . ئابدۇللا ئۇنى قولىغا ئېلىپ ، قۇلىقىدىن قىرىق تالدىن ئارتۇق تۈكنى يۇلىۋالدى . ئاندىن ئۇسسۇزلۇق تەلەپ قىلغانىدى . مالچى گەمە ئىچىگە چايغا كىرىپ كەتتى . ئابدۇللا قىچىدىن ئىككى چاڭگال ئېلىپ يانچۇقىغا سالدى .

ئابدۇللا ئىشنى پۈتتۈرۈپ بولغۇچە چولپان بىلەن رابىيە ھارۇندا كۈتۈپ تۇرغانىدى . ئۇ ھارۇننى شىمال تەرەپكە بۇراپ ، ئورمان مەيدانى تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى . مالچى گەمىدىن چىققاندا ئابدۇللالار خېلى يىراقلاپ كەتكەنىدى .

چىغىر يول بىلەن يۈرگەندە ، ئورمان مەيدانى ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى . ئۇلار كەچقۇرۇن بارات موللىنىڭ سېھىرخانىسىغا يېتىپ باردى . ئىشىك ئالدىدا بىرنەچچە كىشى ئاغرىقچان بىر كىشىنى يۆلەشتۈرۈپ ھارۇنغا چىقىرىۋاتاتتى . ئۇ ياشانغان كىشى بولۇپ ، بىر قوۋۇزى ئىششىغان ، چىشى ئاغرىپ كەتكەنلىكى

بىلىنىپ تۇراتتى . چولپان كۆرۈپ : «ئېھتىمال چىشى ئاغرىپ كەتكەن بولسا ، بارات موللىغا سەۋەب قىلدۇرغىلى كەلسە كېرەك» دەپ ئويلىدى . چۈنكى ، بۇ يۇرتنىڭ ئادەملىرى باخشىغا ، رەمبالغا ، داخانغا ، سېھىرگەرگە قاتتىق چوقۇناتتى . ئىشىنى رەمبالدىن باشلايتتى ، ئۇنىڭ ھۆكمى باخشىلىق ، داخانلىق ، جادۇگەرلىكنىڭ سىرتىدا ئەمەس ئىدى . ئاددىيسى چىشى ئاغرىپ كەتسىمۇ ، «ئېسە»دىن بولدى ، دەپ پېرە قىلدۇراتتى . پۇتىنى كەتمەن كېسىۋەتسىمۇ دۇئا ئوقۇتاتتى ، تەنھالار جورا تاپالمىسا ، موللىنىڭ قېشىغا باراتتى .

ھارۋا بېرىپ ، بارات موللىنىڭ ئىشىكىدە توختىدى . رابىيەنىڭ كۆز ئالدىدا پەقەت كىچىككىنە بىر ئېغىزلىق پوڭزەك تامدىن باشقا ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيتتى . بۇ يەر شۇنداق خىلۋەت ئىدىكى ، تۆت ئەتراپى زىچ ئورمان بىلەن قاپلانغان بولۇپ ، دەرەخ ئاستىلىرى چاتقاللىقلار بىلەن پۈركەلگەنىدى . ئورمان ئەتراپى سازلىق ، يېقىن ئەتراپتا ئادەمزات يوق ئىدى . بۇ يەردە قېپقېلىش شۇنداق قورقۇنچلۇق ئىدىكى ، بىراۋنى بوغۇزلاپ تاشلىۋەتكەن بىلەنمۇ ، كىشىنىڭ قەدىمى يەتمەيتتى . قويۇق ئورمان ئارىسىغا يوشۇرۇنغان بۇ ئۆي بەئەينى قاراقچىلار ماكانىغا ئوخشايتتى . ئۆزىنى «موللا» ئاتاپ يۈرگەن مۇشۇنداق ئاتالمىش كارامەت ئىگىسىنىڭ ئادەمزات ئايىغى يەتمەيدىغان خىلۋەتتە ماكان تۇتۇپ يۈرۈشى ھەرقانداق كىشىدە گۇمان پەيدا قىلاتتى .

رابىيە ئەتراپقا نەزەر سالماقتا ئىدى ، لېكىن قويۇق ئورمان ، قېلىن چاتقالدىن باشقا نەرسە كۆرۈنمەيتتى .

بارات موللا ئادەتتە كەلگەن ھاجەتمەنلەرنى ئۈزىتىپ چىقمايتتى . بۈگۈن ھېلىقى قوۋۇزلىرى ئىشىپ ، چىشى ئاغرىپ كەتكەن كىشى كەلگەندە «سىزنىڭ چىشىڭىز ‹ئېسە› دىن ئاغرىپتۇ . تۇغ باغلاپ ‹چىلكاپ› ئوقۇمىسا بولمايدىكەن» دەپ ، پېرە قىلىپ ، ئەمدىلا ئۇلارنى يولغا سېلىۋېتىپ تۇغ تۇۋىدىكى جايىنامازنى يىغىشتۇرۇۋاتقاندا ، ئىشىكتىن چولپان كىرىپ كەلدى .

بارات موللا چولپان بىلەن بىللە كەلگەن رابىيەنىڭ كۆرۈپ ، ئۆزىنىڭ كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى . ئۆزىدىن ئەللىك ياش كىچىك كىچىدىغان بىر چوكانىڭ ئۆلۈم گىردابىغا كېلىپ قالغان بىر بوۋايغا ئوخشاش ئۇخلىسا چۈشىگىمۇ كىرمەيدىغان بىر ئامەت ، گويا ئاسماندىن گۆھەر چۈشكەندەك بىر ئىش ئىدى . بارات موللا خۇشاللىقتا ئارقا ـ ئارقىدىن ھال سوراپ ، بىر دېگەن سۆزنى تەكرارلاپ ، قىلغىلى قىلىق تاپالماي كەتتى .

چولپان سومكىسىدىن بىر تۇغۇچنى ئېلىپ ، ئايرىم ـ ئايرىم قىلىپ لاتىغا ئورالغان ئېشەكنىڭ قۇيرۇق تۈكى ، مۇشۇكنىڭ قۇلاق تۈكى ، قىچا قاتارلىقلارنى كۆرسىتىپ :

— بۇ ئېشەكنىڭ قۇيرۇق تۈكى ، بۇ مۇشۇكنىڭ قۇلاق تۈكى ، مانا بۇ قىچا ئۇرۇقى ، — دەپ ، بارات موللىنىڭ ئالدىدا قويدى . ئاندىن :

— ئۆزلىرىگە ئايرىم ئىككى ئېغىز گېپىم بار ئىدى ، — دەپ ئابدۇللاغا ئىشارەت قىلغانىدى :

— بىز چىقىپ تۇرايلى ، — دەپ ئابدۇللا رابىيە بىلەن سىرتقا چىقىپ كەتتى .

— يارىدىمۇ ؟ — دەپ سورىدى چولپان بارات موللىدىن .

— يارىدى ، يارىمامدىغان . بويلىرى يوغان ، سەمرىپ كەتكەن بىلەن يېشى ئانچە چوڭ ئەمەستەك قىلىدۇ . ئەمدى ھەممىسى تەل بولدى . سىزنىڭ ئىشىڭىز مۇھىم ئىش ، ئوقۇغاندا راسا بېسىپ ھۇدۇتىغا يەتكۈزۈپ ئوقۇشقا توغرا كېلىدۇ . ۋاقتىدا كەلگىنىڭىز ئوبدان بولدى ، — دەپ ، رازىلىقىنى بىلدۈردى .

— يەنە بىر ئىشنى سەمىلىرىگە سېلىپ قويای ، — دېدى چولپان ، — مەن بۇ قىزنى ناھايىتى تەستە تاپتىم . يەنە كېلىپ ، كۆپ چىقىمدار بولدۇم . ئۇنىڭ مىجەزىدىن قارىغاندا ، «سىيىپ بېرىڭ» دەپ ئوچۇق ئېيتىشقا بولمايدىغاندەك قىلىدۇ . مەنمۇ ئىشىنىڭ ئېغىقىنى دېيەلمىدىم . زىنانىڭ گېپىنى چىقارساق ، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قېلىشىمىز مۇمكىن ، ئۆزلىرى تۈيدۇرمايراق

بىرەر تەدبىر بىلەن چارىسىنى قىلمىسىلا بولمىغۇدەك . شۇنى ۋاقىپلاندۇرۇپ قويايلى دېگەنىدىم . ھازىر كۇن كەچ بولۇپ قالدى . ئىرىم ئۆيگە كىلىپ قالغۇچە ئالدىدا بىرئۇالمىسام بولماس . رابىيە قېيقالسۇن ، بىز يانايلى ، قالغان ئىشلار ئۆزلىرىگە قالدى .

— ئۇنىڭغا مېنىڭ چارەم بار ، خاتىرجەم بولۇڭ ، ئەتە ئەتىگەندە كىلىپ تەييارلاپ قويغان نەرسىلەرنى ئىلىپ كەتسىڭىز بولىدۇ ، — دېدى بارات موللا چولپانغا ۋەدە بېرىپ .

چولپاننىڭ موللىنىڭ قېشىدا يالغۇز قېلىپ مەخپىي سۆزلەشكەنلىكى رابىيەنى گۇمانلاندۇرماقتا ئىدى . چۇنكى ، ئۇ ساقاللىقلارنىڭ قولىغا چۇشۇپ قالغاندىمۇ ، قولدىن ـ قولغا ئۆتۈپ يۇرگەندىمۇ ، مۇشۇنداق يالغۇز قالدۇرۇپ ، نېمە دېيىشكەنلىكىنى بىلدۇرمىگەنىدى . بۇگۇنمۇ يەنە شۇنداق بولدى . مانا بۇ بارات موللىنىڭ ئۆيىدىمۇ ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم يوق ئىدى . بىراق ، بارات موللىنىڭ ساقاللىقلارغا ئوخشمايدىغان يېرى ، ئۇلار ياش ئىدى . موللا بولسا ، قېرى ، يەتمىشتىن ئاشقان كىشى ئىدى . يەنە كىلىپ موللا ئىدى ، ئۇنى ئىسپاتلاشقا ، ئۆينىڭ ئىچىدە تارتىلغان تۇغ يېتەرلىك ئىدى . ئۇنىڭدىن باشقا ، ھېلىلا خوشلىشىپ كەتكەن ھاجەتمەنلەرنىمۇ ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى . ساقاللىقلارنى بولسا ، «تالىپ» دەپ ئۆز ھېسابلىغان بولسىمۇ ، تائامدىن كېيىن دۇئا قىلىشنىمۇ بىلمىگەنىدى .

رابىيە مۇشۇنداق سېلىشتۇرۇش بىلەن ئۆزىنى نېمە ئاقىۋەتلەرنىڭ كۇتۇۋاتقانلىقىدىن ئەندىشە قىلغان بولسىمۇ ، قايتىپ كېتىشكە ئىلاجسىز ئىدى . رابىيەنىڭ ئەس ـ يادى ئۆز يۇرتىغا قايتىش ئىدى . ئۇنىڭ ئۇچۇن پۇل كېرەك ئىدى . ھازىر ئۇ قورساقنىمۇ باقالماي يۇرگەندە ، يۇرتىغا كەتكىلى بىرەر ـ ئىككى يۇز يۇەننى قانداق تاپالىسۇن ؟ نەچچە ئاي ئىشلىگەن بىلەنمۇ يول كىراسىغا تۇشلۇق پۇل ئىقتىساد قىلىشى ناتايىن . چولپان بىلەن قىلغان سودا بىر كۇندىلا ئىككى يۇز يۇەنگە ئىگە قىلدى . بۇ پۇلنى قايتۇرۇۋېتىدىغان بولسا ، كېيىنكى كۇنلەردە قانداق پاجىئەلەرنىڭ

كۆتۈپ تۇرۇۋاتقانلىقى توغرىسىدا بىرنېمە دېمەك تەس ئىدى . شۇ سەۋەبلەردىن رابىيە قېرى موللىنىڭ يېنىدا بىر كېچە ئەپسۇن گۇۋاھچىسى بولۇشقا تەۋەككۇل قىلمىسا بولمايتتى .

رابىيە مۇشۇنداق مۇرەككەپ پىكىرلەر بىلەن خىيال سۈرۈپ تۇرغاندا ، چولپانىنىڭ چاقىرغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۆيگە كىردى . چولپان بارات موللىنىڭ يېنىدا تۇرۇپ :

— ئەمىسە ، رابىيەگۇل ، بۈگۈن مۇشۇ موللامنىڭ قېشىدا قېلىپ ، ماڭا تەييارلاپ بېرىدىغان ئايەتنىڭ گۇۋاھچىسى بولۇپ بېرىسىز . ئەتە ئەتىگەن كېلىپ سىزنى ئېلىپ كېتىمىز . ئاندىن شەھەرگە بارغاندا ھەرقايسىمىز ئۆز يولىمىزغا راۋان بولىمىز . ناۋادا ئىشنى بۇزۇپ قويغۇدەك بولسىڭىز ، توختامىمىز ئىناۋەتسىز بولىدۇ . بۇنىڭغا ئۆزىڭىز ئىگە بولىسىز ، — دېيىشىگە ، بارات موللا :

— ئەپسۇن دېگەن سىرلىق ئىش . ئادەتتىكى ئايەتلەرگە ئوخشىمايدۇ . گۇناھلىق ئىشقا گۇناھلىق يول بىلەن تاقابىل تۇرىمىز . ئەجەبلەنمەيسىز ، نېمە دېسەم شۇنى قىلىسىز ، خىلاپلىق قىلسىڭىز مەكىلاتلار قولىدا قالىسىز . بۇنىمۇ بىلىپ قېلىڭ ، — دەپ قوشۇمچە قىلدى .

رابىيەگە بولسا ، «ماقۇل» دېمەكتىن ئۆزگە چارە يوق ئىدى . شۇڭا ئۇلارنىڭ تەلەپلىرىنى قوبۇل قىلىپ ماقۇل دەپ تۇردى . ئۇ ئىشنىڭ نېرىسىنى بىلمەيتتى .

ئابدۇللا بارات موللىنىڭ يامان نىيەتلىرىنى ئاللىقاچان بىلگەنىدى . «نەدىمۇ ‹زىناخورنىڭ سۆيدۈكى بولمىسا ، ئايەت كەسمەيدۇ › ، دېگەن گەپ بولسۇن ؟ يەنە كېلىپ : ‹زىنادىن كېيىنلا سىيگىنى بولسۇن › ، دەپ تۇرۇۋاتقىنىنى دېمەمسىز . ئۇنىڭ بۇ شەرتلىرى ئۆزىنى ‹مەن بولسام زىناخور ، زىنا ئۈچۈن ماڭا بىر ئايال بولۇشى كېرەك › ، دېگەنلىكىنى ئاشكارا بىلدۈرۈپ تۇرمامدۇ ؟ »

بارات موللىنىڭ ئىككى پۇتى گۆرگە ساڭگىلاپ تۇرغاندىمۇ ،

قىلغان رەسۋا سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئابدۇللانىڭ ئۇنى قىلچىمۇ كۆزگە ئىلمۇسى كەلمىگەنىدى . بىراق ، ئابدۇللاغىمۇ جان بېقىش لازىم ئىدى . شۇڭا ، چولپانىنىڭ نادانلىقىنى مازاق قىلغۇسى كەلگەن بولسىمۇ ، گەپ ـ سۆز قىلمىدى . «ئۆچكىگە جان قايغۇسى ، قاسساپقا نان قايغۇسى» دېگەندەك ، ئابدۇللامۇ پۇل قايغۇسىدا بىچارە ئىدى .

بارات موللا چولپان بىلەن رابىيەگە دەيدىغانلىرىنى دەپ بولۇپ ، خوشلىشىدىغان چاغدا ئابدۇللاغا قاراپ :

— سىزگىمۇ رەھمەت ، قولىڭىزدىن ئىش كېلىدىكەن ، كۆپ ئاۋارە بولغان ئوخشايسىز ، — دەپ ھارامزادە كۆزلىرىنى چىمىرلىتىپ ھىجايغانىدى ، ئابدۇللا بېرىپ بارات موللىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ بىر چەتكە تارتىپ ، قۇلىقىغا ئاغزىنى يېقىن ئاپىرىپ :

— موللام ! ئالدىراپ خۇشال بولۇپ كەتمىسىلە . ئۆزلىرى بولسىلا يەتمىش ياشتىن ئاشقان كىشى ، قوڭلىرىدا ئوت پۈۋلەپ قالغاندا ، ئاياللارنى كۆرگەندە ، قاراپ كۆزلىرىنىڭ پىتىنى ئۆلتۇرۇۋالسىلا شۇ يېتەرلىك . گۈزەل قىزنى كۆرۈپ ئولتۇرالماي قالدىلا ، يەنە ئۇنى تارتقۇشلايمەن دەپ يۈرەكلىرى توختاپ قېلىپ جانىنى سېلىپ بەرمىسىلە ، — دەپ چاقچاق قىلدى . بارات موللا تىكشاپ تۇرۇپ ، جاۋاب قايتۇرمايلا قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى . ئابدۇللا بېرىپ ئالىجەدىنى باغلاقلىق جايىدىن يېشىپ يولغا چىققاندا ، چولپان :

— ئابلاجان ، بارات موللىنى كۈلدۈرۈۋەتتىڭىز ، نېمە دېيىشتىڭلار ؟ — دەپ سورىغانىدى ، ئابدۇللا جاۋاب بېرىپ :

— قانداق يارامدىكەن ؟ دەپ سورىسام ، «يارىشىدا گەپ يوق . بىراق ، چوكان بەكلا سېمىز ، يوغان تۇرىدۇ ، ناۋادا جىق سىيىۋەتسە قۇتىنى قانداق قىلارمەن ؟» دەيدۇ . ئۇنداق بولسا ، ئىسراپ قىلماسلىق ئۈچۈن ، سۈيدۈك قۇتىغا پاتمىغۇدەك قىلسا ، يېتەرلىك چىقىپ بولغاندىلا بۇلاقنىڭ ئاغزىنى شاپىلاقلىرى بىلەن

بىسۇالسىلا ، دېسەم ، كۆلۈپ كەتتى ، — دېگەنىدى ، چولپان ئاڭلاپ ، خېلى ئۇزاققىچە كۆلدى . ئاندىن :

— مەن بىلمەيلا قالدىم . موللىنىڭ ھەممىسى شۇنداقمىدۇ ؟ دەپ سورىدى . ئابدۇللا :

— ياق ، ئۇنداق ئەمەس . «موللا» دېگەن ئالىم كىشى ، ھەزرەت ، دېگەن سۆز . بارات موللا بولسا ، موللا ئەمەس ، ئۇ بىر «سېھىرگەر» . رەمبال ، باخشى ، داخان ، سېھىرگەر دېگەنلەر موللا قاتارىغا كىرمەيدۇ ، موللا كىشىلەر بۇنىڭدەكلەرگە ئۆچ كېلىدۇ . نادانلار بولسا ، ھەممىنى قوشۇپ «موللا» دەۋالىدۇ ، — دېدى . يەنە نۇرغۇن گەپلىرى بار ئىدى ، چولپانىنىڭ قېشىدا ھەممىنى دېيىشنى جايىز كۆرمەي جىم بولۇپ قالدى . دېمىسىمۇ ، چولپان بارات موللىنىڭ سېھىر ـ جادۇسىغا ئىشىنەتتى . شۇڭا ، خېلى كۆپ چىقىم تارتىپ يۇرگەندە ، بارات موللا توغرىسىدا بىرنېمە دېگەننىڭ پايدىسى يوق ئىدى .

چولپان بارات موللىنىڭ قېشىدا ئۇزاقمۇ تۇرمىدى . چۈنكى ئۇ ئېرى ئەنۋەر ئۆيىگە پەيدا بولۇپ بولغۇچە ئالدىدا بېرىۋېلىشى لازىم ئىدى . شۇڭا ، ئابدۇللا ئالىجەدىگە ھەيۋە قىلىپ قامچىسىدىن پات ـ پات قارس چىقىرىپ ، تېخىمۇ تېزرەك مېڭىشقا ئالدىراتماقتا ئىدى . ئالىجەدىمۇ ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە كوچىمۇكوچا ئابدالدەك قاتراپ يۇرۇپ قىتمالىشىپ ، ھېيلىگەرلىشۇالغانىدى . قىزىق يېرى شۇكى ، ئۆيگە قايتقاندا ، ئوقۇرغا تېزرەك يېتىپ بېرىش ئۈچۈن ، قامچا سوقمىسىمۇ ئۆزلۈكىدىن قەدىمىنى تېزلىتەتتى . ئابدۇللا بولسا باشقۇرالماي قالاتتى . ئىشقا ماڭغاندا بولسا ، ئۇرسىمۇ بىلىنى ئېگىپ تۇرۇۋېلىپ ، مېڭىشچە ماڭاتتى . بۇگۈن ئالىجەدىنىڭ ئەڭ كۆپ يول يۇرگەن كۈنى ئىدى . قورساقىنىڭ ئاچلىقى نەچچە نۆۋەت ئوقۇرنى ئەسلەتكەچكە ، يولغا چىقىپلا چاپما يورغىسىدا يۇرۇپ كەتتى .

ئون توققۇزىنچى باب

قەسەم

بارات موللا چولپانلارنى يولغا سېلىۋەتكەندىن كېيىن ، رابىيە بىلەن يالغۇز قالدى . ئۇ رابىيەدىن ھەر خىل سوئاللارنى سورىماقتا ئىدى . رابىيە بولسا ، سورىغان ئىشنىڭ ئۆزىگىلا جاۋاب بېرىپ ، ئارتۇقچە گەپ قىلمىدى .

بارات موللا بىلدىكى ، ئۇنىڭ ئويلاۋاتقىنى «زىنا» ئەمەس ، بەلكى مۇھىم بىر ئىشتىن ئەندىشە قىلىۋاتقاندەك خىيالچان كۆرۈنەتتى . رابىيەنىڭ بۇ ئەپتىگە قاراپ ، بارات موللىدا رابىيەگە نىسبەتەن ئەيمىنىش پەيدا بولۇپ ، خۇدا يەتكۈزگەن بۇ «لوقما» غا ئېغىزنى قانداق سېلىش توغرىسىدا بىرەەم ئويلىنىپ قالدى . «مەكىلاتلار ھېيلىسى»نى ئىشلىتىپ قورقۇتۇش يولى بىلەن مۇراد ھاسىل قىلىش قارارىغا كەلدى ـ دە :

— قېنى بۇ يەردە ئولتۇرۇڭ ، — دېدى بارات موللا رابىيەگە يېنىدىن ئورۇن كۆرسىتىپ ، — بىزنىڭ قىلماقچى بولغىنىمىز تولىمۇ قىيىن ئىش ، ھازىردىن باشلاپ تاڭ ئاتقۇچە داۋاملىشىدۇ . سىز ھازىرچە بىرئاز تاماق ھازىرلاڭ ، تاڭدىن كېيىن ئىشنى باشلايمىز . بۇ يەردە بىر پارچە گۆش بار . شۇنى پىشۇرسىڭىزلا بولىدۇ ، — دەپ بىر داستىخانغا ئوراپ قويغان گۆشنى

كۆرسەتتى ، — مەن قازا بولغان نامازلىرىمنى ئوقۇۋالاي ، — دېدى ـ دە ، جاينامازنى تۆغ تۆۋىدىن نېرىراق ئاپىرىپ سېلىپ ، ناماز ئوقۇغىلى تۇردى .

بۇ يەردە تاماق ئەتكۈدەك ئوچاقنىڭ تايىنمۇ يوق ئىدى . رابىيە ئۈچ دانە كېسەكنى تىزىپ ئوچاق قىلىپ ، موللىنىڭ قورسىقىغا تائام تەييارلاپ بولغۇچە ، قۇياش غەربكە پېتىپ ، زاۋال چۈشكەنىدى . بارات موللىنىڭ مەقسىتىمۇ كۈننى كەچ قىلىش ئىدى . شۇڭا جاينامازدىن چۈشمەي ئولتۇراتتى . گۆش پىشتى ، دەپ رابىيە چاقىرغاندىلا ئاندىن پەشلىرىنى قېقىشتۇرۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ ، جاينامازنى يىغىشتۇردى . داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن ، بىر قاپاق سۈنى ئېلىپ ، تاھارەت ئالغىلى چىقىپ كەتتى . بىر چاغ بولغاندا كىرىپ ، رابىيەگە :

— قېنى خېنىم ، سىزمۇ تاھارەت ئېلىۋېلىڭ . غۇسۇل قىلىۋالغان بولسىڭىز ئوبدان بولاتتى ، ھازىرچە كىچىك تاھارەت ئېلىۋالسىڭىزمۇ بولا ، — دەپ قولىدىكى قاپاقنى رابىيەگە سۇندى .

رابىيە تاھارەت ئېلىپ كىردى . بارات موللا ئۇنى يۇقىرىغا باشلاپ يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ بولغاندىن كېيىن ئاگاھلاندۇرۇپ :

— رابىيە خېنىم ، مەن ھازىردىن باشلاپ ئايەت باشلايمەن . سىز گۇۋاھچى سۈپىتىدە قېشىمدا ئولتۇرىسىز . ئىش تۈگىگىچە مېنىڭ ئىتائىتىمدە بولۇشىڭىز كېرەك . مەن مەكىلاتلاردىن ئايرىلسام غايىبنى بىلمەيمەن . مەكىلاتنى يىغىش ئۈچۈن ، تۆغ باغلىمىسا بولمايدۇ . داپ چېلىنغاندىن كېيىن ، مۇئەككەل پەرىشتىلەر مەكىلاتلارنى ھەيدەپ كېلىدۇ . شۇ چاغدا ، سۇلايمان ئەلەيھىسسالامغا نازىل بولغان دۇئىنامە بىلەن ئۇلارنىڭ ئايرىلىپ قالغانلىرىنىمۇ چاقىرىپ كېلىپ ، قىلماقچى بولغان ئىشلىرىمنى شۇلارغا جېكىلەيمەن . ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئەپسۇننىڭ كارامىتى بىلەن بەند بولۇپ ، پەرمانىمنى تەخىرسىز بەجا كەلتۈرىدۇ . تۆغ بار يەردىن ئۇلار يىراق بارمايدۇ . سىزگە كۆرۈنمىگەن بىلەن مەن كۆرۈپ تۇرىمەن . ھازىرلا بىرى كەلدى ، ئەنە ئىشىك بېشىدا ئۆچكە

شەكلىدە كېلىپ بىرگە قاراپ ئولتۇرىدۇ ، — دېگەنىدى ، قورقۇنچتىن رابىيەنىڭ تەنلىرى جۇغۇلداپ مىدىر - مىدىر قىلالماي ، ئولتۇرغان جايىدا ياغاچتەك قېتىپلا قالدى . بارات موللا سۆزىنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇردى ، — قورقماڭ ، مېنىڭ پەرمانىمسىز ئۇلار سىزگە كۆرۈنمەيدۇ ھەم چېقىلالمايدۇ . ئۇلار پەقەت مېنىڭ غەيۋىتىمنى قىلغان ، مېنى يامان كۆرگەن ، سۆزۈمگە كىرمىگەن ، ھېكمەتلىرىمگە ئىشەنمىگەنلەرگىلا چېپىلىدۇ . ئەگەردە يىغىن چېچىۋېتىدىغان بولسام ئاغرىق - سىلاق كۆپمەيسىز ، تاكى مېنى تېپىپ پېرە قىلدۇرمىغۇچە ئاغرىق ئازابىدىن قۇتۇلالمايدۇ . شۇ سەۋەبتىن ، بۇ يەردە كۆرگەنلىرىڭىزنى ، تاڭ ئاتقۇچە بىلگەنلىرىڭىزنى ئىنىس - جىنغا دېگۈچى بولمايسىز . سۆزۈمگە ئىتائەت قىلمىسىڭىز ، ماڭا ماسلىشىپ بەرمىسىڭىز ، ساراڭ بولۇپ قالىسىز . ئاگاھلاندۇرۇپ قويايكى ، پەرمانغا ناقايىللىق قىلىشتىن ، تالاغا يالغۇز چىقىشتىن ھەزەر قىلغايسىز . چۈنكى ، مەن بۇ ئورماندا مەكىلاتلار بىلەن بىرگە ياشايمەن ، ئۇلار ماڭا مۇئەككەلدۇر . كىمكى ، مېنى خاپا قىلسا ، ئۇلار قەھرى قىلىدۇ . مېنىڭ ئىجازىتىمسىز سىرتقا چىققۇچىلارنى شۇئان بوغۇۋېتىدۇ . قېنى سۆزلەپ بېقىڭ ، ئىتائەتلىرىگە بويسۇنۇپ ، ماسلىشىپ بېرىمەن ، رايىلىرىنى ياندۇرۇپ ئىشنى بۇزمايمەن ، مەخپىيەتلىكنى ساقلاپ ئېغىزدىن چىقارمايمەن ، دەپ ئەھدى قىلالامسىز ؟ — دەپ سورىدى .

رابىيە كىچىك چاغلىرىدىمۇ ئانىسىدىن جىن توغرىسىدا : «جىن ئادەملەرگە ئۆچكە شەكلىدە ، تېكە شەكلىدە ، ئايال كىشى شەكلىدە كۆرۈنگۈدەك . چوڭ بوۋىمىز بىر ئاخشىمى بازاردىن كەچ قېلىپ ئاتلىق يالغۇز كېتىۋاتسا ، ئالدىغا بىر ئوغلاق ئۇچراپتۇ . ئەتراپقا قارىسا ، ئادەم يوق تۇرۇمىش . ‹ئەگەر كەمبەغەللىڭ بولۇپ قالسا ئوغرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتمىسۇن ، ئالغاچ كەتسەم ئۆيۈمدىن تېپىۋالار › ، دەپ ئاتنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېتىۋاتسا ، قولىغا مۇشتۇمدەك بىرنېمىسى ئۇرۇنۇپتۇ . يەنە ئازراق ماڭغاندا ھېلىقى

نېمىسى بارغانسېرى يوغىناپ قوش مۇشتۇمدەك بولۇپتۇ . بوۋىمىز كۆڭلىدە : ‹بۇنىڭ ئوقدىنى ئەجەب يوغانكەنا › دەپ ئويلاپ تۇرۇشىغا ، تېكىچەككە زۇۋان كىرىپ : ‹ئاتاڭنىڭ بېشىدەك بارمىكەن ؟ › دەپ بىر شاپىلاق ئۇرغانكەن ، شۇئان ئاتتىن يىقىلىپ يېتىپتۇ . بوۋىمىز كەلمىگەنسېرى ئەنسىرەپ ، ئۆيدىكىلەر تالاغا چىقسا ، ئادەم يوق ئات تۇرۇپتۇ . بوۋىمىزنىڭ قېشىغا بېرىپ كۆرسە ، سۆزلىيەلمەس بولۇپ قاپتۇ . ئۆيگە ياندۇرۇپ كېلىپ داۋالاتسىمۇ ساقايماي ، ئاخىر پېرە قىلدۇرۇپ ساقايتقاندۇق . جىن بەزىلەرگە پاخپاقباش ئايال شەكلىدە كۆرۈنەرمىش . ئايال شەكلىدە كۆرۈنگەنلىرىنىڭ ئارقا تەرىپى كۆڭتەيمىش ، شۇڭا دۇمبىسىنى تۇنقۇزمىغۇدەك . جىن ئەينەكتىن ، نائىدىن قورققۇدەك ، يەنە ئوتتىن قورققۇدەكمىش . جىنلار ھەپتىدە بىر نۆۋەت ھەممىسى بىر يەرگە جەم بولۇپ ، نەغمە ـ ناۋا بىلەن سەيلە ـ سایاھەتكە چىققۇدەك . ئۇلار يولغا چىققاندا ئالدىغا ئۆي ـ ئىمارەت كېلەمدۇ ، دەريا كېلەمدۇ ، سۇ كېلەمدۇ ، نېمە توغرا كەلسە ئۇنى بېسىپ ئۇستى بىلەن ئۆتۈپ كەتكۇدەك . مۇشۇنداق ئۆتكۈنىنىڭ ئاستىدا قالغانلارغا جىن چاپلاشقۇدەك ، جىنلار ئاشۇنداق توپلىشىپ ماڭغاندا ھېرىپ قالغانلىرى ، ئاجىز ، ئاقساق ـ چولاقلىرى ھايۋانىنىڭ تۇۋىقى پاتقان جايغا ، ئېشەك ئېغىنىغان ، توخۇ پىتلانغان ، كۈل تۆككەن يەرلەرگە مۆكىنىۋالىمىش . ئاياللار پەرھىز قىلماي ئاشۇنداق جايلارغا سىيگىلى ئولتۇرۇپ قالسا ، چېپىلىۋالىمىش . ياخشىلىرى ئادەمگە قەست قىلماي ، ئەسكىلىرى چاپلىشىۋالىدىغان بولغاچقا ، ئۇلاردىن قۇتۇلماق تەسمىش . جىن ئادەم شەكلىدە بولۇپ كۆرۈنگەندە ، ئۇنىڭ چېچىنى كېسىپ قۇرئانىنىڭ قېتىغا سېلىۋالسا ، ئۇ ئادەمگە جىنلار تەرىپىدىن زىيان ـ زەخمەت كەلمەسمىش . جىن ئاسانلىقچە ئادەمزاتقا كۆرۈنمىگۈدەك . پەقەت جىن باخشىلىرى ، مەخسۇس ۋەز ئوقۇيدىغان موللىلارغىلا كۆرۈنىدىكەن» دېگەندەك رىۋايەت ـ ئەپسانىلەرنى كۆپ قېتىم ئاڭلىغانىدى . بۇ خىل ئىشىنىش كەڭ تارقالغان بولۇپ ، ھەممە ئادەمنىڭ ئاغزىدا بار ئىدى . كىچىك

بالىلار مەكتەپ يېشىغا تولۇپ بولغۇچە ، ئاتا - ئانىلىرى بالىلىرىنىڭ ئېڭىغا سىڭدۈرۈپ ، جاھىللىق باسقۇچىغا يەتكۈزۈپ بولاتتى . ئاشۇنداق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن رابىيەمۇ كىشىلەر ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەن جىن - ئالۋاستىلار توغرىسىدىكى ئەپسانىلەرگە راست ، دەپ ئىشىنەتتى .

رابىيە بارات موللىنىڭ جىن - ئالۋاستى توغرىسىدىكى ۋەزلىرىنى ئاڭلاپ ، ئۇنىڭ : مەن «مەكىلات»لارنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن ، ئۇلار مېنىڭ ئىتائىتىمگە بويسۇنىدۇ... دېگەندەك سۆزلىرىنىڭ ھەممىسىگە ئىشەندى . ئۇنىڭ ھازىرقى ئەپتىدە ، بارات موللا نېمە دېسە ، شۇنى قىلاتتى . ئۆزىنى ئادەم ئەمەس ، بەلكى جان ئالىدىغان كۈچتۈڭگۇر دېۋە بىلەن بىرگە تۇرۇۋاتقاندەك ، ئۇ خالىسا ، ئازاد قىلىۋېتىپ ، خالىمىسا ، بىر چاينىپلا گۆشلىرىنى يۇتۇۋېلىپ ئۇستىخانلىرىنى ھاۋاغا پۈركىۋېتىدىغاندەك ، شۇنىڭ بىلەن دۇنيادىن ئىز - دېرەكسىز غايىب بولىدىغاندەك ھېس قىلماقتا ئىدى . شۇنىڭ ئۈچۈن ، بارات موللىنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىپ :

— ئەھدى قىلالايمەن ، — دېدى .

— ياخشى ، — دېدى بارات موللا ، ئاندىن كېيىن ئۇ ئاغزىنى لۆمۈلدىتىپ ، پىچىرلاپ بىرنېمىلەرنى ئوقۇپ ، رابىيەگە قارىتىپ «سۇف !» دەپ بولۇپ ، ئورنىدىن تۇرۇپ تاختا بېشىغا ئېلىپ قويغان ئىلىك تەللىگە سېلىقلىق بىر كىتابنى ئالدى :

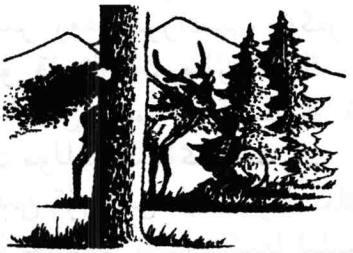
— بىسمىللاھىر رەھمانىررەھىم ، ئەگەر ئەھدەمنى بۇزۇپ قويسام مېنى مۇشۇ قۇرئان ئۇرسۇن ، دەڭ ، — دەپ ھېلىقى كىتابنى ئىلىك تەللىدىن ئالمايلا رابىيەنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى . رابىيە بارات موللىنىڭ ئۆگەتكەنلىرىنى تەكرارلاپ ، ئەھدى قىلىپ بولۇپ ، ئاندىن قۇرئاننى بارات موللىنىڭ قولىغا قايتۇرۇپ بەردى . بارات موللا قۇرئاننى تاختا بېشىغا ئېلىپ قويۇپ ، ئورنىغا كېلىپ ئولتۇردى - دە ، رابىيەدىن :

— سىز قۇرئانىنىڭ ئۇلۇغلىقىنى بىلەمسىز ؟ — دەپ

سوربدی .

— بىلمەن ، — دېدى رابىيە ، — مەن دىنىي مەكتەپتە ئوقۇغان ، قۇرئان ئوقۇشنىمۇ بىلمەن ، قۇرئان جانابىي ئاللا تەرىپىدىن پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەد رەسۇلىللاغا يېگىرمە ئىككى يىل ئىچىدە پەرىشتە جىبرائىل ئارقىلىق ۋەھىي تەرىقىسىدە نازىل بولغان كىتاب .

— خوش ، ئۇنداق بولسا ، ئەھدىڭىزگە ۋاپا قىلغايسىز . مەن تۇغ تۇڭگە كېيىپ ، «دىۋىنامە» بىلەن مەكىلاتلارنى دەمبەس قەدەم ھازىر بولۇشقا چاقىرىمەن . چوڭ ـ كىچىك ، ئاقساق ـ چولاق ، چەرەندە ـ پەرەندىلىرىدىن تارتىپ ھەممىسى ھازىر بولىدۇ . ئۇلارنىڭ زىيان ـ زەخمەتلىرىگە ئۇچراپ قالماسلىقىڭىز ئۈچۈن ، مەن ئۇلارغا پەرمان قىلغىلى تۇرغاندا ، ئىچىڭىزدە : «ياۋىيۇ ـ ھەللەزىنە ، تۆبە ئىللەلاھى ، تۆبەتەن ، نەسۇبھان ، بىلمىگەندىمەن ، گۇناھ قىلغاندىمەن ، ئازغاندىمەن ، يازغاندىمەن ، ئىشىڭ مارىغاندىمەن ، تۆبە قىلدىم ، تۆبە قىلدىم» دەپ ئولتۇرۇڭ ، ئۇنىڭ خاسىيەتلىرى كارامىتىدىن سىز بىلەن مەكىلاتلارنىڭ كارى بولمايدۇ . مەن ئايەتنى باشلىغاندا ، يەردىن ئۇستۇن قارىماڭ ، — دەپ ، ئاگاھلاندۇردى بارات موللا رابىيەنى تېخىمۇ قورقۇتۇپ .

يىگىرمىنچى باب

جىللاب كېلىنگەن «مەكىلات»

رابىيە بولسا ، بارات موللا نېمە دېسە ، ئۇنىڭغا قارشىلىقسىز «ماقۇل» دېيىشى كېرەك ئىدى . چۈنكى ، بارات موللا ئالدى بىلەن بۇ جەھەتتىكى ھىيلە ـ مىكىرلىرىنى ئىشقا سېلىپ ، قۇرئان تۇنقۇزۇپ قەسەم قىلدۇرۇۋالغانىدى . رابىيە بۇ ھالدا قىلغان ئەھدىلىرىنى بۇزالمايتتى .

بارات موللا ئەمدى رابىيەنى جىن ـ مەكىلاتلار بىلەن قورقۇتۇپ ، ئاخىرقى مەقسىتىگە يەتمەكچى بولدى . ئۇ رابىيەگە دەيدىغان گەپ ـ سۆزلىرىنى دەپ بولغاندىن كېيىن ، جايىنامازنى ئەكېلىپ تۇغ تۇڭگە سالدى . ئاندىن بېرىپ ئاسقۇدىكى پەتا خۇرجۇنغا سېلىقلىق پېرە دېپىنى ئېلىپ تۇغ تۇڭىدە ئولتۇرۇپ :

ياربىنا زىلەننە سەندىن مەدەت تىلەيمەن ،
ياربىنا زىلەننا چاقىم پەلەك مۇئەللەق .
ياربىنا زىلەننا قۇدرىتىڭدىن مۇتەببەق ،
ياربىنا زىلەننا سەن ـ سەن ئىلاھى بەرھەق .

دەپ ، چېلىشقا باشلىدى . داپنىڭ بىر خىل ئۇدار بىلەن دۇڭلەپ

ئۇرۇلغان سىرلىق ساداسى جىن - مەكىلاتلار ۋەھىمىسىدىن قورقۇپ ئولتۇرغان رابىيەنى تېخىمۇ قورقۇتۇپ ، ھاياجانغا سالماقتا ئىدى . رابىيەگە تورۇس غاسىلداۋاتقاندەك ، ئىشىك غىچىلداۋاتقاندەك ، تۇغنى يانداپ تورۇسقا قادالغان ئەلەم ئېسىقلىق جىگدە شېخىنىڭ ھەربىرىگە بىردىن بېشىغا يوغان سەللىلەرنى ئوراپ ، قوللىرىغا تەسۈى ئېلىپ ئاخۇن - ئەشرەپلەر شەكلىگە كىرىۋالغان جىنلار بارات مۇللىنىڭ پەرمانىنى كۇتۇپ ئولتۇرغاندەك بىلىنمەكتە ئىدى .

رابىيە مۇشۇنداق دەھشەتلىك خىياللار بىلەن تۇرغاندا ، بارات موللا قالدۇق جىن - مەكىلاتلىرىنى چاقىرىش ئۇچۇن ، «دۇئىنامە» سىنى ئوقۇشقا باشلىدى :

ئەززەم تەلەيكۇم ،
ۋە پېرى كەلدى .
قەمبەر توقمچاق كەلدى ،
ئەلەم تۇغلىرىڭ كەلدى .
مەغرىبتىن ، مەشرىقتىن ،
يەمەندىن - يەسەندىن .
ئەسنەپ - ئەسنەپ ،
يېڭىلىپ - يېڭىلىپ .
دەمبەس قەدەم ھازىر بولۇڭلار !
ئالتۇن سەتەملىكلەر .
كۇموش قاشلىقلار ،
سۇمبۇل چاچلىقلار .
گۆھەر ئېغىزلىقلار ،
شەمشىرا كۆزلۇكلەر .
پولات خەنجەرلىكلەر ،
تاغدىن - تاغقا ئۇچقۇچىلار .
بۇلۇتلارغا مىنگۈچىلەر ،

گۆش ـ پوست ئاريسىدا .
قان ـ يىرىڭ بولۇپ ئاققۇچىلار ،
ئادەم قىز ـ ئوغۇللىرىغا .
جەبرى ئاپەت ئۇرغۇچىلار ،
ئۇستىخانلارنى قىزىتىپ .
پەيلەرنى يىغقۇچىلار ،
ئادەمزاتنى قاخشىتىپ .
قان ـ يىلىكىنى شورىغۇچىلار ،
يەرنىڭ يورۇقىدا بولساڭلار .
ئاتنىڭ ئېغىلىدا بولساڭلار ،
ئەسكى تاملىقتا بولساڭلار .
كونا تۇگمەندە بولساڭلار ،
يالغۇز دەرەختە بولساڭلار ،
قەبرىستاندا بولساڭلار .

سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۆكمى بىلەن دەمبەس قەدەم ھازىر بولۇڭلار ! — دەپ تاماملاپ ، لاتىغا چىگىلگەن قارا مۇشۇكنىڭ قۇلاق تۈكى ، قارا ئېشەكنىڭ قۇيرۇق تۈكى ، بىر سىقىم قىچا ئۇرۇقى قاتارلىقلارنى ئالدىدا قويدى : «ھۇ... يت !... تۇق ! » دەپ بولۇپ ، داپنى تۇغقا يۆلەپ قويۇپ ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئاستا بېرىپ ئىشىكنى ئاچتى . ئاندىن ئورنىغا كېلىپ يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ ، ئىشىك تەرەپكە قاراپ :

— ھە ، كېلىڭلار ـ كېلىڭلار ! ئۇلۇغلارغا «تۆر»نى بېرىپ ، ئۆينىڭ تۆت بۇرجىكىدىن ، ئىشىك بېشىدىن ، تۇغنىڭ قېشىدىن ، يەتتە ئۆيدىن پۇرۇچ تىلەپ «ئەلەم» قىلغان جىگدە شېخىدىن ، ھويلا ـ ئارامدىن ، تۆڭلۈك بېشىدىن ، ھەرقايسىڭلار مەرتىۋەڭلارغا قاراپ ئۆز ئورنىڭلاردىن ئورۇن ئېلىڭلار ! — دەپ ، جىنلارنى تەكلىپ قىلىشقا باشلىدى . ئۇ پات ـ پات يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان جايىدىن قوڭنىسى كۆتۈرۈپ ، مېھمانغا سالام بەرگەندەك

هەربىر كەتلەرنى قىلماقتا ئىدى .

رابىيە بارات موللىنىڭ دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسىگە ئىشەنمىدى . «ئۇنىڭ مەكتىلاتلارنى كۆرىدىغانلىقى راستىكەن ، سۇلايمان ئەلەيھىسسالامدەك ، جىن - پەرى ، دېۋە - ئالۋاستىلارغا ھۆكۈم يۈرگۈزۈپ ، ئىتائەت قىلدۇرالايدىكەن ، توۋا قىلدىم ، ئادەمزات ئىچىدىمۇ مۇشۇنداق كىشىلەر بولىدىكەن » دېگەننى ئويلاپ تۇراتتى ، بارات موللا رابىيەگە قاراپ تۇرۇپ :

— بولدى قىلىڭلار ، بۇ قىزنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىۋالماڭلار ، ئۇنىڭ بەدەنلىرىنى تۇتماڭلار ، ئارقىغا ئولتۇرۇڭلار ، چېقىلغۇدەك بولساڭلار سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ پەرمانى بىلەن ھەممىڭلارنى كۆھقاپقا پالايمەن . بېغىش - بېغىشلىرىڭلاردىن ئايرىپ ، قان - يىرىڭغا ئايلاندۇرىمەن ، — دېگەنىدى ، رابىيە كۆڭلىدە «ئۆينىڭ ئىچى ۋە سىرتىنى تامامەن جىن قاپلاپ كېتىپ ، بىر قىسىم جىنلار ماڭا چاپلىشىۋالغان ئوخشايدۇ» دەپ قورقۇپ ، كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋالدى . شۇنداقتىمۇ ، دۇمبىسىنى بىراۋ سىلاۋاتقاندەك ، چاچلىرىنى تاراۋاتقاندەك ، كۆكسىنى سىلاپ ئوينىتىۋاتقاندەك ، كىيىم - كېچەكلىرى ئاستا - ئاستا ئۆزلۇكىدىن سىلىنىپ ، يالىڭاچلىنىۋاتقاندەك بىلىنمەكتە ئىدى . بەدەنلىرى چىمىرلاپ ، ئارقا - ئارقىدىن ئەسنەپ ، كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ ، كىگىز ئۈستىگە يىقىلغانىنىمۇ بىلمەي قالدى . چۈنكى ، رابىيە قورقمىدىن ھوشىدىن كەتكەنىدى . چىشلىرى كىرىشىپ ، قول - پۇتلىرىنىڭ پەيلىرى تارتىشىپ ، تىنىقلىرىنىمۇ بىلگىلى بولمايتتى .

رابىيە ھوشىدىن كەتكەندىن كېيىن چۈش كۆردى ، چۈشىدە : ئۆينىڭ ئىچىدە لىق ئادەم بارمىش ، بۇ ئادەملەرنىڭ كۆرۈنۈشى شۇنداق سەت ، بەتبەشىرە ئىدىكى ، ھەممىسىنىڭ بېشىدا قازانەك سەللە ، بىر قولىدا تەسۋى ، بىر قولىنى رابىيەگە سۇنۇپ ، ئۇنىڭ كۆكسىنى تالىشىۋاتقۇدەك . ئۇلاردىن بىرسى ئىككى قولى بىلەن ئۇنىڭ كۆكسىنى چىڭ مىجىقلىغانىدى ، ئاغرىپ كەتكەندەك قىلدى .

بۇ رابىيەنىڭ ھوشىغا كېلىشكە باشلىغان ۋاقتى ئىدى ، چۈشىدە ھېلىقى كۆكسىگە يېپىشۋالغان ئادەمنى ئىتتىرىۋېتىپ ، قېچىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرماقچى بولدى . بۇ چاغدا رابىيە ھوشىغا كەلگەنىدى ، بىر ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىق بىلەن نەپەسلىرى راۋانلىشىپ ، كۆزىنى ئاچتى . كۆردىكى ، چۈشىدە كۆرگەنىدەك ، بېشى بارات موللىنىڭ قۇچىقىدا تۇرۇپتۇ ، بارات موللىنىڭ چاڭگىلى رابىيەنىڭ كۆكسىنى ئويناۋاتىپتۇ . ئەمما ئاغزىدا پىچىرلاپ بىر نېمىلەرنى ئوقۇغىلى تۇرۇپتۇ .

رابىيە بارات موللىنىڭ قۇچىقىدىن بېشىنى ئېلىپ ، قويۇپ ئولتۇردى . بارات موللا بېرىپ ، بىر چىنە سوغۇق سۇ كەلتۈرۈپ رابىيەگە ئىچكۈزدى . ئاندىن داپنى ئاپىرىپ خۇرجۇنغا سېلىپ ئېسىپ قويۇپ ، تۇغنى يۈلدى . ئەمدى ئۇنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمىغانىدى . چۈنكى ، رابىيەنىڭ قورقۇتۇپ ، قورقۇتاندىمۇ ھوشىدىن كەتكۈچە قورقۇتۇپ ، كۆزلىگەن نىشانىدىن ھالقىپ كەتكەنىدى . شۇبھىسىزكى ، رابىيە بارات موللىنىڭ جىن ـ ئالۋاستىلارنى ئىتائەت قىلدۇرالايدىغانلىقىغا ئىشەنمىگەن بولسا ، جىنلار ۋەھىمىسىدىن قورقۇپ ھوشىدىن كەتمىگەن بولاتتى . جىنلارغا ئىشەنگەنكەن ، بارات موللىنىڭ مەكىلاتلىرىنىڭ ئۆچ ئېلىشىدىن قورقۇپ بارات موللىغا بەرگەن ئەھدىسىدىن يانالمايتتى . ئەھدىنى بۇزمىغانىكەن ، بارات موللا خالىغان قىلىقلىرىنىڭ ھەممىسىنى بەخىرامان قىلالايدۇ ، دېگەن سۆز .

رابىيەنىڭ ھوشىغا كېلىشى بىلەن بارات موللا قولىنى ئۇنىڭ كۆكسىدىن تارتىپ ، پېشانىلىرىنى ، ئاندىن بىلەك تومۇرىنى تۇتۇپ بېقىپ :

— خېنىم ، سىزنىڭ قوقاقلىرىڭىز ئۆرلەپ ، قىزىتمىڭىز ئېشىۋاپتۇ . مەن ھازىرلا ئۇنىڭ ئېپىنى قىلىمەن ، بىردەمدىلا ئوڭشىلىپ كېتىسىز ، — دەپ ئالدىراپ ئورۇن سېلىشقا باشلىدى . ئىككى تەكىيىنى ئۆلاپ بىر يەرگىلا قويۇپ ، ئاياپ قويغان بىر كۆرپىنى ئاستىغا سېلىپ ، ئۇستىگە بىر يوتقانىنى يايدى . ئاندىن

رابىيەگە :

— ئەھدىگىزنى ئەسلەپ تۇرۇڭ ، كىيىملىرىگىزنى تۈگەل سېلىپ ئورۇنغا كىرىڭ . بۇ يوتقانغا ئايتال كۆرسىنى قىرىق بىر مىڭ قېتىم ئوقۇغانمەن . بۇنىڭ ئىچىگە كىرىۋالسا ، مەكتىلاتلار يېقىن كېلەلمەيدۇ . ئىش تېخى تۈگىگىنى يوق . دەسلەپكى ئەپسۇن باسقۇچى تاماملاندى . ئەمدى گۈناھنى گۈناھ بىلەن يۇيۇش باسقۇچىغا كەلدى . بىز ھەر ئىش قىلساق سېھىر ئۈچۈن قىلىمىز . سېھىرگەرلىكنىڭ يەتمىش ئىككى يولى بار . سېھىر كىتابلىرىدا تىلغا ئېلىنغان ئىشلارنى تولۇق بەجا كەلتۈرمىسەك ، قىلغان ئەجرىمىز بىكار كېتىپ ، ئايەتلىرىمىز كەسمەيدۇ . بىزنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىمىز ئەر - خوتۇنلار ئىشى . ئەمدى بىز كېيىنكى ئايەتنى ئەر - خوتۇنچىلىقنى ئىپادىلەپ ئوقۇيمىز . ئەگەر ئەھدىگىزنى ئۇنتۇپ ، ماڭا يامان پىكىرده بولسىڭىز ، مەكتىلاتلارنىڭ ئۆچ ئېلىشىغا ئۇچراپ ، ئەبەدىي پالەچ بولىسىز ياكى ھېلىلا باقمي ئالەمگە رىھلەت قىلىشىڭىز مۇمكىن ، — دەپ ئاگاھلاندۇردى .

رابىيە بولسا ، بارات موللىنىڭ غەزىلىك سۆزلىرىنىڭ تېگى - تەكتىگە يېتىش ئۈياقتا تۇرسۇن ، ئۇنىڭغا ئىتائەتمەنلىك بىلەن بويسۇنماقتا ئىدى . ئۆزىنىڭ بوۋىسىدىنمۇ چوڭ كېلىدىغان ، دۇنيا بىلەن خوشلىشىشقا ئىككى كۈنلىكى قالغان بىر بوۋاينىڭ يامان نىيەتتە بولۇپ پوخورلۇق قىلىشى قانداقمۇ ئۇنىڭ ئېسىگە كەلسۇن . رابىيە بۇ جەھەتتى ئويلاپمۇ قويمىدى . بارات موللىنىڭ پەرمانىنى ئاڭلاپ ، كۆڭلەك بىلەنلا يوتقانغا كىردى . كۆردىكى : يوتقان بىر ، تەكىيە ئىككى تۇراتتى . بۇنىڭدىن بىلدىكى ، بارات موللىنىڭ نىيىتى بۇزۇلغانىدى . لېكىن ، ئۇنىڭغا قارشى چىقىشقا بولمايتتى ، چۈنكى قۇرئان تۇتقۇزۇپ ئەھدى قىلدۇرغانىدى . رابىيە ئىشىنىڭ تېگىگە ئەمدى يەتتى . بارات موللىنىڭ نەسىھەتلىرى ، ئەھدە قىلدۇرۇشلىرىنىڭ ھەممىسى پەقەت بىرلا ئىش ، يەنى بارات موللىنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا ، گۈناھ بىلەن تاقابىل تۇرۇش ، ئەر - خوتۇنلارنى سېھىرلەش ئۈچۈن ئەر - خوتۇنلۇقنى دوراپ

تۇرۇپ ئوقۇش ، يەنى زىنا قىلىپ ، شەھۋەت نەپسىنى قاندۇرۇش ئىدى . لېكىن ، بۇنىڭغا ئىشىنىشكە جۈرئەت قىلالمايتتى . ئىشەنگەندەمۇ ، شۇنچە قېرى ، ھەتتا يېشى يەتمىشتىن ئېشىپ ، ئەتلىرى قېچىپ ، قۇرۇق ئۈستىخان بولۇپ قالغان بىر موللىنىڭ جان قايغۇسىدا بولماي ، خوتۇن قايغۇسىدا ئىكەنلىكىگە ھېچكىمنىڭ ئاغزى بارمايتتى . رابىيە كۆڭلىگە كەلگەن خىياللارنى «شەيتانىنىڭ ئازدۇرۇشى» دەپ ئويلاپ ، «كەلىمە تەمجۈت»نى ئوقۇپ ، مۇجمەل خىياللارنى ئۇنتۇشقا ھەرىكەت قىلدى .

بارات موللا بولسا ، ئىشىنىڭ بۇنىڭدەك ئاسان ئەپلىشىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانىدى . ئۇنىڭ «دىۋىنامە»سى ئارقىلىق مەكىلاتلارنى چاقىرىپ كېلىپ ئورۇن كۆرسىتىشلىرى رابىيەنى قورقىتىپ ھوشىدىن كەتكۈزۈۋەتكەندىن كېيىنلا ، «مەكىلاتلار» ھېيلىسىنىڭ كارغا كەلگەنلىكىنى بىلدى . شۇڭا ، ئۇ رابىيەنىڭ بېشىنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئولتۇرۇپ ، تارىخىي گۇناھلىرىنى تەكرارلاپ ، ئەيمەنمەستىن رابىيەنىڭ كۆكسىگە قول سېلىپ سىلاشتۇرۇشقا باشلىغانىدى .

رابىيە بولسا ، قۇرئان تۇتۇپ قەسەم قىلغانلىقىدىنمۇ ياكى مەكىلاتلارنىڭ ئۆچ ئېلىشىدىن قورققانلىقتىنمۇ ، ئىش قىلىپ بارات موللىغا ئىتائەتمەن ئىدى . شۇڭا ئۇ بارات موللىنىڭ پەرمانىغا خىلاپلىق قىلالماي يوتقانغا كىردى .

يىگىرمە بىرىنچى باب

دەھشەتلىك كېچە

بارات موللىنىڭ رابىيەگە ئىشلەتكەن بۇ ھۇنەرلىرى ئۇنىڭ تۇنجى قېتىمقىسى ئەمەس ئىدى. بىر ئۆمۈر خوتۇن ئالماي زىناخورلۇق بىلەن يۈرۈپ، بۇ يەرگە كەلگەنلەرنىڭ نادانلىقىدىن پايدىلىنىپ، شەھۋەت نەپسىنى قاندۇرۇپ كەلگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ قىلمىشلىرىنى ھېچكىم ئېغىزدىن چىقىرالمىدى. چۈنكى، ئۇ قەسەمدىن پايدىلاندى. بارات موللىنى ئىزدەيدىغانلارنىڭ ھەممىسى ئېتىقادمەن كىشىلەر، يەنە كېلىپ، نېمىگە ئېتىقاد قىلىش، نېمىگە ئېتىقاد قىلماسلىقنى بىلمەيدىغان نادان كىشىلەردىن ئىبارەت بولۇپ، بىرەر ئادەم ئوچۇق - ئاشكارا نۇرغۇن زىيانغا ئۇچرىتىپ، «مەن قىلمىدىم» دەپ قەسەمدىن بىرنى قىلىپ بەرسىلا، گۇناھىدىن ئۆتۈپ جازاسىنى قىيامەتكە قالدۇرۇپ كېتىدىغانلاردىن ئىدى. شۇڭا، ئۇلار بارات موللىنىڭ قىلمىشلىرىنى ئېغىزدىن چىقىرالماي، سىر قىلىپ ساقلاپ كەلدى. مانا ئەمدى رابىيە ئۇنىڭ بوزەك قىلىشىغا ئۇچراش ئالدىدا تۇراتتى.

رابىيە يوتقانغا كىرگەندىن كېيىن بارات موللا ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، بىردەم بېشىنى، بىردەم قول بېغىشلىرىنى تۇتتى،

ئاندىن مەيدىلىرىنى سىلاشتۇرۇپ قولىنى كۆكسىگە ئاپاردى. بارغانسېرى «قوقاق»نى باش تەرەپتىن ئاياغ تەرەپكە ھەيدەپ، قولىنى باشقا بىر جايلىرىغا ئاپىرىپ ئۇۋلىغىلى تۇرغانىدى، دەسلىپىدە تارتىنغانلىقتىنمۇ ياكى بارات موللىنىڭ قىلىقلىرىنى ياقتۇرمىغانلىقتىنمۇ، تۇگۈلۈپ يېتىۋالغان رابىيە بارات موللىنىڭ ئاخىرقى ھەرىكىتى بىلەن قانداقتۇر بىر خىل ھۇزۇر كۆرۈۋاتقاندەك بىردىنلا بوشىشىپ، ئۆزىنى قويۇۋەتتى. بارات موللىنىڭ ئاخىرقى ھەرىكىتى بولسا، ئۇنىڭ بىر ئۆمۈر قىلمىشلىرى داۋامىدا ئاياللارنى يۇمشىتىشتىكى ئۇنۇملۇك تەدبىرى ئىدى. رابىيەنىڭ لەززەتكە تەلپۈنۈۋاتقان پەيتىدىن پايدىلىنىپ كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ، ئۆزىمۇ قىپيالىڭاچ بولۇپ يوتقانغا كىرىپ رابىيەگە چاپلاشتى. قېرىلىقتىن ئورۇقلاپ، قۇرۇپ قاقشالدەك بولۇپ قالغان موللا گۈمبەزدەك سەمرىپ كەتكەن رابىيەنىڭ يېنىدا گويا ئېگىز بىر دۆڭنىڭ تۈۋىدە ئۆڭ ماراپ ياتقان كىچىككىنە ئۆڭچىدەك تۇراتتى. بارات موللا يوتقانغا كىرىپلا خۇددى ئانىسىنى ئېمىشكە ئالدىراپ ئەمچەك ئىزدەۋاتقان موزايدەك رابىيەنىڭ ئۈيەر ـ بۈيەرلىرىگە ئېسىلىپ جىددىيلەشكىلى تۇردى.

بارات موللا گەرچە ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە باقماي كۆپ ھەپىلىشىپ باققان بولسىمۇ، رابىيەنىڭ سېمىز گەۋدىسىنى بويسۇندۇرۇشقا ئەسلا كۈچى يەتمىدى. شۇنداقتىمۇ، ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىغا چاپلاشقان بۇدۇشقاقتەك يېپىشۋېلىپ، ۋاز كەچمىدى. ئاشۇنداق جېدەللىشىپ يۈرۈپ بارغانسېرى تەر بېسىپ نەپسى يېتىشمەي ھاسىراپ كەتتى. شۇ چاغدا، ئۇ نومۇسنى قايرىپ قويۇپ، رابىيەگە: «سىز ماسلىشىپ، يېقىن تۇرۇڭ» دېگەن سۆزنى ئاران قىلالىدى. لېكىن، ساپاندا ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن ئۈيدەك شىددەت بىلەن ھاسىراپ تۇرغاچقا، ئۇنىڭ بىر ئېغىز سۆزى بىرنەچچىگە پارچىلىنىپ كېتىپ، نېمە دەۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. مۇشۇنداق ھالەتتىمۇ رابىيەنى قويۇۋەتمىدى. ئاخىر نەپسى بوغۇلۇپ، كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ، رابىيەنىڭ

ئايىغىغا ئارقىسىچە گۇپپىدە يىقىلدى .

رابىيە بارات موللىنىڭ ھاسىراپ ، بارغانسېرى مۇزدەك تەرلەپ ، بىرقىسما بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ، ئۇنىڭ دېمى كېسىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ تۇرغاندى ، بارات موللىنىڭ يىقىلىشى بىلەن بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆردىكى ، بارات موللىنىڭ چىرايى ئۆلۈكنىڭكىدەك تاتىرىپ ، لەۋلىرى كۆكۈرۈپ كەتكەنىدى . ئۇنىڭ ھالى گويا ئانىسىدىن يېڭىلا تۇغۇلۇپ ، تۇنجۇقۇپ قالغان بوۋاققا ئوخشايتتى . رابىيە ئۇنىڭ قانسىز چىرايى ، جان تالىشىۋاتقان ئېچىنىشلىق ھالىتىنى كۆرۈپ ، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ، سوغۇق سۇ ئەكېلىپ ، يۈز ـ كۆزلىرىگە پۈركىدى . بارات موللا بولسا ، يەنىلا شۇنداق ياتاتتى . تۇرۇپلا تىنىقلىرىمۇ يوقاپ كېتەتتى . رابىيە ئۇنىڭ كۆكرىكىگە سۇ سەپتى . ئۇنىڭمۇ پايدىسى بولمىدى . شۇ تاپتا ، ئۇنىڭ كۆكرىكىنىڭ ئىچىگە چاشقان كىرىۋالغاندەك ، يۈرىكى شىددەت بىلەن تېپىرلاۋاتاتتى . سەپكەن سۇمۇ كار قىلمىغاندىن كېيىن ، ھوشىغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ساقالدىن تۇتۇپ سىلكىپ باقتى ، ئۇ كۆزىنى ئاچمىدى . زاڭاقلىرىغا ئۆتكۈدەك ئۇرۇپ باقتى ، يەنىلا ئوخشاش ئىدى . ئەمدىلىكتە بولسا ، تاتىرىپ كەتكەن قانسىز چىرايلىرى بىردىنلا كۆكۈرۈپ ، قارىداشقا باشلىدى . كۆز چوڭقۇرلۇقىدا ياش پەيدا بولۇپ ، كۆز قۇيرۇقىدىكى قورۇقلارنى بويلاپ ، ئۇزۇلۇپ ـ ئۇزۇلۇپ بىرنەچچە تامچە ئېقىپ ، ئۇمۇ توختاپ قالدى .

رابىيە «ئىشرەتخانا» غا سېتىلغان مەزگىللەردە ، يەتتە ـ سەككىز يىل داۋامىدا نۇرغۇن ، ناھايىتى نۇرغۇن ئىشلارنى باشتىن كەچۈردى ، نۇرغۇن ئادەملەرنى كۆردى . ئەمما ، «ئىشرەتخانا» دىن ئىبارەت پۈتۈن شەھۋەتخورلارنىڭ توپلىشىدىغان ئورنىدىمۇ بارات موللا قۇرامىدىكى ئادەملەرنىڭ بىرەرسىنى ئۇچراتمىغانىدى ، بارات موللىنىڭ ھازىرقى ھالىدەك كۈنگە چۈشۈپ قالغانلارنى تېخىمۇ كۆرمىگەنىدى .

بارات موللا جىددىي قۇتقۇزۇشقا موھتاج ئىدى . لېكىن بۇ

يەردە رابىيەدىن باشقا ئادەم يوق ئىدى . رابىيە قانداق قىلىشنى بىلەلمەي گاڭگىراپلا قالدى . بارات موللىنىڭ ھايات قېلىشىدىن ئۈمىد ئۈزگەنىدى ، ئەمما بارات موللا ئۆلسىغۇ كارى چاغلىق ، چۈنكى يېشى يەتمىشتىن ئاشقان ، ئۇنىڭغا ھېچكىم زىيانكەشلىك قىلغىنى يوق . ئەگەر بىراۋ ئۆلتۈرۈۋەتتى ، دېمەكچى بولسىمۇ دەلىل ـ ئىسپات يوق ئىدى . بىراق ئۇ ئادەم سەۋەبسىز ئۆلەمدۇ ؟ ھېچبولمىغاندا بىرەر سەۋەب بولۇشى كېرەك . بۇ سەۋەب رابىيەگە ناھايىتى ئېنىق ، ئەلۋەتتە شۇ سەۋەبنىڭ گۇۋاھچىسى بارات موللىنىڭ ئۆلۈشتىن بۇرۇنقى ئەھۋالىنى سۆزلەپ بېرىشى كېرەك . لېكىن ، ئۇنى قانداق سۆزلەش كېرەك ؟ يۈز بەرگەن ئىشلارنى ئەينەن دېيىش كېرەكمۇ ؟ يەنە كېلىپ ، قېرى موللا زورلاپ جىددىيلىشىپ ھوشىدىن كەتتى ، تېخى گەپتىن ـ گەپ يوقلا ئارقىسىغا ئۆزىنى تاشلاپ ھوشىدىن كەتتى ياكى يۈرىكى سوقۇشتىن توختاپ ئۆلۈپ كەتتى ، دېسە كىشىلەر نېمە دەركىن ؟

رابىيە ھەر جەھەتتىن ئويلاپ ، ئەڭ مۇھىمى بىرەر ياردەمچى تېپىپ دەرھال دوختۇرخانىغا ئاپىرىش كېرەك ، دېگەن قارارغا كەلدى ـ دە ، بارات موللىنى شۇ پېتى قويۇپ تالاغا چىقتى . كېچە شۇنداق قاراڭغۇ ئىدىكى ، ھېچ نەرسىنى پەرق قىلغىلى بولمايتتى . يىراق ، ناھايىتى يىراق جايلاردىن ئىتتىنىڭ قاۋغان ئاۋازى ئاڭلانماقتا ئىدى ، پەقەت ئورمانىنىڭ قايسىدۇر بىر تەرىپىدە تۈلكىنىڭ قېرىنداشلىرىنى چاقىرغان ھۇۋلاشلىرىدىن باشقا ، قاراڭغۇ ئورمان شۇنداق جىمجىت ئىدىكى ، يېقىن ئەتراپتا ئادەمزاتنىڭ ئاۋازى ئاڭلانمايتتى . رابىيە «نېمىلا بولمىسۇن توۋلاپ باقاي ، تەقدىرنىڭ كارامىتى كۆپ ، كۈتمىگەندە ، بىرەر كىشى ئاڭلاپ يېتىپ كەلسە ئەجەب ئەمەس » دېگەن پىكىرگە كەلدى ـ دە :

— ۋاي ئادەم بارمۇ ؟ ! تېز كېلىپ قۇتقۇزۇڭلار ! — دەپ توۋلاپ باقتى . ئەتراپ يەنىلا جىمجىت ئىدى . يەنە بىر قېتىم توۋلاپ باقاي دەپ تۇرۇشىغا ، بارات موللا ئېيتىپ ئۆتكەن مەكىلاتلار ئېسىگە كېلىپ ، تەرەپ ـ تەرەپتىن جىن ـ ئالۋاستىلار

قول سوزۇپ ، تۇنقىلى ھەربىكەت قىلىۋاتقاندەك تۇيۇلۇشقا باشلىدى . رابىيە شۇنداق قورقۇپ كەتتىكى ، «ۋايجان !... » دەپ توۋلىغىنىچە ئۆزىنى ئۆي تەرەپكە ئېتىپ ، گۈپۈرلەپ قېچىپ كىردى . بارات موللا مەكىلاتلىرىنى چاقىرغاندا : ئۆينىڭ تۆت بۇلۇڭىدىن ئورۇن ئېلىڭلار ، دېگەنىدى . رابىيەنىڭ ئېسىگە ئۆينىڭ ئىچىدىكى جىنلار كېلىپ ، سەپسېلىپ قارىماقتا ئىدى . ئۆيدىكى كىرسىن چىراغنىڭ گىرىمسەن يورۇقى پەقەت چىراقپاي ئەتراپىنى يورۇتالايدىغان بولغاچقا ، نېرىراقلىرى گۇگۈم ئىدى . ھېلىلا بىرەر جىن قول سېلىپ بوغۇۋاتقاندەك تېنى جۇغۇلداپ ، قورقۇنچىسى بارغانسېرى كۈچەيدى . ھەر نېمە دېگەن بىلەن رابىيەنىڭ قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيتتى . ئۇ قېچىپ كەتمەكچى بولدى . مۇشۇنداق قاراڭغۇدىما ؟ ئىشىكتىن باش چىقىرىش تۈگۈل ، چىراغ يېقىلغان ئۆينىڭ ئىچىدە قورقۇۋاتقان يەردە ، قېلىن ئورمانىڭ ئارقىسىغا قانداق كىرەلىسۇن ؟ ئەگەر قېچىپ كەتكەنمۇ بولسۇن . ناۋادا بارات موللا ئۆلۈپ كەتسە ، ئۇنىڭ يېنىدا رابىيەنىڭ قالغانلىقىنى چولپان بىلەن ئابدۇللا يوشۇرۇپ قالالامدۇ ؟ ئەڭ ياخشىسى بارات موللىنى قۇتقۇزۇش كېرەك .

رابىيە نۇرغۇن پىكىرلەرنى يۈرگۈزۈپ ، بىرەر ئامال قىلىپ كۆرەي ، دېگەن يەرگە كەلدى ـ دە ، ئولتۇرۇپ بارات موللىنىڭ بېشىنى يۆلەپ ، قاينىقسۇ ئىچكۈزدى . ئاندىن بېشىنى قۇچىقىغا ئېلىپ قاراپ ئولتۇردى . بىركەمدە ، بارات موللا ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىۋېتىپ ، كۆزىنى ئاچتى . تورۇسقا قاراپ بىردەم يېتىپ ، كۆزىنى رابىيەگە يۆتكىدى . ئۇ شۇنداق ئاجىز ، شۇنداق بىچارە ئىدىكى ، پىلىلداپ قالغان نۇرسىز كۆزلىرى سىيىپ قويۇپ خىجالەتچىلىكتە ئېپۇ سوراپ ئانىسىنىڭ كۆزىگە قارىغان بالىنى ئەسلىتەتتى . ئەمما ئۇنىڭ تىنىقى يەنىلا شۇنداق تېز ، يۈرىكىنىڭ سوقۇشى نورمالىلاشمىغانىدى .

بارات موللىنىڭ كۆزىنى ئېچىشى ، رابىيەگە ھاياتلىقتىن ئۈمىد ئېلىپ كەلگەنىدى . چۈنكى ، بارات موللا جان تالىشىۋاتقاندا

رابىيە ئەنسىرەپ : «ئەگەر بارات موللا ئۆلىدىغان بولسا ، مېنىڭ تۆھمەتكە قېلىپ تۇگەشكىنىم شۇ . بىرىنچىدىن ، بارات موللىغا ھەمراھ بولغانلىقىمنى ئىككى ئادەم بىلىدۇ . ئىككىنچىدىن ، مەن بولسام بۇ يۇرتقا مۇساپىر . گېپىمنى قىلغۇچىلار چىقمايدۇ » دەپ ئويلىغانىدى . قېرى موللا ئەمدى تىرىلدى . بىر قېتىم ئۆلۈپ تىرىلدى دېسىمۇ بولاتتى . رابىيە ئۇنى يۆلەپ ئولتۇرغۇزۇپ :

— ئاخۇنۇم ! ئېشەكتەك يالىڭاچ ئولتۇرماي ، بۇ نېمىلىرىنى كىيىۋالسىلا ! — دەپ ئىشتان ، كۆڭلەكنى ئالدىغا تاشلاپ بەردى . بارات موللىدا ھايا ، نومۇس دېگەن نەرسە قالمىغانىدى . ئۇ پېيى تارتىشىپ قالغان ئۆچكىدەك پۇتلىرىنى ئاران سوزۇپ ئىشتانىنى كىيدى ، ئاندىن كۆڭلەكنى كىيىۋالدى .

ئەمدى بولسا ، بارات موللىنىڭ چىرايى بىردىنلا تاتىرىپ ، ھەر تىنىقتا بىر قېتىم «ئىـــھ !» دەپ ، تۇرۇپ ـ تۇرۇپ ، ۋايجانلىماقتا ئىدى . ئۇنىڭ تارتـــۋاتقان ئازابـــى ۋە بېچارىلىكىگە كىشىنىڭ ئىچى ئاغرىتقۇسى كېلەتتى . ياق ، بارات موللىغا كىشىنىڭ ئىچ ئاغرىتقۇچىلىكى يوق ئىدى . ئۇ يەنە توۋا قىلمىدى . ئېپلاس نىيىتىدىن قىلچىمۇ يانمىدى ، ھايات قالغىنىغا شۈكۈر قىلماي ، رابىيە يۆلەپ ئاپىرىپ يانتۇزۇۋاتسا ، قوللىرىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە سۈنۈپ ، سىلاشتۇرغىلى تۇردى . رابىيە ئۇنىڭ قوللىرىنى ئىتتىرىۋېتىپ ، ئاپىرىپ يانتۇزۇپ قويدى . دەسلەپتە ئۇنىڭ كارامەتلىرىگە ئىشىنىپ سۆزىدىن چىقمىغانىـدى . ئەمدى ئېنىق بولدىكى ، بۇ بىر ئالدامچى ، شەھۋەتخور قېرى ھايۋان ئىدى . رابىيەنىڭ ئېسىگە قىلغان ئەھدىسى كەلدى ـ دە ، ئورنىدىن تۇرۇپ تاختا بېشىدىكى ئىلىك تەللىنى ئېلىپ قارىغانـــدى ، ئىچىدىكى قۇرئان ئەمەس ، بەلكى سەت خەت بىلەن ئۇستـــگە «كەنزىل ھۇسەين» دەپ يېزىلغان بىر كىتاب بولۇپ چىقتى . ئۇنىڭ ئىچىدە ھەر خىل سۇرەت ، كاتەكچە سىزىق ، سىزىق ئىچىدە ئەرەبچە سانلار يېزىقلىق تۇراتتى . رابىيە ئۇنى يەنە ئىلـــك تەللىسىگە سېلىپ ، ئۆز ئورنىدا قويۇپ قويدى . بارات موللىنىڭ

ئوقۇغان ئەپسۇن ، قىلغان سېھىرلىرىنىڭ ھەممىسى يالغان ، ئالدامچىلىق ئىكەنلىكىنى جەزم قىلدى . ئاتىسىنىڭ سۆزى بىلەن مەكتەپتىن قېچىپ بېرىپ «ئىشرەتخانا»غا سېتىلغاندىن باشقا ، ئەمدى ئاتا ـ ئانامنى كۆرمەن دەپ كېلىپ دىدارلىشالماي مۇساپىرچىلىق تارتىپ ، زەينەپگۈلدىن ئىبارەت بىر دەللالنىڭ قولىغا چۈشۈپ ، ئىككىنچى قېتىم سېتىلغانلىقىغا ، يەنە كېلىپ ئۆزىنى موللا ئاتىۋالغان قېرى ئەبلەخنىڭ خورلىقىغا ئۇچرىغانلىقىغا ئېچىنىپ :

— ۋاي ئىسسىت ، ئانا ! مېنى مۇشۇنداق خورلۇق ئۈچۈن تۇغقانمىدىڭىز ! ۋاي ئىسسىت ، ئاتا ! مېنى ئېرىشتۇرمەكچى بولغان جەننىتىڭىز مۇشۇمىدى . بەخت ـ سائادەتلىرىڭىز قېنىى ئاتا ! ئۆزىڭىز جەننەتكە كىرىمەن ، دەپ ، قايسى دوزاخقا مۆكۈنۈۋالدىڭىز ئاتا ! ئۆز بالىلىرىڭىزنىڭ بەختىگە ئولتۇرغان ئاتا ! ئەمدى كىشىنىڭ يۈزىگە قانداق قارارمەن ئاتا ! ... — دەپ ئۇن سېلىپ راسا يىغلاپ پۈخادىن چىقىۋالدى . ئاندىن ، «ئۇھ ! » دەپ شۇنداق موللا تەرەپكە قارىغاندى ، رابىيەنىڭ مۇڭلۇق يىغلىرى «ئەللەي» بولۇپ ، يۆگەكتىكى بوۋاقتەك خىرتىلداپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ . رابىيە ئۇنىڭغا بىردەم نەپرەت بىلەن قاراپ تۇرۇپ ، «تۇفى !... » دەپ بىرنى تۈكۈردى ، شۇ تاپتا ئۇنى بوغۇزلىۋەتكۈسى كېلەتتى . ياق ، ئۇنداق قىلغىلى بولمايتتى . رابىيە ئۇچۇن ئەڭ مۇھىمى بۇ يەردىن تېزرەك كېتىۋېلىش ئىدى . بىراق ، تاڭ ئېتىشقا خېلى ۋاقىت بار ئىدى . ۋاقىت شۇنداق ئاستا ئۆتمەكتە ئىدىكى ، ھەربىر دەقىقە بىر كۈندەك بىلىنمەكتە ئىدى . بىر چاغ بولغاندا ، بارات موللا ئىنجىقلاپ ، يەنە ۋايجانلىغىلى تۇردى . رابىيە قاراپمۇ قويمىدى . يان تۆڭلۈكتىن ئاسمانغا قاراپ ، قاراڭغۇلۇقتىن يورۇق ئىزدىمەكتە ئىدى . پەقەت يىراق ، ناھايىتى يىراق ئېگىزلىكتىكى بىرقانچە يۇلتۇزلار ناھايىتى سۇس ، بىر ئۆچۈپ ، بىر يورۇپ پىلىلداپ تۇراتتى . بىر چاغدا ئۇنىڭدىن بىرى سىمابتەك ئېرىپ ، تۇرۇپلا ئېقىپ چۈشۈپ كەتتى . رابىيە ئۆز ـ ئۆزىگە : «بۇ كىمنىڭ

يۇلتۇزى بولغىيتتى؟ مانا تۇن كېچە ، جاھان قاپقاراڭغۇ ، ھەممە جانلىقلار ئۇيقۇدا تۇرغاندا ، قايسىبىر بەختسىز كىشى جان تەسلىم قىلغاندۇ؟ ئۆلۈم ، توغرا ئۆلۈم ، ئۇ ھەممە دەرد ـ ئەلەمدىن قۇتۇلدۇرغۇچى . لېكىن ، دەردمەنلەر ئۇچۇنلا شۇنداق . دەردسىزلەرچۇ؟ ئۆمۈرگە تويمايدۇ ، ھەتتا ھەر كۈنى نامازدىن يېنىپ ئاللادىن ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەيدۇ . بىر زامانلاردا مەنمۇ شۇنداق ئىدىم . ئاتا ـ ئانام بار ، كۆڭلۈم خاتىرجەم ئىدى ، ئەمدىچۇ؟ ھەممە ئۆزگەردى ، نادانلىق بىچارە قىلدى . بىچارە دېگەن — بوزەك دېمەكتۇر . مانا مەن بوزەك بولغۇچى ، تالاي ئادەملەرگە ، ئادەم ئەمەس بەلكى ئادەم سىياقىدىكى ھايۋانلارغا بوزەك بولدۇم . كېيىنچۇ؟ بىلمەيمەن . موللىمىز بىزگە : ‹ھەربىر ئادەمنىڭ بىردىن يۇلتۇزى بولىدۇ ، كىم ئۆلسە ، ئۇنىڭ يۇلتۇزى ئېقىپ كېتىدۇ ، بايلارنىڭ ، مەنسەپدار ، موللا ـ ئالىملارنىڭ يۇلتۇزى يورۇق ؛ نامراتلارنىڭ ، قېرى ـ چوڕە ، ئاغرىق ـ سىلاق ، ئاجىزلارنىڭ سۇس بولىدۇ› دەيدىغان . مېنىڭ يۇلتۇزۇم قايسىدۇر؟ مېنى يەنە نېمە ئىشلار كۈتۈۋاتىدىغاندۇر؟» دېگەنلەرنى ئويلاپ تۇراتتى . تۇڭلۇكتىن كىرگەن سالقىن شامال رابىيەنىڭ يۇزلىرىنى يېنىك سىلاپ : «ئۇمىدۋار بول قىزچاق ، سەن تېخى ياش ، سېنىڭ كۆلپەتلىرىڭ نادانلىقتىن كەلگەن . ئۆلۈم ساڭا بالدۇرلۇق قىلىدۇ . سېنىڭمۇ باشقىلاردەك خۇشال كۈنلىرىڭ بولىدۇ ، ئۆي ـ ئوچاقلىق بولىسەن ، ئۇ چاغدا ئاتاڭ قىلغان ئەخمەقلىقىنى ھەرگىز قىلمايسەن . ئەھلى ـ مەھەللە ، يار ـ بۇرادەرلىرىڭگە بەلكى نەسىھەت قىلىسەن . نادانلىقتىن توسىسەن» دېگەندەك قىلىۋاتاتتى .

رابىيە مۇشۇنداق ئۇمىدسىزلىك ئىچىدە ئىرماش ـ چىرماش خىياللار بىلەن گاڭگىراپ تۇرغاندا ، تاڭ قاراڭغۇسى سۈزۈلۈپ ، سەل ـ پەل يورۇغاندەك قىلدى . قاياقتىندۇر بىر تەرەپتىن ، يىراق ـ يىراق جايلاردا چىللاۋاتقان خوراز نىڭ ئاۋازى ئاڭلانماقتا ئىدى . قايسىبىر تەرەپتە تاشيولدا قاتناۋاتقان ئاپتوموبىللارنىڭ

گۈركىرىگەن ئاۋازلىرى پات - پات ئاڭلىنىپلا غايىب بولاتتى. رابىيە ئىشكىنى قىيا ئېچىپ بېشىنى چىقىرىپ قاراپ باقتى. بۇ سۈبھى مەزگىلى بولۇپ، شەرق تەرەپ يورۇغانىدى. تاڭ شامىلى كېچە جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ، سۈۋادان يوپۇرماقلىرىنى يېنىك مىدىرلىتىپ، شىلدىرلاتماقتا ئىدى. ئورماندىكى رەڭگارەڭ ئۆسۈملۈك ۋە گۈل - گىياھلارنىڭ ھىدى دىماغقا ئۇرۇلۇپ، كىشىنىڭ تەشنالىق بىلەن چوڭ - چوڭ نەپەس ئالغۇسىنى كەلتۈرەتتى.

رابىيە ئىشكىنى ئېچىپ تالاغا چىقتى، ئۇنىڭ قەپەزدىن قۇتۇلغان قۇشقاچتەك قانات قېقىپ پەرۋاز قىلغۇسى كېلەتتى، دۇنيانىڭ ئەڭ يىراق جايلىرىغا، ھەتتا ئادەمزات قەدىمى يەتمەيدىغان يەرلەرگە كەتكۈسى كېلەتتى. نەدىمۇ ئۇنداق ئاسان ئىش بولسۇن؟ يۈرتىغا قايتقىلى كىرا پۇلى تاپمەن، دەپ سېتىلىپ، بىر كېچە كۆرىدىغىنىنى كۆرگەن تۇرسا، نەگىمۇ بارالايتتى؟

تاڭ ئەمدىلا سۈزۈلۈشى بىلەن سايراۋاتقان تورغايىنىڭ «چۇ - چۇ» لىرى رابىيەنىڭ خىياللىرىنى بۇزۇپ، گويا ئۇيقۇدىن ئويغاتقاندەك سەگەكلەشتۈردى. ئۇ كەڭ ئورمانلارغا، مەغرۇرانە قەد كۆتۈرۈپ ئاسمان پەلەك لەيلىشىپ تۇرغان سۈۋادانلارغا نەزەر سېلىپ تۇراتتى. بارات موللىنىڭ يۆتەلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. رابىيە ئۆيگە كىرىپ كۆردى، بارات موللا كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋېلىپ، يامغۇردا قالغان ئوغلاقتەك تىترەۋاتاتتى. ئۇنىڭ قاپاقلىرى كەپتەر تۇخۇمىدەك ئىششىپ، چىرايى سارغىيىپ، مۇشۇ ياتقىنىچە ئۆره بولالماي، ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلىدىغاندەكلا كۆرۈنەتتى. قانداقلا بولمىسۇن، رابىيە ئۇنىڭ كېچىدە ئۆلۈپ بەرمىگىنىگە شۈكۈر قىلدى: «ناۋادا، جىددىيلىشىپ ھوشىدىن كەتكەن چاغدا يۈرىكى توختاپ قالغان بولسا، قانداق قىلاتتى؟ نەق مەيداننى تېخىمۇ تىلغا ئالغىلى بولمايتتى. خەلقئالەم ئىچىدىچۇ؟ بارات موللامنى چاتىرىقىدا ئۆلتۈرۈپ قويغان چوكان ئاشۇكەن، دەپ كۈسۈرلاشقىلى تۇرسا، نېمىدېگەن سەتچىلىك، ئەۋلادتىن -

ئەۋلادقا چۆچەك بولۇپ كەتمەمدۇ؟ خۇدايا توۋا، نېمىدېگەن تەس ئىشتۇ بۇ، جېنىغا تۇشلۇق ئىش قىلسا بولماسمىدى. ئۇ ئەدىپىنى ئوبدان يېدى. مېنى بوزەك قىلمەن دەپ ئۆزى بوزەك بولدى. ‹كۆزىدىن ئايرىسا، ھاسىدىن ئايرىمىغان خۇدايىم› دېگەن شۇ ئىكەن ـ دە» دېگەنلەرنى ئويلاپ، بىردىنلا چولپان يادىغا كېلىپ، يول تەرەپكە قارىدى. بۇ چاغ تاڭ ئېتىپ ناماز ۋاقتى بولغانىدى، شىمال تەرەپكە سوزۇلۇپ ئورمان ئىچىدە غايىب بولغان كىچىككىنە ھارۋا يولىدىن باشقا، ئورماننى بۆسۈپ ئۆتكۈدەك بىرەر ئېغىز كۆرۈنمەيتتى. رابىيەنى بولسا، جەنۇب تەرەپتىكى سازلىق بىلەن ئايلاندۇرۇپ، يېقىن كەلگەندە يول يوق جايلار بىلەن ئارىلاپ، ئاران تەستە ئەكەلگەنىدى. ھازىر ئۇ قايسى تەرەپتىن كەلگەنلىكىنىمۇ ئاڭقىرالماي، ئەتراپقا سەپسېلىپ، چولپان كەتكەن چاغدىكى ھارۋا يولى تەرەپكە قاراپ: «خەپ توختاپتۇر مەككار! سەن مېنى ئالداپ ئىككى يۈز يۆەننى تۇنقۇزۇپ قويۇپ، تاسقالدىڭا مېنى قاتىل قىلىپ قويغىلى! سەنمۇ كېلەرسەن، ئەدىپىڭنى بەرمەيدىغان بولسام!» دەپ كۆتۈپ تۇردى.

يىگىرمە ئىككىنچى باب

غەزەب ۋە نەپرەت

رابىيەنىڭ چولپانغا بولغان ئۆچمەنلىكى ھەسسىلەپ كۈچەيگەن بولۇپ ، غەزىپى گويا لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان يانغىنغا ئوخشايتتى . شۇ تاپتا ، ئۇنىڭ تېزرەك كېلىشىنى كۈتۈپ ، تەقەززالانماقتا ئىدى . ئەگەر كەلگۈدەك بولسا ، ئۇنى تىللاپ ئاچچىقىنى چىقىرىۋېلىشنى ياكى پۇخادىن چىققۇچە ئۇرۇپ ، قىلمىشىغا توۋا قىلدۇرۇشنى ئويلىماقتا ئىدى . ھارۋىكەشكىمۇ : «خەپ ئوغرى ! ئەر كىشىنى تۇرۇپ بىر مەككار خوتۇنغا مەدىكار بولغۇچە ئۆلۈۋالساڭچۇ ! دەپ ، كەلگەندە ئىككى ئېغىز گەپ قىلىۋالمايدىغان بولسام» دەپ لەنەتلەر ياغدۇردى . ئاش ۋاقتىنى بىلەن ئورمانىنىڭ ئارىسىدىن چاڭ ـ توزانلار توزۇتۇپ ، ئابدۇللانىڭ ھارۋىسىدا چولپان چىقىپ كەلدى . بۇگۈن چولپان شۇنداق خۇشال ئىدىكى ، مۇختار قاسساپ بىلەن دىلنارنىڭ ئۇرۇشۇۋاتقانلىقى ، دىلنار تاياقنى تويغۇچە يەپ ، بوغچىمىسىنى قولتۇقلاپ ئاپىسىنىڭ ئۆيىگە كېتىۋاتقانلىقى ، مۇختار قاسساپ قولىدا ئالتۇن ئۈزۈك ، بىلەزۈك ، زەنجىرلەرنى سۇنۇپ تۇرۇپ : «قىزىم چولپان ! بۇنى سىزگە ئېلىپ كەلدىم» دەپ كۈلۈپ خۇشامەت قىلىۋاتقانلىقى

خىيال ئېكرانىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتۈپ ، ئۆزىنىڭ كەلگۈسىدىن كارامەت كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلماقتا ئىدى . رابىيەنىڭ تالادا ساقلاپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ : «ھەي پۇل ، ئۇ شۇنداق قۇدرەتلىك نەرسىكى ، ئۇنىڭ بىلەن ھەممىنى قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ ، تۇنۇگۈن كۆرۈشكەن چېغىمىزدا شۇنداق قەيسەر كۆرۈنەتتىڭ . پۇل ئۈچۈن قېرىپ ھالىدىن كېتىپ قالغان بىر بوۋاينى سەن قېرىكەنسەن دېمەستىن ، بىر كېچە كۈتتۈڭ . مەن ساڭا قانچە كۆپ پۇل بەرسەممۇ ئەرزىيدۇ ، چۈنكى مېنىڭ كۈتكەنلىرىم سەن ئارقىلىق ئەملگە ئېشىش ئالدىدا تۇرىدۇ . ئەمدى دۈشمەنلىرىمنى ۋەيران قىلىمەن . بايلىق توپلىيالايمەن ، ئېرىمنى ، ئاتىسىنى ، ھەممىسىنى سۆزۈمدىن چىقماس قىلىپ سېھىرلىۋېتىمەن . خۇددى چۆچەكلەردىكى جادۇگەرلەردەك » دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن كەچۈرمەكتە ئىدى .

ئالىجەدە كېچىسى ئوبدان ئارام ئېلىپ ، قورساققىمۇ بوغۇزنى تويغۇچە يەۋالغانىدى . كۈن تېخى ئەتىگەن ، كۆپ يول يۈرمىگەچكە ، ئابدۇللا قامچا سالمىسىمۇ ، چولپانىنىڭ خۇشاللىقىنى تەبرىكلەۋاتقاندەك ، ئۆزلۈكىدىن يېنىك قەدەم ئېلىپ چاپما يورغىسىدا شامالدەك كېلىۋاتاتتى . ھارۋا بارات موللىنىڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ ، تېخى توختىمىغانىدى . رابىيە چولپانىنى كۆرۈپ ، غەزەپتىن ئۆزىنى باسالمىدى - دە :

— ۋۇ قارانىيەت جالاپ ! سەن مېنى ئالداپ بۇ قېرى جوھۇتنىڭ ئۆيىگە ئەكېلىپ قويۇپ ، ئۆزۈڭ نەدە ئويناپ كەلدىڭ ؟ كېچىدىن مېنى قورقۇتۇپ جېنىمنى ئالغىلى تاس قالدى ، مەندەك مۇساپىرنى بوزەك قىلىپ ، ئاشۇنداق بۆرىكى چىرىپ ئۆپكىسى كۆرۈنۈپ قالغان قېرى ئىتنىڭ ئالدىغا تاشلاپ بەرگۈچە ، خۇشتار بولغاندىكىن ئۆزۈڭ ياتساڭ بولمامدۇ ! مېنى قاتىل قىلىپ « ئۆلسۇن » دېگەنمىتىڭ ؟ ئالە پۇلۇڭنى ! — دەپ ئىككى يۈز يۆەننى ئېلىپ چولپانىنىڭ يۈزىگە ئاتتى ، ئاندىن ئىككى ئالىقىنى بىلەن

يۇزىنى توسۇپ تۇرۇپ ، خۇددى ھازىدارلاردەك ئۇن سېلىپ بىر ھازا يىغلىدى . ئاندىن كېيىن ئابدۇللاغا قاراپ :

— ھەي ھەزىلەك ! ئۆزۈڭ راۋۇرۇس بىر ئەر تۇرۇپ ، مۇشۇنداق بۇزۇقلا مالاي بولۇپ دەللاللىق قىلىپ يۈرگۈچە ئېسىلىپ ئۆلۈۋالساڭ بولمامدۇ ؟ ھەممە ئىشنى بىلىپ تۇرۇپ ، بىر ئېغىز تىنىپمۇ قويمايسىنا ! قەيىرىڭ ئادەم ، قەيىرىڭ ئەر بولسۇن سېنىڭ ، ۋۇ غۇرۇرسىز ئاتا بىزار خۇمسى ! كىرىپ قاراپ باققىنا ئۇ ئوغرىغا ، قىلغان ئىشىنىڭ تايىنى يوق قاپاقلىرى تۇخۇمدەك ئىششىپ ، كۆزلىرىدە چاپاق قاينىاپ ، ئىككى مۇك بولۇپ يانقىنىنى كۆردۈڭمۇ ! كېچىچە ئۆلۈكىنى سېتىپ ، مېنى قاتىل قىلىپ قويغىلى تاس قالدى ، — دەپ تىللىغىلى تۇردى .

— تىللىۋالغىن سىڭلىم ، پۇخادىن چىققۇچە تىللىۋال ، — دېدى ئابدۇللا ، — سەن تىللاشقا ، ھەتتا ئۇرۇشقا ھەقلىق ، بېشىڭغا كۇن چۈشمىگەن بولسا ، ئىككى يۇز ئەمەس ، ئىككى مىڭ يۇەنگىمۇ نومۇسىڭنى ساتمايدىغانلىقىڭنى باشقىلار ماڭغان يولغا ماڭماي ، پەقەت قورساق تويغانغىلا رازى بولۇپ ئېغىر ئەمگەكلەرنى قىلىپ يۈرگەنلىكىڭدىن بىلگەنىدىم . مەن بولسام يولدىن ئازغان پېقىر كىشىمەن . بىر كوي ئۈچۈن نە ـ نەلەرگە قاتنايمەن ، گاھى كۇنلىرى ئاچمۇ قالىمەن . كىراكەش دېگەن شۇنداق بولىدىكەن . ئەپۇ قىل سىڭلىم ، ئەپۇ قىل . كۇنلەردىن بىر كۇنى ياردىمىم تېگىپ ، گۇناھىمنى يۇيىدىغان كۇنلەر يېتىپ كەلسىمۇ ئەجەب ئەمەس . مەن كىرىپ ھېلىقى سېھىرگەر مولىلامنى كۆرۈپ باقاي ، — دەپ ئۆيگە ماڭدى .

ئابدۇللانىڭ دېگەنلىرى ئۇنىڭ يۈرەك سۆزلىرى ئىدى . رابىيە ئابدۇللانىڭ چىن سۆزلىرىنى چۈشەندى بولغاي ، تىللاشنى توختىتىپ ، چولپانغا بولغان ھۇجۇمنى داۋاملاشتۇردى :

— بىلىپ قويغىنكى ، بۇگۇن بارىدىغان يەرگە بېرىپ ، سەن نېمىلەرنىڭ چاۋىسىنى چىتقا يايمايدىغان بولسام ، رابىيە دېگەن

ئېتىمنى يۆتكۈۋېتىمەن ، — دەپ ھەيۋە قىلدى . ئۇنىڭ ئەپتىدىن ھۆكۈمەت ئالدىغا بارمايدۇ ، دېگىلى بولمايتتى . ئەگەر باردىغانلا بولسا ، بارات موللىنىڭ قىلمىشلىرى پاش بولۇپ ، چولپانىنىڭ يامان نىيەتلىرى ئاشكارىلىناتتى . ئۇ چاغدا ، چولپانىنىڭ ئەنۋەرنىڭ ئۆيىدە تۇرۇشى ناتايىن ئىدى . خەلقئالەمنىڭ نەپرىتىگە ئۇچراپ ، كۆڭۈللۈك كۈنلىرى ئاخىرلىشىپ ، ۋەيرانلىققا يۈزلىنەتتى . شۇڭا چولپان رابىيەنىڭ غەزىپىدىن قورقتى . سەت تىللار بىلەن تىللىسىمۇ سۆز قايتۇرمىدى . چۈنكى ، ئۇنىڭ كۆكۈلىسى رابىيەنىڭ چاڭگىلىدا ئىدى . ئۇ تاشلۇۋەتكەن ئىككى يۈز يۈەنگە يەنە ئىككى يۈز يۈەننى قوشۇپ ، رابىيەنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ :

— ئوبدان سىڭلىم ! ئۇقۇشماسلىق بوپتۇ ، ھەر ئىش بولسا رەنجىمەڭ ، ئالدىرىماي سۆزلىشەيلى ، — دەپ ئۇنىڭ ئاچچىقىنى ياندۇرۇشقا ئۇرۇنماقتا ئىدى .

ئابدۇللا «نېمە ئىش يۈز بەرگەندۇر ؟» دەپ ئالدىراپ ئۆيگە كىرىپ كۆردىكى ، بارات موللا ئاچچىق ـ ئاچچىق ئىڭراپ :

— ۋايىيە ! ۋايجان ! ۋاي بېلىم ! ۋاي پۇتۇم ! ۋاي تىزىم ! — دەپ بىر ئۇياققا ـ بىر بۇياققا ئۇرۇلۇپ ، گاھى تۆگىلىپ ، گاھى سوزۇلۇپ زارلانغىلى تۇرۇپتۇ . ئۇنىڭ ئىششىپ كەتكەن قاپاقلىرى ئاغرىقلىرىنىڭ سەۋەبلىرىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ .

ئابدۇللا ئۇنىڭ ھالىنى كۆرۈپ كۈلۈپ كېتىپ ، يېقىن بېرىپ ئولتۇرۇپ :

— ۋاي موللام ، ۋاي موللام ! دېمىدىمۇ ، قېرىغاندا ياشلىق تەلەپ قىلىش ئۆزىنى ھالاك قىلىش ، دېگەننى ئاڭلىمىغانمۇ ؟ قاپاقلىرى ساڭگىلاپ كۆزلىرىنى ئاچالماي قاپلا ، قارىغاندا بۆرەكلىرى كاردىن چىقىپ ، ئىشلىرى تۈگىگەندەك قىلىدۇ . ئەپتىلىرىدىن قارىغاندا ، سىيدۇرەلمىگەن ئوخشايلا . بۇنىڭدىن كېيىن ، پال كىتابلىرىنىڭ «زىناخورنىڭ سۈيدۈكى بولمىسا ،

ئايەت كەسمەيدۇ » دېگەن ۋاقىتتىنغۇ زىناخورنىڭ بىرىگە ئۆزلىرى يارايتتىلە . ئەمدى تۇغىشىپلا ، كوچىغا چىقىپ كىشىلەرگە : «سىلەر زىنا قىلىپ بېرىڭلار ، مەن قاراپ تۇرۇپ سۈيدۈكىڭلارنى ئېلىۋالاي » دېسىلە ، موللا ئادەمگە سەت تۇرىدۇ . ئۇششاق بالىلار ئاڭلىسا ، چالما ـ كېسەك ئاستىدا قالمىسلا يەنە ، — دەپ چاقچاق قىلدى . ئەمەلىيەتتە بۇ ئۆتكۈر كىنايە ئىدى .

بارات موللا ناھايىتى تەسلىكتە ، جاۋابەن سەل ـ پەل كۈلۈمسىرىگەندەك قىلدى . ئەمما ئۇنىڭ دەردى خېلى بار ئىدى . تەستە ئورنىدىن قوپۇپ ئولتۇرۇپ :

— ھەي ئۇكام ، نېمىنى دەيسىز . سىلەر ئېلىپ كەلگەن بۇ رابىيەنىڭ ئەركەك جىنى بار نېمىكەن . يەنە كېلىپ ئۇنىڭغا چاپلاشقىنى مەكىلاتلارنىڭ چوڭلىرىدىن ئىكەن . ئۇنى كۆندۈرۈشكە كۆپ ئەجرىم كەتتى . ھېرىپ قالغاندا راسا كۈچەپ تۇرۇپ ئۇنىڭ مەكىلاتلىرىنى ھەيدۈپتىمەن دەپ تۇرسام ، ھېلىقى جىنىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ مېنى تالىۋەتتى ئەمەسمۇ ! شۇڭا مۇشۇنداق ھالغا چۈشۈپ قالدىم ، — دەپ ئابدۇللانى ئىشەندۈرمەكچى بولدى . ئابدۇللا بولسا ئىشىنىڭ تېگىگە ئاللىقاچان يېتىپ بولغانىدى . بارات موللىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ، ئابدۇللانىڭ مازاق قىلغۇسى كەلدى ـ دە ، ئۇنىڭغا :

— موللام ! سىلىنى تالىۋەتكەن جىنىنىڭ چىشى يوق ئوخشىمامدۇ ؟ ئەگەر ئۇ كومىك بولمىغان بولسا ، چىشلىگەن يېرىنى ئۇزۇۋالغان بولاتتى . ئاڭلىشىمچە ، چىشى يوقلىرى ناھايىتى يامان كەلگۈدەك ، دېۋىنىمۇ قورقىتارمىش . ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا ، ئېھتىمال سىمىز جىنغا ئۇچراپ قالغان بولسىلا كېرەك . ئۆزلىرى قېرىپ ئاجىزلاپ قالغاندا ئۇنى يىغىمەن دەپ يىغالماي ، كۈچلىرى يەتمىگەنچە جېدەللىشىپ يۈرۈپ ھوشىلىرىدىن كەتكەن ئوخشايلا ، مەنمۇ ئانچە ـ مۇنچە يىغىن كۆرىمەن ، قانداق ؟ — دەپ

سورىغانىدى :

— راست ، راست يىغىن كۆرىدىكەنسىز ، — دېدى بارات موللا كۈلۈپ تۇرۇپ .

— ئۇنداق بولسا ، — دېدى ئابدۇللا ، — بۇنىڭدىن كېيىن «يىغىن» يىغقىلىرى كەلسە ، ئورۇقراقلىرىغا ئېسىلىۋالسىلا . ئاڭلىشىمچە ، هازىرقى جىنلارنىڭ هەممىسى دېگۈدەك «موللامغا جاپا سېلىپ ، رايىنى ياندۇرۇپ كىشىنىڭ كارى بولماس بولۇپ قالمايلى» دەپ ، ياغ ـ گۆشتىن ئۆزىنى تارتىپ ، ئاش ـ تاۋامنى ئاز يەپ ، سانا ئىچىپ ، هاجەتخانىغا ئۈلگۈرەلمەي هويلىنى رەسۋا قىلىپ يۈرۈيمىش . بۇنىڭدەك جىنلار جورىلىرىنى ئالداپ «مەن ئاغرىق» دەپ ، كۆرمەس چاغدا رېستوران ، قاۋاقخانىلاردىن كارىۋات سېتىۋېلىپ سىلىگە ئوخشاش «يىغىن» يىغقۇچىلارغا ئاسانلىق يارىتىپ بېرىپ يۈرگۈدەك . بۇنىڭدىن كېيىن مەكىلاتلارنى يىغىدىغان «دىۋىنامە»لىرىنى ئوقۇغاندا ، چاقىرىق مەزمۇنىنى ئېنىقراق قىلىپ :

كۈموش قاشلىقلار ،
سۇمبۇل چاچلىقلار ،
گۆهەر ئېغىزلىقلار ،
.....

دېگەنلەرنىڭ ئورنىغا :

سۇنئىي قاشلىقلار ،
پاخپاق باشلىقلار ،
رەڭدار چاچلىقلار ،
.....

دەپ ئوقۇسىلا .

گۆھەر ئېغىزلىقلار ،
شەمشىرا كۆزلۈكلەر ،
تاغدىن ـ تاغقا ئۇچقۇچىلار ،
بۇلۇتلارغا مىنگۈچىلەر ،
.....

دەپ ئوقۇلىدىغان تېكىستلەرنىڭ ئورنىغا :

نەسىھەتتىن قاچقۇچىلار ،
قاۋاقخانىلارغا چاپقۇچىلار .
قېرىنكەن ـ ياشكەن دېمەستىن ،
خىلۇەتلەردە يانقۇچىلار .
ياشلارغا ئېغىر كەلمەكلار ،
قېرىغا جاپا سالماكلار .
كۈچى يەتمىگۈدەك بولسا ،
ئىشنى ئۆزۈكلار باشلاكلار .
.....

دەپ ئوقۇيدىغان بولسىلا ، ئۇ چاغدا جىنلار پات پۈرسەتتە يىغىلىپ كېلىپ ، كۈچلىرى يەتمىگۈدەك بولسا ، ئەپسۇنلىرىنىڭ كارامىتى بىلەن ئىشنى ئۆزلىرى قىلىۋېتىپ كېتىۋېرىدۇ . بۇگۈنكىدەك ئاۋارىچىلىككە قالمايلا ، قانداق ، بۇ تېكىستلەر بولامدىكەن ؟

بارات موللا ئابدۇللانىڭ كىنايە چاقچاقلىرىنى ئاكلاپ خېلى جانلىنىپ قالدى . ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ :

— بولىدىكەن ، بولىدىكەن ، راسا بولىدىكەن ، ئالىم ئىكەنسىز ئەمەسمۇ ! قالتىس قاملاشتۇرۇۋەتتىڭىز . يەنە بىر قېتىم دەڭا !

مەن ئۆگىنىۋالاي ، — دەپ كۈلۈپ تۇرغاندا ، چولپان بىلەن رابىيە كىرىپ كەلدى . بۇ چاغدا ئابدۇللانىڭ چاقچىقى بىلەن بارات موللىنىڭ ئاغرىقتىن پۈرۈلگەن چىرايلىرى بىرئاز ئېچىلىپ قالغان بولسىمۇ ، هالى يەنىلا خاراب ئىدى . چولپان بارات موللىنىڭ هالىنى كۆرۈپ ئىشىنىڭ تېگىگە چۈشىنىپ ، هېلىمۇ ئۆلۈپ كېتىپ چاتاق تېپىپ بەرمىگىنىگە شۈكۈر قىلدى . چۈنكى ، چولپان مۇشۇنداق ئىشلار توغرىسىدا نۇرغۇن پاراڭلارنى ئاڭلىغانىدى ، تېخى يېقىندىلا پۇلدار بايلاردىن بىرى يوتقان كېسىلىگە دۇچار بولۇپ ئۆلۈپ كەتكەنلىك توغرىسىدىكى خەۋەر شەهەرگە پۇر بولۇپ كەتكەنىدى .

بارات موللا چولپانىنى كۆرۈپ ، تاتارغان هالدا ئولتۇرغان يېرىدە شۇ پېتى ئولتۇرۇپلا قالدى . ئۇنىڭ بۇنىڭدەك هالغا چۈشۈپ قېلىشى ، چولپانىنى كۆرۈپ خىجىل بولغانلىقتىنمۇ ياكى ماغدۇرسىزلىنىپ ئورنىدىن تۇرغۇدەك ماجالى قالمىغانلىقتىنمۇ ۋە ياكى رابىيەگە قىلغان ئەسكىلىكلىرىدىن ئۇيالغانلىقتىنمۇ ، بىلگىلى بولمايتتى . ئىشقىلىپ ، رابىيەگە قىلغان ئەسكىلىكلىرى بارات موللىنىڭ تۇنجى قېتىملىقى ئەمەس ئىدى . تۇرلۇك ئۇسۇل بىلەن نۇرغۇنلىغان ئېتىقادمەن نادان خوتۇن - قىزلارنى ئالداپ ، ئۇلارنىڭ ئىپپەت - نومۇسىغا تېگىپ كەلگەنىدى . لېكىن ، بۇ قېتىمقىدەك هوشىدىن كېتىپ جان تالىشىپ قالمىغانىدى .

چولپان :

— ئەسسالام ! موللام ، بويلىرى بىستاپ بولۇپ قالغان ئوخشىمامدۇ ؟ — دەپ قەستەن سورىغانىدى :

— هېچقىسى يوق ، ئىشنىڭ ئاسىنى ئەدە ! سىز شۇنچە يىراقتىن كەلسىڭىز رازى قىلمىسام بولامدۇ ! سېھىرخانا دېگەن تىنچ ئەمەس ، مەكىلاتلار بىلەن ئېلىشىپ تۇرىدىغان ئىش پات - پات بولۇپ تۇرىدۇ . سىزنى دەپ ئازراق ئاۋارىچىلىككە ئۇچرىدىم ، ئەمما كۆڭلۈمگە كەلمىدى . بىرئاز چارچاپ قالدىم . شۇڭا ،

مەجەزىم يوقراق تۇرىدۇ . قېنىـــى ئولتۇرۇڭ ، — دەپ بولۇپ رابىيەگە كۆزى چۈشۈپ قالدى . ئۇنىڭ غەزەپ بىلەن ھۇرپۈيۈپ يۈرگىنىنى بىلەتتى . ئۇنىڭ ئۇستىگە تالادا چولپاننى سەت گەپلەر بىلەن تىللاۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغانىدى . ئادەم بار جايدا بىرنېمە دەپ قالمىسۇن ، دەپ ئەندىشە قىلىپ ئۇنىڭغا قارىغانىدى . رابىيە :

— بارات موللام راست دېدى . بۇ موللامدىن مەكـــلاتلار قېچىپ قۇتۇلالمايدىكەن ، كېچىدىن مەكىلاتلار ئىككـــى پۇتۇمغا چاپلىشۋالغان چېغىكەن ، شۇ مەكىلاتلارنى باش ئەگدۈرەلمەي ، جېنىدىن ئايرىلىپ كەتكىلى تاسلا قالدى . قاچاندۇر بىر كۈنى مۇشۇ ئىش بىلەن جان بېرىپ ، ئۆلۈكىنى تۇلكە يەپ كېتەرمىكىن دەپ ئەنسىرەپ قالدىم ، — دېگەنىدى ، بارات موللا رابىيەنىـــڭ تەنە سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ، لام ـ جىـــــم دېمەي ئولتۇرۇپ قالدى . كۆڭلىدە : «بۇنىڭ دېگەنلىرىنى ھارۋىكەش بىلسىغۇ كارى چاغلىق ، ئۇ دېگەن ئەر كىشى . چولپان بىلـــپ قالغانمـــــدۇ ؟ » دەپ خاتىرجەمسىزلەنمەكتە ئىدى . ئۇ گەپنىڭ ئاينىپ كەتمەسلىكـــى ئۈچۈن سۆزنى باشقا تەرەپكە بۇرىدى .

يىگىرمە ئۇچىنچى باب

ئەپسۇنلانغان مۇجىزە

بارات موللا ئىنجىقلاپ يېتىۋەرسە ، ئۆزىگە پايدىسىز ئىكەنلىكىنى پەملىدى . چۈنكى ، ئابدۇللانىڭ چاقچاق سۆيىتىدە دېگەن سۆزلىرى بىلەن رابىيەنىڭ تەنلىرى ناھايىتى چوڭقۇر مەزمۇنغا ئىگە بولۇپ ، بارات موللىنىڭ بىر كېچىلىك ، بەلكى پۈتۈن ئۆتمۈشلىرىنى تولۇق چۈشىنىپ ، ئۇنىڭغا تۇمەن مىڭ نەپرەتلەر بىلەن ئوت ئېچىۋاتقانلىقى روشەن بىلىنىپ تۇراتتى . شۇنداقتىمۇ بارات موللا ئۇنىڭ سۆزلىرىنى چۈشەنمىگەن بولۇۋېلىپ ئاسان قۇتۇلماقچى بولغانىدى ، ئەمما گەپ ئاخىرلاشمىدى . شۇڭا ، گەپنى باشقا ياقتا بۇراپ ، چولپانغا :

— ئەپسۇنلانغان مۆجىزىلەر پۈتتى . ھازىردىن باشلاپ يەتتە كۈن ئىچىدە تۇتۇش قىلمىساڭلار بولمايدۇ ، — دەپ ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ تاختا بېشىغا ئېلىپ قويغان چولپان تەييارلاپ بەرگەن تۇكلەر بىلەن قىچىنى لاتىغا تۇگۈكلۈك پېتى ئەكېلىپ :

— چولپان خانىم ، بۇ ئىشتا سىر ساقلىمىسا بولمايدۇ ، ئىككىمىز يالغۇز قالساق قانداق ؟ — دېگەنىدى ، ئابدۇللا ئۇنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ :

— يۈرۈڭ سىڭلىم ، بىز سىرتقا چىقىپ تۇرايلى ، — دەپ

چىقىپ كەتتى . بارات موللا ئاندىن قولىدىكى تۇگۈچنى چولپانغا سۇنغانىدى ، چولپان گويا رىۋايەتلەردىكى سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ خاسىيەتلىك ئەڭگۈشتىرىگە ئېرىشكەندەك خۇشال بولۇپ ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئىككى قوللاپ :

— ھەشقاللا ! — دەپ ياغلىققا تۇگدى . بارات موللا يەنە ئېسقلىق چاپاننىڭ يانچۇقىدىن بارماقتەك ئىككى قوتنى ئېلىپ ئۇنىڭ ئىچىدىكى سۇيۇقلۇقنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ :

— بۇ ، زىنادىن كېيىنلا سىيگەن سۇيدۇك ، — دەپ سۇندى .

چولپان ئۇنىمۇ ئېلىپ پەم بىلەن ياغلىققا تۇگدى ، بارات موللا ئەپسۇنلاپ بەرگەن تۇگۈچتىكى مۇشۇكنىڭ قۇلاق تۇكى ، ئېشەكنىڭ قۇيرۇق تۇكى ، قىچا ئۇرۇقى ۋە زىناخورنىڭ سۇيدۇكى دېگەن نەرسىلەر چولپان ئۇچۇن مۇقەددەس ئىدى . «ئۇنىڭ بىلەن نېمىنى خالىسام ، شۇنى قىلالايمەن . بۇنىڭغا جىن ـ ئالۋاستىلاردىن ئىبارەت مەكىلاتلار بەند قىلىنغان بولۇپ ، ئۇلار مۇرادىمنى ھاسىل قىلىش ئۇچۇن خىزمەت قىلىدۇ» دەپ ئىشىنەتتى . ئۇزىنى بارغانسېرى ئېگىزلەپ ، گەۋدىلىرى يوغىناۋاتقاندەك ، بىلەكلىرى كۇچلىنىپ ، تۇنقانلا نەرسىنى پارچىلاپ تاشلايدىغاندەك ، دۇنيادا ھېچكىم تەڭ كېلەلمەيدىغاندەك ، مۇشۇنداق كۇچ ـ قۇدرىتىنى قويغىلى جاي ، ئىشلەتكىلى ئورۇن تاپالمايۋاتقاندەك ھېس قىلىپ ، يۇرەكلىرى يوغىناپ ، ھەتتا : «كىم ماڭا تاقابىل كېلەلەيدۇ !» دەپ توۋلىغۇسى كېلەتتى . شۇ ۋەجدىن ، موللا بەرگەن نەرسىلەرنى سومكىسىدىن يەنە بىر قېتىم ئېلىپ ، ئۇياق ـ بۇياققا ئايلاندۇرۇپ راسا سىنچىلاپ قاراپ بېقىپ ، تۇرۇپلا بىراۋ كېلىپ قولىدىن تارتىۋالىدىغاندەك ئىتتىكلا سومكىسىغا سېلىۋالدى .

— سۆزۈمگە قۇلاق سېلىڭ خانىم ، — دېدى بارات موللا ، — مەن بەرگەن بۇ مۆجىزىلەرنى ئىشلىتىشتە دىققەت قىلغايسىز . قىچا ئۇرۇقىنى تاڭ سەھەردە بېرىپ ، رەقىبىڭىزنىڭ ھويلىسى ۋە بوسۇغىسىغا چېچىۋېتىڭ . مۇشۇكنىڭ قۇلاق تۇكى

بىلەن ئېشەكنىڭ قۇيرۇق تۈكى ئەسلىدە ئۆتەر يولغا كۆمۈلەتتى . تېزرەك كۈچىنى كۆرەي دېسىڭىز ، بوسۇغا ئاستىغا كۆمۈڭ . زىنا سۈيدۈكىنى ، يەنە بىر قېتىم تەكرارلايمەنكى ، بۇ ھەممىدىن مۇھىم ئىش ، قېينانىڭىز بىلەن قېينانىڭىزنىڭ ئاستىغا سىلىپ ياتىدىغان كۆرپىسى بىلەن يېنىدىكى يوتقىنىغىلا چاچىسىز . بۇنى ئوبدان پەرق ئېتىۋېلىڭ . مەن دېگەندەك قىلالمىسىڭىز ئىشىڭىز ئەپلەشمەي قالسا ، مەندىن كۆرمەي ئۆزىڭىزدىن كۆرۈڭ .

بارات موللا ئىمكانىيەتىنىڭ بارچە قىينىراق شەرتلەرنى قويۇشقا تىرىشۋاتاتتى . چۈنكى ، بىرەر ئىشنى دېگەندەك قىلالمىسا ، كېيىن سىزنىڭ قىلغان ئەپسۇنىڭىز كەسمىدى ، دەپ كېلىپ قالغۇدەك بولسىمۇ جاۋاب بەرمەك ئاسانراق بولاتتى .

بارات موللىنىڭ ئۆيىدە بولسا ، ئۇنىڭدەك تەييارلاپ قويغان تۇگۈچلەر خېلى كۆپ ئىدى . چولپانغا بەرگىنىمۇ ئالدىنئالا تەييارلاپ قويغان نەرسىلەر ئىدى . ئۇنداق بولمىغاندا ، بارات موللا تاكى يېرىم كېچىگىچە رابىيە بىلەن جېدەللىشىپ يۇرۇپ ھوشىدىن كېتىپ ، تېخى تولۇق ئەسلىگە كېلەلمەي بەزگەكتەك تىترەپ ئولتۇرسا ، نەدە يۇرۇپ ئەپسۇن ئوقۇپ ، قانداق قىلىپ زىنا سۈيدۈكى تەييارلىيالىسۇن !

چولپان بولسا ، بۇ جەھەتتى ئويلاپمۇ قويمىدى . كېچىدە بارات موللا بىلەن رابىيە ئوتتۇرىسىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى بىلگۈسى كەلدىيۇ ، ئەمما رابىيەدىن سوراپ بېقىشقا جۈرئەت قىلالماي ، ئۇنىڭ ئاغزىنىڭ ئېچىلىپ كېتىشىدىن قورقتى . ئەگەر جۈرئەت قىلغاندىمۇ ، «زىنا قىلالمىدىڭلارمۇ ؟ ئۇنى تاماملاپ بولغاندا سىيىپ بەردىڭىزمۇ ؟ » دەپ قانداقمۇ سورىغىلى بولسۇن ! بارات موللىدىن تېخىمۇ سورىغىلى بولمايتتى . ئۇنىڭغا ئالدىنىپ ، نۇرغۇن پۇل خەجلەپ ، قىلغان سېھىرلىرى كارغا كەلمەي ئارماندا يۇرگەن نادانلار سوراشقا جۈرئەت قىلالماي كەلگەن بۇنىڭدەك سوئاللارنى چولپانمۇ سوريالمايتتى . ئەگەر سورىغاندىمۇ ، ئۇنىڭغا بىرەر ھىيلە ـ مىكىر بىلەن جاۋاب بېرىپ ئەندىشىگە سىلىپ قويۇشى

ئېنىق ئىدى .

بارات موللىنىڭ ھېيلە - مىكىرلىرى تولا ، بۇ ھەقتە كۆپ تەجرىبىلىك ئىدى . كەلگەن ھاجەتمەنلەردىن تۇزۇكرەك ئايالالارنى كۆرسە گاھىدا بىر - ئىككى ھەپتىمۇ تۇتۇپ قالاتتى ، گەرچە ئۇ قېرىپ كەتكەن بولسىمۇ ، ئۆگىنىپ كەتكەن خۇيىنى تاشلىيالمىدى . يىلدىن - يىلغا ئاجىزلىغانسېرى ئايالالارنىڭ سېمىزرەكىگە يولۇقۇپ قالغاندا كۆچى يەتمەي تۇنجۇقۇپ قېلىپ ، ھوشىدىن كېتىدىغان بولۇپ قالغانىدى . بۇ نۆۋەت بولسا ، ئۆلۈمنىڭ ئاغزىدىن يېنىپ كەلدى دېسىمۇ بولاتتى .

چولپان بارات موللىنىڭ تاپشۇرۇقلىرىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاپ بولۇپ ، بارات موللا بىلەن شۇ يەردىلا خوشلىشىپ ، يولغا چىقتى . ئالمجەدە بولسا ، كاتاڭلىق يولدا ئېغىر قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتاتتى . چۈنكى ، ئۇنىڭ يۈكىمۇ رابىيە قوشۇلۇپ ئاۋۇالقىدىن ئېغىرلاشقانىدى . ئېتى ئاستىراق مېڭىپ قالسا ئىچى پۈشۈپ قالىدىغان ئابدۇللا ئانقىمۇ قامچا سالماي ، ئۆزىنىڭ مېڭىشىغا يول قويۇپ خىيال سۈرۈپ كېتىۋاتاتتى . «توۋا ، قارىمامدىغان بۇ ئەخمەقلىقنى» دەپ ئويلايتتى ئابدۇللا ، «بارات موللا ئاشۇنداق سېھىرگەر ، ئۆچ ئادەمنى ئامراق قىلغۇچى ، ئامراق ئادەملەرنى ئۆچ قىلغۇچى كارامەت ئىگىسى بولغان بولسا ، نېمە ئۈچۈن چىرايلىق بىرەر نازىنىنىنى ئۆزىگە ئامراق قىلىۋېلىپ ئۇنىڭ بىلەن ياشىمايدۇ ؟ ۋە يەنە بىر ئەپسۇن بىلەنلا تۇچنى ئالتۇنغا ئۆزگەرتەلەيدىغان ، ئايەت بىلەن باشقىلارغا نىجاتلىق يارىتىپ بېرەلەيدىغان كارامىتى بار بولغان بولسا ، ئۆزى نېمە ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ قولىغا قاراپ ، ئېغىلدەك كىچىككىنە كەپىدە تاپقاندا يەپ ، تاپالمىغاندا ئاچ قورساق ئولتۇرۇپ ، ئەسكى داپنى تاراڭشىتىپ ئىتنىڭ ئورنىدا كۈن كەچۈرىدۇ ؟ نېمە ئۈچۈن كىشىلەر ئۇنىڭ بۇ جەھەتلىرىنى ئويلىمايدىغاندۇ ؟ ئۆتمۈشتىكى خۇراپىي جەمئىيەتتە بولسىغۇ كارى چاغلىقتى . ھازىرقى ھەممە مىللەتلەر پەنگە يۈرۈش قىلىپ ئۆزلىرىگە پاراغەت ، بەخت -

سائادەت يارىتىۋاتقان بىر دەۋردە ، بۇ كىشىلەر يەنىلا نەچچە يۈز يىللاردىن بۇرۇنقى سەۋىيىدە تۇرۇپ ئەخمەقلىق قىلىپ يۈرسە ، بىز قانداقمۇ تەرەققىي قىلىپ ، كىشىلەر كۆزگە ئىلغۇدەك دەرىجىگە يېتەرمىز ؟ چولپان بولمىسۇن ، يەنەبىرسى بولمىسۇن ، بۇلارنىغۇ چالا ساۋات نادانلار دەيلى ، ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ، تېخنىكومنى پۈتتۈرگەن دوختۇر ، مۇئەللىم ، كادىر دېگەندەكلەردىنمۇ نەچچىنى ھارۋامغا چىقىرىپ بارات موللىنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويدۇمغۇ ! بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك » .

— ئابلاجان ئۇخلاۋاتامسىز ؟ — دەپ سورىدى چولپان .

ئابدۇللا جاۋاب بېرىپ :

— ئۇخلاپ قالغانلارنى ئويلاۋاتىمەن ، ئەللىك يىلدىن بۇيان ئويغانسىمۇ كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋېلىپ ، نادانلىق قاراڭغۇسىدىن ئۇمىد ئۈزەلمەيۋاتقانلارنى ئويلاۋاتىمەن ، — دەپ جىم بولدى .

ئابدۇللانىڭ مەنىلىك سۆزلىرىنى چولپان چۈشەندىمۇ ياكى چۈشەنمىدىمۇ بىلگىلى بولمايتتى . ئىشقىلىپ ئۇ ناھايىتى خۇشال ئىدى .

— ئابلاجان ! — دېدى چولپان ، — كۆپ جاپا تارتتىڭىز ، بەلەن خىزمەت قىلدىڭىز ، مەن تولىمۇ خۇشال ، سىزمۇ خۇشال بولسىڭىز كېرەك ، بىر سۆزۈم بار ئىدى ، دېسەم ئۇنامسىز ؟

— قېنى دەڭ ، ئاڭلاپ باقاي ، — دېدى ئابدۇللا .

— غەيرىي ئەرلەرگە ئارىلاشماي يۈرۈپ ، كۈنۈم ئۆتۈپ كېتىپتىكەن . سىز بىلەن ئارىلىشىپ يۈرۈپ خېلىى كۆڭلۈم ئېچىلىپ قالدى . يەنە ئايرىلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمىز . سىزنىڭ بەزى چاقچاقلىرىڭىز ، بولۇپمۇ ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىنى يۇلىمەن دەپ جامائەتنىڭ كۈلكىسىگە قالغانلىقىڭىزنى ئويلىسام ، گاھىدا ئۆزۈمچە كۈلۈپ كېتىمەن . بۇگۈن ئايرىلىش كۈنى ، غەزەلدىن بىرنى ئېيتىپ بەرسىڭىز قانداق ؟

— غەزەلنى ياخشى ئېيتالمايمەن ، شۇنداقتىمۇ ئۇچىمىز ئايرىلىپ ئۇچ تەرەپكە كېتىدىكەنمىز ، بوپتۇ ئېيتىپ بەرسەم ،

بېرەي ، — دېگىنىچە ئۆزى بىلگەن بىر غەزەلگە توۋلىدى .
ئابدۇللا غەزەلنى توختىتىپ :
— قانداق ، چولپان خانىم ئەمدىغۇ بولغاندۇ ؟ — دېدى .
چولپان :
— بەك ياخشى ئېيتتىڭىز ، بەلەن ئېيتتىڭىز . يەنە بىرنى ئېيتىپ بېرىڭ ، — دەپ تەلەپ قىلغانىدى ، ئابدۇللا :
— بولدى قىلايلى ، شەھەرگە يېقىنلاپ قالدۇق ، — دېدى .
چولپان ئابدۇللانىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ، رابىيەدىن سورىدى :
— رابىيە سىزنى نەگە ئاپىرىپ قويىمىز ؟
— بىلمەيمەن ، — دېدى رابىيە ، غەمكىن ھالدا . چولپان يەنە سوراشنى داۋاملاشتۇرۇپ :
— ئەمدى قانداق قىلاي دەيسىز ؟ — دېدى .
— يۇرتۇمغا كېتىمەن .
— قاچان ؟
— ئەتىلا يولغا چىقىمەن .
— ئۇنداق بولسا ، — دېدى ئابدۇللا ، — بۇگۈن شەھەردە تېنەپ يۇرمەڭ . بىزنىڭ ئۆيگە كېتەيلى ، ئايالىم بىلەن مۇڭدىشىپ يېتىڭلار ، ئەتە ئەتىگەندە بېكەتكە ئۆزۈم ئاپىرىپ يولغا سېلىپ قويای .
شۇنداق قىلىپ ، رابىيە ئابدۇللانىڭ ئۆيىدە قونىدىغان بولدى . ئابدۇللا ھارۇنىنى شەھەرنىڭ ئوتتۇرىدىن كېسىپ ئۆتىدىغان چوڭ ئۆستەڭ بويىدىكى قاراماي يول بىلەن ھەيدەپ ، سەنەمباغ تەرەپكە يۇردى . بۇگۈن ھاۋا بىرئاز سالقىن ھەم بۇلۇتلۇق بولۇپ ، يېنىك شامال چىقىۋاتاتتى . شەھەر ئىچى تەرەپتىن سامسىپەزلەرنىڭ «ياغ يەپ كەت ! ياغ يەپ كەت ! » دېگەن ئاۋازلىرى ، يەنە قانداقتۇر ئۇقۇمسىز ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلار ئاڭلىناتتى . سەنەمباغ مەھەللىسى بولسا ، يەنىلا جىمجىتلىق ، ئادەمسىز بولۇپ ، چۆلدەرەپ تۇراتتى . ئابدۇللا ھارۇنىنى ھەيدەپ سەنەمباغ كوچىسىنىڭ ئىچىگە

كىرمەستىن ، چولپان تۇنجى قېتىم ھارۇنغا چىققان سۈزادانىڭ يېنىغا كەلگەندە توختاتتى . چولپان ھارۇندىن چۈشۈپ ، قولىنى قوينىغا تىقىپ لىپتىكى ئاستىدىن پۇل ئېلىپ ، ئۇنىڭدىن ئۇچ يۈز يۈەننى ئايرىپ ئابدۇللاغا سۇندى :

— رەھمەت سىزگە ، كۆپ ياردەم قىلدىڭىز . ئىش تېخى پۈتكىنى يوق . لازىم بولغاندا يەنە ئىزدەيمەن . چوڭ كۆۋرۈك تەرەپكە پات ـ پات كېلىپ تۇرۇڭ ، — دېگىنىچە خوشلىشىپ ، ئۆيى تەرەپكە بارىدىغان تار كوچىغا يۈرۈپ كەتتى . ئابدۇللا رابىيە بىلەن چوڭ كۆۋرۈككە بېرىپ تاماق يەپ ، ئاندىن كېيىن ئۆيگە قايتىپ كەتمەكچى بولۇشۇپ ، چوڭ كۆۋرۈك تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى .

يىگىرمە تۆتىنچى باب

ئۇيقۇسىز

سەنەمباغ ئولتۇراق رايونى بىلەن شەھەر مەركىزىنى ئايرىپ تۇرىدىغان چوڭ ئۆستەڭگە سېلىنغان بېتون كۆۋرۈكمۇ چوڭ كۆۋرۈك دەپ ئاتىلاتتى. كۆۋرۈكنىڭ كەڭلىكى قىرىق مېتىردىن ئارتۇق بولۇپ، ئىككى تەرەپتىكى بالداقلىرىغا چاپلاپ ئادەم ئولتۇرىدىغان ئورۇندۇق ياسالغانىدى. كۆۋرۈك ئېغىزلىرىدا گازىرچى، باققال، موخورکىچى دېگەندەك ئۇششاق تىجارەتچىلەر ئورۇنلاشقان بولۇپ، پېنسىيىگە چىققانلار، ئىشسىزلار، بىكار تەلەپىلەر كۆۋرۈكنىڭ بالداقلىرىغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ ئەتىگەندىن - كەچكىچە گاھىدا تونۇش - بىلىشلىرى بىلەن پاراڭلىشىپ، گاھىدا ئۆتكەنلەرگە قاراپ تاماشا قىلىپ ئولتۇرۇپ، قورساقلىرى ئاچقاندا كېتىپ قېلىشاتتى. كۆۋرۈك ئەتراپى ناھايىتى كۆجۇم بولۇپ، ئاشپۇزۇل، ناۋايخانا، كاۋاپخانا، كىنوخانا، قاتناش بېكىتى، كۆكتات بازىرى، كىيىم تىكىش دۇكانلىرى، قاسساپ بازىرى دېگەندەك ھەر خىل تىجارەتچىلەرنىڭ ھەممىسى ئورۇنلاشقانىدى. ئويۇن - تاماشا ئىزدىگۈچىلەر، خېرىدارلار مۇشۇ جايغا توپلىشىپ قالاتتى.

ئابدۇللا رابىيەگە سەنەمباغ چوڭ كۆۋرۈك بازىرىنى

كۆرسەتكەچ ، مېھمان قىلىش ئۈچۈن ئات ھارۋىسىنى يولىنىڭ بىر تەرىپىدىكى ئىستولبىغا باغلاپ قويۇپ ، كىچىك بىر لەڭمەنخانىغا كىرىپ تېخى ئورۇن ئېلىپ بولغۇچە ، بۇغداي ئۆڭ ، يالاڭباش ، چاچلىرىنى چىرايلىق تاراپ ، رەتلىك كىيىنىۋالغان ئېگىزرەك بىر يىگىت ئولتۇرغان ئورنىدىن دەس تۇرۇپ :

— رابىيە ! — دەپ چاقىردى . رابىيەمۇ :

— توختى ! — دېگىنىچە ئالدىغا بېرىپ ، — قانداق بولۇپ كېلىپ قالدىڭىز ؟ مەنمۇ ئەتە يولغا چىقاي دەپ تۇرۇۋىدىم ، — دەپ كۆزلىرىگە ياش ئالدى . توختىنىڭ قېشىدا ئۆزى بىلەن تەڭ دېمەتلىك ، ئاق يۈزلۈك ، كىچىككىنە بۇرۇت ، بېشىغا چاچ قويۇۋالغان بىر يىگىت تۇراتتى . توختى تونۇشتۇرۇپ :

— بۇ بىزنىڭ كەنتنىڭ كومىتېتى ھەيئىتى . قوشنا يېزىلىق ، سىز كېتىپ ئىككى يىلدىن كېيىن بىزنىڭ كەنتكە كۆچۈپ كەلگەنىدى . ھەمراھ بولغىن دەپ بىرگە ئالغاچ كەلدىم . ھە ، راست ئىسمىنى دېمەپتىمەن . ئىسمى سادىق ، تېخى بويتاق . ئانىسى بىلەن تۇرىدۇ . قېنى ئولتۇرۇڭلار ، — دەپ ئورۇنغا تەكلىپ قىلدى .

رابىيە :

— مەنمۇ تونۇشتۇرۇپ ئۆتەي ، — دەپ ئابدۇللانى كۆرسەتتى ، — بۇ ئاكىمىزنىڭ ئىسمى ئابلاجان بولىدۇ . كىراكەشلىك قىلىدۇ . ھارۋىسىغا ئولتۇرۇپ تونۇشۇپ قالدىم . كەمبەغەل بولسىمۇ ، ئاق كۆڭۈل كىشى ، مېنى يولغا سېلىپ قويماقچى بولغانىدى . توختى سۇنجاڭ ، مەن بالىلىق دەۋرىمىزدىكىدەك توختى دەپ ئاتاۋېرىپتىمەن . كۆڭلىڭىزگە كەلتۈرمەڭ . قانداق بولۇپ كېلىپ قالدىڭىز ؟ — دەپ سورىدى .

— سىزنى ئىزدەپ كەلدۇق ، — دېدى توختى ، — سىز كەتكەندىن كېيىن ئانام سىزنىڭ گېپىڭىزنى قىلىپ يىغلاپ ، «قاراپ تۇرۇپ بىر قىز بالىنى شۇنچە دەرد ـ ئەلەمدىن قۇتۇلۇپ كەلسە ، باشقا يۇرتقا يولغا سېلىپ قويدۇق . سەن بېرىپ تېپىپ

كەل» دەپ تۇرۇۋالدى . سىز كەتكەندىن كېيىن قايغۇڭىزدا قولۇم ئىشقا بارماي ، كۈندە دېگۈدەك مەست ئادەمدەك گاراڭ بولۇپ يۈردۈم . بۈنى كۆرۈپ ئايگۈل : «ئاناڭ بىلەن ئىككىڭنىڭ گېپى بىركەن . مەقسىتىڭ رابىيەنى ئەكېلىش ئىكەن . مېنىڭ خېتىمنى بەر» دەپ يامانلاپ كېتىپ ، سوتقا ئەرز قىلدى . ئايالىم قاتتىق تۇرۇۋالغاچقا ، ئۇزۇنغا سوزمای ئاجراشتۇرۇۋەتتى . شۇ خاپىچىلىقتا تۇرسام ، بىر كۈنى ج خ ئىدارىسىدىن تېلېفون كەپتۇ دېدى ، بېرىپ تېلېفونىنى ئالسام : «سىلەرنىڭ كەنتتىن ئىبراھىم سوپى قولغا ئېلىنغانىدى ، ئۇنىڭ مەسىلە تاپشۇرۇشى ياخشى ، باشقىلارنىڭ ئالدىمغا كىرىپ جىنايى قىلمىشلارغا چېتىلىپ قالغان بولسىمۇ ، ئەمەلىي ھەرىكىتى يوق . شۇنىڭ ئۈچۈن ، جىنايى جازادىن كەچۈرۈم قىلىپ ئائىلىسىگە قايتۇردۇق . ئۆيلىرىنى ئېچىپ بېرىپ ، تۇتۇپ تۇرغان مال ـ مۈلكى بولسا ، ھەممىنى قايتۇرۇپ بېرىڭلار» دېدى . ئارىدىن بىرەر سائەت ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا ئىبراھىم ئاكىنى ساقچى ماشىنىسى ئەكېلىپ قويۇپ كەتتى . بىز كۆرۈشتۇق ، ئەھۋاللاشتۇق . بۇرۇنقى تەرسالىقىمۇ يوق . سىزنىڭ كەلگەنلىكىڭىزنى ئاڭلاپ ، زۇۋان سۈرمەي بىردەم ئولتۇرۇپ كەتتى . كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ تۇرۇپ : «ئۆزۈمنىڭ بالىلىرىغا ئۆزۈم دۈشمەنلىك قىلدىم ، شۇنىڭ ئۈچۈن خۇدا جازايىمنى بېرىپ ، گۈناھىمنى تونۇسۇن دەپ تۇرمىنى نېسىپ قىلدى . ھەممىگە مەن ئەيىبكار ، بولىدىغان ئىش بولدى . رابىيەنى تېپىپ بەرسەڭلار» دەپ تەلەپ قىلدى . ئۇنداق دېمىگەندىمۇ ، ئىزدەپ كەلمەكچى ئىدىم . شۇنداق قىلىپ ، سادىق بىلەن تۇنۇگۈن يولغا چىققانىدۇق ، ۋىلايەتتە ماشىنا ئالمىشىپ ، بۇ يەرگە ھازىرلا كېلىشىمىز . شوپۇرمۇ تاماق يېگىلى كەتتى . بىرئازدىن كېيىن قايتماقچىكەن . شۇ ماشىنىدا كېتىۋالايلى ، — دېدى .

شۇنداق قىلىپ ، بۇلار قىزغىن پاراڭلار بىلەن تاماقنى يەپ ، ماڭغانىدى ، ئابدۇللا ئالدىدا بېرىپ ، ئۇنىمغانغا ئۇنمای پۇلنى تاپشۇرۇپ مېھمان قىلدى . چۈنكى ، ئۇنىڭ يېنىدا چولپان بەرگەن

ئۇچ يۈز يۈەن بار ئىدى . يەنە بىر جەھەتتىن ، رابىيەنىڭ ئالدىدا ناھايىتى خىجىل ئىدى . ئۇنىڭ تىللىرى تېخى ئېسىدىن چىقماي ، خىجىللىق ھېس قىلىپ تۇراتتى .

توختى رابىيەنى ئېلىپ كەتكۈچە ئابدۇللا كۈتۈپ تۇردى . ماشىنا يولغا چىقىپ ، قارىسى يىتكۈچە قولىنى پۇلاڭلاتتى . شۇ تاپتا ئۇ چولپاننى ، بارات موللىنى ، رابىيەنى ، بىر كېچىدە سېھىرخاندا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ، رابىيەنىڭ يىغلاپ تۇرۇپ ، ئاچچىق سۆزلەر بىلەن ئەيىبلەشلىرىنى ئىختىيارسىز ئويلاپ قالدى . ئۇ ھارۇنسىنىڭ يېنىغا بېرىپ ستولبىدىن ئاتنى يېشىپ ، چوڭ كۆۋرۈك تەرەپكە كېتىپ باراتتى . بېشىغا چاچ قويۇپ ، ئاق دوپپا كىيىۋالغان ، ئۇستىدىكى كىيىملىرى كىرلىشىپ كەتكەن بىر يىگىت قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ ، بۇياققا كېلىڭ ، دەپ چاقىردى . ئابدۇللا ھارۇنسىنى چەتكە تارتىپ تۇرغاندى ، ھېلىقى يىگىت كېلىپ ھارۇنغا چىقىپ بولۇپ :

— ھەيدەڭ ! — دېدى .

— نەگە ؟ — دەپ سورىدى ئابدۇللا .

— سەنەمباغقا .

ئابدۇللا ھارۇنسىنى ھەيدەپ ، تېخى ھېلىلا كەلگەن يولىى بىلەن ئارقىغا ياندى . ھېلىقى يىگىت بولسا ، گەپ ـ سۆز قىلماي ئولتۇراتتى . ئابدۇللا ئۇنىڭ كۆڭلەكلىرىنىڭ ئالدى ، شىملىرىنىڭ تىزلىرىنىڭ كىرلىشىپ پارقىراپ كەتكەنلىكى ، يېنىغا ئېسىۋالغان پىچاق ، خۇددى چولپان بىلەن تۇنجى كۆرۈشكەندەكمۇ پۇرقىراپ كېلىۋاتقان خام گۆش پۇراقلىرىدىن ئۇنىڭ قاسساپ ئىكەنلىكىنى پەملىدى . ئۇ يەنىلا شۇنداق جىمجىت ئولتۇراتتى . ئابدۇللا ھارۇنسىنى ھەيدەپ ، چولپاننى چۈشۈرۈپ قويغان تار كوچا ئېغىزىغا بارغاندىلا زۇۋان سۇرۇپ :

— ئوڭ تەرەپكە ، — دېدى . ھارۇنى ھەيدەپ يەنە بىر دوقمۇشقا بارغاندا :

— ئوڭ تەرەپكە ، — دېدى . ئابدۇللا ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە

ھەيدەپ ، تەخمىنەن ئىككى يۈز مېتىر ئەتراپىدا مېڭىپ بىر دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كېلىۋىدى ، يىگىت :

— توختاڭ ! — دېدى ، ئاندىن يانچۇقىنىى ئاختۇرۇپ ، ئابدۇللادىن :

— سىزدە پارچە پۇل بارمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— يوق ، — دېدى ئابدۇللا . ئۇنىڭ يېنىدا ھەقىقەتەن پارچە پۇل يوق ئىدى .

دەرۋازىنىڭ كىچىك ئىشىكى ئېچىلىق تۇراتتى ، ھېلىقى يىگىت :

— چولپان ! — دەپ توۋلىدى . چولپان بۇ چاغدا ، خۇشاللىقتىن قىن ـ قىنىغا پاتماي ، بارات موللا ئەپسۇنلاپ بەرگەن توگۇچتىكى تۇك ، قىچا قاتارلىق نەرسىلەرنى يېشىپ ، سىنچىلاپ قاراپ ، ئۇنى يەنە ئاۋۇالقىدەك چىگىپ قويۇپ ، ئاللىقانداق خىياللارغا بېرىلىپ ئولتۇراتتى ، تۇيۇقسىزلا چىققان ئەنۋەرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ :

— مانا مەن ! — دەپ ئۆيدىن چىقىپ كەلدى . ئابدۇللا كۆردىكى ، ئۇ ھېلىقى چولپان ئىدى .

چولپان ئابدۇللانى كۆرۈپلا :

— ۋاي ئاكا قانداق بولۇپ تونۇشۇپ قالدىڭلار ؟ ئەجەبمۇ ياخشى قىپسىز ئەنۋەر . بەك ئۇزاق بوپتىكەن كۆرۈشمىگىلى ، سېغىنىپ تۇراتتىم . قېنى ئەنۋەر نېمىگە قاراپ تۇرىسىز ، ئاتنى ئېلىپ باغلىمامسىز ؟ ئاكا قېنى ئۆيگە كىرەيلى ، — دەپ تەكلىپ قىلدى . چولپاننىڭ ھويلىسى تېخى بىر يىلنىڭ ئالدىدىلا سېلىنغان بولۇپ ، مۇختار قاسساپ «بىر ئوغۇل» دەپ ناھايىتى كۆپ پۇل خەجلىگەنىدى . راستىنى ئېيتقاندا ، سەنەمباغ ئاھالە رايونىدا چولپاننىڭ ئۆيىگە يېتىدىغان ئۆي يوق ئىدى .

ھويلىنىڭ ئالدى تەرەپتە شىمالدىن جەنۇبقا سوزۇلغان چوڭ ئارىلىق بولۇپ ، كوچىغا قارىتىپ قويۇلغان ياغاچ دەرۋازىغا چىقىرىلغان نەقىشلەرنىڭ نەپىسلىكىدىن كۆزگەن كىشىلەر بىردەم

تاماشا قىلماي ئۆتمەيتتى . دەرۋازىنىڭ ئىككى يان تەرىپىگە بەشتىن ئون ئېغىزلىق ئۇششاق - ئۇششاق ئىجارە ئۆيلىرى سېلىنىپ ، ئىشكى كوچا تەرەپكە قارىتىلغانىدى . ئىچكىرى تەرەپتە يول تەرەپكە قارىتىپ سېلىنغان كارىدورلۇق ئۆيلەرنىڭ سىرتىغا رەڭگارەڭ كاھىشلار بىلەن چىقىرىلغان گۈللەرنى ئىشلىگەن سەنئەتكارنىڭ ھۈنىرى كىشىنى قايىل قىلاتتى .

ئۆيلەرنىڭ ئايىغ تەرىپىدە ئارقىغا چىقىدىغان يەنە بىر تۆمۈر دەرۋازا بار ئىدى . ئۇنىڭدىن كىرسە ، ئارقا ھويلىغا سېلىنغان قوي - كالا قوتانلىرىغا كىرگىلى بولاتتى . ئۇنىڭ ئىچىدە ، ئاز بولغاندا سەككىز - ئون تۈياق كالا ، قىرىق - ئەللىك قوي زاپاس بوردىلىپ تۇراتتى . بۇنىڭغا قارايدىغانغا مەخسۇس ئادەم قويۇلغانىدى . ئابدۇللا بولسا ، بۇ بايلىقنى كۆزۈپ ھەيران قېلىپ ، ئۇياق - بۇياققا سەپسېلىۋاتاتتى . چولپان كارىدورنىڭ ئىشىكىگە كەلگەندە ، ئىشىك پەردىسىنى قايرىپ تۇرۇپ ئۇنى ئىچكىرىگە تەكلىپ قىلدى . ئابدۇللا كۆردىكى ، ئۆينىڭ تاملىرىغا دەرۋازىدىنمۇ نەچچە ھەسسە ئارتۇق ئىشلىنىپ ، ئۈستىگە رەڭگارەڭ چىراغلار بېكىتىلگەنىدى . ئابدۇللا تارتىنىپ ماڭالماي قالدى .

— تارتىنماڭ ، مېڭىۋېرىڭ ، — دېدى چولپان ئابدۇللانى تەكرار تەكلىپ قىلىپ ، ئابدۇللا كىرىپ ئىشىك تۈۋىدىكى ساپاغا بېرىپ ئولتۇردى . ئۇنىڭ كۆزى ئۆينىڭ بېزەكلىرىنى تاماشا قىلىپ ، ھەيران بولماقتا ئىدى . «نېمىدېگەن بايلىق ، نېمىدېگەن ئالىي ئىمارەتلەر ، ئۆي - سەرەمجانلار بۇ ؟ چولپان مۇشۇنچىۋالا بايلىققا شۇكۇر قىلماي ، شۇنچە قاتراپ يۈرۈپ نېمە قىلماقچىدۇر ؟ بىر ئېغىزلىق ئۆيگىمۇ ئېرىشەلمەي ، زاراتگاھلىق ئەتراپىغا بېرىپ گەمە كولاپ ئولتۇرغان نامراتلارمۇ جىققۇ ! ئادەم قانچە بېيىسا ، شۇنچە ئاچ كۆز ، شۇنچە پەس ، شۇنچە پىخسىق بولۇپ كېتىدۇ دېگەن يالغان ئەمەسكەن . بىزدەك نامراتلارنىڭمۇ كۈنى ئۆتىدىكەن ، مۇشۇنداق بايلارنىڭمۇ خۇشاللىقتا يۈرىكى يېرىلىپ كەتمەيدىكەن . چولپاننى نېمە ئۈچۈن شۇنچە سېخىيلىق قىلىدىغاندۇ دېسەم ، بۇنى

سېخىي قىلغان مۇختار قاسىمنىڭ پۇللىرى ئىكەن ئەمەسمۇ؟ چولپان كۈندە بىر خىل ئويۇن ئويناۋاتىدۇ، لېكىن مەقسىتىنى يوشۇرۇۋاتىدۇ. مانا ھازىر يېڭى ئويۇندىن يەنە بىرنى تاپتى، ئەتىچۇ؟ ... چولپان بىر شۇملۇقنى كۈتۈۋاتقاندەك قىلىدۇ. قېنى كۆرەرمىز، ئاقىۋىتى قانداق بولاركىن، ئېرى نېمىدېگەن ياۋاش؟» دېگەنلەرنى ئويلىماقتا ئىدى. ئەنۋەر بولسا، ھېچ نەرسىنى ئۇقالمايلا قالدى. ئۇ كەم سۆز، ياۋاش ئىدى. چولپاننى بەك ياخشى كۆرگەنلىكىدىنمۇ ياكى ياۋاشلىقىدىنمۇ ئىشقىلىپ، چولپانىنىڭ سۆزىدىن چىقالماي، ئىشنى شۇنىڭ دېگىنى بويىچە قىلاتتى، ئاتتىن باغلاۋېتىپ، كۆڭلىدە: «ما ئىشنى كۆرمەمدىغان، تۇغقىنىمىزنى باشلاپ كەلگىنىمنى. خوتۇننى بىر خۇش قىلىۋالمىدىغان بولدۇم» دەپ قىلغان ئىشىدىن خۇشال بولماقتا ئىدى.

ئابدۇللا ئويلىمىغان يەردىن يۈز بەرگەن بۇ ئىشقا ھەيران ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئېرىگىمۇ گەپ بەرمەي ئارقا - ئارقىدىن ھال سوراپ، «ئاكا» دەۋالغىنىغا تېخىمۇ ئەجەبلىنىپ، نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي پەقەت سورىغان گەپكىلا جاۋاب بېرىپ، ئارتۇق گەپ قىلماي ئىشنىڭ ئاخىرىنى كۈتۈپ ئولتۇرغانىدى، ئەنۋەر كىرىپ كەلدى. چولپان ئۇنى يېتىلەپ ئارقىغا ياندۇرۇپ چىقىپ، بىرنېمىلەرنى دەۋاتقاندەك قىلاتتى، بىركەمدە موتسىكلىتنىڭ ئاۋازى چىقىپ، غايىب بولدى. ئۆيگە چولپان يالغۇز كىرىپ كېلىپ ئابدۇللاغا:

— قورقماي ئولتۇرۇڭ. ئەنۋەرنى سامسىغا بۇيرۇۋەتتىم. مەن سىزنى ئاكام دەۋالمىسام، ناۋادا ئىشىم چىقىپ قالسا سىزنى تاپالمايمەن ياكى ھارۋىكىزدا ئولتۇرغانىنى كىشىلەر كۆرۈپ سۆز - چۆچەك قىلسا ئەنۋەر ئىشىنىپ قالىدۇ. ئەمدى ئىككىمىز ئاكا - سىڭىل بولدۇق. ئەنۋەرنىڭ قېشىدا كۆپ گەپ قىلماي، سۆزۈمنى كۆپرەك ئاڭلاپ ئولتۇرۇڭ، كېيىنچە سىزمۇ ئۇستا بولۇپ كېتىسىز. ئىشىم ئوڭدىن كېلىپ قالسا، سىزنى ھەرگىز تاشلىمايمەن. بىز ئەمدى كۈندە دېگۈدەك ئالاقىلىشىپ تۇرايلى،

كىرا قىلسىڭىز قىلارسىز ، بولمىسا ، مۇشۇ ئەتراپتىن كەتمەي يۈرۈڭ ، خىراجەتنى مەن بېرىمەن . ئەنۋەر ياۋاش ، پۇل تېپىشنى بىلگەن بىلەن تۇتۇشنى بىلمەيدۇ . ئايال كىشى بىر ئەر بىلەن ئۆتۈپ كېتىمەن دېگىلى بولمايدۇ . شۇڭا ، تۇل قالسىمۇ يەتكۈدەك پۇلى بولۇشى كېرەك . مانا مەن شۇ ئىشنى قىلىۋاتىمەن ، — دەپ تۇراتتى ، بىر لېگەن سامسىنى كۆتۈرۈپ ئەنۋەر كىرىپ كەلدى . چولپان ئۇنىڭ قولىدىن سامسىنى ئېلىپ ، ئابدۇللانىڭ ئالدىدا قويۇپ :

— قارىڭ ئەنۋەر ! بۇ ئاكامنىڭ ئىسمى ئابلاجان ، مەن سىزگە نەچچە قېتىم گېپىنى قىلىپ بەرگەنغۇ ، دەيمەن . بىز بىر نەۋرە بولمىز . ئانىسى مېنىڭ ئاپامنىڭ سىڭلىسى ئىدى . ياش تۇرۇپلا ئۆلۈپ كېتىپ ، ئىزدىشەلمەي يۈرەتتۇق . بەك تارتىنچاق كىشى . كۆرگەنلا يەردە بوش قويىۋەتمەي باشلاپ كېلىڭ . زېرىكىپ تۇراتتىم ، باشلاپ كەلگىنىڭىز بەك ياخشى بولدى ، — دېدى .

ئەنۋەر بولسا ، خوتۇنىنىڭ ماختىغىنىدىن پەخىرلىنىپ ، بىر چولپانغا ، بىر ئابدۇللاغا قاراپ قويۇپ :

— ئامىتىمىز بارىكەن ، پارچە پۇل بولغان بولسا ، تاسلا قاپتىمەن ئىشكىتىن ياندۇرۇۋەتكىلى ، قېنىي ئابدۇللا ئاكا ، سامساغا باقسىلا ، — دەپ ئارقا - ئارقىدىن تەكلىپ قىلماقتا ئىدى .

داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن ، ئابدۇللا بۇنىڭدىن كېيىن كۆپرەك كېلىپ تۇرىدىغانغا ۋەدە بېرىپ ، دەرۋازىدىن چىقىپ تۇراتتى ، چولپان ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بىر بوغچىمنى كۆتۈرۈپ چىقتى - دە :

— توختاڭ ئاكا ! بۇنى بالىلىرىڭىزغا ئېلىۋېلىڭ ، — دەپ ئابدۇللاغا بەردى . ئۇنىڭ ئىچىدە ئۇچ پارچە ئەن رەخت ، ئۆزى تىكتۇرۇپ كىيىمگەن ئىككى يۈرۈش كىيىمى بار ئىدى ، — يەنە بىر ئىشىم بار ئىدى . ئەتە بىر كېلىپ مېنى بازار كۆرسىتىپ كېلەرمىكىن دېۋىدىم . ۋاقتىڭىز يەتسە ، ئانامنىڭ ئۆيگە ئاپىرىپ

كەلسىڭىز تېخىمۇ ياخشى بولاتتى . ھارۇڭىزنىڭ راھىتىنى مەنمۇ كۆرۈپ باقاي ، — دېدى . ئابدۇللا كۆپ ۋەدىلەرنى بېرىپ ، ئەتە ئەتىگەندە كېلىپ دېگەن يەرگە ئاپارماقچى بولۇپ ياندى . ئەنۋەر كۆڭلىدە : «ئىشمىنىڭ ئالدىراشلىقىدا ئۇنىڭ ئاكىسى بىلەن تونۇشقىنىم ئەجەبمۇ ئوبدان بولدىيا ، ئۇ يەرگە ئاپار ، بۇ يەرگە ئاپار دېگەن غەلۋىدىن بىرلا قۇتۇلدىغان بولدۇم» دەپ ئېغىلغا كىرىپ قويدىن ئىككىنى تۇتۇپ چىقىپ ، سويۇشقا تەمشەلدى . قاسساپلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئەتىگەنلىك چارۇلىرىنى گوداڭدا سويدۇرۇپ گۆشىگە تامغا باستۇرۇۋالغاندىن كېيىن ، كۆك تامغا بېسىلغان پاچاقنى كەچ بولغۇچە ساتماي كانارغا ئېسىپ قويۇپ ، ئۆيىگە بېرىپ گوداڭدا سويغاندىنمۇ جىقراق سويۇپ كېلىپ ئارىلاشتۇرۇپ ساتاتتى . بۇ ئۇنىڭ بىلەن يېقىن ئۆتىدىغان باجگىرنىڭ كۆرسەتمىسى بولۇپ ، ئاز ـ تولا گۆش تاشلاپ بەرسە ، ئۇنىڭ نېمە قىلىشى بىلەن كارى يوق ، بەلكى قىلمىشىنى يوشۇرۇپ بېرەتتى . ئەنۋەر مالىنى سويۇپ دۇكىنىغا كەتتى . چولپان ئابدۇللا بىلەن پۇتۇشۇپ ، ئەتىسى ئەتىگەندە ئانىسى شەرىخانىنىڭ ئۆيىگە بارماقچى بولۇشتى .

ئەتىسى ، ئابدۇللا ھارۇا قاتقىلى تۇرغاندا ، كېچىچە ياغقان يامغۇر بىردەم توختاپ ، بىردەم يېغىپ ، سىم ـ سىم چۈشۈۋاتاتتى . چولپان : «بارات موللامغىغۇ نۇرغۇن پۇللارنى خەجلەپ بۇ ئىشنى قىلدۇردۇم . قىچىنى چېچىۋەتمەك ئاسان ، تۇكىنى ئۆتەر يولغا كۆممەكمۇ بىر گەپ ، ئۇنىڭ بوسۇغىسىغا قانداق كۆمگىلى بولىدۇ ؟ ئۇنىڭ ياتىدىغان ئۆيىدىكى يېپىنىدىغان يوتقان بىلەن سالىدىغان كۆرپىسىنى قانداق بىلگىلى بولار ؟ ئۇلار ياتىدىغان چاغدا يېنىدا تۇرغىلى بولمىسا ياكى سوراشنىڭ ئورنى بولمىسا ، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق ؟ بۇنىڭغا ئانام بىرنېمە دېمىسە بولمىغۇدەك» دەپ ئويلاپ ، تالاغا قاراپ يامغۇرنىڭ چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ، ھارۇا كەلمىسە قانداق قىلارمەن ، دەپ تۇراتتى . يولدا ئابدۇللانىڭ : ۋاھ ! ۋۇھ ! دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى . بۇ چاغدا ئەنۋەر دۇكانغا

كېتىپ ، چولپان يالغۇز ئىدى . ئۇ ئالدىراپ دەرۋازىنى ئېچىپ ئابدۇللانىڭ ئالدىغا چىقتى . ئابدۇللامۇ چولپانىنىڭ پۇلىغا كۆنۈپ قالغانىدى . شۇڭا ، ئۇنىڭ سۆزىنى بەك ئاڭلايتتى ، چولپانىنى تەقەززالاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن ، يامغۇرنى يامغۇر دېمەي ، هارۋىسىنىڭ سايىۋەنلىرىنىڭ ئۈستىنى يامغۇر ئۆتمىگۈدەك قىلىپ تۈزەشتۈرۈپ كەلدى .

چولپان هارۋىغا چىقىۋاتقاندا ، بىر توپ كىشىلەر ئۇنى يانداپ ئۆتۈپ كەتتى . چولپانىنىڭ ئۇلار بىلەن كارىمۇ بولماي ئولتۇرۇۋەردى . ئۇ ئەمدى كىشىلەرنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ، ئېرىنىڭ ياكى قېينىتىسىنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن قورقمايتتى ، چۈنكى ، ئابدۇللا ئىلگىرى يات كىشى ئىدى . ئەمدى بولسا ، «نەۋرە ئاكىسى» بولدى . بۇنى ئېرى ئەنۋەرمۇ ئىسپاتلاپ بېرەلەيتتى .

ئابدۇللا هارۋىسىنى هەيدەپ قاراماي يولغا چىقىپ ، ئازراق يۈرگەندە ، يامغۇرمۇ توختاپ قالدى . چوڭ كۆۋرۈككە بارغاندا ، ئادەملەر يەنىلا مىغ ـ مىغ ، هۆپىگەرلەر خېرىدار كۈتۈپ ئولتۇرۇشاتتى . بىر قېرى سامپىپەز قولىنى ئىككى قول بارمىقىدا مەهكەم بېسىۋېلىپ ، بۇرۇنقى بازارلارنى ئەسلىتىپ : «ياغ يەپ كەت ! ياغ يەپ كەت ! » دەپ كۈچىنىڭ بارىچە توۋلىسا ، ياندىكى يەنە بىر سامسىپەز : «كۆزۈڭ بولسا ، تاللاپ يە ! پاقلان گۆشىدە ئەتكەن سامسا ! » دەپ ، باشقا سامسىپەزلەر بىلەن خېرىدار تالاشماقتا ئىدى . ئابدۇللا كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ يېزا يولىغا قاراپ راۋان بولدى . شەرىخانىنىڭ ئۆيى شەهەر ئەتراپىدىكى بىر مەهەللىدە بولۇپ ، يولنىڭ ئىككى تەرىپى باغ بىلەن قورشالغانىدى ، يول بويلاپ قوپۇرۇلغان سوقما تاملارنىڭ بويلىرىدا ئۈجمە ، گىلاسلار پىشىپ ، ئالتۇن رەڭ ئۆرۈكلەرنىڭ موللىقىدىن شاخلىرى كۆتۈرەلمەي ، سوقما تامنى تىرەك قىلىۋالغانىدى . چولپان بولسا ، ئۆز مەهەللىسىنىڭ يوللىرىغا تەشنالىق بىلەن قاراپ ، يول ئەتراپىنى قورشاپ تۇرغان باغلارنى تاماشا قىلماقتا ئىدى . سوقما تامدىن ئارتىلىپ ساڭگىلاپ تۇرغان ئۆرۈكلەرنى كۆرۈپ :

— قاراڭ ئابلاجان ! دېھقان دېگەن نېمىدېگەن ئىنسابلىق ، ئۆرۈكلەر قول يەتكۈدەك يەردە تۇرسىمۇ ھېچكىم ئۇزمەپتۇ . ئەگەر بازارنىڭ ئەخلاقسىز بالىلىرى كۆرگەن بولسا ، بىرنى قويماي يەۋەتكەن بولاتتى . بىلىش مۇمكىنكى ، ئادەمنىڭ ياخشىلىرى دېھقان پەرزەنتلىرىدىن چىقىدىكەن ، — دېدى .

— شۇنداق ، — دېدى ئابدۇللا ، — دېھقان ياشلىرى كىچىكىدىن باشلاپلا ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىدۇ . شۇڭا ، نانىڭ تەمىنى بىلىدۇ . ئىشلەپ يېگەچكە ، باشقىلارنىكىمۇ ئەمگىكىگە كۆيۈنىدۇ . زىيان سالمايدۇ . شەھەرنىڭ بالىلىرى بولسا ، كىچىكىدىن باشلاپلا تەييارغا ھەييار بولۇپ ، تېپىپ بەرگەننى يەيدۇ ، جاپا تارتماي چوڭ بولغاچقا ، باشقىلارنىڭ مەنپەئىتى نېرى تۇرسۇن ، ئاتا ـ ئانىسىنى ۋەيران قىلىپ ، بالا تاپقانغا تويغۇزىدۇ .

ئۇلار مۇشۇنداق پاراڭلار بىلەن بولۇپ ، يول بويىدىكى بىر مەھەللىگە يېتىپ كەلدى . چولپان :

— مانا كەلدۇق . بىزنىڭ ئۆي بىرىنچى قاتارنىڭ بېشىدىكى ئىككىنچى ئۆي شۇ ، — دېدى .

چولپان باي بولغان بىلەن ئاپىسىنىڭ ئۆيلىرى ئادەتتىكى قۇرما تام بولۇپ ، سىلىنغىنىغا ئۇزاق يىللار بولغاچقا ، خىلىلا كونىراپ قالغانىدى . ئۆيلەر ئىچكىرى تارتىلىپ سىلىنغان بولۇپ ، ئىشىك ئالدى تەرەپتە دەرۋازىغا بارغۇچە ئون بەش مېتىر كەڭلىكتە بىكار يەر بار ئىدى . ئۇچ يىلنىڭ ئالدىدا مۇختار قاسساپ كىلىپ بوشلۇقنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئۇزۇم سىلىپ ، باراڭ قىلىپ بەرگەنىدى . بۇ يىل يەنە يوغان چاسا كاتتىن بىرنى ياستىپ ، باراڭ ئاستىغا قويدۇرۇپ بەردى . شەرىخان بولسا ، كۈندە ئىككى ـ ئۇچ قېرى خوتۇننى تېپىپ باش بېقىشىپ ئولتۇرۇپ ، غەيۋەت بىلەن كۆڭلىنى ئېچىپ يۈردى .

يىگىرمە بەشىنچى باب

ئىككى دوست

چولپان كەلگەندە ئاپىسى شەرىخان يەنە ئىككى ئايال بىلەن هويلىسىدىكى ئۈزۈم بارىڭى ئاستىغا قويۇلغان كاتتىكتا ئۇستىدە ئولتۇرۇپ كىمدۇر بىرىنىڭ غەيۋىتىنى قىلىشىۋاتاتتى . ئابدۇللانىڭ «تىرىت ! چۇ !» دەپ ئالىجەدىنى باشقۇرغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ ، دەرۋازا تەرەپكە قارىدى ـ دە ، قىزى چولپاننى كۆرۈپ ، سۆھبەتداشلىرىغا :

— ئۆيگە مېهمان كەپتۇ ، مەن ئالدىغا چىقاي ، — دەپ كاتتىن چۈشۈپ دەرۋازا تەرەپكە ماڭدى . ئۇ قىزى بىلەن قىزغىن كۆرۈشتى . دەرۋازىنى ئېچىپ ، هارۋىنى هويلىغا ئەكىرىپ ، ئاتنى باراڭ ئاستىدىكى بىر تۈۋرۈككە باغلاپ بولغاندىن كېيىن ، شەرىخان ئابدۇللانى كاتقا تەكلىپ قىلىپ ، داستىخان كەلتۈردى . بۇ چاغدا شەرىخاننىڭ غەيۋەتداشلىرى ئۆزىنى تارتىپ ئۆيلىرىگە چىقىپ كېتىشكەنىدى . چولپان :

— ئابلاجان ، ئاپامغا گېپىم بار ئىدى . ماڭا قارىمىدى ، دەپ رەنجىپ قالماي ، مەزەلەردىن بەھۈزۈر ئالغاچ تۇرۇڭ ، — دەپ ئانىسىنى باشلاپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى . چولپاننىڭ كەيپىياتى

ناھايىتى خۇشال كۆرۈنەتتى .
— بۇگۈن خۇشال كۆرۈنسەن ، بىرنېمە تېپىۋالدىڭمۇ نېمە ؟ — دەپ سورىدى شەرىخان .
— راست تېپىۋالدىم ، — دېدى چولپان ، — نۇرغۇن مال - دۇنيا ، تۇگىمەس پۇل - پىچەك ، بەخت - دۆلەت تېپىۋالدىم . بىز ئەمدى مەڭگۈ قايغۇسىز ئۆتىمىز . بۇگۈن مۇشۇ خۇش خەۋەرنى يەتكۈزگىلى كەلدىم .
— ئالدىراپ خۇشال بولۇپ كەتمىگەنسەن ؟
— ياق ، ئالدىراپ خۇشال بولساممۇ ھېچ ۋەقەسى يوق . دېگەنلىرىمنىڭ راستلىقىغا قىل سىغمايدۇ .
— قېنى دەپ باقە ، نېمە تېپىۋالدىڭ ؟
— شۇنداق تاپتىمكى ، — دېدى چولپان ، — سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەڭگۈشتىرىنى تاپتىم ، جىمى ئىنىس - جىن ، دىۋە - پەرى ، مەكىلاتلارنى ئىتائەت قىلدۇرىدىغان خاسىيەتلىك مۆجىزىنى تېپىۋالدىم .
— بولدى ، مېنى تەقەززا قىلماي ، ئوچۇقىنى دېگىنە ، ئاڭلاپ باقاي .
چولپان يانچۇقىدىن ئىككى دانە تۇگۇچنى ئېلىپ ئاپىسىغا كۆرسەتتى :
— مانا بۇ ئەپسۇنلانغان قىچا ئۇرۇقى ، مانا بۇ ئەپسۇنلانغان مۇشۇكنىڭ قۇلاق تۇكى بىلەن ئېشەكنىڭ قۇيرۇق تۇكى ، — دەپ گەپنىڭ ئاخىرى تۇگەپ بولغۇچە شەرىخان قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپ :
— ۋوي ئالجىپ قالدىڭمۇ ؟ قارا بېسىپ قالدىمۇ - يە ؟ مۇشۇكنىڭ قۇلىقى ، ئېشەكنىڭ قۇيرۇقى دەيسەنغۇ !
— توختاڭا ! تېخى گەپ تۇگىمىدى ، — دەپ يانچۇقىدىن بارماقتەك ئىككى دانە قۇتىنى ئېلىپ ، — بۇ ، زىناخورنىڭ سۈيدۈكى ، — دەپ كۆرسەتتى - دە ، ھەممىنى يەنە بۇرۇنقىدەك

لاتىغا ئوراپ چىگىپ ، يانچۇقىغا سېلىۋالدى .

شەرىخان شۇنچە ياشقا كىرگەن بولسىمۇ ، ئەپسۇننى ئىتتىنىڭ تۆكىگە ئوقۇيدىغانلىقىنى ئاڭلىغان ھەم كۆرگەن ، لېكىن چولپان دېگەندەك نەرسىلەرنى ئاڭلاپمۇ باقمىغانىدى . «بۇ قانداق گەپتۇ ؟» دەپ ئويلاپ :

— دېگىنە ، زادى بۇ قانداق گەپ ؟ سېنى بىرى ئەخمەق قىلدىمۇ ـ قانداق ؟

— مۇنداق ئىش ، — دېدى چولپان ئاپىسىغا ، — سىز بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن ، كۆرسەتمىگىز بويىچە ئورمانلىقتىكى بارات موللامنىڭ قېشىغا باردىم . ئۇ مېنىڭ سۆزلىرىمنى ئاڭلاپ بولۇپ ، قىلماقچى بولغان ئىشلىرىمنىڭ چوڭ گۇناھلىق ئىشلار ئىكەنلىكىنى ، گۇناھلىق ئىشقا گۇناھلىق يول بىلەن تەدبىر قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى دەپ ، ئۆزىنى قاچۇرۇپ تۇرۇۋالدى . ئاخىر يالۋۇرۇپ يۇرۇپ سۆزگە كىرگۈزدۈم . ئاۋۇ ھارۋىكەشنىڭ ياردىمى بىلەن بارات موللا تەلەپ قىلغان بۇ نەرسىلەرنى تەييارلاپ بەردىم . بىر كېچە تاڭ ئاتقۇچە ئۇخلىماي ئەپسۇنلاپ تەييار قىلىپ ، ئىشلىتىش يوللىرىنى كۆرسىتىپ بەردى . «ئەگەر مەن دېگەن بويىچە قىلالىسىڭىز ، قېينىناتىڭىز بىلەن قېينانىڭىزنىڭ مۇھەببىتى سېھىرلىنىپ ، ۋەيرانە ، سەرگەردان بولىدۇ ، سىزنىڭ ئىتائىتىڭىزگە كىرىپ ، ئىلكىڭىزدىن چىقالمايدۇ . ئۇنىڭ مال ـ دۇنياسى سىزنىڭ قولىڭىزغا ئۆتىدۇ . بۇ دۇنيادىن غەمسىز ئۆتىسىز » دېدى . موللامنىڭ قېشىدىنغۇ خۇشال ـ خۇرام كەلدىم . بىراق ، ئۆيگە كەلگەندە ئويلاپ باقسام ، بۇ مۆجىزىلەرنى ئىشلەتمەك ئاسان ئەمەستەك قىلىدۇ . شۇڭا سىزنى ئىزدەپ كەلدىم .

شەرىخان :

— بارات موللا نېمە دېدى ؟ — دەپ سورىدى .

— قىچىنى ھويلىغا ، ئىشىك ئالدىغا چېچىۋېتىڭ ، ئۇنىڭدىن باشقا ، يەنە ئىككى خىل تۈكنى مۇختار قاسساپ بىلەن دىلنارنىڭ

ئۆتەر يولىغا ، بوسۇغىسىنىڭ ئاستىغا كۆمۈڭ ، دېدى . ئۆتەر يولغا بولسىغۇ ، مەيلىتى ، بىراق ئۇنىڭ بوسۇغىسىنى قانداق كولىغىلى بولسۇن . ھېلىقى قۇتىدىكى زىناخورنىڭ سۈيدۈكىنى ئەر - خوتۇن ئىككىسى ئاستىغا سېلىپ ياتىدىغان كۆرپە بىلەن يېپىنىدىغان يوتقانغا چېچىڭ ، ناۋادا مەن دېگەندەك قىلمىسىڭىز ئوقۇغان ئەپسۇن كېرەكسىز بولۇپ ، مۆجىزىنىڭ كارامىتى تۈگەيدۇ . ئۇ چاغدا قىلغان سېھرىمىز كەسمەيدۇ ، دەيدۇ . مەن ئۇ خەقنىڭ ياتىدىغان ۋاقىتىدا قېشىغا بېرىپ باقمىسام ، يوتقان - كۆرپىسىنى نېمە بىلمەن . بۇ زادىلا مۇمكىن بولمايدىغان ئىشكەن . شۇڭا تولا ئويلاپ بېشىم قېتىپ تۇرغاندا ، ئەنۋەر بۇ ھارۋىكەشنى باشلاپ كەپتۇ . كۆرۈپلا ، نەۋرە ئاكام ، دەپ تونۇشتۇردۇم . ئاپامنىڭ سىڭلىسىنىڭ ئوغلى ، دېدىم . ئەنۋەر ئىشەندى ، ئوچۇق - ئاشكارا ئۇنىڭ ھارۋىسىغا چىقىپ كېلىۋەردىم . يەنە بىر جەھەتتىن ، سىزنى چاندۇرۇپ قويارمىكىن ، دەپ قورقتۇم . بۇنى بىلىپ قالغىنىڭىز ياخشى بولدى . ئەمدى ھېلىقى مۆجىزىلەرنى قانداق قىلىمىز ، سىز يول كۆرسەتمىسىڭىز بولمىغۇدەك . قېشىڭىزغا مۇشۇ ئىش ئۈچۈن كەلدىم ، — دېدى چولپان .

— بۇنىڭ ئىشى ئاسان ، — دېدى شەرىخان ، — مۇھىمى بىر ئىشنى ناھايىتى ئوبدان قاملاشتۇرۇپسەن . سېنىڭ قولۇڭدىن بۇنىڭچىلىك ئىش كېلەر دەپ ئويلىماپتىكەنمەن . ھارۋىكەشنى ئاكام دەپ ئوبدان قىپسەن . ئەمدى يولۇڭ ئېچىلىپتۇ . خوتۇن كىشى دېگەن بىر ئەرگە قاراپ ئولتۇرسا بولمايدۇ . ئۆيدە بىرىنىڭ ، تالادا مىڭنىڭ بولۇشى كېرەك ، شۇڭا مەن كېيىنلىكىنى كۆزلەپ سېنى ئەنۋەرگە بەرگەن . ياتلىق بولىدىغاندا ياۋاشقا تېگىپ ، ئويىنغاندا يامانىنى تاللاش لازىم . يامانلىرى مەرد كېلىدۇ . سەن بولساڭ پۇلنىلا ئويلايسەن ، ئەمما ئويناشنى بىلمەيسەن . ئويىنساڭ پۇلمۇ كېلىدۇ ئەمەسمۇ ، — دەپ تېخى گېپىنىڭ ئاخىرى تۇگىگىچە :

— بولدى قىلىڭا ئاپا ! ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى . ئانا تۇرۇپ

شۇنداق بۇزۇق ئىشلارغا تەشەببۇس قىلغىنىڭىز نېمىسى ! — دەپ رەنجىدى چولپان ، — قېنى باشقا گەپنى دەڭا .

— ئەخمەق ! — دېدى شەرىخان ، — خوتۇن كىشى دېگەن جىڭ مال ، بۇزۇلۇپ ياكى كېرەكسىز بولۇپ قالمايدۇ . ئۇنىڭ قىممىتى ئويۇن ـ تاماشادا جارى بولىدۇ . مەن سېنىڭدەك ۋاقتىمدا ئاتلىققا بار ، پىيادىگە يوق ئىدىم . شەرىگۇل دېسە ، بىلمەيدىغانلار يوق ئىدى . «ئالا ئىنەكىنىڭ بالىسى چالا قۇيرۇق» دېگەن بىكار گەپ ئەمەس . ئاپاڭنى دوراپ ، ئۇنىڭ قىلغانلىرىغا ۋارىسلىق قىل دېگەن سۆز . بۇ گەپ مەشەدە تۇرۇپ تۇرسۇن . ئەمدى ھېلىقى گەپكە كەلسەك ، بۇ ئىش ئانچە قىيىن ئەمەس ، لېكىن ئاسانمۇ ئەمەس . ھەرقانچە تەس بولسىمۇ ئۇنىڭغا چارەم بار .

— قېنى تېزرەك دەڭا ، ئاڭلاپ باقاي ، — دېدى چولپان .

— ئۇنداق ئاسان ئىش يوق .

— نېمە دېمەكچىسىز ؟

— سۆيۈنچە…

— نېمە دەيدىكىن دەپتىمەن ، — دەپ چولپان كۈلۈپ كەتتى ، — مۇشۇ قىلىۋاتقان ئىش ، تارتقان جاپانىڭ مېۋىسىنىڭ ھەممىسى سىزگە سۆيۈنچە بولسۇن . مەن سىزنى دەپ شۇنداق قىلىۋاتىمەن ، قانداق ؟ بۇ چارە بولامدىكەن ؟ — دەپ سورىدى .

شەرىخان بىلەن چولپان بىردەم كۈلۈشتى . ئاندىن شەرىخان :

— بۇ ئىشقا سەن يېقىن بارما ، بىلىپ قالغۇدەك بولسا ، ھەممىمىز رەسۋا بولۇپ ، ئۆيۈڭ بۇزۇلىدۇ ، ئادەم سېلىش كېرەك .

— قانداق ئادەم ؟

— قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەم .

— ئۇنداق ئادەم نەدە بار ؟

— ئۇنداق ئادەم بىر ئەمەس ، نەچچىسى بار . پۇل بولسا ، تېپىلمايدىغان ھېچنېمە يوق . بۇ ئىشنى مۇنداق قىلايلى : بىز

بېشىدىن ئىسسىق - سوغۇق ئۆتكەن ، قولىدىن ئىش كېلىدىغان ياشانغان ئايالدىن بىرنى تاپايلى . ئۇنى شەھەرلىكلەرنىڭ تونۇمىغىنى ياخشى ، ئەگەر تونۇپ قالسىمۇ ھېچ ۋەقەسى يوق . بىز ئۇنى پۇلغا دېيىشىپ ، توختاملىشايلى . مېنىڭ بىلىشىمچە مۇختار قاسساپنىڭ تۆت ئېغىزلىق ئۆيىدىن ئىككىسى بىكار . بىز تاپقان ئايال مۇختار قاسساپنىڭ قېشىغا بېرىپ ، ئۆزىنى بىچارە كۆرسىتىپ تۇرۇپ ، ئولتۇرغۇدەك ئۆي سورىسۇن . مۇختار قاسساپ كۆڭلى يۇمشاق ، رەھىمدىل ئادەم . ئۇنىڭغا ئۆي بەرمەي قالمايدۇ ، شۇ ئايالنى ئىشقا سېلىپ ، قىلىدىغان ئىشلارنى ئۇنىڭ قولى بىلەن قىلىمىز . بۇنى ھېچكىم سەزمەي قالىدۇ . تۆۋەنكى مەھەللىدە «پاتمخان دەللال» دەپ بىر خوتۇن بار . تەنھا بىر جان ، ئۆي - زېمىنى يوق بولغاچقا ، پات - پات كۆچۈپ تۇرىدۇ . گەپچى ، ھىيلىگەر خوتۇن . شەيتانىنمۇ ئالدىيالايدۇ ، دېگۈچىلىكى بار . ئۆزىمۇ مۇشۇنداق ئىشلارنى قىلىشقا ئامراق . ئۇنىڭدىن باشقا چارە بىلەن بۇ ئىشنى قامىلاشتۇرغىلى بولمايدۇ . ھارۋىكەشنىڭ ئىسمى نېمىتى ؟

— ئابلاجان .

— ھارۋىسىنى ھەيدىسۇن ، ھازىرلا ماڭايلى .

شەرىخان تالاغا چىقىپ :

— قېنى ئوغلۇم ئابلاجان ، سىزنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇق . بىزنى تۆۋەنكى مەھەللىگە ئاپىرىپ كېلىڭ . ئۇزاقتىن بېرى بارىمەن دەپ بارالماي يۈرگەنىدىم . ھارۋىنى كۆرۈپ بارغۇم كېلىپ قالدى ، — دېدى .

بۇ چاغدا ، ئابدۇللانىڭ قېشىدا ئادەم يوق ، داستىخاننى ئۆزى يىغىشتۇرۇپ قويۇپ ، ئۇزۇم باراڭلىرىنى تاماشا قىلىپ ئولتۇراتتى . بېرىپ ئاتنى يېشىپ ، ھارۋىسىنى دەرۋازا تەرەپكە تارتتى . شەرىخان بىلەن چولپاننى ھارۋىسىغا ھويلىنىڭ ئىچىدىلا چىقىرىپ ، يولغا چىقىپ بولغاندىن كېيىن ئاتنى توختىتىپ قويۇپ

كەلدى ـ دە ، دەرۋازىنى قۇلۇپلاپ ، ئاچقۇچنى شەرىخانغا بېرىپ ، تۆۋەنكى مەھەللىگە يۈرۈپ كەتتى .

ئىككى مەھەللىنىڭ ئارىلىقى پەقەت ئۇچ كىلومېتىرچە بولۇپ ، ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى . يولنىڭ ئىككى تەرىپى كەڭ ئېكىنزارلىق بولۇپ ، غەرب تەرىپىدىكى بۇغداي ئېتىزلىرىدا كۆك رەڭلىك ئىككى دانە كومبايىن بۇغداي ئورۇۋاتاتتى ، ئارقىدىن تراكتوردا ئېگىزنى ھەيدەپ ، ئۇستىدىن سۇ قۇيۇپ ، بۇغداي مەڭگەنلىرىنى تېزرەك چىرىتىش ئۈچۈن دېھقانلار ئالدىراش ئىشلەپ يۈرەتتى . شەرق تەرەپتىكى مەيدانغا كېڭەز تېرىلغان بولۇپ ، بىرنەچچە ياش يىگىت ماشىنا بىلەن دورا چېچىپ يۈرەتتى .

تۆۋەنكى مەھەللىگە بېرىشقا ئانچە ئۇزاق ۋاقىت كەتمىدى ، ھارۋا مەھەللە ئىچىگە كىرىپ ئازراق مېڭىپلا ئىككى ئېغىزلىق چالما تاملىق ئۆينىڭ ئۈدۈلىغا كەلگەندە ، شەرىخان :

— توختاڭ ، كەلدۇق ، — دەپ ھېلىقى ئۆينى كۆرسەتتى .

بۇ ئۆيلەرنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشىدىن ، بىرەر مېيىپ كىشى ياكى ئاجىز ، قېرى كىشىلەرنىڭ ئۆيى بولسا كېرەك ، دېگەننى پەرەز قىلىش مۇمكىن ئىدى . ئىككى ياندىكى ئائىلىلەرنىڭ ھويلىلىرى مېۋىلىك باغلار بىلەن كۆكەرتىلگەن بولسىمۇ ، بۇ ئۆينىڭ ئالدى ـ كەينىنى يانتاق بېسىپ ، ئىشىك ئالدىغا پېشايۋانمۇ قىلالمىغانىدى . ئابدۇللا ھارۋىنى ئىشىك ئالدىغا ئاپىرىپ ، ئېتىنى باغلىغىلى بىر تال ئاچا ئەمەس ، بەلكى بىرەر قوزۇقمۇ تاپالمىدى . ھارۋا توختىغاندىن كېيىن ئابدۇللا ھارۋىسىنىڭ ئاستىغا جايلاشتۇرۇپ قويغان ئوقۇر پالاسنىڭ قېتىدىن قوناق قاچىلاپ قويغان قىل توۋرىنى ئېلىپ ، ئاتنىڭ تۇمشۇقىغا كىيدۈرۈپ قويدى . ئالىجەدە پات ـ پات يەرگە نىقتاپ تۇرۇپ قوناقنى ئاغزىغا ئېلىۋېلىپ ، ھۇرۇنلۇق بىلەن چاياپ يېيىشكە باشلىدى . شەرىخان بىلەن چولپان ئابدۇللادىن ئايرىلىپ ، پاتەمخاننىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى .

چولپان كۆردەكى ، چاچلىرى ئاپئاق ئاقىرىپ ، چىشلىرى چۈشۈپ ئىككىسى قوۋزى ئىچكىرىلەپ كۈكتەي بولۇپ ، مەڭزىلىرىنىڭ سۆڭىكى ئېگىزلەپ چىقىپ قالغان ، چىرايى سېرىق ، كۆزلىرى كۆپكۆك ئاتمىش ياشتىن ئاشقان بىر ئايال كېسىم ياماپ ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ چىرايلىرىدىكى پۈرلاشقان قورۇقلار ، قالايمىقان سىزىقچىلار بولسا ، بىر ئۆمۈر قىلغان گۇناھلىق ئىشلىرىغا تەقدىر قەلەمىنىڭ قالدۇرغان نەپرەت خاتىرىسى ئىدى . شەرىخان بىلەن ئىككىسى ياشلىقىدىن باشلاپ دوست ئۆتكەن بولۇپ ، پاتەمخان شەرىخانىنىڭ مۇشكۈل ئىشلىرىغا ياردەم بېرىپ ، دەللالليقىنى قىلىپ بېرەتتى . بۇنىڭ بەدىلىگە ئىنئاملار ئېلىپ تۇراتتى .

پاتەمخان تاكى قېرىغىچە ، بىر ئۆمۈر نان تېپىپ يېگەن بۇ ھۇنىرىنى تاشلىيالمىغان ، بەلكى تېخىمۇ ماھىر بولۇپ كەتكەنىدى .

يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئىككىسىنىڭ باردى ـ كەلدىسى ئۈزۈلگەن بولسىمۇ ، ئۇچرىشىپ قالغان چاغلىرىدا ياشلىق دەۋرلىرىدىن ھېكايىلەر قىلىپ كۈن ـ كۈنلەپ ئولتۇرۇشاتتى . بۇگۈن چولپاننىڭ كېلىشى بىلەن شەرىخان قەدىناس دوستى پاتەمخاننى ئەسلىدى ـ دە ، ئىشەنچ بىلەن كېلىشىنىڭ سەۋەبى شۇ ئىدى .

شەرىخاننىڭ ئۇشتۇمتۇتلا قىزىنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىشى پاتەمخاننى ئانچە ھەيران قالدۇرمىدى . «ئېھتىمال بىرەر ئىشى چىقىپ قالغان بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدى . قولىدىكى ياماۋاتقان نەرسىنى بىر تەرەپكە تاشلىۋېتىپ ، ئورنىدىن تۇرۇپ قىزغىن قارشى ئېلىپ ، ھەر ئىككىسى بىلەن مەڭز يېقىپ كۆرۈشۈپ ، ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى .

پاتەمخان بۇ ئۆيدە يالغۇز ئولتۇرۇشلۇق بولۇپ ، بىساتلىرىمۇ ئادەتتىكىدەكلا ئىدى . شەرىخان بىلەن چولپان تىندۇرما تۆپىسىگە سېلىنغان كىگىزگە بېرىپ ئولتۇردى . پاتەمخان قەدىناس دوستى

شەرىخاننىڭ بىكار كەلمىگەنلىكىنى ئاللىقاچان بايقىغانىدى . شۇڭا ئۇ :

— قېنى دوستۇم ، مېنى نېمە قىل دەپ كەلدىڭلار ؟ — دېدى .

— مۇشكۇل ئىشىمغا ياردەم بېرەرمىكىن دەپ كەلدىم ، — دېدى شەرىخان .

— قانداق مۇشكۇل ئىش ؟

— مۇنداق ئىش ئىدى ، — دېدى شەرىخان قىلماقچى بولغان ئىشلىرىنى قىسقىچە بايان قىلىپ ، — مۇختار قاسساپنىڭ ھويلىسىغا ھازىرچە ۋاقىتلىق كۆچۈپ بېرىپ ، ئۆيىگە ئىچكىرىلەپ كىرىش ، شۇ ئارقىلىق مەقسەتكە يېتىش .

— بولمايدۇ ، ئۇنداق قىلىشقا زادى بولمايدۇ . ئۇنىڭدىن باشقىمۇ چارە بار . مۇختار قاسساپنى ئوبدان تونۇيمەن . ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنىمۇ ئوبدان بىلەتتىم . ئۇنىڭ ھويلىسىغا كۆچۈپ بارمىساممۇ ، سىلەر دېگەن مۇشكۇل ئىش مەن ئۇچۇن بىردەمچىلىك ، ھېلىقى ئەپسۇنلانغان مۆجىزىلەرنى بېرىڭلار . سىلەر بىلەن بىرگە يولغا چىقاي ، ئەمما ئەھۋالىمنى كۆردۇڭلار . مەن تۇل خوتۇنىنىڭ تۇرغان تۇرقىم مۇشۇ . كۇن ئالماقنىڭ تەسلىكىدىن قىلاي دەۋاتىمەن ، ناۋادا پۇلدىن قورقساڭلار ئۆزۇڭلار قىلساڭلارمۇ بولىدۇ . «گەپ يۇزدە ياخشى ، ئۇسسۇل تۇزدە» دېگەنىكەن . ئۆزۇڭلار بىلىسىلەر ، مەن نېسىدىن بىتەلەي ئادەممەن . يەنە كېلىپ ، بۇ دەۋا قىلغىلى بولمايدىغان ئىش . ھازىر ئادەملەردە ئىنساپ كۆتۈرۈلۈپ كەتتى . ئەمىسە ئاتىغىنىڭلارنى چىقىرىڭلار ، — دەپ پاتەمخان ھېجىيىپ شەرىخانغا قارىدى .

شەرىخان چولپانغا قارىدى ، چولپان سومكىسىدىن يۇز يۇەنلىكتىن ئىككىنى ئېلىپ شەرىخانغا تۇتقۇزدى . پاتەمخان قاراپ ئولتۇراتتى . شەرىخان پۇلنى شۇنداق سۇنۇشىغا ، پاتەمخان :

— بولدى ئاۋارە بولماڭلار ، تېگىل بولدى . مەن بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىغۇدەكمەن ، — دەپ بوينىنى تولغىدى . تېخى

ئۇنىڭ ھازىرلا ھەجىيىپ تۇرغان چىرايلىرىدىكى كۈلكە ئالامەتلىرى بىردەمدىلا غايىب بولدى .

شەرىخان ئىشىنىڭ قاملاشمايۋاتقانلىقىنى تۈيۈپ چولپانغا ئىشارەت قىلدى . چولپان سومكىسىدىن يەنە يۈز يۆەن ئالدى .

— مۇنداق بولسۇن ، — دېدى شەرىخان ، — بۇ ئىككى يۈز يۆەننى ئۆيگە خىراجەت قىلىڭلار . شەھەر دېگەندە پۇل كېتىدۇ . بىرەر يۈز يۆەننى يېنىڭلىغا سېلىپ قويمىسىڭلار بولماس . ھەممىسى ئۇچ يۈز يۆەن بولسا قانداق ؟

— بوپتۇ ، تۆت يۈز بولسۇن .

— شۇنداق بولسۇن ، — دەپ شەرىخان پاتمىخان بىلەن پۇتۇشتى .

— ئەمدى قانداق قىلماقچى ؟ — دەپ سورىدى شەرىخان .

— قانداق قىلاتتۇق ، سىلە قىلماقچى بولغان ئىشنى شۇنداق ئۇستىلىق بىلەن قىلىمەنكى ، شەيتانمۇ سەزمەي قالىدۇ . مېنى زاۋال ۋاقتى بىلەن مۇختار قاسساپنىڭ ئىشىكىگە ئاپىرىپ قويۇڭلار ، كېيىنكى ئىشنى ۋاقتى كەلگەندە بىلىپ قالىسىلەر .

يىگىرمە ئالتىنچى باب

سېھرلەنگەن مۇھەببەت

شۇنداق قىلىپ ، شەرىخان پاتەمخاننى ئېلىپ ئۆيىگە كېلىپ ، ئۆتكەن ئىشلاردىن ھېكايە قىلىشىپ كۈننى كەچ قىلدى . ئابدۇللانىڭمۇ بىرەر كۈن ئارام ئالمىغىنىغا ئۇزاق زامانلار بولغانىدى . ئاتىنى بېقىپ ، قانغۇچە ئۇخلىۋالدى . كەچ بولغاندا ھارۋىسىنى قېتىپ چولپان بىلەن پاتەمخاننى ئېلىپ شەھەرگە قاراپ يولغا چىقتى .

پاتەمخان مۇختار قاسساپنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلگەندە ، نامازشام ۋاقتى بولغانىدى . كوچىدا بىرقانچە ئادەم شۇنداق ئالدىراش مەسچىت تەرەپكە كېتىپ باراتتى . پاتەمخان مۇختار قاسساپنىڭ ئىشكىگە كېلىپ دەرۋازىنى ئۇردى . مۇختار قاسساپ بىلەن دىلنار قاسساپلىق دۇكىنىدىن ئەمدىلا كېلىپ تۇرغانىدى ، دەرۋازىنىڭ ئۇرۇلغانلىقىنى ئاڭلاپ ، دىلنار يۇگۇرۇپ چىقتى . بىر قېرى مومايقولتۇقىغا بىرنەرسىنى قىسىپ ، دەرۋازا ئالدىدا تۇراتتى . ئۇ دىلنارنى كۆرۈپ ئالدىغا كېلىپ سالاملىشىپ :

— ئۇزاق بولغانىدى ، سىلەرنى يوقلاپ كېلىش ئارزۇسىدا يۈرەتتىم ، بۈگۈن سائىتى توشقان چېغىكەن . بىر ئىش بىلەن تۇغقىنىمىزنىڭ ئۆيىگە كەلگەنىدىم . ئەمدى كەتسەم يەنە بىر

كېلىشىم ناتايىن . شۇڭا يوقلاپ ئۆتكەچ قونۇپ چىقاي دەپ كىردىم . سىز بىلمەيسىز ، مۇختارجاننىڭ ئاپىسى نىساخاننىڭ جانجىگەر دوستى ئىدىم . بۇگۈن ئادىشىمنىڭ دەسسىگەن ئىزلىرىنى تاۋاپ قىلىۋالىدىغان بولدۇم ، — دەپ ، كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياشلار تۆكتى . دىلنار بېرىپ ئۇنىڭ ياشلىرىنى ئېرتىپ :

— قانداق قىلىمىز ، تەقدىر دېگەن شۇنداقكەن ، «ياخشىغا كۈن يوق ، يامانغا ئۆلۈم» دەپ ياخشىلار بالدۇر كېتىدىكەن ، قېنى ئۆيگە كىرەيلى ، — دەپ باشلاپ ماڭدى .

مۇختار قاسساپ شۇنچە باي بولغان بىلەن ئوغلى ئەنۋەرگە ئۆي سېلىپ بېرىمەن ، دەپ پۇللىرىدىن ئايرىلغانىدى . ئۆزى ئاتا ـ بوۋىسىدىن قالغان كىچىككىنە بىر هويلىدا ئولتۇرۇشلۇق بولۇپ ، بۇ هويلىنىڭ ئىچىدە ئۇزۇنسىغا قىلىپ سېلىنغان تۆت ئېغىزلىق ئۆينىڭ ئىككىسى ئادەم ئولتۇرغۇچىلىكى يوق بولغاچقا ، قوتان قىلىنغانىدى ، ئۆزى ئىككى ئېغىزلىق ئۆيدە ئولتۇراتتى . بۇ ئۆينىڭمۇ بىرى مېهمانخانا ، بىرى ياتالغۇ ئىدى .

دىلنار پاتەمخاننى باشلاپ كىرگەندە ، مۇختار قاسساپ كۆرۈپ قىزغىن قارشى ئېلىپ ، مېهمانخانىغا تەكلىپ قىلدى . دىلنار دەرهال تاماق تەييارلاپ ، داستىخان هازىرلىدى . پاتەمخان بولسا ، تىنماي نىساخاننىڭ ياخشى تەرىپىنى سۆيەتلەپ ، بىر تەرەپتىن ، كۆز يېشى قىلىپ ، بىر تەرەپتىن ، سۆزلەپ ئاغزى بېسىقماي ئولتۇراتتى . مۇختار قاسساپمۇ ئاپىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلىغانچە ئاڭلىغۇسى كېلىپ ، ئۇنىڭ سۆزىنى تىڭشاپ ئولتۇردى . ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە ئۆره تۇرۇپ گۆش سېتىپ ، خېرىدار كۈتۈپ دېگەندەك مۇختار قاسساپمۇ هارغانىدى . دىلنارغا :

— ئەمدى ئانىمىزمۇ ئارام ئالسۇن ، ئورۇن سالامسىز ؟ — دېدى . دىلنار ئويلىدىكى ، مېهمان كەلگەندە ئەر ـ خوتۇن بىر ئۆيگە كىرىۋېلىپ ، مېهمانىنى ، يەنە كېلىپ كۆرگىلى كەلگەن قېرى ئايالنى يالغۇز ئۆيدە قويسا قاملاشمايتتى . شۇڭا پاتەمخان بىلەن ئۆزىگە ياتاق ئۆيگە ئورۇن سېلىپ ، مۇختارغا مېهمانخانىغا ئورۇن

سالدى .

پاتەمخان دىلنارنى گەپكە تۇتۇپ ئۇخلاتمىدى . ئاخىر دىلنار گەپ قىلىپ يېتىپ ئۇخلاپ قالدى . پاتەمخان ئۇنىڭ ئەمدى ئويغانمايدۇ ، دەپ پەرەز قىلدى . شۇنداقتىمۇ پاتەمخان :

— دىلنار ! دىلنار ! — دەپ قىچقىرىپ باققانىدى ، ئويغانمىدى . پاتەمخان ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ، قىچا ئۇرۇقىنى ئۆينىڭ ئىچىگە ۋە هويلىغا چېچىۋەتتى . مۇشۇكنىڭ قۇلاق تۈكى بىلەن ئېشەكنىڭ قۇيرۇق تۈكىنى بوسۇغا يېنىدىكى خىشنىڭ قومۇرۇپ ، ئاستىغا كۆمدى ، يەنە بوسۇغا ياغاچ بىلەن خىشنىڭ ئارىلىقىغا تىقتى . ئەمدى قۇتىدىكى سۇيدۇك قالغانىدى . جەزم قىلىشقا بولاتتىكى ، دىلنار يېپىنغان يوتقان بىلەن ئاستىدىكى كۆرپىسى ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ داۋاملىق ئىشلىتىپ كەلگەن يوتقان - كۆرپىلىرى ئىدى . لېمتاق ئۇستىدە يوتقان - كۆرپىدىن يەنە بىر كىشىلىك تۇراتتى . دىلنار ئورۇن سالغاندا ، پاتەمخانغا مېهمانخانىدىن يېڭى يوتقان - كۆرپە ئېلىپ كىرىپ ، مۇختارغا ياتاق ئۆيىدىن ئورۇن ئېلىپ چىقمايلا مېهمانخانىدىكى يوتقان - كۆرپىلەرنى سېلىپ بەرگەنىدى .

پاتەمخان قۇتىدىكى سۇيدۇكنى دىلنارنىڭ يوتقان - كۆرپىسى بىلەن لېمتاقتا تىزىقلىق مۇختارنىڭ يوتقان - كۆرپىسىگە چاپتى .

ئەتىسى ئەتىگەندە پاتەمخان بامدات نامىزىنى ئوقۇپ بولغۇچە دىلنار ناشتىلىق تەييارلىدى . ناشتىدىن كېيىن پاتەمخان كەتمەكچى بولدى . دىلنار ئۇنىڭغا ئىككى پارچە ئەن رەخت ۋە داۋالىنارسىز دەپ يۈز يۈەن بېرىپ يولغا سېلىپ قويۇپ ، ئۆزلىرىمۇ ئىشقا ماڭدى .

پاتەمخان مۇختار قاسساپ بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ بولغۇچە ، ئابدۇللا تۇنۇگۈن چولپان بىلەن دېيىشۋالغىنى بويىچە سەھەردە كېلىپ مۇختار قاسساپنىڭ ئۆيىنىڭ سەل نېرىسىغىراق بېرىپ كۈتۈپ تۇرغانىدى ، پاتەمخان چىقىپ كەلدى . ئۇنىڭ كۆرۈپ ئابدۇللا : «هەي جەددال ! بىر ئاق كۆڭۈل ئىنسانىنىڭ ئۆيىگە

كىرىپ نېمە شۇملۇقلارنى تېرىغانسەن ، قېرىغاندا ياشلىقتىكى گۈناھىڭغا توۋا قىلىپ ، دەللاللىقتىن قول ئۈزسەڭ بولماسمىدى . ئادەمگىمۇ ئىچ ئاغرىتامدىغان ، ئۆي ئىگىسى ئادەمگەرچىلىك قىلسا ، سەن تۈزكورلۇق قىلدىڭغۇ دەيمەن . ‹ئۆيگە كىرگۈزمەڭ دەللالنى ، كىرىدۇ - چىقىدۇ بۇزىدۇ پەللىسى › دېگەن شۇ ئەمەسمۇ » دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن كەچۈردى . ئابدۇللا چولپانىنىڭ قىلمۇاتقان ئىشلىرىدىن خەۋەردار بولغان بولسىمۇ ، چولپانىنىڭ ئانىسى بىلەن كۆرۈشكەندە ، نېمىلەرنى دېيىشكەنلىكى ، پاتەمخاننى نېمە ئىشلارغا سېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەرسىز ئىدى .

ئابدۇللا پاتەمخاننى ھارۋىسىغا چىقىرىپ چولپانىنىڭ ئۆيىگە كەلگەندە ، ئەنۋەر گوداڭغا كەتكەنىدى . پاتەمخاننى چولپان كۈتۈپ تۇرغان بولۇپ ، ھارۋا ئىشىككە يېتىپ كېلىشى بىلەن چولپان چىقىپ كۈتۈۋالدى . پاتەمخان بولسا ، ناھايىتى خۇشال ، جانلىنىپ كەتكەنىدى . ئۇنىڭ كەيپىياتى قىلماقچى بولغان ئىشلىرىنىڭ ئوڭۇشلۇق تاماملانغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى .

— ئوبدان تۇردىڭمۇ ئانا ؟ — دەپ ھال سورىدى چولپان .

— دېگىنىڭىزدىنمۇ ئارتۇقراق ئوبدان تۇردۇم . ئەمدى سىزمۇ مەڭگۈ ئوبدان تۇرىدىغان بولدىڭىز . شەرىخانمۇ شۇنداق ، — دېدى پاتەمخان ، — ئەمدى ئامەت سىزگە يۈزلەندى . ئامەت كەلسە بىزلەرنى ئۇنتۇپ قالمىغايسىز .

— ئەلۋەتتە ئۇنتۇمايمەن ، ۋاقتىڭىز يەتسە كېلىپ تۇرۇڭ ، ئىشىم چىقسا ئىزدەپ بارىمەن ، ئالدىمىزدا يەنە نۇرغۇن ئىشلىرىم بار . قېنى ئۆيگە كىرىپ ئەھۋاللىشايلى ، ئاندىن كېيىن ئابلاجان ئاپىرىپ قويسۇن ، — دەپ مېھمانخانىغا باشلىدى . ئۇنىڭ ئالدىغا چاي قۇيۇپ ئولتۇرۇپ :

— قانداقراق بولدى ؟ ئىشلىرىڭىز قاملاشتىمۇ ؟ — دەپ سورىغانىدى . پاتەمخان بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى بىر - بىرلەپ بايان قىلدى .

چولپان پاتەمخانىنىڭ ھىيلە - مىكىرلىرىگە ھەيران قېلىپ ،

خۇشاللىقتىن تېرىسىگە سىغماي كەتتى . ئۆزىنى ھەممىنى بويسۇندۇرغۇچى ، ھەممىدىن قۇدرەتلىك ھېسابلىدى . بارلىق مۆجىزات ئىتائىتىگە بويسۇنۇپ ، ئىنىس - جىن ، دىۋە - پەرى خىزمىتىگە ھازىر بولۇپ پەرمان كۈتۈۋاتقاندەك ھېس قىلىپ ، «مەن غەلىبە قىلغۇچى ! مەن يېڭىلمەيمەن ! پۈلۈملا بولىدىكەن ، ھەممىنى بويسۇندۇرىمەن ! مۇختار قاسىمۇ سەن تۇغۇشتىك ! سەن يەنىلا مېنىڭ چاڭگىلىمدا ئىكەنلىكىڭنى ئەمدى بىلىپ قالىسەن ! ئەڭ سۆيۈملۈك گۆھىرىڭ دىلىناردىن ئايرىلىسەن ! سەن ۋەيران بولدۇڭ ! مەن مەڭگۈ مۇشۇنداق ئۆتۈپ كېتىمەن ، دەپ ئويلىغان بولغىيدىك . ياق ، خاتالاشتىڭ . ئەمدى سىلەرنىڭ مۇھەببىتىڭلار سېھىرلەنگەن مۇھەببەت . سىلەرنى مەن قانداق كۈنگە قالدۇرۇشنى خالىسام ، شۇنداق قىلالايمەن» دېگەنلەرنى ئويلاپ ئۆتتى .

پاتمىخاننىڭ مەغرۇرانە پاراڭلىرىنى ئاڭلاپ كۆپ رەھمەتلەر ئېيتىپ ، داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن ئابدۇللانىڭ ھارۋىسىدا يولغا سېلىپ قويدى . ئابدۇللاغا :

— ھايال بولۇپ قالماڭ ، يەنە ئىش بار . ھە راست ! ئاپامنىڭ ئۆيىگە كىرگەچ كېلىڭ ، — دەپ تاپىلاپ قويدى .

ئابدۇللا پاتەم دەللالنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇپ ، قايتىپ كېلىپ شەرىخاننىڭ ئۆيىگە كەلگەندە ، ئۆزى دېمەتلىك بىر ئايال بىلەن باش بېقىشىپ ئولتۇرۇپ ، قانداقتۇر بىر كىشىنىڭ غەيۋىتىنى قىلىشۋاتاتتى . ئابدۇللانى كۆرۈپ ئالدىغا بېرىپ :

— نېمە ئىش بولدى ، كېلىپ قاپسىزغۇ ؟ — دېدى .

— ھېچ ئىش يوق ، — دېدى ئابدۇللا ، — چولپان خانىم كىرگەچ كېلىڭ دەپ ئەۋەتتى . سىزنى كەلسۇن ، دېگەن بولسا كېرەك .

شەرىخان ئابدۇللانىڭ ھارۋىسى بىلەن كەلگەن چاغدا كەچ پېشىن ۋاقتى بولغانىدى . چولپان ھويلىسىدا كىر يۇيۇپ ئولتۇراتتى . شەرىخاننىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى تاشلاپ ، ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى . شەرىخان كۆردىكى ،

چولپاننىڭ چىرايىدىن بىر خىل خاتىرجەمسىزلىك چىقىپ تۇراتتى .

— نېمە بولدۇڭ قىزىم ، چىرايلىرىڭ بىر قىسما تۇرىدۇ ، ئاغرىپ قالدىڭمۇ نېمە ؟ — دەپ سورىدى شەرىخان .

— ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن ئاپا ، — دېدى چولپان ، — كۆڭلۈم بىر قىسما بولۇپ ، خۇشاللىقمىنى ياكى خاپىلىقمىنى بىلەلمىدىم . شۇڭا سىزنى چاقىرتقانىدىم . ئەپسۇنلانغان نەرسىلەرنىغۇ ، پاتەم دەللال جاي - جايىدا قاملاشتۇرۇپ بەردى . ئەمدى گەپ : قىلغان سېھىرنىڭ كېسىش - كەسمەسلىكىدە قالدى . مېنىڭچە ، ئۆلگەن مۇردا قېتىپ قالغاندەك ، ئەپسۇن كۈچىنى كۆرسىتىپ ھازىرلا سېھىرلەنگەن بولسا ، مۇختار بىلەن دىلنار ئوتتۇرىسىدا غەلۋە - جودا باشلىنىپ ، باش - كۆزىنى يېرىشقان بولسا ، ئوبدان بولاتتى . ئەتىگەندىن بۇيان جىمجىت تۇرىدۇ ، كۆڭلۈمنىڭ بىئارامىلىقىدىن چىرايلىرىم ئۆزگىرىپ قالسا كېرەك .

شەرىخان قىزىنىڭ تەقەززالىنىۋاتقانلىقىنى چۈشىنەتتى ، شۇنداقتىمۇ چولپاننىڭ بىتاقەت بولۇپ كەتكىنىگە قاراپ :

— ھەي ئەخمەق ! سېھىر - جادۇ دېگەن بۇ تەرەپتىن قىلىپلا ئۇ تەرەپتىن پايدىسىنى كۆرگىلى بولىدىغان ، تىقىپلا تارتىۋالىدىغان بويۇقچىنىڭ كۈپى ئەمەس . ئۇنىڭ دەرھال تۇتىدىغانلىرى بار ، ئالدىرىماي تۇتىدىغانلىرى بار . ھەتتا ئىككى - ئۈچ يىلدا تۇتىدىغانلىرىمۇ بولىدۇ . سەن ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى بىلمەكچى بولساڭ ، ھەر كۈنى دېگۈدەك كۆزىتىپ تۇرغىن ، دىلناردىن قۇسۇر تېپىپ ، مۇختارغا چېقىشتۇرغىن . پۇرسەت تاپساڭ سۆز تارقىتىپ ، ئەل ئىچىدە يۈزىنى تۆككىن . ئەتۈەرگە گەپ ئۆگىتىپ ، ئۇلار ئارىسىدا جېدەل تېرىغىن . غەلۋە بىرئاز ئۇلغايغاندا سەن ئۆزۈڭنى چەتكە تارتقىن . ئاشكارىلىنىپ قالاي دېسەڭ ، «ئاغرىق مەن» دەپ ئۆيدە ياتقىن . ئىشىڭ پەقەت قاملاشمىسا ، شۇئان ئىزدەپ مېنى تاپقىن . مەن شۇ چاغدا چارە

ئويلاپ ، ئىشقا قاراپ تەدبىر قىلىمەن . سېنىڭ بۇنداق ئالدىراپ كېتىشلىرىڭ ئۆزۈڭنى ئاۋارە قىلىدۇ ، — دەپ كۆپ نەسىھەتلەر قىلدى .

— ئۇنداق بولسا ، — دېدى چولپان ، — ئۆيىمىز بىر كوچىدا بولمىسا ، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى قانداق كۆزەتكىلى بولسۇن ، بېرىپ تۇراي دېسەم ، بۇنىڭدىن ئىلگىرى پات - پات بارمايدىغان تۇرسام .

— سەن بولساڭ ، كېلىن ، ئەنۋەر بولسا مۇختارنىڭ كۆز قارىچۇقى . ئوغلىغا كۆيگەن كىشى ئۇنىڭ يۈز - خاتىرىسىدىن ئايالىنى تېخىمۇ ئەتىۋارلايدىغان بولىدۇ . ئۇنىڭ ئۈستىگە مۇختار ئەر - خوتۇن ئىككىلىسى بىر - بىرىدىن قېلىشقۇسىز ئوبدان ئادەملەر . دىلنار مۇختار قاسساپنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئوغلىنى ئەتىۋارلاشنى ، ئوغلىنى ئەتىۋارلاش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئايالىغا ياخشىچاق بولۇشنى ئوبدان بىلىدۇ . سەن قانچىكى كۆپ بارساڭ ، ئىككىلىسى شۇنچە خۇشال بولىدۇ . سەن مۇشۇنداق ئەپلىك پۇرسەتنى قولدىن بەرمىسەڭ ، مەن دېگەن ئىشلارنى قىلالايسەن . ئۇنىڭ قوينىغا كىرمەي تۇرۇپ ھەرگىز نەشتەر ئۇرالمايسەن ، — دەپ يول كۆرسەتتى شەرىخان .

شۇنداق قىلىپ ، چولپان مۇختار قاساپنىڭ ئۆيىدە ئەتىسى - ئاخشىمى كەم بولمايدىغان بولدى . ئۇنىڭ ئارىلاشقىنىغا مۇختار بىلەن دىلنار ناھايىتى خۇشال ئىدى . ئەمما ، چولپاننىڭ يامان غەرەز بىلەن كەلگەنلىكىنى ئۇخلاپ چۈشىدىمۇ كۆرمەيتتى .

چولپان قېينىتىسى بىلەن ئۇنىڭ ئايالى دىلنارنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرىگە دىققەت قىلىپ يۈردى . كۆردىكى ، بۇلارنىڭ بىر - بىرىگە ئامراقلىقى چۆچەكلەردىكى ئاشىق - مەشۇقلارنى ئەسلىتەتتى . دىلنار مۇختار بىلەن توي قىلغاندىن كېيىن ، قاساپلىقنى ئۆگىنىۋالغانىدى . مۇختار سويۇپ ئەكېلىپ بەرگەن گۆشنى دىلنار ساتاتتى . دۇكاندىن كەلگەندىن كېيىن غەللىنى

ئىككىسى دەرقەمدە تۇرۇپ ساناپ ، دىلنارغا تاپشۇراتتى .

چولپان كۆردىكى ، ئوقۇتقان ئەپسۇنلىرى مۇختار بىلەن دىلنارنىڭ مۇھەببىتىنى سېھىرلەش ئەمەس ، بەلكى تېخىمۇ كۈچەيتىۋاتقاندەك قىلاتتى . چولپان ئاپىسىنىڭ دېگەنلىرىنى قىلىپ ، گەپ تارقاتماقچى بولدى . ئەمما ئۇنىڭغا ئىشەندۈرۈش مۇمكىن ئەمەسلىكىگە كۆزى يەتتى .

شۇنداق قىلىپ ، چولپان مۇختار بىلەن دىلنارنىڭ ئىناق مۇھەببىتىنى كۆرگەنسېرى ھەسەت ئوتى شۇنچە يالقۇنلىنىپ ، ئۆزىنى ئازابلىماقتا ئىدى . شۇ ۋەجدىن «ئىككىسىنى كۆزۈم كۆرمىسۇن» دەپ ، بېرىپ - كېلىشنى ئازايتىپ ، ئەپسۇنىنىڭ كۈچىنى كۈتتى . ئارىلىقتا يېرىم يىل ئۆتتى ، ئەمما ئۇلارنىڭ مۇھەببىتى كۈندىن - كۈنگە زىيادە بولدى . بىلدىكى ، ئەپسۇن كېرەككە كەلمىدى .

يىگىرمە يەتتىنچى باب

قارلىق سەھرا

ۋاقىت ئۆتمەكتە ئىدى . ياز تۈگەپ ، زىمىستان قىش كىردى . بارات موللا تەييارلاپ بەرگەن ئەپسۇن ھېچقانداق كۈچىنى كۆرسىتەلمىدى . ئەكسىچە مۇختار قاسىمنىڭ بىلەن دىلنار تېخىمۇ ئامراق بولۇپ كەتتى . بىرى بولماي قالسا ئۇنىڭغا قىسىنىپ يەنە بىرىنىڭ گېپىدىن غىزامۇ ئۆتمەس دەرىجىدە ئىدى . بۇلارنىڭ ئىناقلىقى يىگىت ـ قىزلارنىڭ مەسىلىكىنى كەلتۈرەتتى .

چولپانغا بىر كۈن بىر يىلدەك بىلىنىپ ، تاقەت قىلغۇچىلىكى قالمىدى . ئۇ بىلدى ، ئۇنىڭ ئوقۇتقان ئەپسۇن ، قىلغان سېھىرلىرى ھېچنېمىگە ئەسقاتمىدى . يەنە نەچچە يىل كۈتكەن بىلەنمۇ كېرەككە كەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ ، بىئارامىلىقى كۈندىن ـ كۈنگە زىيادە بولدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە مۇختار قاسىمنىڭ دىلنارنى ئالغاندىن كېيىن تىجارىتى رونىق تېپىپ ، ھال ـ كۈنى باشقا كەسىپداشلىرىنىڭكىدىن پەرقلىق دەرىجىدە ياخشىلانغاندى . چۈنكى ، دىلنار مۇختار قاسىمنىڭ قولىغا ـ قول ، پۇتىغا ـ پۇت بولۇپ ، مايىلىشىپ كەتكەن كۆڭ خالاتنى كىيىپ ، ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە گۆش ساتاتتى ، مۇختار بولسا ، چاربازارلارغا بېرىپ مال سېتىۋېلىش ، گوداڭغا ئاپىرىپ سويۇپ ، دۇكانغا گۆش يەتكۈزۈپ

بېرىش ئىشلىرى بىلەن بولاتتى . «ئۆينى گۈل قىلغانمۇ خوتۇن ، چۆل قىلغانمۇ خوتۇن» دېگەندەك ، دىلنار ئېرىم كۆرمىگەندىكىن ، دەپ ئالاكۆڭۈللۈك قىلماي ، ھەممە پۇلنى ئېرىگە تاپشۇراتتى . ئېرىمۇ ئۇنىڭغا ئىشىنەتتى .

چولپانچۇ ؟ ئۇ ھەرگىز ئۇنداق قىلمايتتىى . ئېرى ئەتۈر يالغۇز ئىشلەيتتى ، ئۇنىڭ تاپقان پايدىسىغا ئۇتتۇرلۇق كىيىم - كېچەك ، زىبۇزىننەتلەر ئېلىپ بۇزۇپ چېچىش بىلەن قالماي ، يەنە ئاپىسىغمۇ توشۇيتتى . شۇنىڭغمۇ قانائەت قىلماي ، مۇختار قاسىساپنىڭ پۇل - مالىلىرىنى قولغا كەلتۈرمەن دەپ يۇرۇپ بىرمۇنچە زىيان تارتقان بولسىمۇ ، ئىش ئەپلەشمىدى . چولپان شۇنچە پۇل خەجلەپ ، نۇرغۇن جاپالار بىلەن تەييارلىغان ئەپسۇننىڭ كېرەككە كەلمەسلىكىنىڭ سەۋەبلىرىنى ئويلاپ ، بىرەر قارارغا كېلەلمىدى . ئۇنى يالغان دەي دېسە ، بارات موللىنى ئىزدەپ كىشىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى . جەمئىيەتتىمۇ بىلىدىغانلار ئۇنىڭ كارامىتىنى ماختاپ يۇرۇشەتتى . ئىشىنەي دېسە ، ئوقۇغان ئەپسۇنلىرى مۇختار بىلەن دىلنارنىڭ مۇھەببىتىنى سېھىرلىيەلمىدى . ئاخىر : «ئىشنى ئۆزۈم بۇزۇپتىمەن . زىنا سۈيدۈكىنى تەييارلاشتا ئورنۇمغا ئادەم ئاپىرىپ بەرمەي ، ئۆزۈم ھەمراھ بولغان بولسام بولغانىكەن ، رابىيەگە كۈچى يەتمەي بولغان ئاۋارىچىلىكتىن خاپا بولۇپ ، ئاچچىقىدا ئەپسۇننى ئەكسىچە ئوقۇپ ، مۇختار بىلەن دىلنارنى ئايرىۋېتىشنىڭ ئورنىغا ، مۇھەببىتىنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋېتىپتۇ ئەمەسمۇ . ئىشنى ئۆزۈم بۇزغان تۇرۇقلۇق بارات موللامدىن گۇماناللىنىپ گۇناھكار بوپتىمەن . نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭ دېگەن سۆزلىرىگە كىرىپ ، سۈيدۈكىنى ئۆزۈم سىيىپ بەرمىگەندىمەن ؟» دەپ كۆپ ئەپسۇسلار قىلدى . «ئەمدى بۇنى قانداق قىلغۇلۇق ؟... بارات موللامنىڭ ئاچچىقىنى ياندۇرۇپ ، ئەپسۇننىڭ قايتا ئوقۇتقۇزاي . زىنا سۈيدۈكىنى ئۆزۈم سىيىپ بېرەي . باشقىلارنىڭ ئابدۇللاغا تەييارلىتاي» دېگەنلەرنى ئويلاپ ، ئابدۇللانى تاپماقچى بولدى .

ئابدۇللامۇ پات ـ پات كېلىپ ، ئىشلىرى بولسا قىلىشىپ بېرىپ ، يۇرگەنىدى . لېكىن ، بۇگۈن ئۇنىڭ نەلەردە يۇرگەنلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى . كىراكەشلەرنى بىر تەرەپكە كېتىۋاتقىدۇ دېگىلى بولمايتتى ، ھازىر بىر تەرەپكە كېتىۋاتقان بولسا ، بىردەمنىڭ ئىچىدىلا ئارقىسىغا يېنىپ مېڭىشقا توغرا كېلەتتى .

كۈن تېخى ئەتىگەن ئىدى . چولپان ئۇچىسىغا مارى پەلتوسىنى كىيىپ ، كۆزەينەك تاقاپ ، ئاغزىغا ماسكا تارتىپ ، بېشىغا قارا توقۇلما رومالنى چىگىپ ئۆيدىن چىققاندا ، كېچىچە ياغقان قار توختاپ ، پۇتۇن كائىنات ئاق خالاتقا پۈركەنگەنىدى . ئەمدى بولسا ، ئۇششاق قار دانچىلىرى چۈشۈپ ، شۇنىڭ ئۈرۈشى بىلەن كۆزنى ئاچقىلى قويماي ، تەگكەن يەرنى ئېچىشتۇراتتى . چولپاننى بولسا ، شۇنىڭ ئەمەس ، بەلكى بورانمۇ توسالمايتتى ، چۈنكى ئۇ رەقىبلىرىنى ۋەيران قىلىش يولىدا ھەرقانچە بەدەل تۆلەشتىن قورقمايتتى . ئۇ جىددىي قەدەم تاشلاپ ، قار كېچىپ ئۆستەڭ بويىدىكى قاراماي يول تەرەپكە ماڭدى . چوڭ يولدا چاقىغا زەنجىر باغلىۋالغان يۈك ماشىنىلىرى ئۈياقتىن ـ بۇياققا ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندىن باشقا ، تاكسى ياكى كىرا ھارۋىلىرى كۆرۈنمەيتتى . چولپان : «ھەي... كەمبەغەل دېگەن شۇنىڭغا كەمبەغەل ـ دە ، كىراكەش دېگەن يامغۇر ياغقاندا ، قار ياغقاندا ، ئەتىگەنرەك تۇرۇپ كوچىغا چىقسا ، ماڭالماي تۇرغاندا كىشىلەر ئۇنىڭغا قانچە پۇل دېسە شۇنچىنى بېرىپ چىقىدۇ ئەمەسمۇ . مانا يولدا كىراكەش دېگەندىن بىرىمۇ كۆرۈنمەيدۇ» دەپ ، چوڭ كۆۋرۈككە قاراپ ماڭدى . چوڭ كۆۋرۈك شەھەر ئىچىگە كىرىشكە رۇخسەت قىلىنمايدىغان قاتناش ۋاستىلىرىنىڭ توپلىشىدىغان مەركىزى بولۇپ ، كىراكەشلەر ئادەم چىقسا توشۇپ ، بولمىسا ، تاماشا كۆرۈپ تۇرۇشاتتى . چوڭ كۆۋرۈككە بېرىش ئۈچۈن چولپانغا ئاز دېگەندە ئىككى كىلومېتىر يول يۈرۈشكە توغرا كېلەتتى . يولنىڭ يىراقلىقى ئۇنى توسۇپ قالالمىدى . يول بويلىرىدا بىر توپ لالما ئىتلار بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ ، گاھىدا بىر ـ بىرىنى

بىسىپ قارغا يۇمىلاپ ، گاھىدا ئورنىدىن تۇرۇپ يۇگۈرۈشۈپ يۇرمەكتە ئىدى . بىر كەمدە ئىتلار توپى يۇگۈرۈشۈپ چولپان تەرەپكە كەلدى . ئەمما ، يېقىن كەلگەندە توختاپ چولپانغا بىرەەم قاراپ تۇرۇپ ، يەنە ئارقىغا بۇرۇلۇپ بىر - بىرلىرى بىلەن ئوينىشىپ كېتىپ قالدى . چولپان قورققىنىدىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەي جايىدىلا ئولتۇرۇۋالغانىدى ، ئىتلار كەتكەندىن كېيىن «ئىلاھا شۇكۇر » دەپ يولىنى داۋاملاشتۇردى . ئۇ چوڭ كۆۋرۈككە بارغاندا ، ئاشپەز - ناۋايلار دۇكانلىرىنى ئېچىپ بولۇپ ، ئىشىك ئالدىدىكى قارلارنى تازىلاۋاتاتتى .

چوڭ كۆۋرۈكنىڭ شەرقىي تەرىپىدىكى قاتار ئورۇنلاشقان ئاشخانىلارنىڭ نېرىقى تەرىپىدىن ئۇچىسىغا جۇل - جۇل كىيىملەرنى كىيىپ ، سەرپۇش تۇمىقىغا كىرلىشىپ كەتكەن ئاق داكىدىن سەللە ئورىۋالغان ئاق ساقاللىق بىر كىشى مۇرىسىگە خۇرجۇننى ئارتىپ :

مەن قەلەندەر شاھى مەن ، ئاللاھۇ ،
كوچىلاردا خارىمەن ، ئاللاھۇ .
پايانداڭى گۇل خېنىمەي ، ئاللاھۇ ،
دەردىڭدە ۋاي بىچارىمەن ، ئاللاھۇ .

دەپ ساپايىسىنى مۇڭلۇق چېلىپ كېلىۋاتاتتى . بىرمۇنچە ئۇششاق بالىلار ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ بىللە كەلمەكتە ئىدى . قار تازىلاۋاتقانلارنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە ، يانلىرىنى ئاختۇرۇپ پارچە پۇللىرىنى سەدىقە قىلىشتى . دۇكان - دۇكانىنىڭ ئالدىدا توختاپ ، ئەڭ ئاخىرقى دۇكانغا كەلگەندە ، چولپان ئاستا مېڭىپ ئۇنىڭ قېشىغا بېرىپ ، يانچۇقىدىن ئون يۆەننى ئېلىپ ئۇنىڭغا سۇنۇپ :

— بوۋا ! بۇنىڭغا دۇئا قىلىڭ ، مۇشكۇل ئىشىم ئاسان بولغاي ، — دېدى .

— رەھمەت قىزىم ، رەھمەت ! — دېدى بوۋاي پۇلىنى

ئېلىپ ، — توپا ئالسىڭىز ئالتۇن بولغاي ، كۈل ئالسىڭىز كۈمۈش بولغاي ، دۇشمىنىڭىز يەكسان بولۇپ ، مۇرادىڭىز ھاسىل بولغاي ، ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر ، — دەپ دۇئا قىلدى ـ دە :

پۇلنى دەپ ھەسەت قىلىپ بولما ئۆلۈمدىن بىخەۋەر ،
قىل گۇناھىڭغا پۇشايمان ، توۋا قىل تاڭ ۋە سەھەر .
ئى بۇرادەرلەر ، ئۆلۈم ۋاقتىنى بىلمەس ھېچ كىشى ،
گاھ ئوغۇل كۆمگەي ئاتانى ، گاھى ئوغلىنى پەدەر .
سەن بۇگۈن بولما تەكەببۇر ، مال ـ مۈلكىڭنى كۆرۈپ ،
كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە قىلغاي بۇ ئۆلۈم زىرۇ زەبەر .
بولسا ئاچ كۆز ھەر كىشى ، گەر قىلسا ئۆزگىگە ھەسەت ،
ئىككى ئالەمدە ئۇنىڭ ئۆتەر كۈنى ئىتتىن بەتتەر .

دەپ غەزەل بىلەن ساپايىسىنى چېلىپ ، يەنە بىر كوچىغا كىرىپ كەتتى .

چولپان ئۇنىڭ غەزەللىرىنى خېلى ئۇزاققىچە تىڭشاپ تۇردى . ئەڭ ئاخىرىدا :

بىر قويۇم ئىككىنى تۇغدى ، ئاللاھۇ ،
كۆرۈڭ ئۇنىڭ قوزاسىنى ، ئاللاھۇ .
كىمكى يامانلىق ئەيلىسە ، ئاللاھۇ ،
ئاللا بېرۇر جازاسىنى ، ئاللاھۇ .

دېگەننى ئاران ئاڭلىيالىدى ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ ئاۋازى بارغانسېرى يىراقلاپ كەتتى .

ئۇنىڭ غەزەللىرى خېلى ئۇزاققىچە چولپانىنىڭ قۇلىقىدىن نېرى كەتمىدى . ئۇنىڭ ئېيتقان غەزەللىرىنىڭ مەزمۇنى گويا چولپانىنىڭ ھازىرقى قىلىۋاتقان قىلمىشىنى ئەيىبلەۋاتقاندەك بىلىنمەكتە ئىدى .

چولپان قېيناتىسى بىلەن ئۇنىڭ ئايالى دىلنارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. «ئۇلار ماڭا ياخشىلىق قىلدى. مەنچۇ؟ ... ياخشىلىقنىڭ بەدىلىگە ئۇلارنى قەستىلەۋاتىمەن. بۇ نېمە ئۇچۇن؟» دېگەنلەرنى ئويلىدى، «ياق، پۇل تاپقاندا رەھىمسىز بولۇش كېرەك. مېنىڭ ئىشىم باشقىغا ئوخشىمايدۇ. ئەنۋەرگە شېرىك بولىدىغان مىراسخورنى يوقتىمەن. مۇختارنى مەڭگۇ تەنھا ئۆتكۈزمەن. ئاتىسىنىڭ ئوقىتى جەزمەن ئوغلىغا قېلىشى كېرەك، بوپتۇ، گۈناھ بولىدۇ دەيلى، پۇل قولغا كەلگەندە بىر قېتىم ھەج قىلىۋالساق ھەممىسى تۈگەپ، پاكلىنىمىز ئەمەسمۇ! مەن مۇختارنى ۋەيران قىلمەن. دېگەنلىرىمنى قىلماي قويمايمەن» دېگەن قارارغا كەلدى - دە، بىردەمدىلا ھەممىنى ئۇنتۇپ، ئابدۇللانىڭ ھارۋىسىنى ساقلاپ، كۆۋرۈكنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتتى. ئۇ تەرەپتىمۇ كىشىلەر قار تازىلاش بىلەن مەشغۇل ئىدى. بىركەمدە جەنۇب تەرەپتىكى يېزا تاشيولى تەرەپتىن ئۇچ - تۆت ھارۋا چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ ھەممىسى ياز كۇنلىرىدىكىدەك ئۇستىگە سايىۋەنلىرىنى تارتىۋالغانىدى. چولپان كۆردى، ئەڭ كەينىدىكى ھارۋا ئابدۇللانىڭ ئىدى. چولپان: «ئىشىم ئوڭدىن كەلدى بولغاي، بۇ ھېلىقى قەلەندەرنىڭ دۇئاسىدىن بولسا كېرەك. ئىسىت! يەنە ئون يۈەن بەرسەمچۇ» دېگەنلەرنى ئويلاپ، ئابدۇللانىڭ ھارۋىسى تەرەپكە ماڭدى. يېقىنلاپ بېرىپ:

— ئابلاجان! — دەپ چاقىردى. ئابدۇللا بۇ تونۇش ئاۋازنى ئاڭلاپ، چولپان ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ھارۋىسىدىن چۈشۈپ ئۇنىڭ بىلەن سالاملاشتى. ئاندىن سورىدى:

— سوغۇقتا قار دەسسەپ بۇ تەرەپكە كېلىپ قاپسىزغۇ؟

— سىزنى ئىزدەپ كەلدىم، — دېدى چولپان.

— بىرەر ئىش بارمىدى؟

— شۇنداق.

— نېمە ئىش؟

— هېلى بىلىپ قالىسىز .
— هارۋىغا چىقىڭ ئەمىسە .
چولپان هارۋىغا چىقىپ ئولتۇردى ، ئابدۇللا :
— يول قاياققا ؟ — دەپ سورىدى .
— ئىلگىرىكى تەرەپكە .
— ئىلگىرى كۆپ يوللارنى مېڭىۋەتتۇققۇ ، موللىنىڭ ئۆيىگىمۇ ياكى دەللالنىڭ ئۆيىگىمۇ ياكى سىلىنىڭ ئۆيگىمۇ ؟ سىز دەپ بەرمىسىڭىز ، مەن قانداق بىلەي ؟
— موللىنىڭ ئۆيىگە ، ئورماندىكى هېلىقى بارات موللامنىڭ ئۆيىگە ، — دەپ تەكرارلىدى چولپان .
ئابدۇللا هارۋىسىنى هەيدەپ چوڭ كۆۋرۈكتىن ئۆتكۈزۈپ ، چولپان كەلگەن ئۆستەڭ بويىدىكى قاراماي يول بىلەن ئورمان مەيدانى تەرەپكە راۋان بولدى . بۇ چاغدا شۇرغان پەسىيىپ ، قار ئۈچقۇنلىرى توختىغانىدى . يوللاردا ماشىنا ـ تراكتورلار ئوخشاشلا قاتناپ ، پىيادىلەرمۇ خېلى ئاينىپ قالغانىدى . چولپان ئىلگىرىكى قېتىم بارغاندا ، كىشىلەرنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن قورقۇپ ، ئوڭدىن قاچقان تۇلكىدەك ئەنسىزلىك ئىچىدە ماڭغانىدى . ئەمدى بولسا ، كىشىلەرنىڭ كۆرۈپ قېلىشى بىلەن كارى يوق ، ئۇچۇق ـ ئاشكارا ماڭدى . چۈنكى ، قولۇم ـ قوشنىلىرىنىڭ هەممىسى ئابدۇللانى تونۇپ كەتكەنىدى ، ئۇلار ئىككىسىنى ئۇرۇق ـ تۇغقان دەپ بىلەتتى .
ئابدۇللا چولپاننىڭ چىرايىدىكى خاتىرجەمسىزلىكنى ئالامەتلىرىنى سېزىپ ، بىرەر ئىش يۈز بەرگەنلىكىدىن گۇمانلىنىپ ، نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمەكچى بولۇپ سورىدى :
— چولپان خانىم ! ئىشلىرىڭىز كۆڭۈللۈك بولمىدىمۇ ، نېمە ؟
— شۇنداق ، — دېدى چولپان جاۋاب بېرىپ .
— يازدىكى هېلىقى ئىشتىنغۇ چاتاق چىقمىغاندۇ ؟
— چاتاق چىقتى . دەل شۇنىڭدىن چىقتى ، — دەپ

تەكرارلىدى چولپان .

ئابدۇللا دەسلەپتىلا بۇ ئىشنىڭ كېرەككە كەلمەيدىغانلىقىنى بىلەتتى . چۈنكى ، ئۇ چولپاندىن باشقىمۇ بىرقانچە ئادەمنىڭ ئاپارغانىدى . مەلۇم بىر كۈنى ياش بىر ئوقۇتقۇچى چوكانىنى ئاپاردى . ئۇ شۇنداق غەزەپلەنگەن ئىدىكى ، يولدا بارغۇچە ئابدۇللا نەچچە نۆۋەت گەپ كوچىلاپ باقسىمۇ ، بىر ئېغىز جاۋاب قايتۇرمىدى . ئەسلىدە ، بۇ چوكان بىر مەكتەپتە ئىشلەيدىغان يەنە بىر ئوقۇتقۇچىنى ياخشى كۆرەتتى ، لېكىن يىگىت بولسا ، باشقا بىرىنى ياخشى كۆرەتتى . ئاخىر بۇ چوكان كىشىلەردىن بارات موللىنىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ قېشىغا باردى . ئۇ بىر پارچە «بەختنامە» تۇمارىنى بېرىپ : «يىگىتنىڭ بېشىدىن ئۈچ قېتىم ئۆرۈڭ» دېدى . يەنە بىر قەغەزگە بىر نېمىلەرنى يېزىپ : «ئۈچ بۈرجەك قىلىپ لاتىدا قاپلاپ ، ئېگىز دەرەخكە ئېسىڭ» دېدى .

ھېلىقى چوكان بارات موللىنىڭ دېگەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى قىلدى . ئەمما ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمىدى .مۇشۇنداق ئالاھەزەل بىر يىلغىچە يول ماڭدى ، ئالغان مائاشى بارات موللىغا بېرىشكە يېتىشمەي ، قەرزدار بولۇپ قالدى . شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ ئەپسۇنلىرىدىن ئۈمىد كۈتۈپ يۈرگەنىدى ، بۈگۈن ھېلىقى يىگىتنىڭ باشقا بىر قىز بىلەن تويى ئۆتكۈزۈلدى . شۇڭا ، ئۇنىڭ بارات موللا بىلەن ھېسابلاشقىلى مېڭىشى ئىدى . بارات موللىنىڭ قېشىغا بېرىپ :

— موللام ! بۇ نېمىلىرى كېرەككە كەلمىدى . بۇنى ئېلىپ پۇللىرىمنى قايتۇرۇپ بەرسىلە ، — دەپ «بەختنامە» بىلەن ئۈچ بۈرجەك تۇمارنى ئالدىدا قويغانىدى ، بارات موللا :

— مەن سىزنى چاقىرىپ كەلمىدىم . ئۆزىڭىز كەلدىڭىز . سىز ھۆكۈمەتكە بېرىپ : «مەن بولسام پەننىي مەكتەپلەرنىڭ پۈتتۈرگەن ئوقۇتقۇچى ئىدىم . موللامنىڭ قېشىغا بېرىپ سېھىر قىلدۇرسام يالغان چىقتى» دەپ دەۋا قىلىڭ . بەك ئاپارسا ، مېنى ساقچى ئىدارىسىگە ئاپىرىدۇ ، ساقچىنىڭ باشلىقى ئادىلجان مېنىڭ

نەۋرەم بولىدۇ . ئەگەر مېنى يەنە ئاۋارە قىلسىڭىز ، ھۆكۈمەتنىڭ ئالدىغا ئۆزۈم بېرىپ ئۈستىڭىزدىن شىكايەت قىلىمەن ، — دېگەندى ، ھېلىقى چوكان گەپ - سۆز قىلالماي ، قىلغان ئەخمەقلىقىگە ئەپسۇسلار قىلىپ قايتىپ كەلگەندى . ئۇنىڭدىن باشقا ، ئابدۇللا يەنە ئىككى - ئۈچ نۆۋەت بارات موللىنىڭ ئۆيىگە غەلۋىنىڭ ئۈستىگە بېرىپ قالدى . چولپان قاتراپ يۈرگەندىمۇ ئابدۇللا بۇ ئىشتىن بىر كۈنى چاتاق چىقىدىغانلىقىنى بىلەتتى ، ئەمما ئابدۇللا بولسا كىراكەش . بىر كۈن ئىشلىمىسە ، بىر كۈن ئاچ قالىدۇ . شۇڭا ، باشقىلارنىڭ ئىشىغا ئارىلىشىش زۆرۈرىيىتى يوق ئىدى . ئارىلاشقاندىمۇ ، ئۇ خىلدىكى ئادەملەرنىڭ توسۇپ قالالمايتتى . چۈنكى ، نادانلىق بىر جاھىل ئېشەككە ئوخشايدۇ . ئالدىغا تارتساڭ كەينىگە داجيىدۇ ، تېپىڭ كېچىككە ھەيدىسە ، چوڭقۇر پاتقاققا ماڭىدۇ .

— ئەمدى نېمە قىلماقچى ؟ — دېدى ئابدۇللا چولپاندىن سوراپ .

— قايتىدىن ئوقۇتىمەن .

— نېمىشقا ئەمدى ؟

— ئىشنى ئۆزۈم بۇزۇپتىمەن .

— قانداقسىگە ؟

— رابىيەنىڭ ئورنىدا ئۆزۈم قالسام بولغانىكەن .

— نېمىشقا ؟

— رابىيە بارات موللامنى خاپا قىلىپ قويغاندەك قىلىدۇ . ئەتىسى ئۇنىڭ ھالى باشقىچىلا بولۇپ كەتكەنىكەن . رابىيە ئۇنىڭ سۆزىگە كىرمەي ئاۋارە قىلغان بولسا كېرەك . ئۇنىڭ ئۈستىگە جاراھەتكە تۇز سەپكەندەك سىزمۇ مازاق قىلدىڭىز . ئاشۇ ئاچچىقىدا ئەپسۇننى ئەكسىچە ئوقۇپ ، مۇختار بىلەن دىلنارنىڭ ئوتتۇرىسىغا سوغۇقچىلىق سېلىپ ئايرىۋېتىشنىڭ ئورنىغا ، ئىسسىقچىلىق سېلىپ ئامراق قىلىۋەتكەنلىكى ئېنىق تۇرمامدۇ ؟ مەن بۇگۈن ئۇنىڭغا ئۆزرە ئېيتىپ ، يالۋۇرۇپ باقاي دەيمەن .

— ئۇنداقتا ، قايتا ئوقۇيمەن دەپ قالسىچۇ ؟
— ماقۇل دەيمەن ، بىر كېچە ئۆزۈم قونۇپ ، سۈيدۈكنى تەييارلاپ بېرىمەن . قالغان نەرسىلەرنى تېپىشقا سىز بار .
— مەن بولغان بىلەن ئىمامنىڭ قارا ئېشكى يوق ـ دە ، قۇيرۇقىنى يۇلغىلى ، — دەپ ھېلىقى بورانلىق ئاخشىمى ئىمامنىڭ قارا مادىسىنىڭ قۇيرۇقىنى تارتىپ تۇرۇپ يۇلغىلى تۇرغاندا ، جامائەتنىڭ مەسچىتتىن چىقىپ كۇلۇشۇپ قاراپ تۇرغانلىقىنى ئەسلەپ كۇلۇپ كەتتى . چولپانمۇ بىر ھازاغچە كۇلدى . ئەمما ، ئابدۇللا چولپانغا باشقا گەپ قىلماي ھارۇسىنى ھەيدەپ ماڭدى . يازدىكى ياپيېشىل ئېكىنزارلىقلار بولسا ، ئاپئاق قار ئاستىدا تۇپتۇز كۆرۈنەتتى . يول بويىدىكى سۇۋادانلار يالىڭاچلىنىپ ، ئۆزىنى ھەممىدىن ئېگىز تۇتۇپ دەرەخ ئۇچلىرىدا مەغرۇرانە لەيلىشىپ ھېچ كىشىنى كۆزگە ئىلماي يۇرگەن ياپراقلار ئەمدى بولسا تەبىئەتنىڭ ھۆكمى بىلەن يەرگە چۈشۈپ ئات ـ ئېشەك ، ئادەمزاتنىڭ ئاياغ ئاستىدا پايمال بولماقتا ئىدى . ئابدۇللا ھەربىر تۇپ دەرەخكە ساناۋاتقاندەك سىنچىلاپ قاراپ ، خىيال سۈرمەكتە ئىدى . چولپان :
— ئابلاجان ! سەگىلەرگە قاراپلا كەتتىڭىز ، مەن قاراپ ھېچ نەرسە كۆرەلمىدىم . سىز بىرنەرسە كۆرۈۋاتامسىز نېمە ؟ — دەپ سورىغانىدى ، ئابدۇللا :
— كۆرۈۋاتىمەن ، راستىنلا كۆرۈۋاتىمەن ، — دەپ جىم بولدى .
چولپان سورىدى :
— نېمىنى ؟
— ئادەمنى ، يەنى ئادەملەر سۈرىتىنى .
— چۈشەنمىدىم .
— بۇ غازاڭلارغا قاراڭ ، — دېدى ئابدۇللا ، — ئالتە ئاي ياز تۇگىگىچە دەرەخ شاخلىرىدا لەيلىشىپ ، ئۆزىنى ھەممىدىن ئېگىز كۆرۈپ ھېچكىمنى كۆزىگە ئىلمايدۇ . ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ ؟

يەرگە تۆكۈلۈپ ئات - ئېشەك ، ئادەمزاتلارنىڭ ئاياغ ئاستىدا يانجىلىپ ، يەنە ئالتە ئايغىچە ھېچنېمىسى قالمايدۇ . ئادەملەرمۇ شۇنداق . بەزى كىشىلەر ئېرىشكەن مەنسەپلىرى ياكى پۇل - مالىلىرىنىڭ كۆپلۈكىگە قاراپ ، كىشىنى كۆزگە ئىلمايدۇ ، قاقشىتمىدۇ . ئۆزلىرىنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن ھەرقانداق ئەسكىلىكلەرنى قىلىشتىن يانمايدۇ . كۈنلەردىن بىر كۈنى قېرىيدۇ ، ئۆلۈمگە يۈزلىنىدۇ ، ئۇ چاغدا ھەممىدىن ئايرىلىدۇ ، تۇپراققا ئايلىنىدۇ . ئېرىشكەن مەنسەپلىرى ، تاپقان مال - دۇنياسى ھېچنېمىگە دال بولالمايدۇ . بارات موللىنى ئىزدىگۈچىلەرمۇ شۇنىڭ جۇملىسىدىندۇر . بارات موللا بولسا ، كىشىلەر نەزىرىدىكى ئادەملەر تەقدىرىنى ئۆزگەرتكۈچى بىر سېھىرگەر . بۇنى ئىزدىگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئۆز مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرىمەن دەپ كېلىدۇ . بەزىلەر ۋىسال ئۈچۈن كەلسە ، بەزىلەر رەقىبلىرىدىن ئىنتىقام ئېلىش ئۈچۈن كېلىدۇ . بەزىلەر بايلىققا ئېرىشىش ئۈچۈن ئۆز مەنپەئىتىنىڭ بەدىلىگە باشقىلارنى يوقىتىپ ياكى ۋەيران قىلىپ بەرسىڭىز ، دەپ كېلىدۇ . ئۇلار ئويلىمايدۇكى ، بارات موللا ھەممىنى سېھىر - جادۇ بىلەن ئۆزىگە بويسۇندۇرالايدىغان ، ئىنسانىيەت تەقدىرىنى ئۆزگەرتىپ كىشىلەرنىڭ ئارزۇسىنى ئىشقا ئاشۇرۇپ بېرەلەيدىغان كارامەت ئىگىسى تۇرۇقلۇق ، نېمە ئۈچۈن ئۆزىگە خاتىرجەملىك يارىتالماي ، تەنھالىقتا قۇرۇق نان غاجىلاپ ، ئورمانلىققا مۆكۈنۈپ ، كىچىككىنە كەپىدە ياۋا توڭگۇزدەك يوشۇرۇن ياشايدۇ ؟ بارات موللا يالغۇز بىر ئەمەس ، ھەممىلا جايدا بار ، ئۇلارنى نادانلار يارىتىدۇ . نادانلار تۇغمىگۈچە ئۇلار تۇغمەيدۇ . بىزمۇ ئاشۇ ياراتقۇچىلارنىڭ بىرسى .

چولپان يول بويىدىكى دەرەخلەرگە ، باغ - باراڭلارغا قارىماقتا ئىدى . ئابدۇللانىڭ دېگەنلىرىدەك ، يازدىكى ياپيېشىل مەغرۇر دەرەخلەر ، ئەمدى بولسا ياپراقلىرى چۈشۈپ قۇرۇق قاقشالغا ئوخشاپ قالغانىدى . يول بويىدىكى كېۋەز ئېڭىزىدا بىر سېغىزخان ئوتلاپ يۈرگەن بىر ئېشەكنىڭ سۈڭگۈچىگە قونۇپ ئولتۇرۇپ ،

ئۇنىڭ يېغىرىنى چوقۇۋاتاتتى . ئېشەك بولسا ، بېشىنى ئىككى تەرەپكە سىلكىپ قويۇپ ، يەرگە قاراپ جىمجىت تۇراتتى . چولپان :
— ئابلاجان ! ئاۋۇ نېمە ؟ — دەپ سېغىزخانىنى كۆرسەتتى .
— ئېشەكنىڭ دۇشمىنى ، — دېدى ئابدۇللا جاۋاب بېرىپ .
— ئېشەكنىڭمۇ دۇشمىنى بولامدۇ ؟
— دۇشمەن بولمىسا ، يېغىرىنى كولامدۇ .
— ئېشەك نېمىشقا جىم تۇرۇپ بېرىدۇ ؟
— جېنىدىن تويغاندۇ ياكى بېشىدا نۇقتا بولغاچقا ، قۇتۇلۇشقا كۆزى يەتمەي ، ئەلھۆكمىللا دەپ تۇرغاندۇ .
— ئۇنىڭ نامى نېمە ؟
— سېغىزخان .
— چىرايلىق جانۋار ئىكەن .
— راست ، چىرايلىق جانۋار ئىكەن . خۇدايىم ئۇنىڭ چىرايىنى چىرايلىق ياراتقان بىلەن كۆڭلىنى پەس ياراتقانىكەن . ئۇنىڭ توققۇزى تەل ، خالىغان يېرىگە پەرۋاز قىلالايدىغان تۇرۇپمۇ ، قان ـ يىرىڭ يېمىسە كۆڭلى ئۇنمايدىكەن . ئۇنىڭ بۇ تەرىپى بەزى ئادەملەرگىمۇ ئوخشاپ قالىدىكەن . شۇنداقمۇ ئادەملەر بارىكى ، ئەسلىدە ئۇنىڭ تېگى پەس بولغان بولسا ، بىر ئۆمۈر ئالىيجاناب كىشىلەر بىلەن ياشىسىمۇ ، ئۇ يەنىلا ئەسكىلىكىنى قىلماي قويمايدۇ . مىسال قىلىش مۇمكىنكى ، بەزىلەر ھەرەمگە بېرىپ توۋا قىلىپمۇ ، يەنىلا بۇرۇنقى ئەسكىلىكلىرىنى تاشلىيالمىغاندەك ، — ئابدۇللا گەپ بىلەن بولۇپ ، ئورماندىكى چىغىر يولغا كېلىپ قالغانلىقىنىمۇ تۇيماي قالدى . ئالىجەدە تاشيولدىن قايرىلىپ چىغىر يول بىلەن يۇرمەكتە ئىدى . ئورمانلىقنىڭ ئارىسىدا ، چوڭ ـ كىچىك نۇرغۇن ئەرلەر قوللىرىغا تاياق ، چوماقلىرىنى ئېلىپ ئورمان ئارىلاپ ئىز ـ ئىزلاپ ، چاتقاللارنى ماراپ يۇرەتتى . بۇ يۇرتنىڭ خەلقى تېگى ـ تەكتىدىن ئوڭچىلار بولۇپ ، قار ياغقان كۈنلەردە ، قار توختىغاندىن كېيىن ھەممە ئادەم دېگۈدەك ئوۋغا چىقىدىغان ئادىتى بار ئىدى . بۈگۈن قارىچۇغىسى بارلار

جاڭگاللارنى ئوۋلاپ ، چوماقچىلار غول ئورمانىنىڭ ئاختۇرۇپ يۈرەتتى . ئۇنداق قىلمىسا ، دەرەخزارلىققا قارچۇغا سالغىلى بولمايدۇ .

چولپان ئوۋچىلارنىڭ ھەربىرىنى تاماشا قىلىپ كېتىۋېتىپ ، يەنىلا ئۆز ئىشىنى ئويلاپ قالدى . ئۇ رابىيەنىڭ ئورنىغا بارات موللىغا ئۆزى ھەمراھ بولۇپ ، رازى قىلمىغىنىغا قاتتىق پۇشايمان قىلىپ تۇراتتى ، ئارقا تەرەپتىن ئىككى ماشىنا كېلىپ يانداپ ئۆتۈپ كەتتى . ئۇنىڭ بىرى ساقچى ماشىنىسى ، بىرى دوختۇر ماشىنىسى ئىدى .

يىگىرمە سەككىزىنچى باب

جاھاتنىڭ قۇلقى بار

چولپان يېرىم يىلنىڭ مابەينىدە ، كۈندە دېگۈدەك قاتراپ يۇرۇپ ، ئۆينىڭ ھېچ ئىشى بىلەن كارى يوق بولۇۋالدى . ئۆيدە تۇرغان كۈنلەردىمۇ ، مەجەزى چۈس ، غەمكىن ئىدى . ئىلگىرىكىدەك ئەنۋەر دۇكاندىن كەلگەندە ھەممىنى تەڭ ساناپ ، پۇلنىڭ ھېسابىنى ئالىدىغان ئىشمۇ يوق . ھەمىشە بىرەر خەۋپتىن ئەنسىرەۋاتقاندەك قىلاتتى . ئۆيگە ئابدۇللا ، پاتەمخان دېگەنلەر پات - پات كېلىپ تۇراتتى ، بۇنىڭدەك چاغلاردا ئۇنىڭ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ ئولتۇرالماي قالاتتى . ئەنۋەرنى بىرەر باھانە بىلەن ئىشقا بۇيرۇۋېتىپ ، ئۇلار بىلەن يالغۇز قېلىپ بىرنېمىلەرنى دېيىشەتتى . ئۇنىڭ بۇنداق ئۆزگىرىشى «نەۋرە ئاكىسى» ئابدۇللانى تېپىۋالغاندىن ئېتىبارەن باشلانغانىدى . ئەنۋەر ئۆزىنىڭ ساددا ، ئاق كۆڭۈللۈكىدىن دەسلەپتە ئابدۇللانىڭ ۋە پاتەمخان دەللالنىڭ كېلىپ - كېتىشلىرى بىلەن كارى بولمىدى ، بەلكى ئۇلارنى ناھايىتى ھۆرمەتلىدى . بارا - بارا ئابدۇللا ھەر قېتىم كەلگەندە ، چولپاننى ئېلىپ كېتىپ ، كەچقۇرۇن ئەكېلىپ قويىدىغان بولدى . گاھىدا ئۇنىڭ ھارۋىسىغا پاتەمخانمۇ چىقىپ قالاتتى . بۇ ئەھۋال

ئەنۋەردە بىرئاز گۈمان پەيدا قىلدى ـ دە ، يوشۇرۇن كۆزىتىپ يۈردى ، ئەمما ھېچ ئىشتىن خەۋەر تاپالمىدى . ئەنۋەرنىڭ كۆڭلىدە : «ئابدۇللاغۇ نەۋرە ئاكىسى بولسۇن ، ھېلىقى خوتۇن نېمىسى ؟ بۇلار نېمە ئۈچۈن مەندىن ئېھتىيات قىلىشىدۇ ؟ ئۇلارنىڭ سۆھبىتىگە نېمە ئۈچۈن داخىل بولمايمەن ؟ » دېگەن سوئاللار كىرىۋالدى . بۇنىڭغا دادىسى مۇختار قاسىماپ جاۋاب بېرەلىشى مۇمكىن ئىدى . بىر كۈنى دادىسىنىڭ دۇكىنىغا بېرىپ :

— دادا ، ئەتىگەندىن بۇيان تاماق يېيەلمىدىم ، يۈرۈڭ ئاشخانىغا كىرىپ تاماق يەپ چىقايلى ، — دېدى . بۇ ئەنۋەرنىڭ بۆلەك ئىش تۇتقاندىن بۇيان تۇنجى قېتىم تەكلىپ قىلىشى ئىدى . شۇڭا ، ئوغلىنىڭ كۆڭلىنى ئايلاپ ئىشلىرىنى تاشلاپ ، قاسىماپ بازىرىنىڭ يېنىدىكى بىر لەڭمەنخانىغا كىردى . ئاشخانىنىڭ شۇنداق چوڭلۇقىغا باقماي ، بىرمۇ خېرىدار كۆرۈنمەيتتى . بۇ ھال ئەنۋەر ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشى بولدى ، ئەنۋەر ئاشچى ئايالغا ئىككى چىنە لەڭمەن بۇيرۇدى . ئاندىن چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ :

— دادا ، بىر ئىش بار ئىدى . شۇنى سوراپ باقاي دېگەنىدىم ، — دېدى .

— نېمە ئىش ئىدى ؟ قېنى سوراۋەرگىن ، — دېدى مۇختار قاسىماپ ئوغلىنى رىغبەتلەندۈرۈپ .

— چولپانىنىڭ ئابدۇللا دەپ نەۋرە ئاكىسى بارلىقىنى بىلەمسىز ؟

— سەن ھېلىقى ئالا ئاتلىق ھارۋىكەشنى دەمسەن ؟

— دەل شۇ .

— قانداق بولۇپ بۇگۈن سوراپ قالدىڭ ؟

— شۇنداقلا سوراپ قويدۇم .

— قۇلىقىڭ گەپ ئاڭلاپ قالغان ئوخشىمامدۇ ؟

— ياق ، گەپقۇ ئاڭلىمىدىم . لېكىن ، ئۇ ئادەمنى ئىلگىرى كۆرمىگەنىكەنمەن ، ھازىر بىزنىڭ ئۆيدىن ئۇنىڭ ئايىغى

ئۇزۇلمەيدىغان بولدى . چولپان ئۇنى نەۋرە ئاكام دېسە كەينىگە سېلىپ قويۇپتىمەن . چولپان ھازىر بۇرۇنقىغا ئوخشىمايدىغان باشقىچە بولۇپ قالدى . يەنە بىر خوتۇنمۇ بار تېخى ، ئۇ موماي قېينانامنىڭ تۇغقىنىمىش ، — دەپ ئەنۋەر گەپنىڭ ئاخىرىنى تۇگىتىپ بولغۇچە ، مۇختار قاسساپ :

— ھېلىقى پاتمەخاننى دەمسەن ؟ — دەپ سورىدى .

— ھە ، شۇ ، ئاشۇ پاتمەخان...

— قېنى سۆزلە ! ؟

— ئاشۇ ئىككىسىنى سوراپ باقاي دېگەن .

— ئاۋلاپ تۇر ، — دېدى مۇختار قاسساپ ، — مەن سېنى بۇ سوئالنى قاچان سورارکىن دەپ يۈرگەنىدىم . بەك كېچىكتىڭ . شۇنداقتىمۇ ئەمدى بولسىمۇ سورىغىنىڭ ياخشى بولدى . ئابدۇللا چولپانىنىڭ ھېچنېمىسى ئەمەس ، پاتمەخانمۇ شۇنداق . پاتمەخاننى بۇرۇندىن تونۇيمەن ، ئۇ يالغۇز ئايال . ياشلىق دەۋرىنى دەللاللىق بىلەن ئۆتكۈزگەنكەن ، كىشىلەر ئۇنى ئۆيلىرىگە كىرگۈزۈشتىنمۇ ھەزەر ئەيلىشىدىكەن . نەچچە ئايلار ئىلگىرى يەتتىنچىسى ئاي مەزگىلى بولسا كېرەك . بىر ئاخشىمى تۇيۇقسىزلا پەيدا بولۇپ ، زاۋال ۋاقتى بىلەن ئۆيگە كىرىپ كەلدى ۋە ئاپامنىڭ نامىنى تىلغا ئېلىپ بىردەم كۆز يېشى قىلدى ، مەنمۇ ئۇنى ئەتىۋارلاپ قوندۇرۇپ قالدىم . ئاخشىمى دىلنار بىلەن ئىككىسى بىر ئۆيدە ياتقاندى ، دىلنار تېخى ئۇخلىمىغانكەن ، ئۇنىڭ تولا گەپلىرىدىن بىزار بولۇپ ئۇخلىغان بولۇپ يېتىۋاپتۇ . پاتمەخان ئىككى قېتىم «دىلنار ! دىلنار !» دەپ توۋلاپتۇ . دىلنار يەنىلا جىم يېتىپتۇ . ئاندىن ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ چىراغنى يورۇتۇپ ، يوتقان ـ كۆرپىگە بىر نېمە چاچقاندەك قىپتۇ . ئارقىدىن بوسۇغا ئاستىدىكى خىشنى بوشتىپ بىر نېمىلەرنى قىلىپ بولۇپ ، ئورنىغا كېلىپ يېتىپ ئۇخلاپتۇ . ئەتىسى ئەتىگەن تۇرۇپ ناشتىدىن كېيىنلا «كېتىمەن» دەپ تۇرۇۋالدى . بىز ئۇنى ئۇزىتىپ چىققاندا ئالا ئاتلىق بىر كىرا

هارۋىسى كوچىدا تۇرغانكەن ، پاتەمخان بىرپىلا هارۋىغا چىقىپ كېتىپ قالدى . قارىغاندا ، ئۇ ئىككىسى تونۇشتەكلا قىلىدۇ . مەن دىلنارغا : «بۇ ئىككىسى تونۇش بولسا كېرەك» دېگەنىدىم ، دىلنار : «بۇ ئايال كېچىچە پەقەت ئۇخلىمىدى . بوسۇغا ئاستىنى ئاختۇرغاندەك قىلدى» دېدى . ئىككىمىز دەرهال ياتاق ئۆيگە كىرىپ ئاختۇرساق ، بوسۇغا ئەتراپىدا چېچىلغان قىچا ئۇرۇقى تۇرۇپتۇ . بىر تال خىشنى قوزغاپ ئاستىغا قارىساق ، ئالىيېشىل يۆگىگەن بىر ئاتلىق تاقىسى چىقتى . بىز ئۇنى ئېلىپ ساقلاپ قويدۇق ، ئەمما بىر كىمگە تىنمىدۇق . كېيىن تونۇش ئاياللاردىن بىرى گۆش ئالغىلى كەلگەنكەن . ئۇ ماڭا «چولپاننىڭ بىر ئالىجەدە قوشقان هارۋا بىلەن ئورماندىكى جادۇگەر بارات موللىنىڭ ئۆيىگە بارغانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم .» دېدى . ئۇنى ئاڭلاپ هېلىقى ئالا ئاتلىق هارۋىكەش ئېسىمگە كەلدى . كېيىن سۇرۇشتۇرسەم ، بىر بىچارە هارۋىكەش ئىكەن . لېكىن ، سەن ئۇنى چولپاننىڭ ئاكىسى دەپ يۇرۇپسەن . جاهان دېگەن قۇلاقلىق ئىكەن ، بىز بىلمىگەن بىلەن خالايىق هەممىنى بىلىدىكەن ، سېنىڭ ئۇستۇڭدىكى سۆز - چۆچەكلەرمۇ ئاز ئەمەس . هازىرغىچە مەنمۇ بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يېتىپ بولالمىدىم ، سەن بۇ ئىشنىڭ ئېنىقىنى بىلمەكچى بولساڭ ، مۇنداق قىلايلى : يېقىندا كەلگەن مېنىڭ بىر شاگىرتىم بار ، ئۇنى چولپانمۇ تونۇمايدۇ . ئابدۇللاغا ئەگەشتۇرۇپ قوي . ئابدۇللانى كونترول قىلالىساڭ ، چولپاننىڭ هەرىكىتىنى بىلەلەيسەن .

شۇنداق قىلىپ ، بۇلار تاماقنى يەپ بولۇپ قاسساپلىق دۇكىنىغا باردى . ئۇ يەردە ئون ئالتە - ئون يەتتە ياشلار ئەتراپىدىكى قاراموتۇق ، ئورۇقراق بىر بالا جىڭنىڭ قېشىدا تۇراتتى . مۇختار قاسساپ :

— ئابدۇراخمان ! — دەپ توۋلىغانىدى ، مۇختار قاسساپنىڭ ئالدىغا كېلىپ تۇردى . مۇختار قاسساپ ئەتۇەرنى كۆرسىتىپ :

— بۇ مېنىڭ ئوغلۇم ، تونۇۋال . بۇنىڭدىن كېيىن ئۇ نېمىنى تاپشۇرسا ، شۇنى قىل . ھەرگىز خاپا قىلما جۇمۇ ، — دېدى .

ئابدۇراخمان :

— ھازىر بىرگە كېتەمدىمەن ؟ — دەپ مۇختار قاسساپقا سوئال نەزىرى بىلەن قارىغانىدى .

— ھەئە ، — دېدى مۇختار قاسساپ ، — بۇگۈندىن باشلاپ بىرقانچە كۈن دۇكانغىمۇ كەلمەيسەن . قالغان ئىشنى ئەنۋەر تاپشۇرىدۇ ، شۇنىڭدىن بىل .

ئەنۋەر دادىسى بىلەن خوشلىشىپ ، ئابدۇراخماننى باشلاپ ئۆزىنىڭ دۇكىنى تەرەپكە ماڭدى . ئۇ كېتىۋېتىپ ، شۇ كۈندىن باشلاپ قىلىدىغان ئىشلارنى تاپىلاپ ، ھەر كۈنى كىراكەشلەر بېكىتىدە «ئالىجەدە»نىڭ ھەربىكتىگە دىققەت قىلىش ۋە ئۇنىڭغا ئەگىشىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردى . ئۆزىنىڭ ئۇچرىشىدىغان دۇكىنىنىمۇ كۆرسىتىپ قويدى . ئىككىسى چوڭ كۆۋرۈككە كەلگەندە ، ئابدۇللا خېرىدار كۈتۈپ باشقا كىراكەشلەر قاتارىدا يولنىڭ بىر چېتىدە تۇراتتى ، ئەنۋەر يىراقتىنلا ئابدۇراخمانغا ئابدۇللانى كۆرسىتىپ قويۇپ ، ئارقىسىغا يېنىپ كەتتى .

ئارىلىقتا نەچچە ئون كۈن ئۆتۈپ كەتتى ، لېكىن ئابدۇللانىڭ ھەربىكتىدىن بىرەر ئەھۋال سېزىلمىدى . كۈندىن ـ كۈنگە سوغۇق كۈچەيىپ كەتكەنچە ، ئابدۇراخماننىڭ ئەتىگەندىن كەچكىچە موتسىكلىت بىلەن ھارۋىغا ئەگىشىپ يۈرۈشىمۇ قىيىنغا چۈشكىلى تۇردى ، شۇنداقتىمۇ بۇ ۋەزىپىدىن باش تارتىشقا بولمايتتى . مانا ئەتىگەندىلا كېچىدىن ياغقان شۇنداق قېلىن قارنى كېچىپ ، قارا ماري پەلتولۇق بۇۋاي سۈپەت بىر ئايال ئەتىگەنلىك شۇرغانغا قارىماستىن ئۇدۇللاپ چوڭ كۆۋرۈككە كەلدى . بۇ ئەنۋەر كۆرسەتكەن ئىككىنچى نىشاننىڭ دەل ئۆزى ئىدى . ئۇ ئەتراپقا سىنچىلاپ قاراپ قويدى ـ دە ، ئابدۇللانىڭ ھارۋىسىغا ئولتۇرۇپ يېزا تاش يولى بىلەن غەرب تەرەپكە قاراپ ماڭدى . ئابدۇراخمان

ئۇلارغا ماڭغان يولى بىلەن يىراقتىن ئەگەشتى . چولپان بولسا ، ئارقىسىدىن بىر ئادەمنىڭ ئەگىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىدى . ئۇنىڭ خىيالىچە : «مېنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىمنى ئىنس ـ جىن بىلمەيدۇ» دەيتتى ، بىراق «جاھاننىڭ قۇلىقى بار» لىقىنى ئۇنتۇپ قالدى . چولپان قارلىق سەھەردە ساقچى ماشىنىسىنىڭ ئارقىسىدىن كېلىپ ئوۋچىلار بىلەن بارات موللىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا توپلىشىپ تۇرغاندا ، كۆزەتكۈچى يىگىتنىڭ ياندىشىپ تۇرغانلىقىنى ئەسلا بىلمىدى .

يىگىرمە توققۇزىنچى باب

كوزا كۈندە سۈنمايدۇ، كۈندە سۈنىدۇ

چولپان ماشىنىلارنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ ، ئورمانغا ئىچكىرىلەپ ، بارات موللىنىڭ ئۆيى تەرەپكە كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ :

— قارىڭ ! — دەپ ماشىنا تەرەپنى كۆرسەتتى . ئابدۇللانىڭ دىققىتىمۇ كېتىۋاتقان ئىككى ماشىنىدا ئىدى .

— كۆردۈم ، — دېدى ئابدۇللا . چولپان يەنە سورىدى :

— نېمە ئادەملەردۇ بۇ ؟

— ئوۋغا چىققاندۇ ؟

— ماشىنا بىلەنمۇ ئوۋغا چىقامدۇ ؟

— ئەلۋەتتە چىقىدۇ ، ئۇ ئەڭ قەبىھ ھايۋانلارنى ئوۋلايدۇ ، ئۇلار ئوۋلاپ تۇرمىسا ھېچكىم خاتىرجەم بولالمايدۇ . بۇگۈن ئۇلار مۇشۇ ئەتراپتا يوشۇرۇنۇپ ياتقان بىرەر يىرتقۇچنى ئوۋلىسا كېرەك .

— سىز ناھايىتى مەنىلىك گەپ قىلىدىكەنسىز ، چۈشىنەلمىدىم .

— ئۇنداق بولسا ، ھازىرلا چۈشىنىپ قالىسىز .

ساقچى ماشىنىسى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ئابدۇللا :

«بۇگۈن نەس باسامدۇ ، نېمە؟ بارات موللىنىڭ يېنىغا هاجەتمەنلەردىن باشقىسى كەلمەيتتى . بىرەر ئىشتىن چاتاق چىققان بولسا ، ئۇنى ئىزدەپ كەلسە كېرەك» دەپ ئويلىدى .

ئابدۇللا ئاتنىڭ مېڭىشىنى تېزلەتتى . هارۋا يېقىنلاپ بارغاندا ، بارات موللىنىڭ ئىشكى ئالدىدا دوختۇرخانىنىڭ قۇتقۇزۇش ماشىنىسى بىلەن بىر ساقچى ماشىنىسى تۇراتتى . ئەمدى هارۋىنى قايتۇرۇپ كېتىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى .

ئىش مۇنداق ئىدى : بۇگۈن ئەتىگەندىلا يېقىن ئەتراپتىكى دېهقانلار چوماق ـ تاياقلىرىنى ئېلىپ ئورمانلىققا ئۆۋ ئىزدەپ كېلىپ ، بارات موللىنىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلىپ قالدى . قارىسا ، ئۆينىڭ ئىشكى ئوچۇق تۇرۇپتۇ . ئەمما كاڭنىڭ موريىسىدىن ئىس چىقىپ تۇرىدۇ .

ئۆۋچىلاردىن بىرى : «هەي بۇرادەرلەر ! موريدىن ئىس چىقىۋاتىدۇيۇ ، شۇنداق سوغۇقتا ئىشكىنى ئوچۇق قويغىنى نېمىسى . يۇرۇڭلار قاراپ باقايلى !» دەپ ئىشكىتىن كىرىپ كۆردىكى ، ئۆينىڭ ئىچى قالايمىقان ، مەدەكتەك يىمىرىپ يۆگەلگەن بىرەر يۇز پارچە تۇمار ، ئالىيېشىل يىپ بىلەن چىگىلگەن ئاتنىڭ تاقىسى ، داتلىشىپ كەتكەن مىخ ، ئىچىگە سۇيۇقلۇق قاچىلانغان بىر ـ ئىككى يۇز تال پېنسىلىن قۇتىسى ، يەنە ئەللىك ـ ئاتمىش پارچە لاتىغا ئوراپ چىگىلگەن تۇگۇچلەر ، ئىت پوقى ، مۇشۇك پوقى ، يىلاننىڭ بېشى ، بۇركۇتنىڭ كاللىسى ، لاتا قورچاق ، ئادەمنىڭ باش سۆڭىكى قاتارلىق نەرسىلەر چېچىلىپ تۇراتتى . بارات موللىنىڭ ساقىلى يوق ، ئىشتانسىز بەهوش ياتاتتى . ئۇنىڭ ئۆلۈك ياكى تىرىكلىكىنى بىلگىلى بولمايتتى . ئوۋچى دېهقانلار مەسلىهەتلىشىپ ، شۇئان ياشلاردىن بىرىنى جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىگە ئەۋەتتى . ساقچىلار دوختۇر ئېلىپ كەلگەندە ، بارات موللا تېخىچە هوشسىز ئىدى .

چولپان بىلەن ئابدۇللا يېتىپ كەلگەندە ، ساقچىلار بارات موللىنى ۋە ئۆينىڭ ئىچىدىكى قالايمىقانچىلىقنى سۈرەتكە ئېلىپ ،

خەرىتىسىنى سىزىۋاتاتتى . دوختۇر ئۇنىڭغا قۇتقۇزۇش ئوكۇلى ئۇرۇپ نوسۇلكىنىڭ ئۇستىگە ئېلىپ ياتقۇزۇپ قويدى . ئۇ تېخى ئۆلمىگەنىدى .

بۇ ئىش تاڭ سەھەردە يۈز بەرگەنىدى . ئورمان مەيدانىنىڭ غەربىي تەرىپىدىكى بىر كەنتتە شېرىپ ئىسىملىك بىر يىگىت بار ئىدى . ئۇ يالغۇز ئوغۇل بولغاچقا ، ئاتىسى بىر ئوغۇل دەپ نېمە دېسە شۇنى قىلىپ بېرىپ ، ئەتىۋارلاپ چوڭ قىلدى . شېرىپ ئۆزىمۇ ياۋاش ، ئەمگەكچان ، كىشىنىڭ ھەققىگە قول سوزمايدىغان ئاق كۆڭۈل يىگىت ئىدى . شۇڭا تەڭ دېمەتلىكلىرى ، مەھەللىلىكلىرى ياخشى كۆرۈپ ھۆرمەتىنى قىلاتتى .

شېرىپ يىگىرمە ئىككى ياشقا كىرىپ قالدى . يەنىلا گەپ - سۆز قىلماي يۈرۈۋەردى . چۈنكى ، ئۆزىدىن كىچىك ئۇكىلىرى بار بولۇپ ، ئىككى سىڭلىسى مەكتەپتە ئوقۇيتتى ، ھازىرقى چاغدا بىر بالىنىڭمۇ ئوقۇش سېلىقىنى تۆلىمەك تەس بولۇپ تۇرغاندا ، ئىككى بالىنىڭ ئوقۇش سېلىقى ئۈچۈن بۇ ئائىلىنىڭ يىللىق تاپقان دارامىتى ھەرگىزمۇ يەتمەيتتى . شۇ سەۋەبتىن ، ئائىلىسىنىڭ قىيىنچىلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ ، ئۆيلىنىش تەلىپىنى قويماي يۈرگەنىدى . ئاتا - ئانىلىرى بولسا ، ئوغلىنى ئۆيلەپ ، ئۆز مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلمىسا بولمايتتى . شۇڭا ، بانكىدىن قەرز ئېلىپ ئۆيلىمەكچى بولۇپ ، مۇڭاپىق بىرەر لايىق ئىزدەپ يۈرگەنده ، قوشنىلاردىن بىرى مەسلىھەت بېرىپ :

— يۇقىرىقى مەھەللىدە زەيدۇن باخشىنىڭ قىزلىرى باراۋەر چوڭ بولدى . بۇ قىزلار بىر - بىرىدىن چىرايلىق ، چوڭ قىزى نۇسرەت بۇ يىل يىگىرمە ئىككى - يىگىرمە ئۈچ ياشلارغا كىرىپ قالدى . بولسا شېرىپجاندىن بىرەر ياش چوڭدۇر . بىرەر ياش دېگەنىنىڭ كارى چاغلىق . زەيدۇن باخشىنى مەھەللىنىڭ ئاقساقاللىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى . شېرىپجان يالغۇز ئوغۇل بولغاندىكىن ، قېينىتىسىنىڭ يۈز - خاتىرسىدىن ئوبدان كۆن ئېلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس ، — دېدى .

بۇ پىكىر شېرىپنىڭ ئاتىسىغىمۇ يېقىپ قالدى. شېرىپقا مەسلىھەت سالغانىدى، «سىلەر نېمە دېسەڭلار شۇ، مېنىڭ باشقا گېپىم يوق» دېدى.

شۇنداق قىلىپ، قىزنى شېرىپقا كۆرسىتىش ئۇچۇن، قوشنىسىنىڭ قىزى بىر كۇنى ئالاھىدە باشلاپ كەلدى. شېرىپ كۆردىكى، نۇسرەت گەرچە يېزا قىزى بولسىمۇ، شەھەر قىزلىرىدەك ياسىنىۋالغان بولۇپ، چاچلىرىنى كەستۇرۇپ سېرىق بوياپ، يۇزلىرىگە بولۇشچە ماي سۇركەپ، لەۋلىرىنى قىپقىزىل بويىۋالغان، يەڭسىز قىسقا كوپتا كىيىۋالغان، شىم بىلەن كوپتا ئارىلىقىدىن بەللىرىنى ئىككىلىك يالىڭاچ قويۇپ، كۆكسىنى ئۆز ئورنىدىنمۇ يۇقىرىراق تارتىپ چوقچايتىۋالغانىدى.

شېرىپ نۇسرەتنى كۆرۇپ، قىزىپلا قالدى. شۇ كۇندىن باشلاپ، شېرىپقا ئىشتىياق پەيدا بولۇپ، تويىنى تېزرەك قىلىشقا ئاتا ـ ئانىسىنى ئالدىراتقىلى تۇردى. قىز تەرەپمۇ قىزلىرىنىڭ يامان ئاتلىق بولۇپ يۇزىنى تۆكۈپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ، چىڭ تۇتۇشقا تىرىشاتتى، ئەمما قىزلىرى بولسا، گەپلىرىنى بىر قىلىۋېلىپ ھەر باب بىلەن ئاتىسىنى گوللايتتى. ئانىسى كەنجىخان بولسا، ئەجدادلىرىدىن تارتىپ يامان يولغا ئامراق ئۆتكەنلەر ئىدى. شۇڭا، قىزلىرىنىڭ ناشايان ئىشلىرىنى بىلىسىمۇ چەكلىمەي، بەلكى يول كۆرسىتەتتى. كېچىسى تاڭ ئاتقۇچە زەيدۇن باخشىنىڭ ئۆيىدە خاتىرجەملىك يوق ئىدى، بىردەم ئۆگزىگە چالما چۇشۇۋاتقان، بىردەم ئىتنى قاۋىتىۋاتقان، بىرى ئىسقىرتىۋاتسا، بىرى قۇشلاردەك سايراۋاتقان. بىرەر شەپە چىققاندىن كېيىن بۇ قىزلار ئولتۇرالمايۋاتقان. بىر نېمە دېسە، خوتۇنى كەنجىخان ئارىلىشىۋالغان. زەيدۇن باخشى «دات!» دەپ يۇرگەن كۇنلەرنىڭ بىرىدە، شېرىپ تەرەپتىن نۇسرەتكە سۆز سېلىپ كەلدى. زەيدۇن شۇئان قويدىن بىرنىڭ بېشىنى كېسىپ، مېھمانلارنى ئوبدان كۇتتى. تويلۇقنى پۇتۇشۇپ، تويىنى ۋاقتىدا قىلىشنى بېكىتتى.

ئارىلىقتا ھەپتە ئۆتمەيلا ، قىز تەرەپ «ئارىلىققا سوغۇقچىلىق چۈشۈپ قالمىسۇن» دەپ ئالدىرىتىپ ، توينى قىلىۋەتتى .

نۇسرەتنىڭ توي قىلىشى پەقەت كىشىلەرنىڭ «ئەر ئالمىدى» دېگەن ھاقارىتىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈنلا ئىدى . ئۇ كىچىك چاغلىرىدىنلا باشباشتاق بولۇپ كەتكەن بولۇپ ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەر - ئايال ئوتتۇرىسىدىكى ئىشلار ئادەتتىكى ئويۇن ئىدى .

نۇسرەت شېرىپ بىلەن توي قىلغاندىن كېيىن ، ئۇنىڭ ياراتمىدى ، ئۇ كۈندە دېگۈدەك ئانىسىنىڭكىگە قاترايتتى . ئانىسى كەنجىخان بولسا ، قىزىنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى بىلىدىغان بولغاچقا ، ئۇنىڭ ئىشلىرىنى قوللايتتى ، ناۋادا ئۇنىڭ ئۈلپەتلىرى كېلىپ قالغۇدەك بولسا ، ئۆينى خالىي قىلىپ بېرىپ سىرتتا ئايلىنىپ يۈرەتتى .

نۇسرەت ئويناپ ئۆگىنىپ كەتكەچكە ، بىر ئەرنىڭ ئىتائىتىگە كۆنەلمىدى . شۇڭا ، ئۇ ئېرىدىن چىقىپ كېتىش قارارىغا كەلدى . ئۆز مەقسىتىنى ئېرى شېرىپقا چىرايلىق دېگەن بولسىمۇ ، ئۇنى گەپكە كىرگۈزەلمىدى . مۇشۇنداق جىلى بولۇپ تۇرغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە ، ئۇنىڭ دوستى زۇلپىيە كېلىپ قالدى . نۇسرەتنىڭ چىرايىدىكى بىئارامليقنى كۆرۈپ :

— ئاداش ، نېمە بولدۇڭ ؟ باشقىچە كۆرۈنسەنغۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— قەپەسكە چۈشتۈم ، نەگىلا ماڭسام ئەگىشىپ يۈرۈيدىغان ئەر دېگەن نېمىگە جاق تويدۇم .

— ھەي ئەخمەق ! — دېدى زۇلپىيە ، — شۇمۇ گەپ بولدىمۇ ، ئەر دېگەن نېمىتى ! ئاتاڭ باخشى تۇرسا ، ئېرىڭ ساڭا ھەرگىز قول سالالمايدۇ . سەن مۇشۇ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ كۈندە سوقۇشقىن . ئۆيدە تۇرما ، ئۇ تەرەپتىن ئەكەلسە ، بۇ تەرەپتىن كەت . قىلىڭ دېگەننى قىلما ، قىلماڭ دېگەننى قىل . شۇنداق قىلساڭ ئۇنىڭ ھەرقانچە مەيلى بولسىمۇ ، رايى يېنىپ قويۇپ بېرىدۇ . ئەگەر بۇنى قىلالمىساڭ ، موللامغا ئوقۇتقىن . بىلمەيلا

قالىدۇ ، تېزلا ئايرىۋېتىدۇ .
— بۇغۇ ياخشى چارە ئىكەن ، لېكىن موللامنىڭ نەدىن تاپىمەن ؟ — دېدى نۇسرەت .
— بۇ ئاسان ، — دېدى زۇلپىيە ، — ئاناڭغا دېگىن .
— ئانامغا ؟
— شۇنداق .
— ئۇ بىلەمدۇ ؟
— ئەلۋەتتە بىلمىدۇ . شۇڭا ئاناڭنى «كەنجىخان بىلگەك» دەپ بىكار دېمەيدۇ .
ئىككىسى بىردەم كۈلۈشتى . ئاندىن زۇلپىيە :
— مەن ئالدىراش بىر ئىش ئۈستىدە كېتىۋاتقانىدىم . يەنە كېلىمەن ، — دەپ كېتىپ قالدى . نۇسرەتمۇ سومكىسىنى ئېلىپ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ماڭدى .
كەنجىخان نۇسرەتنى ئەتىگەندىلا ئېرىنىڭ ئۆيىگە يولغا سېلىپ قويغانىدى ، ئۇنىڭ ئۇزاق ئۆتمەيلا قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ :
— تېخى ئەتىگەندە كەتمىدىڭمۇ ؟ يەنە نېمە بولدۇڭ ؟ — دەپ سورىدى .
— ھېچنېمە ، — دېدى نۇسرەت ، — بىر ئىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن .
— نېمە ئىشنى ؟
— بەك مۇھىم ئىشنى .
— تېزرەك دېگىنە ، تەقەززا قىلماي .
— چىقىپ كېتىمەن .
— نەدىن ؟
— شېرىپتىن .
— نېمىشقا ؟
— سورىماڭ ، دېسەم گەپ تولا .
— قويۇپ بەرمىسىچۇ ؟
— سىز ئايرىپ قويۇڭ .

— قانداق ئايرىيمەن؟
— ئاداشلىرىمنىڭ دېيىشىچە ، مولـلامغا ئوقۇتۇپ باقـسام بولغۇدەك .
— كىم شۇنداق دېدى؟
— زۇلپىيە ، ئۇنىڭغىمۇ سىز يول كۆرسەتكەن ئىكەنسىزغۇ ، هازىر ئاجرىشىپ بوپتۇ .
— مەيلى ئەمسە ، كۆڭۈلدىن چوڭ نېمە يوق . رايـــڭ تارتمىسا ، چىقىپ كەت . لېكىن بۇ ئۇنداق ئاسان ئەمەس . بۇگۈن قايتىپ كېتىپ ، ئەتە ئەتىگەندە كەلگىن . شەھەر يولىدىكى چوڭ ئورمانىنى بىلەمسەن؟ ئۇ يەردە بارات موللام دەپ بىر كىشى بار . ئۇنىڭ قېشىغا بارغانلا كىشى مۇرادىغا يەتمەي قالمايمـــش . بۇ گېپىمنى بىر كۈنى زۇلپىيە ئاڭلاپ قالغانىدى ، شۇنى ساڭا دەپتۇ . سەنمۇ بېرىپ بەختىڭنى سىناپ باق . هازىر تېزرەك قايتىپ ، ئېرىڭ سوراپ قالسا ، ئاداشلىرىمنىڭ ئۆيىگە باردىم دېگىن ، — دەپ نۇسرەتنى يولغا سالدى كەنجىخان .
نۇسرەت بارغاندا ، شېرىپ ئۆيدە يوق ئىـــدى . ئۇ ئۆيگە كەلگەندە ، نۇسرەتنىڭ نەگە بارغانلىقىنى سوراپمۇ يۇرمـــدى . نۇسرەت كېچىنى ئۆتكۈزۈپ ، شېرىپتىـــن رۇخسەت ئېلىـــپ ، ئەتىگەندىلا ئانىسىنىڭ ئۆيىگە راۋان بولدى .
نۇسرەت بارغۇچە كەنجىخان ياغ بىلەن بىرقانچە توقاچ يېقىپ ، بىر ياغلىققا ئوراپ ، سومكىغا سېلىپ تەييارلاپ قويغانـــدى . كەنجىخاننىڭ ئۆيى بىلەن ئورمانلىق ئون نەچچە چاقىرىم كېلەتتى . نۇسرەت يېتىپ كەلگەندە ، كەنجىخان سومكىنى ئۇنىڭغا بېرىپ ، بارات موللىنىڭ ئۆيىگە بارىدىغان يولنى دەپ بېرىپ ، يولغا سېلىپ تۇرۇپ ، «ئارىلىق خېلى بار ، دىققەت قىلغىن» دەپ جېكىلەپ قويدى .
نۇسرەت بارغاندا ، بارات موللا يالغۇز ئىدى . ئۆيگە كىرگەن بۇ قىزنى كۆرۈپ :
— ۋاي قىزىم ، قانداق بولۇپ كېلىپ قالدىڭىز؟ — دەپ

ئورنىدىن تۇرغانىدى . نۇسرەت :

— نېمىشقا كېلەتتىم ، ئۆزلىرىنى سېغىنىپ كەلدىم ، — دەپ نازلىنىپ بېرىپ ، سۇپىنىڭ قىرىدىلا ئولتۇردى . بارات موللا يالغۇزچىلىقتىن ئىچى پۇشۇپ ئولتۇرغاندا كەلگەن بۇ مېھمان ئۇنى شۇنداق خۇشال قىلىۋەتتىكى ، كۆڭلىدە : «خۇدا ! بەندىلىرىڭنى ئامەتتىن مەھرۇم قىلمايدىكەنسەن ، ھەر كىمنىڭ نىيەت ئىقبالىغا بېقىپ كۆڭلىدىكىنى بېرىدىكەنسەن ئەمەسمۇ ، بۇگۈن مانا كۆڭلۇمدە ئويلاۋاتقىنىمنى يەتكۈزۈپ بەرگىنىڭگە مىڭ رەھمەت» دەۋەتتى . ھەقىقەتەنمۇ بارات موللا پۇل ـ مالغا موھتاج ئەمەس ئىدى . ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىسى پەقەت خوتۇنلا ئىدى . بىر كۈنى ئۇنىڭ سىرداشلىرىدىن بىرى :

— موللىكا ، ئۆزلىرى بىر ئۆمۈر ئويناپ ئۆتتىلە ، ئىبادەتمۇ قىلدىلا ، ئۇ ئالەمگە بارغاندا جەننەتكە كىرەلمۇ ياكى دوزاختا ؟ — دەپ چاقچاق قىلغاندا :

— قەيەردە ئايال كىشىنىڭ ئاۋازى چىقسا ، شۇ يەرگە كىرىمەن ، — دېگەنىدى .

— كەلگىنىڭىز بەك ياخشى بوپتۇ . ئۇستۇن چىقىڭ ، — دەپ كاڭنىڭ ئۇستىگە تەكلىپ قىلدى . نۇسرەتمۇ ئانچە تەكەللۇپ قىلمايلا ئورنىدىن تۇرۇپ ، يۇقىرىغا ئۆتۈپ ئولتۇردى .

— خوش ، گېپىمىزگە كېلەيلى ، — دېدى بارات موللا ، — بىرەر ئىش بارمىدىكىن ، قېنى ئاڭلاپ باقاي .

— ئىش بولغاندىمۇ ، بەك مۇھىم ئىش دېسىلە ، بىر لامزەللە ، ياۋاش بىر نېمىگە تېگىپ قالغانىكەنمەن . كۈندىن ـ كۈنگە كۆزۈمگە سەت كۆرۈنۈپ ، كۆڭۈلسىز بولۇپ قالدىم . قانداق قىلسام قۇتۇلارمەنكىن دەپ ، تىللاپ باقتىم ، ياقىسىغا ئېسىلىپ باقتىم ، يۇزلىرىنى تىرمىلاپ باقتىم ، شۇنداقتىمۇ قول ياندۇرماي تۇرۇۋالدى . ئاخىر ئامال قىلالماي ئاپامغا دېگەنىدىم ، ئۆزلىرىنىڭ قېشىغا ئەۋەتتى . سوغۇقنى سوغۇق دېمەي ، ئاران تەستە ئۆزلىرىنىڭ يېنىغا كەلدىم . ئەگەر ئاشۇ ئەردىن ئايرىپ قويىدىغانلا

ئىش بولسا ، دېگەنلىرىنى قىلاتتىم ، — دەپ ، نۇسرەت كېلىش مەقسىتىنى قىسقىچە ئېيتىپ ئۆتتى .

— ئۇنداق بولسا ، — دېدى بارات موللا ، — بۇ مۇھىم ئىشكەن . ئالدى بىلەن كىتاب ئېچىپ باقاي ، ئۇنىڭدا نېمە چىقىدۇ ، شۇنىڭغا قاراپ ئىش قىلايلى ، — دېدى . ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ تاختا بېشىدىكى بىر كىتابنى ئېلىپ كېلىپ ئولتۇردى . پىچىرلاپ بىرنېمىلەرنى دەپ كىتابقا «سۇف» دەپ بولۇپ ، كۆزىنى يۇمۇپ تۇرۇپ تەڭ ئوتتۇرىسىدىن ئېچىپ ، ئاندىن كىتابقا قاراپ بىردەم تۇرۇپ كېتىپ :

— ئىش چاتاق ! — دەپ نۇسرەتكە قارىدى .

— نېمە بولدى ؟ — دەپ سورىدى نۇسرەت ئەنسىرىگەن ھالدا .

— سىز ھەربىرىڭىزنىڭ ئىچىڭىز ھەربىرىڭىزنىڭ بوپتۇ .

— نېمە بوپتۇ ؟

— سىزگە ئوقۇتۇۋېتىپتۇ .

— نېمىنى ئوقۇتۇپتۇ ؟

— باشقا بىر موللىنى تېپىپ ، سىزگە قەست قىلۇۋېتىپتۇ .

— قانداق قىلىمىز ؟

— ياندۇرىمىز .

— ئاسانمۇ ؟

— ئاسان ئىش ئەمەس ، «رەدنامە» بىلەن ئۇنىڭ قەستىنى ياندۇرۇپ بولۇپ ، ئاندىن كېيىن بىزمۇ ئۇنىڭ قەستىلەيمىز . ئۇ چاغدا سىزنى قويۇپ بېرىمىزنى كۆرەي .

— ئۇنداق بولسا ، ھازىرلا باشلىغىلى بولامدۇ ؟

— «رەدنامە» ئوقۇش ئۈچۈن كۆپ تەييارلىق كېتىدۇ . يەتتە كۆۋرۈكنىڭ ياغىچى ، يەتتە كۆلنىڭ سۈيى بولۇشى كېرەك ، يەنە يەتتە ئۆيدىن تۆمۈر ـ تەسەك تىلەپ كېلىمىز . ھازىرقى ۋاقىتدا يەتتە كۆۋرۈكنىڭ تاپقىلى بولىدۇ ، يەتتە كۆلنى تاپماق تەس . پۈتۈن يېزا بويىچە يەتتە كۆل بارمۇ ـ يوق ، بىلگىلى بولمايدۇ . مەن بۇ نەرسىلەرنى يازنىڭ يېزىدىلا تەييارلىتىپ ساقلاپ

قويغاندىم . ھازىرقى زامانىستان سوغۇقتا ، كۆل بولغان بىلەنمۇ سۇيى ئەمەس قىلسۇن ! مەنمۇ باشقىلارغا پۇل بېرىپ ئالغاندىم . سىز بۇگۈن بېرىپ ئانىڭىز بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ، ئەگەر چىقمىنى كۆتۈرەمسىز دەپ قالسا ، تەييارلىقىڭىزنى قىلىپ كېلىڭ . يەنە شۇنىمۇ سەمىڭىزگە سىلىپ قويماي ، ئىككى كېچە ـ كۈندۈزدە تۈگەيدۇ . يالغۇز كېلىسىز ، مەخپىي ئوقۇيمىز ، قانداق ؟ — دەپ نۇسرەتكە قارىدى . نۇسرەت بولسا ، ئېرىدىن ئاجرىشىدىغانلا ئىش بولسا ، ھەرقانداق بەدەل تۆلەشكە تەييار ئىدى . شۇڭا :

— خاتىرجەم بولسىلا موللام . دېگەنلىرىنى بېرەمەن ، — دەپ ئورنىدىن تۇردى . بارات موللىمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ :

— ماڭا قاراڭ ، — دەپ نۇسرەتنىڭ قولىنى تۇتتى ، نۇسرەتمۇ قولىنى ئەپقاچماي جىم تۇردى . ئۇنىڭ رەڭگارەڭ مۆجىزىلەرنى تاماشا قىلىپ ئادەتلىنىپ كەتكەن ھارامزادە كۆزلىرى بارات موللىغا تىكىلىپ ، رازىلىق بىلدۈرگەندەك ئۇيناقلاپ تۇراتتى . بارات موللا نۇسرەتنىڭ قايىللىقىنى سېزىپ ئاستا ئۆزىگە تارتتى . نۇسرەتمۇ قارشىلىق قىلمىدى . بارات موللا تەشنالىق بىلەن ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇنىڭ ئاغزى ـ بۇرنىنى يالاپ تۇرۇپ مەيدىسىگە چىڭ تارتتى . نۇسرەت بولسا ، پۇل ئۈچۈن بۇنىڭدەك سورۇنلارنى كۆپ كۆرگەن بولغاچقا ، موللىنىڭ پىشلاش ساقاللىرى يۈزلىرىنىڭ يۇمران ، نازۇك تېرىلىرىنى سۈپۈرگىدەك تاتىلاپ تۇرسىمۇ ، قىلچە سەسكەنمىدى . لەۋلىرىنىڭ قىپقىزىل بوياقلىرىمۇ قېرى موللىنىڭ چىشسىز ئاغزىدىن ئاققان شۆلگەيلىرى بىلەن يۇيۇلۇپ كەتكەنىدى . ھۇزۇر كۆرۈۋاتقاندەك ئۇنىڭ بىلەنمۇ كارى بولمىدى .

بىردەمدىن كېيىن موللا نۇسرەتنى قويۇپ بەردى . چۈنكى ئۇنىڭغا ، نۇسرەتنىڭ ھۇزۇرىدىن باشقا پۇلمۇ لازىم ئىدى . شۇڭا ئۇنى قايتۇردى .

نۇسرەت بارات موللىنىڭ سېھىرخانىسىدىن قايتىپ ، ئورمانلىقتىن چوڭ يولغا چىققاندا ، كۈن كەچ پېشىن بولغانىدى . ھاۋا تۇتۇق ، ئاچچىق سوغۇق جاندىن ئۆتۈپ تۇرسىمۇ نۇسرەت

ۋېلىسىپىت بىلەن ئورمانلىقنىڭ توپىلاڭ يولىدىن چوڭ يولغا چىقىپ بولغۇچە تەرلەپ كەتتى . نۇسرەتنىڭ چوڭ يولغا چىقىشى بىلەن ئېرى شېرىپنىڭ قوشنىسى ھەسەلخانىنىڭ ئېشەك ھارۋىسى بىلەن بازاردىن قايتىپ كېلىشى تەڭ چىقىپ قالدى .

ھەسەلخان بولسا ، ساۋاتلىق ، ناھايىتى زېرەك ئايال ئىدى . ياشلىق دەۋرلىرىدە كەنتنىڭ ئاياللار مۇدىرى بولغانىدى ، مانا ئەمدى يېشى ئاتمىشتىن ھالقىپ ، خېلىلا قېرىپ قالدى . ئۇنىڭ بالا ـ ۋاقىلىرى بولمىغاچقا ، ئائىلىسىنىڭ ھەممە ئىشلىرىنى ئۆزى قىلاتتى . شۇنداقتىمۇ قولۇم ـ قوشنىلار تاشلىۋەتمىدى ، بولۇپمۇ شېرىپ كۆپ يېقىن تۇردى . ئۇ ئۆيلەنگەندىن كېيىن ئايالى نۇسرەتمۇ ھەسەلخانىنىڭ ئۆيىگە پات ـ پات كىرىدىغان بولدى . ئۇ ئىشەنگەنلىكىدىنمۇ ياكى ياشلىق نادانلىقىدىنمۇ ، ئىشقىلىپ ، ھەسەلخان بىلەن ئۇزاق ـ ئۇزاق ئولتۇرۇپ ، ئويلىغان ـ قىلغانلىرىنى تارتىنماي سۆزلەپ بېرەتتى . ھەسەلخانمۇ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى تىڭشاپ بېرەتتى ، ئەمما ئۇ نۇسرەتنىڭ قانداقتۇر بىر شاللاق قىز ئىكەنلىكىنى بىلسىمۇ ، ئۇنىڭغا يا ئۇنداق ، يا بۇنداق دەپ بىرنەرسە دېمەيتتى . چۈنكى ، ئۇ قېرىغاندا ياش بالىلار بىلەن گەپ تالىشىپ ئولتۇرۇشنى ياكى تەربىيە بېرىمەن دەپ رەنجىتىپ قويۇشنى ئۆزىگە ئارتۇقچە ئىش دەپ بىلەتتى . شېرىپنى بولسا ، ئۆز بالىسىدەك كۆرگەچكە ، ھەرقانداق سۆزلىرى بولسا دەۋېرەتتى . شېرىپمۇ ئۇنىڭ سۆز ـ نەسىھەتلىرىنى خۇددى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ سۆزلىرىدەك بىلىپ ئاڭلايتتى .

نۇسرەتنىڭ دەيدىغىنى — داۋاملىق شېرىپتىن ئاجرىشىش گېپىلا ئىدى . ھەسەلخان دەسلەپتە نەسىھەت قىلىپ باقتى . بىراق ئۇ ئاڭلىمىدى ، ئۇنىڭدىن كېيىن نەسىھەتمۇ قىلمايدىغان بولدى ، ئەمما ئۇنىڭ ھەرىكەتلىرىگە كۆز ـ قۇلاق بولۇپ يۈردى . مانا بۇگۈن ھەسەلخان بازارغا بېرىپ قايتىپ كېلىۋاتقاندا ، چىغىر يول دوقمۇشىدا دوقۇرۇشۇپ قالدى ـ دە ، ھەسەلخانىنىڭ كۆڭلىدە بىردىنلا گۇمان پەيدا بولدى ، چۈنكى ھەسەلخان نۇسرەت چىقىپ

كەلگەن ئورمان يولىنىڭ بارات موللىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ توختايدىغانلىقىنى بىلەتتى . كۆڭلىدە ئۇ نۇسرەتنى «بارات موللىنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ» دەپ ، ئۇنىڭدىن :

— ۋاي قىزىم ! سوغۇقتا نېمە بۇ جاڭگالدا يۈرۈيسىز ؟ قاچان كەلگەن ؟ — دەپ سورىدى . نۇسرەت :

— ماڭۇ ئىشنى كۆرمەمدىغان ، ھەسەلخان ئانام بىلەن تەڭ چىقىپ قالغىنىمىزنى ؟ بارات موللامنىڭ قېشىغا بارغانىدىم ، شۇ يەردىن كېلىشىم . يوللىرى بەك توپىلاڭ ئىكەن ، ھېرىپ جېنىم ئاز قالدى ، — دەپ ، ۋېلىسىپىتنى توختىتىپ قويۇپ ، قولياغلىقى بىلەن مەڭزىدىكى تەرلىرىنى سۈرتتى .

ھەسەلخان بولسا ، نۇسرەتنىڭ نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى ئاللىقاچان چۈشىنىپ بولغان بولسىمۇ ، بىلمەسكە سېلىپ ، سوراشنى داۋاملاشتۇردى :

— ئاغرىپ قالمىسىڭىز ، نېمىمۇ قىلاتتىڭىز دۈگا ئوقۇتقىلى ئۇنى ئىزدەيمەن دەپ ئاۋارە بولۇپ . ھېرىپ قاپسىز ، ۋېلىسىپىتنى ھارۋىغا تاشلاڭ ، ھارۋىدا ماڭايلى ، — دەپ ھارۋىسىنى توختاتتى .

— رەھمەت ، ۋېلىسىپىت بىلەن مېڭۈۋېرەي ، — دەپ ھارۋىنى يانداپ ماڭدى نۇسرەت ، — بارات موللىنى مەنمۇ بىلمەيتتىم ، ئاپامدىن ئاڭلاپ كەلدىم . ئۇنىڭغا موھتاج بولۇپ قالدىم .

— نېمە ئىش بىلەن ؟

— شېرىپتىن چىقىپ كېتەي دەيمەن .

— بىر ئوبدان يۈرۈپما ؟

— نەدىكىنى ، بەك ياۋاش ، مىس ـ مىسكەن .

— ماڭۇ ئەخمەقلىقىنى كۆرۈڭ ! ئەر خەق ياۋاش بولسا ياخشى ئەمەسمۇ ؟

— ئەر خەق دېگەننىڭ قەھرىمۇ بولسا ، زەھىرىمۇ بولسا . ياۋاش ئەردىن خۇدا ساقلىسۇن ، تىللىساممۇ گەپ قىلمىسا ، ئۇرسامۇ قول ياندۇرمىسا ، ئۇنىڭ قەيىرى ئەر بولسۇن ؟ «ئەر خەق دېگەن خوتۇننىڭ ئۈچ كۈندە بىر قېتىم بىر مۇشت سالالمىسا ،

نىكاھ ئاجراپ كېتىدۇ» دەيدىكەن. ئۇنداق ئىش شەرىپىنىڭ قولىدىنغۇ ھەرگىز كەلمەيدۇ، ھەتتا چەكچىيىپمۇ قارىيالمايدىغان تۇرسا، بۇنىڭدەك ئادەم بىلەن بوغۇلۇپ كېتىدىكەن كىشى.

— بارات موللا نېمە دېدى؟

— ئايرىپ قويايلى، — دېدى.

— قاچانلىققا؟

— ئەتە كەچقۇرۇن بارماقچى بولدۇم. ئىككى كۈندە تۈگەيدۇ، بۇ ئىشنى مەخپىي تۈتۈڭ، ئىنىس - جىن بىلمىسۇن. بولمىسا، بېشىمىزغا بالا تېپىۋالىمىز، دېگەندى. ئاپامنىڭ ئورنىدا كۆرۈپ ئۆزلىرىگە ئاغزىمدىن چىقىپ كەتتى. بىر كىم ئاڭلاپ قالمىسۇن يەنە. مەن ئەمدى بىرئاز توڭلاۋاتىمەن، ئالدىلىرىدا مېڭىپ تۇرای. كېيىن كۆرۈشەرمىز، — دەپ ۋېلىسىپىتىنى مىنىشكە تەمشىلىشىگە، ھەسەلخان:

— قىزىم! ئىككى كۈنگىچە بارات موللىنىڭكىدە تۇرۇپ قالسىڭىز شەرىپ بىلىپ قالماسمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇنىڭ ئىشىنى ئۆزۈم قىلىمەن، — دەپ ھەسەلخانغا قاراپ كۈلدى نۇسرەت.

— ئۇنچىلىك بولسا ياخشى، قانداق قىلاي دەيسىز؟

— بېرىپلا بىرەر باھانە تېپىپ ياقىسىغا ئېسىلىمەن. يۈزلىرىنى تاتىلاپ، بىر يىغلايمەن - دە، يامانلاپ كېتىمەن. مېنى ئەكېلىش ئۈچۈن بېرىپ بولغۇچە، ئىشلىرىمنى تۈگىتىپ بولىمەن.

— ئوبدان ئويلاپسىز. بوپتۇ ئەمسە، سىز مېڭىۋېرىڭ. مەنمۇ ئارقىڭىزدىن بارىمەن، — دەپ، ھەسەلخان نۇسرەتنى ماڭدۇرۇۋەتتى. ھازىرقى ئەھۋالدا نۇسرەتكە ھەرقانچە تەربىيە بەرسىمۇ كار قىلمايدىغانلىقىنى بىلەتتى. نۇرغۇن قېتىم تەربىيە بېرىپ سۆزىنى ئۆتكۈزەلمىگەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئارتۇق گەپ قىلماس بولغانىدى. مانا ئەمدى نۇسرەتنىڭ سۆزىدىن ئىشىنىڭ رەسۋالىق دەرىجىسىگە يەتكەنلىكىنى بىلدى. بارات موللىنى ئوبدان

بىلەتتى ، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئاياللارنى ئالداپ كېچىلىرى ئۆيىدە قوندۇرۇپ قېلىپ ، زىنا بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەنلىكى توغرىسىدا نۇرغۇن مىش - مىش گەپلەرنى ئاڭلىغانىدى . بۇگۈن نۇسرەتنىڭ ئۆز ئاغزى بىلەن دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ ، «ۋاي ئىسىت ، شېرىپنى قەرزدار قىلىپ پۇللىرىنى بۇزۇپ ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قېرى مۇناپىقنىڭ يوتقىنىدا تۇنەپ ئېرىنىڭ يۈزىنى تۆكىدىكەن ئەمەسمۇ» دەپ ئىچى تىت - تىت بولۇپ ، ئارقا - ئارقىدىن ئېشىكىگە قامچا ئۇرۇپ ، ئۆيىگە تېزرەك يېتىپ بېرىشقا ئالدىرىدى .

ھەسەلخان ئۆيگە بارغاندا ، كۈن كەچ بولۇپ نامازشام ۋاقتى بولغانىدى . ئۇ ئالدىراپ ھارۋىسىنى چىقىرىۋېتىپلا شېرىپنىڭ ئۆيىگە كىردى . شېرىپ بولسا ، ياقىلىرى يىرتىق ، يۈزلىرى يېغىر ، ئوچاقنىڭ ئالدىدا يالغۇز ئولتۇرۇپتۇ .

ھەسەلخان شېرىپنى كۆرۈپلا ئىشىنىڭ تېگىگە يېتىپ بولدى ، شۇنداقتىمۇ ھېچ ئىشنى ئۇقمىغان بولۇپ :

— ئوغلۇم ! نۇسرەت قېنى ؟ — دەپ سورىدى .

— يوق ، — دېدى شېرىپ ، بېشىنى كۆتۈرمەي تۇرۇپ .

— نەگە كەتتى ؟

— يامانلاپ .

— غەم قىلما ، — دېدى ھەسەلخان ، — خوتۇنۇڭنى ئەتە ئۆزۈم ئەكېلىپ بېرىمەن . لېكىن شەرتىم بار ، شۇنىڭغا ۋەدە بېرىشىڭ كېرەك .

— ۋەدە بېرەي .

— ئۇنداق بولسا ، ئەتە كەچكىچە ئۆيدىن چىقما . بىر كىم كۆرۈپ قالمىسۇن . قالغان ئىشنى ۋاقتى كەلگەندە بىلىسەن .

— رەھمەت سىزگە ، نېمە دېسىڭىز سۆزىڭىزدىن چىقمايمەن .

— شۇنداق بولسۇن ، — دەپ بازاردىن ئالغاچ كەلگەن ئىككى گىردىنى شېرىپقا بېرىپ ئۆز ئۆيىگە چىقىپ كەتتى . ئەمما ئۇ شېرىپنىڭ يېنىكلىك قىلىپ چاتاق چىقىرىپ قويۇشىدىن يەنىلا

ئەنسىرىمەكتە ئىدى .

نۇسرەت بارات موللىنىڭ ئۆيىدىن كەلگەندە ، شېرىپ ئىشىك ئالدىدا ئوتۇن يېرىۋاتاتتى ، ئۇ ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈپلا :

— ھەي خۇمسى ! شۇ كەمگىچە نېمە ئىش قىلدىڭ ! ئەمدى ئوتۇن كەسلىسەڭ تاماق قاچان پىشىدۇ ؟ زادى سېنىڭ بىلەن ئۆي تۇتمىغىنىم تۇتمىغان ! — دەپ ئۆيگە ماڭدى .

— نېمىگە سەكرەيسىز ! — دېدى شېرىپ ، — سىز كەلمىگەندىن كېيىن پولۇ ئېتىپ دۇملەپ قويدۇم ، ئەنە قارا‌ڭ . يەنە مەن يامانما ! ؟ قىزىق گەپ بولدى ـ دە ، بۇ .

— ئەتكەن پولۇلىرىڭنى ئاپاڭغا ئاپىرىپ بەر ! — دەپ ئۆيگە كىرىپ كىيىملىرىنى بىر سومكىغا تىقىپ ، ۋېلىسىپىتكە ئارتتى ۋە :

— بۇنى تاڭغىلى تانا تېپىپ بەر ، — دېدى .

— ھەي ! نېمە قىلغانغا كېتىسىز ؟ — دېدى شېرىپ ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن ، — بۇگۈن كەچ بولۇپ كەتتى . ئەتە ئۆزۈم ئاپىرىپ قويماي .

ئەمما نۇسرەت ئۇنىڭ سۆزلىرىگە پەرۋا قىلماي ، يامانلاپ ماڭدى . شېرىپ :

— ئۇنداق بولسا ، مەنمۇ بىرگە ئاپىرىپ قويماي ، — دەپ ۋېلىسىپىتىنىڭ قېشىغا ماڭغاندى . نۇسرەت قايتىپ كېلىپ :

— ھەي گۇمانخور ! سەن ماڭا ئىشەنمەيۋاتامسىنا ! مېنى بۇگۈن يا ئاق قىل ياكى قارا قىل ! — دەپ شېرىپنىڭ ياقىسىغا ئېسىلىۋالدى . شېرىپ ئۇنىڭ قوللىرىنى ياقىسىدىن ئاجراتماقچى بولۇپ شۇنداق تۇتۇشىغىلا شېرىپنىڭ ياقىسىنى قويۇۋېتىپ ، يۇزلىرىنى تاتىلاشقا باشلىدى . شېرىپ ئۇنىڭ قوللىرىنى تەستە تۇتۇۋالدى . نۇسرەت ئاپىسىنىڭ ئۆيىگە ماڭدى . شېرىپمۇ نۇسرەتنىڭ ئەسكىلىكىدىن جاق تويغاندى . «زادى قانداق قىلىش كېرەك ؟» دېگەن مۇرەككەپ سوئالغا جاۋاب ئىزدەپ يۇرگەن كۇنلەردە ، يەنە بۇ ئىش يۇز بەردى . شۇڭا ئۇنىڭغا ئەگىشىۋالمىدى .

نۇسرەتنىڭ جېدەل چىقىرىشىدىن ئاپىسى كەنجىخاننىڭ خەۋىرى بار ئىدى . شۇڭا ئۇ تاماققا تەييارلىق قىلىپ قويۇپ ، ساقلاپ ئولتۇرغاندا نۇسرەت كىرىپ كەلدى . كەنجىخان كۆردىكى ، نۇسرەتنىڭ كەيپىياتى ناھايىتى خۇشال ئىدى .

— كەلدىڭمۇ قىزىم ؟ — دېدى كەنجىخان بېرىپ نۇسرەتنىڭ قولىدىكى سومكىسىنى ئالغاچ ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ ، — ئىش قانداقراق ؟

— قانداق بولاتتى ، — دېدى نۇسرەت كۈلۈپ تۇرۇپ ، — بىز ئويلىغاندىنمۇ ياخشى دېگىنە ، ھېلىقى بارات موللام دېگەن كىشى شۇنداق ياخشى كىشىكەن ، بىردەمدىلا چىقىشىپ قالدۇق . كىتاب ئېچىپ ھەممە ئىشنى بىلىۋالىدىكەن . ماڭا كىتاب ئېچىپ بېقىپ : «ئېرىڭىز سىزگە ئوقۇتۇۋېتىپتۇ . سىزدە قەست بار ئىكەن . ‹رەدنامە › بىلەن قەستىنى يانداۋۇۋېتىپ ، ئاندىن كېيىن ئۇنى قەستلەپ ، سىزگە كۆڭۈلسىز قىلىپ تۇرۇپ ئايرىۋېتىمەن » دەپ ۋەدە بەردى . ئۇنىڭ دېيىشىچە ، «رەدنامە »نىڭ جابدۇقلىرىغا كۆپ نەرسە كېتىدىكەن . ئۆزىدە سېتىۋالغانلىرى بارمىش . شۇنىڭ پۇلىنى تۆلىسەكلا بولغۇدەك .

— ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ ـ دە ، — دېدى كەنجىخان ، — بۇگۈنكى كۈندە بىكار ئىش نېمىش قىلسۇن . ئۇنىڭ تەييارلىقىنى ئاللىبۇرۇن قىلىپ قويغانىدىم ، ھە راست ، ئىشنى قاچان باشلايدىكەن ؟

— ئەتە كەچقۇرۇن .

— «رەدنامە »گە سەن بارمىسامۇ قانداق بولىدۇ ؟

— ئەلۋەتتە شۇنداق ـ دە ، ئەتە كەچتە بارماقچى بولدۇم .

— يەنە كىم بارىدىكەن ؟

— ھېچكىم .

— يارەملەشكىلىچۇ ؟

— ئادەم بارمىش .

— سېنى بىر كىم كۆردىمۇ ؟

— ياق .

— بوپتۇ ئەمسە ، ئەتە كەچقۇرۇن بارغىن . بىر كىم كۆرمىسۇن . بىراۋ سوراپ قالسا ، بازارغا ماڭدىم ، دەپ قوي . قېنى كىيىملىرىڭدىكى توپىنى قېقىشتۇرۇۋال . ھەر نېمە بولسا ، مۇشكۇلىمىز ئاسان بولۇپتۇ ، — دەپ تۇراتتى ، تالادىن زەيدۇن كىرىپ :

— نېمە گەپ ؟ — دەپ ئۇلارنىڭ سۆھبىتىنى بىلمەكچى بولۇپ سورىدى .

— سىلە ئاڭلىمىساڭلىمۇ بولىدۇ . چىقىڭلا ، يۇگۇرۇڭلا ! — دەپ كەنجىخان بىر توۋلىۋىدى ، بىچارە قورقىنىدىن ئاستا چىقىپ كەتتى . كۆڭلىدە ئانا ـ بالا ئىككىسىنىڭ قانداقتۇر بىرەر مەخپىي ئىش ئۈستىدە سۆزلىشىۋاتقانلىقىنى سەزگەن بولسىمۇ ، گەپ ـ سۆز قىلالماي ، قورسقىدا : «خەپ دەللال ! خۇدايىم بىر كۈنى جازايىڭنى بېرەر » دەپ قاغىۋالدى .

نۇسرەت ئۇچۇن بولسا ، ئەتىكى كۈن تېخىمۇ خۇشال بولىدىغان كۈن ئىدى . ئاخشىمى خېلى ئۇزاققىچە تېلېۋىزورغا قاراپ ئولتۇردى . ئەمما ئۇنىڭدا نېمىلەرنىڭ چىقىۋاتقانلىقى خىيالىدىمۇ يوق ئىدى . ئۇنىڭ ئويلاۋاتقىنى تاڭنى ئىتتىكرەك ئاتقۇزۇپ ، ئەتىسى بارات مولىلىنىڭ قېشىغا بېرىپ ، ئۇنىڭ سېھىر ـ كارامەتلىرى ئارقىلىق ئېرىدىن ئاجرىشىش ، ئاندىن ئۆزى بەگ ، ئۆزى خان بولۇپ ، كۆڭلى خالىغان تاماشىلارنى قىلىش ئىدى . ئۆزىنىڭ نەچچە ئونلىغان ئۇلپەتلىرىنى ، يۈرگەن يىگىتلىرىنى ، شۇ چاغدىكى خۇشاللىق مىنۇتلارنى كۆڭۈل ئېكرانىدىن بىر ـ بىرلەپ ئۆتكۈزۈپ چىقتى . تېلېۋىزورنى ئۆچۈرۈپ ، ياتاق ئۆيگە چىققاندىن كېيىنمۇ تىنچلىنالمىدى . كېچىچە كۆز يۇمماي ، تاڭ ئېتىشقا يېقىن ئۇخلاپ قالدى . ئەتىگىنى نۇسرەت ئويغانغاندا ، كۈن ئاش ۋاقتى بولغانىدى . كەنجىخان تەييارلاپ قويغان ئىككى يۈز ئەللىك يۈەننى بېرىپ ، يەنە بىر ئوغلاقنىڭ گۆشىنىمۇ داستىخانغا ئوراپ ، ۋېلىسىپىتنىڭ ئارقىسىغا

تېڭىپ بەردى . شۇنداق قىلىپ ، چۈشكە يېقىن نۇسرەتنى يولغا سالدى . ھاۋا ئالدىنقى كۈندىكىدىنمۇ سوغۇق ئىدى . ھاۋا تۈتۈلۈپ ، شۇرغان چىقىۋاتاتتى . نۇسرەت مېڭىش ئالدىدا تۈرغاندا بىر قاغا ئۇچۇپ كېلىپ زەيدۇن باخشىنىڭ تېرىكىگە قونۇپ ، ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ قېتىم قاقىلىدى . كەنجىخان شۇئان بۇرۇلۇپ قاغىغا قاراپ ، گويا بىر شۇمخەۋەر ئېلىپ كەلگەندەك تېنى جۇغلىدە قىلىپ قالدى - دە ، كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ ، نۇسرەتكە :

— قىزىم ، ئېھتىيات قىل ، بىرەر چاتاق چىقىپ قالمىسۇن يەنە ، — دەپ ئاگاھلاندۇردى .

— نېمە چاتاق چىقاتتى ئاپا ، خاتىرجەم بول ! — دەپ ، ئورمانلىققا قاراپ يولغا چىقتى . ئۇ ناھايىتى خۇشال ، كۆڭلى توق ، خاتىرجەم ئىدى . چۈنكى ، ئاتىسىنىڭ ئىمتىيازى بولغاچقا ، بىرەر ئىش يۈز بەرسىمۇ ، كىشىلەر چېقىلالمايدۇ ، دەپ ئىشىنەتتى . دېمىسىمۇ ، زەيدۇننىڭ بالىلىرىدىن خېلى ئېغىر ناشايان ئىشلار كۆرۈلسىمۇ ، كىشىلەر كۆرگەن ھالەتتىمۇ ئېغىزدىن چىقىرالمايتتى . شۇنداقتىمۇ ، نۇسرەت ئاپىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ، بېشىغا قارا شارپىسىنى يۆگەپ ، ئاغزىغا ماسكا تارتىۋالدى . چوڭ يولدىن ماشىنا - تراكتورلار ئۆتۈپ تۇراتتى . يولۇچىلار كۆپ بولغاچقا ، ئۇنىڭغا سوغۇقتا ھېچكىم دىققەت قىلىپ كەتمىدى . ئۇ بارات موللىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ بارغاندا ، قۇياش يانغا ئۆتۈپ ، سۇس قار توزۇۋاتاتتى . بارات موللا ياش بىر يىگىتنى ئۇزىتىپ تالاغا چىقىپ تۇرۇشىغا نۇسرەت كىرىپ كەلدى . ئۇ ھېلىقى يىگىتنىڭ باشقىچە ئويلاپ قالماسلىقى ئۈچۈن ، «ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بولسا كېرەك» دەپ ئويلىسۇن دېگەن مەقسەت بىلەن ، نۇسرەتنىڭ ئالدىغا بېرىپ :

— تىنچ - ئامان كەلدىڭمۇ قىزىم ، سوغۇقتا توڭلاپ كېتىپسەن . قېنى ئۆيگە كىرىپ ئوت سىن ، — دەپ سەنلەپ ، ئۆيگە باشلىدى . ھېلىقى يىگىتمۇ كەلگەن نۇسرەتنى «موللىنىڭ نەۋرىسى بولسا كېرەك» دەپ بىلدى ۋە خوشلىشىپ ياندى . نۇسرەتمۇ

چاندۇرماي ئۆيگە كىرىپ ، ئەكەلگەن گۆش ۋە پۇلنى :
— بۇنى ئاپام ئەۋەتتى ، — دەپ موللىنىڭ ئالدىدا قويغاندا ، ئۇ خۇشاللىقىدىن ئارقا - ئارقىدىن رەھمەت ئېيتىپ كەتتى . راستتىنى ئېيتقاندا ، ئۇنىڭ خۇشاللىقى گۆش بىلەن پۇل ئۈچۈن ئەمەس ، بەلكى ئاسانلا سۆزگە كىرىدىغان نازىنىنىڭ ئۆز ئايىغى بىلەن كېلىپ ، ئۇشۇنداق قالغان نەمجان پاقىدەك ئاران سەكرەۋاتقان زەئىپ يۈرەكلىرىگە ئىلھام بەخش ئېتىپ ، ھەمراھ بولغىلى كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئىدى . چۈنكى ، نۇسرەتكە باشقا ئاياللارغا قىلغاندەك تەدبىر ئىشلەتمەسمۇ بولاتتى . تۇنجى قېتىمقى ئۇچرىشىشتىلا ، ئىشنىڭ دەسلەپكى قەدىمىنى بېسىپ بولغانىدى . ئەمدى بولسا ، كونا قەدىناسلاردەك قىلماقچى بولغان ئىشلىرىنى ئوچۇق - ئاشكارا دېيەلەيتتى . نۇسرەتمۇ ئۆز مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن ئۇيات ، نومۇسنى قايرىپ قويۇپ ، ئۆزىنى قېرى مامكاپنىڭ خالىغانچە تاماشا قىلىۋېلىشىغا تاپشۇرغانىدى .
— سىز كەتكەندىن كېيىن ، — دېدى بارات موللا ، — مەنمۇ بىكار يۈرمىدىم . سىز ماڭا شۇنداق ياخشىلىق قىلغان يەردە ، مەن ئۇنىڭ ئۆتىنىسىنى ياندۇرمىسام بولامدۇ . ئوقۇيدىغان ئايەتلەرنىڭ كۆپ قىسمىنى تاماملاپ بولدۇم . سىزنى ئېرىڭىزدىن ئايرىۋالمىسام ، مەنمۇ چىدىمىغۇدەكمەن . ئاجراشقاندىن كېيىن مېنىمۇ يوقلاپ تۇرارسىز . بۇگۈن سىزنى كۆرۈپ بۆلەكچىلا بولۇپ قالدىم . سىزدىن قىلغان ئەجرىم ئۈچۈن ھەرگىز پۇل ئالمايمەن . ئاپىڭىز ئەۋەتكەن بۇ پۇلنى ئۆزىڭىز خىراجەت قىلىڭ . پۇل دېگەن مەنده كۆپ ، ئەگەر خالىسىڭىز مېنىڭ پۇللىرىمنىڭ راھىتىنى سىزنى كۆرسىكەن دەپ قالدىم .
نۇسرەت بارات موللىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ، گويا بىردىنلا خەزىنىگە ئۇچراپ قالغاندەك خۇشال بولۇپ ، ئولتۇرغان جايىدىن ئۆزىنى بوۋاينىڭ قۇچىقىغا ئېتىپ ، ساقال - بۇرۇتلىرى بىلەن پۈرلاپ تۇرۇپ نەچچىنى سۆيۈۋەتتى . بارات موللا خۇشاللىقىدا يانچۇقىدىن بىر پارچە چىگىكلىك تۇگۇچنى ئېلىپ ، ئۇنىڭ ئىچىگە

ئورالغان يۈز كويلۇق پۇللاردىن ئۈچ ۋاراق ئايرىپ نۇسرەتكە تۇتقۇزۇپ قويدى . بىر ئۆمۈر كىشىلەردىن ئېلىپ ، بېرىپ باقمىغان بۇ موللىنىڭ بۇنداق قىلىشى ئۆزىنى نۇسرەتكە پۇلدار ۋە مەرد كۆرسىتىش ئۈچۈن ئىدى . نۇسرەتمۇ پۇل ئۈچۈن ئار - نومۇس دېگەننى ئۇنتۇغانىدى . ئۇ بارات موللىنى ئەخمەق كۆردى بولغاي ، نېمىلا بولمىسۇن ئۇنى ئالداپ يۈرۈپ پۇلىنى ئېلىشنىڭ كويىغا چۈشتى . ئېرى شېرىپنى بولسا ، ئويلاپمۇ قويمىدى . ئۇنى «ھېچ ئىشنى ئۇقمىدى» دەپ بىلەتتى . ئەمەلىيەتتە ئۇنداق بولمىدى . ھەسەلخان نۇسرەت يامانلاپ كەتكەن كۈننىڭ ئەتىسى ئەتىگەندە شېرىپنىڭ قېشىغا چىقىپ :

— ئوغلۇم ، بۈگۈن قار ياغمىغاندەك قىلىدۇ . ئوتۇن تۈگەپ قاپتىكەن . ئىككى تال كۆتەك بار ئىدى ، يېرىپ بېرەرمىكىن دېۋىدىم ، — دەپ ئۆيگە چاقىرىپ چىقتى . ئەتىگەنلىك چاينى بېرىپ ، ئۇنىڭغا يارماقچى بولغان كۆتەكنى كۆرسىتىپ بەردى . ئۆزى غىزاغا قوپتى ، ھەسەلخاننىڭ بۇنداق قىلىشى شېرىپنىڭ بىر تەرەپكە كېتىپ قالماسلىقى ئۈچۈن ئۇنى تۇتۇپ تۇرۇش ، يەنە بىر جەھەتتىن ، ئىش بىلەن شۇغۇللىنىپ ۋاقتىنى تېزرەك ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئىدى .

شۇنداق قىلىپ كۈننى كەچ قىلدى . بۇ چاغدا نۇسرەت بولسا ، بارات موللىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ بولغانىدى . كۈن كەچ بولغاندىن كېيىن ھەسەلخان :

— بۈياقتا كەل ئوغلۇم ، — دەپ شېرىپنى كاڭغا تەكلىپ قىلدى . ئاندىن كېيىن سۆز باشلاپ ، — بىلىمەن ، سەن ناھايىتى خاپا ، نۇسرەتنى ئەسلەۋاتىسەن . نۇسرەت بولسا ، سېنى ھەرگىز ئەسلىمەيدۇ ، تۇنۇگۈن مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم . ئورماندىكى جادۇگەر بارات موللىنىڭ ئۆيىدىن كېلىۋاتقانىكەن . ئۇنىڭ دېيىشىچە ، ساڭا قەست قىلماقچىمىش ، ئەمەلىيەتتە ئۆزىگە قەست قىلىپتۇ . بارات موللا بولسا ، ئالدامچى ، بۇزۇق ئادەم . بۇ ھەقتە نۇرغۇن گەپلەر بار . مەن ئانچە ئىشەنمىگەنىدىم . نۇسرەتنىڭ

ئېيتىشچە ، ئىككى كىچە ـ كۈندۈز ئۇنىڭ ئۆيىدە تۇرارمىش . بىر ئەر بىلەن بىر ئايال كىچە ـ كۈندۈز بىر ئۆيدە يالغۇز تۇرسا ، نېمە بولماقچى ؟ ئەمدى سۆزۈمنى ئاڭلا !

ئىنسان ئۆزىنىڭ قەدرىنى بىلىشى كېرەك . شۇنداق بولغاندىلا ، پەسكەش ئادەملەر ئۇچۇن ئۆز بەختىنى نابۇت قىلمايدۇ . خوتۇننى دەپ ۋەيران بولۇش دانالىق ئەمەس . خوتۇنۇڭ چىرايلىق ، كۆرۈنۈشكىلا شۇنداق . بىلىشىڭ كېرەككى ، گۈزەللىكنى سىرتقى كۆرۈنۈشتىن ئەمەس ، بەلكى ياخشى پەزىلەتتىن ئىزدە . پەزىلەتسىز گۈزەللىك بۇت بىلەن باراۋەردۇر . ئەخمەق كىشىلەر شەكىلگە مەپتۇن بولىدۇ . ئەمما ماھىيىتىنى بىلمەيدۇ . چىرايلىقلا بولسا گۈزەل دېگىلى بولمايدۇ . چۇنكى قىزىللا بولسا ، قىزىل گۈل دېگىلى بولمىغاندەك . باھاردا ئاق تىكەنمۇ قىزىل چېچەكلەيدۇ ، ئەمما ئۇنى قىزىل گۈل دەپ قىسقىلى بولمايدۇ . سېنىڭ خوتۇنۇڭ بولسا ، چىرايلىق تۇرغان بىلەن ئۇنىڭدا ھېچقانداق گۈزەللىك يوق . ساڭا ھەرگىز مۇناسىپ كەلمەيدۇ . ئۇ بىر پۇراقسىز سېسىق چېچەك . گۈل دېگەن پۇرىمىسا ، ئەمەن بىلەن تەڭ . ئەمەننىڭ ھېچقاچان چىمەندە ئورنى بولمايدۇ . ئۇنىڭ كۆرگەندە يۇلۇپ تاشلىمايدىغان بولساڭ بەدبۇي پۇراقلىرى قىزىل گۈل ھەدىگە نۇقسان يەتكۈزىدۇ . دېمەكچىمەنكى ، نۇسرەتكە ئېسىلىۋالـساڭ ، يۈز ـ ئابرۇي ، ئىناۋىتىڭ تۆكۈلۈپ ، ئەل ئىچىدە بەدناملارغا قالىسەن . مېنىڭ بىلىشىمچە ، بۇگۈن ئاخشام خوتۇنۇڭ قۇرۇپ قاقشال بولۇپ كەتكەن قېرى بىلەن بىللە بولىدۇ . سەن ئۆزۈڭنى بېسىۋېلىپ ، تۇن تەڭدىن كېيىن يولغا چىققىن . بارغان ـ كەلگىنىڭنى بىراۋ كۆرمىسۇن . شۇنى بىلىشىڭ كېرەككى ، ئۇنىڭغا قول سالغۇچى بولما . پەقەت ئىسپاتلاش ئۈچۇن پاكىت ئېلىۋالساڭلا كۇپايە . ئاچچىقىڭغا ھاي بەر ، جاۋابكار بولۇپ قالما . ئەگەر بىرەر چاتاق چىقىرىپ قويساڭ ئۆزۈڭگىمۇ قىلىسەن ، ماڭىمۇ قىلىسەن . جازانى بىز ئەمەس ، قانۇن بېرىشى كېرەك . قەغەز ، قەلەم ئېلىۋېلىشنى ئۇنتۇما . تىلخەت ئېلىۋالساڭلا بولدى . ئەرزىمەس

ناپاك خوتۇن ئۇچۇن ئەزىز جاننى سېلىپ بېرىدىغان ئىشنى قىلىپ قويما . مېنىڭ دېمەكچى بولغانلىرىم مانا شۇ .

شېرىپ خوتۇنىنىڭ بارات موللا بىلەن بىرگە تۇرغىلى كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ ، غەزەپتىن ئۆزىنى تۇتالماي قالغان بولسىمۇ ، ھەسەلخانىنىڭ تەرىبىسى ئۇنى قايىل قىلدى . شۇنداق قىلىپ ، ھەسەلخان بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ، تۇن نىسپىدىن ئۆتۈپ ، ئەل ئايىغى بېسىققاندا ، ئورمانغا قاراپ يولغا چىقتى . بۇ چاغدا قار لەپىلدەپ يېغىۋاتاتتى . پىيادە مېڭىپ تاڭ ئېتىشقا يېقىن بارات موللىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ باردى . بۇ چاغدا قار بىرئاز پەسەيگەن بولسىمۇ ، يەر يۈزى ئاپئاق قار بىلەن قاپلانغانىدى .

شېرىپ ئاستا بېرىپ ئىشكنى ئىتتىرگەنىدى ، ئېچىلمىدى . چۈنكى ، ئىشىك لوكىدان بىلەن تاقاپ قويۇلغانىدى . شېرىپ سەپسېلىپ قارىدى ، ئىشىك كونىراپ ، ياپىسالىرى ئاجراپ كەتكەن بولۇپ ، بارماق پاتقۇدەك يېرىق بولۇپ كەتكەچكە ، پاختا تىقىپ چىڭداپ قويغانىدى . ئۇ يېنىدىكى پىچىقى بىلەن پاختىنى ئېلىۋېتىپ لوكىدانىنى تېپىپ ، پىچاقنىڭ ئۇچى بىلەن تاقاقنى كەينىگە ياندۇرۇپ ئىشكنى ئاچتى . كاڭ ئوچاقتا پىلىلداپ ئوت كۆيۈۋاتاتتى . ئۇنىڭ يورۇقىدا ئوچاق بېشىدىكى چىراغپايىنى كۆرۈپ ، ئۇنىڭدىكى كىرسىن چىراغنى يورۇتتى . ئۇنىڭ خوتۇنى شۇنچە يىراقتىن كېلىپ ، كۆرۈنۈشى شۇنداق سەسكىنەرلىك ، چىشى يوق ئېغىزىدىن ئاققان شۆلگەيلىرى بىلەن بۇلغىنىپ ، پىشىلىپ كەتكەن غۇژمەك ساقاللىرى ئېڭەكلىرىگە چاپلىشىپ ، كۆزى يېرىم ئوچۇق ، ھېلىلا جېنى چىقىپ كېتىدىغاندەك قورقۇنچلۇق خىرقىراپ ياتقان يىرگىنىشلىك ئالۋاستىنى مەھكەم قۇچاقلاپ يېتىپتۇ .

شېرىپ بۇ ھالەتنى كۆرۈپ ، ھەيرانلىقتىن تۇرۇپلا قالدى . ئۆزىنى بارات موللىغا سېلىشتۇرۇپ باقتى . ھەقىقەتەنمۇ ، شېرىپتەك قاملاشقان بىر يىگىتتىن قېچىپ ، ئۆلۈم گىردابىدىكى بىر قېرى ئەبلەخنىڭ قوينىدا يېتىشى كىشىنى ھەيران

قالدۇراتتى . ئەمەلىيەتتە بولسا ، نۇسرەتنىڭ قۇچاقلىغىنى قېرى بوۋاي ئەمەس ، بەلكى بىر ئۆمۇر يەتكۈدەك پۇل ئىدى . بۇنى نۇسرەتتىن باشقىسى چۈشەنمەيتتى .

شېرىپ خوتۇننىڭ بۇ ھالىدىن قاتتىق سەسكەندى ، ئۇنى قىلچىمۇ مەنسىتمىدى . ھەسەلخانىنىڭ ھەربىر سۆزلىرىنى ئەسلەپ ئۆتتى ، نۇسرەت بولسا ، پۇراقسىز چېچەك ، قىزىل ئېچىلغان تىكەن ، چىمەندىكى سېسىق ئەمەننىڭ دەل ئۆزى ئىدى . ئۇنىڭ ئۆزىگە مۇناسىپ ئەمەسلىكىنى بىلىپ ، دەسلىپىدىكى غەزىپى يېنىپ ، ئۇنىڭغا مازاق نەزىرى بىلەن قارىدى . لېكىن شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ ، رەسۋايىنى چىقىرىش قارارىغا كەلدى ـ ده ، ھەر ئىككىسىنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى ئېلىپ تار كوچىغا تاشلىدى . ئاندىن كېيىن :

— تۇر ئورنۇڭدىن ! — دەپ توۋلىدى . نۇسرەت شۇنداق كۆزىنى ئېچىپ ، ئېرى شېرىپنى كۆردى . ئۇنىڭ قولىدا پىچاق تۇراتتى . نۇسرەتنىڭ ئورنىدىن تۇرۇپ شېرىپ بىلەن ئېلىشقۇسى كەلدى ، ئەمما بارات موللا ياردەملىشەلمەيتتى ، شۇڭا جۇرئەت قىلالمىدى . بارات موللا بىر ئۆمۇر بۇزۇقچىلىق بىلەن يۇرۇپ ئۆز ھۇنىرىگە ناھايىتى ماھىر بولۇپ كەتكەن بولسىمۇ ، ئۆز قىلمىشىنى مەڭگۈ يوشۇرۇپ قالالمىدى . «كوزا كۈندە سۇنمايدۇ ، كۈندە سۇنىدۇ » دېگەندەك ، ئۇنىڭ رەسۋايى چىقىدىغان كۈن بۇگۈن يېتىپ كەلگەنىدى .

ئوتتۇزىنچى باب

سېھرىنىڭ سىرى

بارات موللا شېرىپنى «بۇلاڭچى» دەپ گۇمان قىلدى بولغاي ، ئۇنىڭ قولىدىكى پارقىراپ تۇرغان پىچاقنى كۆرۈپ ، جېنىدىن ئۈمىد ئۈزدى ، شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭغا يالۋۇرۇپ :

— بىر قوشۇق قېنىمىزدىن كېچىڭ ، پۇل دېسىڭىز ئۆيده بار ، پۇلىنىڭ ھەممىسىنى بېرەي . مەن موللا ئادەم . بۇ بىچاره بىلەن ، — دەپ قىزنى كۆرسەتتى ، — ئىككىمىزنىلا ئامان قويسىڭىز بولدى . سەت تۇرىدىكەن ، كىيىملىرىمىزنى بەرسىڭىز .

شېرىپ ئىككىسىنىڭ كۆڭلەكلىرىنى تاشلاپ بەردى ، ئاندىن :

— مەن پۇل ئالمايمەن ، جان ئالمەن ، — دېدى ـ ده ، نۇسرەتتىن :

— نېمىشقا كەلدىڭ ؟ — دەپ سورىدى .

— موللامنى ئىزدەپ ، — دەپ جاۋاب بەردى نۇسرەت يەرگە قاراپ تۇرۇپ پەس ئاۋاز بىلەن .

شېرىپ سوراشنى داۋاملاشتۇردى :

— نېمە ئۈچۈن ؟

— دۇئا ئوقۇتقىلى .

— كىمگە ؟

— ...
— گەپ قىل !
— سىزگە .
— نېمە دۇئا ؟
— سىزنى ماڭا كۆڭۈلسىز قىلغىلى .
— ئوقۇدىمۇ ؟
— ...
— دۇئانى مۇشۇنداق ئوقامدۇ ؟
— ئۇ مېنى ئالدىدى ، پۇل بېرەي دەپ تۇرۇۋالدى .
— ئەمدى نېمە دەيسەن ! ؟

نۇسرەت يەرگە قاراپ يىغلاپ ئولتۇردى . شېرىپ ئالغاچ كەلگەن قەغەز ـ قەلەمنى نۇسرەتكە بېرىپ :

— بۇنىڭغا بۇگۈن ئاخشام ئۆيدە يۇز بەرگەن ئىشلارنى ، مانا بۇ ئەبلەخ بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى راستى بىلەن يېزىپ چىق ، ئەگەر يالغانىسى قوشۇپ قويساڭ جېنىڭنى ئالىمەن ! — دەپ بۇيرۇدى .

نۇسرەت ئىقرارنى يېزىشقا باشلىدى .

ئەمدى نۆۋەت بارات موللىغا كەلدى . شېرىپ سوراشقا باشلىدى :

— يوتقىنىڭدا ياتقان بۇ خوتۇن سېنىڭ نېمەڭ ؟
— بۇ ، بۇ ، بۇ ھاجەتمەن .
— نېمىگە ھاجىتى بار ئىكەن ؟
— ئېرىگە ئۆزىنى سەت كۆرسەتكۈزۈپ ، ئاجراشماقچى ئىكەن .
— سەت كۆرسەتتىڭمۇ ؟
— ئەمدى...
— قانداق سەت كۆرسەتمەكچى ؟
— ئايەت بىلەن .
— ئايەتنى مۇشۇنداق ئوقۇمسەن ؟

— تەييارلاپ قويغانىدىم .
— قېنى ، ئالە .
— ...
— ئالامسەن - يوق !
— ...

شېرىپ بېرىپ غەزەپ بىلەن ئۇنىڭ كۆكرىكىگە بىر پەشۋا ئۇرغانىدى ، بارات موللا ئولتۇرغان جايىدىن بىر يۇمىلاپ چىقىپ :

— ۋاي ئالاي ! ھازىرلا ئالاي ، — دەپ ئۆمىلەپ بېرىپ لىمتاقنىڭ ئويۇقىدىن بىر قەغەز ساندۇقچىنى ئالدى . ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى قورقۇنچتىن بەزگەكتەك تىترەيتتى . شېرىپ :

— ئاچ ! — دەپ بۇيرۇدى .

بارات موللا ساندۇقچىنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ تۆككەنىدى ، ئۇنىڭ ئىچىدىن چۈشەنگىلى بولمايدىغان رەڭگارەڭ نەرسىلەر چىقتى . يەنە ھەر خىل پارچە لاتىلارغا ئوراپ قويغان تۈگۈچلەر ، قۇتىلار ۋە باشقا نەرسىلەر تۇراتتى . شېرىپ بۇ نەرسىلەرنى كۆرۈپ ، ئۇنىڭ ئارىسىدىكى سۇ قاچىلانغان قۇتىدىن بىرنى ئېلىپ :

— بۇ نېمە ؟ — دەپ سورىغانىدى ، بارات موللا :

— سۇيدۇك ، — دېدى . شېرىپ ئۇنىڭ «سۇيدۇك» دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ ، دەرھال تاشلىۋەتتى ۋە :

— نېمە دېدىڭ ؟ ! — دەپ قايتا سورىدى .

— زىنا سۇيدۇكى ، سېھىرلىك سۇيدۇك ، — دېدى ئۇ جاۋاب بېرىپ .

بۇنداق گەپنى شېرىپ تېخى ئاڭلاپ باقمىغانىدى . بارات موللىنىڭ «زىنا سۇيدۇكى» ، «سېھىرلىك سۇيدۇك» دېگەن گەپلىرىنى چۈشەنمىدى .

— ئۇنى نېمە قىلىسەن ؟ نەدىن تاپتىڭ ؟ — دەپ سورىدى .

بارات موللا جاۋاب بېرىپ :

— ئەسلىدە سېھىر ئۈچۈن زىنا سۇيدۇكى كېتەتتى . زىنا سۇيدۇكى دېگەن بىر جۈپ ئەر - ئايالنىڭ زىنانى تۈگىتىپلا ، شۇئان

سىيگەن سۆيدۈكى دېگەن بولىدۇ . بۇنىڭدەك سۆيدۈكنى سىرتتىن تەييارلىماق قىيىن . شۇڭا ، هاجەتمەنلەر بىلەن ئۆزۈم تەييارلاپ قويغانىدىم . ئۇنى هاجەتمەنلەرگە سېتىپ بېرىمەن ياكى بېرىۋېتىمەن ، — دېدى . شېرىپ يەنە سورىدى :

— سەن ئۆزۈڭنى موللا دەپ يۈرۈپ ، مۇشۇنداق زىناخورلۇق قىلساڭ بولامدۇ ؟

— بۇنى زۆرۈرىيەت ئۈچۈن قىلسا ، ئانچە يامىنى يوق .

— ئۇنداق بولسا ، بۇنىڭمۇ يامىنى يوقكەن ، — دەپ بىرنى تەپتى شېرىپ ، — سۆزلە !

— مەن تەنها ئادەم ، — دېدى بارات موللا ، — خوتۇن ئالمىدىغان ۋاقتىم ئۆتۈپ كەتكەن . هاجەتمەنلەر ئىچىدىن ياقتۇرۇپ قالغانلىرىمغا زىنا سۆيدۈكى بولمىسا ، ئايەت كەسمەيدۇ ، دەپ تۇرۇۋالىمەن . بۇ يەرگە كەلگەنلەر بەدەل تۆلەشتىن قورقمايدۇ . ئىلاجسىز بىر كېچە هەمراه بولىدۇ . بۇ چوكانغا ئوخشاش ، — دەپ نۇسرەتتى كۆرسەتتى ، ئاندىن كېيىن ، — بىر كېچە خوتۇن قىلىۋېلىپ ، ئەتىسى بۇ قۇتىمدىكى سۆيدۈكتىن ئىككىنى تۇنقۇزۇپ ، رەقىبىنىڭ ئۆيىگە چېچىڭ دەيمەن . بىرمۇنچە پۇلنى بېرىپ رەهمەت دەپ كېتىمدۇ . كېيىن ئايەت كەسمىدى دەپ كەلسە ، قىلغان ئىشىنىڭ بىرەرىدىن قۇسۇر چىقىرىپ ئۆزىگە ئارتىپ قويىمەن . شۇنىڭ بىلەن ، گۇناهنى ئۆزىگە ئارتىپ ، پۇشايمان قىلىشىپ يۈرۈشىدۇ . مەن بولسام ئىشىمنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىمەن .

نۇسرەت بىر تەرەپتىن ، موللىنىڭ ئىقرارىنى يېزىپ ، بىر تەرەپتىن ، ئۇنىڭ ئىقرارىنى تىڭشاپ ئولتۇراتتى . ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ ، ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى بىلدى . لېكىن پۇشايمان قىلسىمۇ ئورنىغا كەلمەيتتى .

— يەنە تەييارلاپ قويغان نېمىلىرىڭ بار ؟ — دەپ سورىدى شېرىپ .

بارات موللا ئېشەك تۇكى ، ئىت ، مۇشۇك تۇكى ، ئىت پوقى ، مۇشۇك پوقى دېگەندەك نەرسىلەر ، تۇمۇر ـ تەسەك ، لاتىغا ئوراپ

چىگىلگەن تۆگۈچلەر بولۇپ رەڭگارەڭ نەرسىلەرنى ئوتتۇرىغا ئالدى . بۇنىڭ ھەممىسى ئالدىن تەييارلاپ قويۇلغان بولۇپ ، ھاجەتمەنلەرنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ «سېھىرلىگۈچى ، ئەپسۇنلانغان مۆجىزىلەر» دەپ بېرەتتى . ھەر خىل شەكىلدىكى تۇمار ، «بەختنامە» دېگەنلەرمۇ كۆپ ئىدى . ئۇنىڭ ھەربىرى يەتتە - سەككىز يۈز يۈەنگە يارايتتى . شۇنداقتىمۇ ھاجەتمەنلەرگە ئاسانلىقچە بەرمەيتتى . بارات موللا بۇنىڭ ھەممىسىنى بىر - بىرلەپ ئىقرار قىلدى . ئاندىن شېرىپ ئۇنىڭغىمۇ ئىقرارىنى يازغۇزدى .

— ئىقرارىڭ راستمۇ ؟ — دەپ سورىدى شېرىپ .

— ھەممىسى راست . بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسىڭىز ، نېمە دېسىڭىز شۇنى بەرسەم ، مېنى رەسۋا قىلمىسىڭىز . مەخپىي ئىش مەخپىي پېتى قېپقالسا ئىكەن ، — دەپ بارات موللا يالۇرۇشقا باشلىدى .

— بولىدۇ ، — دېدى شېرىپ ، — دېگەنلىرىڭىنىڭ راستلىقىغا ئىسپات بولۇشى كېرەك . ئۇنىڭغا نېمە بېرىسەن ؟

— پۇل ، پۇل بېرەي ، پۇل .

— ياق بولمايدۇ ، سۆزلىگەن ئاغزىڭىنىڭ ئەڭ يېقىن گۈۋاھچىسى ، يەنى ساقلىڭنى بېرىشىڭ كېرەك !

— ياق ، بولمايدۇ ، زىنھار بولمايدۇ . بۇ نېيىتىڭىزدىن يېنىڭ .

شېرىپ غەزەپتىن ئۆزىنى بېسىۋالالماي :

— مانا بولمايدۇ ، بولىدىغانىنى تېپىڭا ! — دەپ دەسسەپ ئۇرۇۋەردى . ئۇ بىردەم ۋايجان ! دەپ توۋلاپ بېقىپ بېسىقىپ قالغاندىن كېيىن ، ئۆلۈپ بەرمىسۇن دەپ ئۇرۇشتىن توختاپ ، ساقلىنى بارات موللا ئۆزى ئويۇققا ئېلىپ قويغان سۇنىدەت ئۇستۇرىسى بىلەن پاكىز چۇشۇرۇپ ، ئەپسۇن تۇكلىرىنىڭ ئۇستىگە تاشلاپ قويدى . ئەمما ، بارات موللىنىڭ ئاپئاق ساقاللىرى ، ئىتنىڭ تۇكىگە ياكى مۇشۇكنىڭ تۇكىگە ۋە ياكى ئېشەكنىڭ تۇكىگە ئوخشىمايى ، ئايرىم تۇراتتى . بارات موللا بولسا ، ساقاللىرىدىن

ئايرىلىپ بىھوش ياتاتتى . بۇ چاغدا تاڭ سۈزۈلۈپ ، شەرق تەرەپ يورۇشقا باشلىغانىدى . شېرىپ بارات موللىنىڭ ئىقرارى بىلەن خوتۇنى نۇسرەتنىڭ يازغان ئىقرارنامىلىرىنى بارات موللىنىڭ قىرقىلغان ساقىلىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ ، نۇسرەتنىڭ ئىشتىنىدا بارات موللىنىڭ يۇزىنى يېپىپ قويدى . ئاندىن نۇسرەتنى ئالدىغا سېلىپ ، زەيدۇن باخشى بىلەن كەنجىخانغا تاپشۇرۇپ بەرگىلى كەتتى .

ئەتىگەندىلا ساقچى ماشىنىسىنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن ئۇۋۇغا چىققان دېھقانلار بىر - بىرلىرىدىن بارات موللىنىڭ ئۆيىدە ۋەقە يۈز بەرگەنلىكىنى ئاڭلاپ ، بىردىن ، ئىككىدىن كېلىپ بىردەمدىلا ئون - ئون بەش ئادەم يىغىلىپ قالدى . بۇنىڭ ئارىسىدا چولپان بىلەن ئابدۇللامۇ بار ئىدى . ساقچىلار نەق مەيداندىكى نەرسىلەرنى تەكشۈردى . شۇ ئەسنادا ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى موللىنىڭ چۈشۈرۈلگەن ساقىلى بىلەن ئۇنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويۇلغان خەتنى كۆردى . خەت ئىككى پارچە بولۇپ ، بىرىنچىسى مۇنداق يېزىلغانىدى :

«مەن بولسام غولتوغراق يۇقىرىقى كەنتتە ئولتۇرۇشلۇق زەيدۇن باخشىنىڭ قىزى نۇسرەت بولىمەن . ئاپام كەنجىخانىنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن ئېرىم شېرىپتىن ئاجرىشىپ كەتمەكچى بولدۇم . قويۇپ بەرمىگەندىن كېيىن ، ئورمانلىقتىكى بارات موللامغا ئەپسۇن ئوقۇتۇپ ، ئۆزۈمنى شېرىپقا سەت كۆرسەتكۈزۈش ئۈچۈن كەلسەم ، ‹زىنا سۈيدۈكى بولمىسا ، ئەپسۇن كەسمەيدۇ › دەپ مېنى قوندۇرۇپ قالدى . ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ ، زىنا قىلغىنىم راست . ھازىر مانا بارات موللىنىڭ شېرىپقا ئۆز ئاغزى بىلەن قىلغان ئىقراردىن ئاڭلاۋاتىمەنكى ، مەن ئۇنىڭغا ئالدىنىپتىمەن . مەن ئەمەس ، مەندىن باشقا نۇرغۇن ئاياللارنى ئاياغ ئاستى قىلىپ كەپتۇ .

يۇقىرىقى يازغانلىرىمنىڭ ھەممىسى راست» .

نەق مەيداننى تەكشۈرۈۋاتقان ساقچى خەتنى ئېلىپ ئىچىدە

ئوقۇپ بولۇپ ، ئىشىك تۈۋىده تۇرغان گەۋدىلىك ، ئېگىز بىرەيلەنگە سۇندى . ئۇ رازۋېدكا ئەترىتىنىڭ باشلىقى ئىدى ، خەتنى كۆزۈپ چىققاندىن كېيىن يېنىدىكى بىرىگە سۇنۇپ :

— بۇ خەتنى بۇ دېھقانلارغا ئۇنلۇك ئوقۇپ بېرىڭ ، — دېدى . بۇ چاغدا ئادەملەر خېلى كۆپىيىپ قالغانىدى . چولپان ئاڭلاپ ، ئانچە ئىشەنگۈسى كەلمىدى . ئۇ بارات موللىغا يەنىلا چوقۇناتتى .

ئىككىنچى پارچە خەت بارات موللىنىڭ ئۆزىنىڭ خېتى بولۇپ ، خەت مۇنداق يېزىلغانىدى :

«مەنكى ، بارات موللا بولمەن . بۈگۈن ئاخشام هاجەتمەنلەردىن نۇسرەت دېگەن بىرى بىلەن زىنا قىلىپ تۇتۇلۇپ قالدىم . مەن تەنها بولغانلىقىم ئۈچۈن ‹زىنا سۈيدۈكى› هېيلىسى بىلەن كەلگەن هاجەتمەنلەرنى ئالداپ ، شەھۋانىي هەۋىسىنى قاندۇرۇپ كەلدىم . ئۆزۈمنى ‹مەكىلاتلار بىلەن كۆرۈشۈپ تۇرغۇچى› قىلىپ كۆرسىتىپ ، پال سالمەن ، پېرە ئوينىتىمەن ، ئىسىستقۇ ـ سوۋۇتقۇ قىلىمەن دەپ ، ئىت ، ئېشەك ، مۇشۇكنىڭ تۈكلىرىنى ، مىخ ، ئات تاقىسى... قاتارلىق تۆمۈر ـ تەسەكلەرنى يىغىپ قويۇپ ، سېھىرلىگۈچى مۆجىزىلەر ، دەپ كەلگەنلەرگە بېرىپ پۇل تېپىش بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلدىم . ئۆينىڭ ئوتتۇرىغا تۆكۈلگەن نەرسىلەرنىڭ هەممىسى شۇنىڭ ئۈچۈن يىغىپ قويۇلغانىدى . يەنە ‹تۇمار› ، ‹بەختنامە› دېگەنلەرنى ساتتىم . هاجەتمەنلەر ئويلاپمۇ قويمىدىكى ، سېھىرلىرىم راست بولغان بولسا ، ئاقساق ـ چولاق بولسىمۇ قانۇنلۇق بىر خوتۇن ئېلىپ ، ئاش ـ غىزايىمنى ئەتكۈزۈپ ، بۇنىڭدەك رەسۋا كۈنگە قالمىغان بولاتتىم ... كەلگەنلەر ئىچىدە شۇنداقمۇ كىشىلەرنى ئۈچراتتىمكى ، چولپان ئىسىملىك دۆلەتمەن بىر چوكان مۇمكىن بولمايدىغان بىر ئىش ئۈچۈن ئىككى دانە ئالتۇن ئۈزۈك ، ئىككى مىڭ يۈەن ئەتراپىدا پۇل بىلەن بىر قىزنى ئەكېلىپ بېرىپ كەتتى ... »

خەت تېخى تۈگىمىگەنىدى ، چولپان بارات موللىنىڭ خېتىدىن ئۆزىنىڭ ئىسمىنى ۋە موللىنىڭ مازاقلىرىنى ئاڭلاپ ، ئۆرە تۇرۇپ

ئاڭلاۋاتقان ئابدۇللانىڭ پېشىنى ئاستا تارتتى . خەتنىڭ ئاخىرى تۇگەپ بولغۇچە ھارۋىسىغا چىقىپ ، شەپە چىقارماي ، مۇشۇك تۇكى تېپىپ كەلگەن ئارقا يول بىلەن تىكىۋەتتى .

چولپاننىڭ يۈرەكلىرى ئامبۇردا قىسقاندەك ئاغرىماقتا ئىدى . «كىشىنى قەستلىگەن ئۆزىگە قىلادۇر ، ئۆزىنىڭ تېنىگە ئوتنى ياقادۇر » دەپ ، زىياننىڭ ئاچچىقلىرى پۈتۈن بەدەنلىرىگە تارقاپ ، كۆيۈشمەكتە ئىدى . ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى ، ئۇنى ئاز دەپ ، بۇگۈن تېخى ئۆزىنى بىر كېچە تەقدىم قىلغىلى كەلگەنلىكىنى ئەسلەپ ، نومۇستىن ئابدۇللانىڭ چىرايىغىمۇ قاراشقا جۈرئەت قىلالمىدى . ئۇنىڭغا ئەتراپتىكى دەل ـ دەرەخ ، ئۇچار جانىۋار ، قاغا ـ قۇزغۇنلارغىچە مازاق قىلىپ قاقاقلاپ كۈلۈشۈۋاتقاندەك بىلىنمەكتە ئىدى .

ھارۋا ئورمانلىقتىن چىقىپ سازلىق بىلەن شەھەرگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى .

ئەنۋەر ئەۋەتكەن ئابدۇراخمان بولسا ، ئادەم توپى ئارىسىدا بارات موللىنىڭ ئىقرارىنىڭ داۋامىنى ئاڭلاش ئۈچۈن تىڭشاپ تۇراتتى .

ساقچى خەتنىڭ داۋامىنى ئوقۇماقتا ئىدى :

«••• مەن ئۇ قىزنى قوندۇرۇپ قالدىم . ئۇ ئايالىنىڭ مەقسىتى مۇختار قاسىمنى خوتۇنىدىن ئاجراشتۇرۇپ تەنھا قالدۇرۇش ئارقىلىق تۇرمۇشتا ئۆزىگە موھتاج قىلىپ ، شۇ ئارقىلىق ئۇنىڭ بايلىقىنى قولغا كەلتۈرۈش ئىكەن••• »

ساقچى خەتنى ئوقۇپ بولغاندا ، دوختۇرنىڭ قۇتقۇزۇشى بىلەن بارات موللا ھوشىغا كېلىپ ، يەرگە قاراپ تۇراتتى .

ئۇۋچىلارنىڭ ئارىسىدا بېشىغا مۇغەمبەر تۇماق ، ئۇچىسىغا جۇۋا كىيىۋالغان يىگىرمە بەش ياشلار چامىسىدىكى ئاق يۈزلۈك ، چىرايلىققىنا بۇرۇت قويۇۋالغان بىر يىگىت كۆچىلىكىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ :

— مېنىڭ پىكرىم بار ! — دەپ ساقچىغا قارىدى .

— قېنى سۆزلەڭ ، — دېدى ساقچى .
— بۇ قېرى ئالۋاستى ، — دېدى بارات موللىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ، — ئۇزاق يىللاردىن بۇيان ئورمانلىققا يوشۇرۇنۇۋېلىپ ، نۇرغۇنلىغان كىشىلەرنى ئالداپ پۇل ـ مالىللىرىنى قولغا كىرگۈزۈشىنىڭ سىرتىدا ، ئاياللارنىڭ ئىپپىتىگە تېگىپ رەسۋا ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلدى . لېكىن بىز نادانلىق ۋە خۇراپاتلىق تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ مۇشۇ كەمگىچە ياشاپ كېلىشىگە يول قويدۇق . ئۇنىڭ ئۇستىدىن گەپ ئاچقۇچىلار كىشىلەرنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچراپ كەلگەنىدى . مانا بۇگۈن ئەپت ـ بەشىرىسى ئېچىلىپ ، چاۋىسى چىتقا يېيىلدى . دېمەكچىمەنكى ، ئۆز ئاغزى بىلەن پۈتۈن قىلمىشىنى كۆپچىلىك ئالدىدا ئىقرار قىلسۇن !
— شۇنداق قىلسۇن ! — دەپ كۆپچىلىك بىردەك ۋارقىراشتى .
ساقچى باشلىقى مۇنداق دېدى :
— كەنت باشلىقى سەيدىنىڭ دېگەنلىرى توغرا . ئەلۋەتتە ، بۇ كۆپچىلىككە قىلمىشلىرىنى تاپشۇرۇشى كېرەك . لېكىن ھازىرچە ئۇنىڭ سالامەتلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش زۆرۈر . ئۇ چاغدا ھېسابنى تېخىمۇ تولۇق بېرەلەيدۇ . بىز ئۇنىڭدىن سىلەرنىڭ تەلىپىڭلار بويىچە ئىقرارنى تولۇق ئېلىپ ، قانۇنىنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرىمىز . ھازىرچە ئۇنىڭدىن بىر ئېغىزلا سوئال سوراپ باقايلى . شۇنىڭ جاۋابىلا كۆپايە ، — دېدى ـ دە ، بارات موللىدىن :
— بۇ ئىقرارنامىنى كىم يازدى ؟ — دەپ سورىدى . بارات موللا پەس ئاۋاز بىلەن :
— مەن ، — دېدى . ساقچى يەنە سورىدى :
— ئىقرارىڭ راستمۇ ؟ !
— ھەممىسى راست .
— مۇنداق قىلايلى ! — دېدى ساقچى كۆپچىلىككە ، — سىلەر قايتىپ تۇرساڭلار بولىدۇ . بىز ئۇنىڭ قىلمىشلىرىنى تولۇق

تەكشۈرۈپ ، ئاممىنى جەزمەن رازى قىلىمىز !

شۇنداق قىلىپ ، كۆپچىلىك بىر ـ بىرلەپ تارقاپ ، ئۆز ئىزدەپ ئورمان ئارىسىغا كىرىپ كەتتى . ئابدۇراخمان بولسا ، موتسىكلىت بىلەن ئەنۋەرگە خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۆز يولىغا كېتىۋاتاتتى . ساقچى ماشىنىسىنىڭ سىگنالى ئاڭلاندى ، ئابدۇراخمان يول بوشتىپ چەتكە چىقىپ تۇرۇپ ، بارات موللىنىڭ ساقچى ماشىنىسىنىڭ ئارقا تەرىپىدە ئولتۇرغىنىنى غىل ـ پال كۆرۈپ ، ئۇنىڭدىن بىرئاز ئاچچىقىنى ئېلىۋالغاندەك بولدى . ئۇ ماشىنىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭدى . ئابدۇراخمان كەلگەندە ، ئەنۋەر هويلىسىدا يۈرەتتى . ئۇ ئەتىگەندە قويدىن ئىككىنى سويۇپ دۇكانغا ئاپىرىپ تۇرۇشىغا ، «ئارزۇ رېستورانى»نىڭ خوجايىنى كېلىپ بىراقلا سېتىۋالدى . ئەنۋەر قوي سويغىلى ئۆيگە بارغاندى . هېلىلا ئۆيدە قالغان چولپان ، شۇنداق ئەتىگەندە هېچ يەردە كۆرۈنمىدى . ئۇنىڭ ئىزلىرىغا قارىغاندى ، كوچىغا چىقىپ ، چوڭ كۆڭرۇك تەرەپكە كەتتى . ئەنۋەر بۇنى كۆرۈپ غەزەپتىن ئۆزىنى باسالماي ، هويلىسىدا تىت ـ تىت بولۇپ ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرگەندە ، ئابدۇراخمان يېتىپ كەلدى . ئەنۋەر تەقەززالىق بىلەن :

— خەۋەر بارمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

— بار ، قېنى ئۆيگە كىرەيلى ، — دەپ ئابدۇراخمان موتسىكلىتىنى توختىتىپ ، ئەنۋەرنىڭ قېشىغا كەلدى . ئەنۋەر ئۆيگە كىرىپ ، ئابدۇراخمان مەشىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئىسسىنىۋالغاندىن كېيىن :

— قېنى سۆزلە ؟ — دېدى .

ئابدۇراخمان چولپاننىڭ ئابدۇللا بىلەن كۆرۈشۈپ ئورماندىكى بارات موللىنىڭ ئۆيگە بارغانلىقى ، ئۇ يەردە كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرى ۋە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنىڭ هەممىسىنى قالدۇرماي بىر ـ بىرلەپ بايان قىلدى .

ئەنۋەر ئابدۇراخمانىنىڭ مەلۇماتلىرىنى ئاڭلاپ :

— ئىسىت ! — دېدى ئۆزىنىڭ ئەخمەقلىقىغا ئەپسۇسلىنىپ تۇرۇپ ، — چولپان باش ـ كۆزلىرىنى يېپىپ قارا پەرەنجىگە پۈركىنىپ ، كۈندە بەش ۋاخ نامازغا ئوقۇيمەن دەپ قاپاق تاراڭشتىپ يۈرسە ، «خوتۇنۇم تەرىقەتكە كىرىپ بۇۋى بولدى» دەپ يۈرۈپتىمەن . قەدىمكىلەرنىڭ «بۇزۇق خوتۇن قېرىسا بۇۋى بولىدۇ ، ئوغرى قېرىسا سوپى» دېگىنى بەرھەق ، راستكەن . ئۇنىڭ قىلمىغان ئەسكىلىكلىرى قالماپتۇ . ھەتتا دادامنىڭ خاتىرجەملىكىنى بۇزۇپ ۋەيران قىلماقچى بوپتۇ . ئۇنىڭ سۆيگۈنى مەن ئەمەس ، بەلكى بىزنىڭ پۇللىرىمىز ئىكەن . بۇنى ساقلاشنىڭ ئۆزى يىلاننى قوينىدا ساقلىغانلىق ، — دەپ يانچۇقىدىن ئون يۇەنلىكتىن ئىككىنى ئېلىپ ئابدۇراخمانغا سۇنۇپ :

— بۇنىڭغا قۇلۇپتىن تۆتنى ئەكەل ، — دېدى ، ئابدۇراخمان يۈرۈپ كەتتى . ئەنۋەر دەرۋازا ، كاربىدۇرنىڭ قۇلۇپلىرىنى ئېلىپ تاشلىۋېتىپ تۇراتتى ، ئابدۇراخمانمۇ قۇلۇپنى ئېلىپ كەلدى . ئەنۋەر ئىشىك ـ دەرۋازىلارنىڭ قۇلۇپلىرىنى ئالماشتۇرۇپ تاقاپ ، چوڭ كوچىغا چىقىپ تۇرۇشىغا ، قارشى تەرەپتىن ئابدۇللانىڭ ھارۋىسىدا چولپان چىقىپ كەلدى . ئەنۋەرنى كۆرگەن چولپان ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ بىرەر باھانە بىلەن ئالدىماقچى بولغانىدى ، ئەنۋەر قارىماي ئۆتۈپ كەتتى . چولپان :

— ئەنۋەر ! ئەنۋەر ! — دەپ توۋلىغانىدى ، ئەنۋەر ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ :

— ئەمدى مېنى تىلغا ئالغۇچى بولما ! شۇنچە راھەتنى كۆتۈرمەي ، ئۆزۈڭدىن ئېشىپ ئاپاڭغا توشۇغانغىمۇ رازى بولماي ، دادامنى ۋەيران قىلىپ ، پۇل ـ مالىرىمىزنى قولغا كىرگۈزۈش يولىدا قاتراپ يۈرۈپ ، خەلقىئالەم ئالدىدا رەسۋا بولدۇڭ . ھازىردىن باشلاپ تالاق قىلدىم . ئەمدى سەن مانا بۇ مەدىكارنىڭ ھارۋىسىغا ئولتۇرۇپ ، — دېدى ئابدۇللانى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ، — شەرمەندىلەر كوچىسىنى خالىغانچە تاماشا قىلغىن ،

«تېگى پەس ، تۇزەلمەكسى تەس» دېگەن راستكەن ، — دەپ ئابدۇراخماننى باشلاپ يولغا راۋان بولدى .

چولپاننىڭ بولسا قېينىاتىسىنى ۋەيران قىلىپ ، بايلىقىنى قولغا كىرگۈزمەكچى بولغان شېرىن چۈشلىرى بىردىنلا بەربات بولدى . ئۈمىد چىراغلىرى ئۆچۈپ ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى . ئەنۋەرگە تېگىشتىن بۇرۇن ھەر ئەتىگىنى ئاپىسى بىلەن ئىككىسى مەدىكار بازىرىغا بېرىپ ئىش ئىزدەپ كۈن - كۈنلەپ ئاچ قالغان چاغلار ، پىژغىرىم ئاپىتاپتا ئەتىگەندىن - كەچكىچە ئوت ئوتاۋاتقان ، قۇرۇلۇشلاردا خىش - كېسەك توشۇپ يۈرگەن ، ئىش ئىگىلىرىدىن ئىزا - ئاھانەت ئاڭلاۋاتقان كۆرۈنۈشلەر كۆڭۈل ئېكرانىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتۈپ ، خىياللىرى مۇجمەللەشتى . پۇلنى دەپ ئىناق ئائىلىدىن ، بەختىيار تۇرمۇشتىن ئايرىلدى . ئەمدى ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە ئەتىگەنكى قەلەندەر بوۋاي «نەسىھەتنى ئاڭلىمىدىڭ ، كەل چولپان ! تېز كەل ! راھەتنى كۆتۈرەلمىگەنلەر بىزنىڭ سېپىمىزگە قوشۇلسا ، يېنىكلەپ قالىدۇ . شۇنداق بايلىققا تويماي ، ھەممىدىن ئايرىلدىڭ . ئەمدى پۇشايمان قىلغىنىڭ بىكار . سەن تۇغەشتىڭ . ئۆزۈڭنى ھېچكىمگە تەڭ قىلمايتتىڭ ، ئەمدى تۇرمۇش قاتتىقچىلىقىنىڭ سوئال - سوراقلىرىغا جاۋاب بېرەلمەي ، ئازاب چېكىۋاتقان دۇنيانىگە ئايلاندىڭ . ئاق كۆڭۈل ئەمگەكچى خەلقلەردىن پەرقلىنىش ئۈچۈن ئورالغان پەرەنجىلىرىڭ ئەمدىلىكتە ‹جەندە› گە ئايلاندى . ئاخىرقى ئۆمرۈڭ تىلەمچىلىك بىلەن ئاخىرلاشقۇسى» دېگەندەك قىلىۋاتاتتى . چولپان قورقۇنچتىن چۆچۈپ ، شۇنداق ئەتراپقا قارىغاندى ، نە ئابدۇللا ، نە باشقىلار ، ھېچكىم كۆرۈنمىدى . بىردىنلا جاھان زىلزىلىگە كېلىپ ، بېشىغا چاقماق چۈشكەندەك بولدى . كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ ، ھوشىنى يوقاتتى . ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ، كۆزەينىكىنى ئېلىپ تاشلىۋەتتى ، ئارقىدىن ماسكىنى تاشلىۋەتتى . ئىككى قەدەم

بېسىپ ، بىر قېتىم ئارقىغا بۇرۇلۇپ ئۆيگە قايتتى . بىردەمدىن كېيىن تاقاقلىق دەرۋازىدىن ياندى . ئۇچىسىدىكى ماري پەلتوسىنى سېلىپ تاشلىۋەتتى ، بوينىدىكى زەنجىرنى ئۈزدى ، ھالقا ، بىلەزۈك ، ئۈزۈكلىرىنى ئېلىپ قاياققىدۇر ئېتىۋەتتى . ئاندىن بىردەم ئۇن سېلىپ قاتتىق يىغلاپ ، تۇرۇپلا قاقاقلاپ كۈلگىنىچە چوڭ كوچا بىلەن يۈرۈپ كەتتى . ئۇ چوڭ كۆۋرۈككە بارغاندا ، چاچلىرى چۈۋۈلغان ، شۇنداق سوغۇقتا يۈزلىرىدىن پۈرقىراپ تەر ئېقىۋاتقان ھالەتتە ئىدى . تۇرۇپلا يىغلاپ ، تۇرۇپلا كۈلۈپ ، ئۇقۇمسىز بىرنېمىلەرنى دەپ كېتىۋاتاتتى . بىرقانچە ئۇششاق بالىلار ئۇنىڭغا قاراپ تەلمۈرۈشۈپ تۇراتتى ، ئۇنى كۆرگەنلەرمۇ ئانچە ھەيران بولمىدى ، چۈنكى ، كىشىلەر نەزىرىدە ئۇ بىر سارىڭ ئىدى ، خالاس . ئەمدى ئۇنىڭغا ئۆي ـ ماكان ، مال ـ دۇنيا ، ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس ، ئۇ ئەمدى تىرىك مۇردىغا ئايلانغانىدى .

سېھىرنىڭ سىرى (رومان)

ئاپتورى : مۇھەممەت ئوسمان ئەمىرى
مەسئۇل مۇھەررىرى : باربجان زەپەر
مەسئۇل كوررېكتورى : رەناگۈل ئابلىمىت
تەكلىپلىك كوررېكتور : ياسىن زايىموف
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى : ئەكبەر سالىھ
مۇقاۋا رەسىمى ۋە قىستۇرما رەسىملەرنى سىزغۇچى : پەرھات ئىبراھىم
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى : شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون : 0991—2827472
ئادرېسى : ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى : 830001
باسقۇچى : شىنجاڭ جىنبەن مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
سانقۇچى : شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى : 880×1230 1/32 مىللىمېتىر
باسما تاۋىقى : 10.25
نەشرى : 2008 ـ يىلى 4 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
باسمىسى : 2008 ـ يىلى 5 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى : 1—4000
كىتاب نومۇرى : ISBN 978—7—228—11342—2
باھاسى : 30.00 يۈەن

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

ISBN 978-7-228-11342-2

9 787228 113422 >

定价：30.00元